EMILIA ŢUŢUIANU

AZI... PENTRU MÂINE

Dialoguri

EIKON

Emilia Țuțuianu (n. 12 iulie 1961, Râşca, Suceava) psiholog, editoare, publicistă şi poetă din Roman, Neamț.

Biografie

Studii: Liceul Roman Vodă din Roman, Facultatea de Filozofie a Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași secția: Relații Publice, Comunicare Socială și Asistență Socială, specializarea socio-psihopedagogie. În anul 2002 înființează prima editură laică din Roman, ***Editura Mușatinia.***

Prezentă în diverse antologii de poezie din țară și străinătate, precum și în reviste literare din: Canada, Noua Zeelandă, Statele Unite.

- redactor șef al revistei ***Melidonium***;
- membră colaboratoare a Asociației Scriitorilor de Limbă Română din Québec;
- membră a Ligii Scriitorilor din România, filiala Iași;
- membră a Uniunii Scriitorilor Europeni din Moldova.

Volume publicate:

• **Flori de măr,** versuri, Ed. Princeps, Iași 2002;
• **În amurg,** versuri, Ed. Timpul, Iași 2004;
• **Pentru tine,** când vei veni, versuri, volum bilingv român-englez, Ed. Singur, 2017;

Interviuri

• **Convorbiri cu scriitorul Ștefan Dumitrescu**, Ed. Singur, 2016;

Coautor

• **Pictorul Constantin Bârjoveanu**, Ed. Mușatinia, 2003, coautor Profira Bârjoveanu;
• **Zboruri întrerupte**, Ed. Mușatinia, 2008, coautor Emil Bucureșteanu;
• **Cordun monografie**, Ed. Mușatinia, 2013;

Coordonator

• **Ben Todică, ambasador onorific al românismului în lume**, Ed. Mușatinia, 2013;
• **Apropieri: Mariana Gurza - pelerinaj prin idee, gând și suflet**, Ed. Mușatinia, 2017 ;
• **Adrian Erbiceanu, un bijutier al gândului profund**, Ed. Mușatinia, 2017.

Emilia Țuțuianu

Azi... pentru mâine

Dialoguri

București, Str. Smochinului nr. 8, sector 1,
cod poştal 031310, România

Difuzare / distribuție carte: tel/fax: 021 348 14 74
mobil: 0733 131 145, 0728 084 802
e-mail: difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: tel: 021 348 14 74
mobil: 0728 084 802, 0733 131 145
e-mail: contact@edituraeikon.ro
web: www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național
al Cercetării Ştiințifice din Învățământul Superior (CNCSIS)

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României

ISBN: 978-606-711-647-2

Tehnoredactor: Mihăiță Stroe

Editor: Valentin Ajder

Emilia Țuțuianu

Azi... pentru mâine

Dialoguri

E I K O N

București, 2017

Dedic aceste dialoguri, cu personalități care împărtășesc,
prin căldura sufletească, aceeași dragoste pentru cuvânt și pentru frumos,
tuturor celor ce cred în puterea cuvântului de a aduce bucurie în suflet,
de a descoperi universuri interioare, de a ne face mai buni și mai umani.

Rodica Anca

Destin și cultură… între două lumi

Intervievata mea este distinsa doamnă Rodica Anca, „mama" studenților Universității din Delhi. Acest apelativ, mărturisesc, mi-a plăcut foarte mult!

– *Cum s-a ajuns la el? Face parte din „Peregrinările Prințului cel Trist"?*

– Vă închipuiți cât am fost de fericită spunându-mi-se *„mamă"*, în românește, tocmai în *„mata"* India, mama mamelor. Foarte simplu, mă priveau și mă respectau ca pe o mamă. *Peregrinările Prințului* se terminaseră, literar, cu mult înainte de India. Dar, cine știe?

– *În volumul „Peregrinările Prințului cel Trist" v-ați propus să sondați inconștientul uman, profunzimea personalității, pentru a descifra și a încerca rezolvarea acelor stări interioare specific umane. Florin Costinescu le identifică cu un continent „al începutului și al seninei ascendențe umane". Ca psiholog m-a uimit ușurința de a reda acest cadru al psihicului uman. Arta, Literatura, dorința de Frumos și experiențele trăite în mijlocul „fraților" lui Tagore, v-au dezvoltat un fel de principiu al realității. Acest principiu, împreună cu principiul plăcerii, guvernează scrierile dumneavoastră. Practic, bucuria, satisfacția le obțineți nu prin calea cea mai scurtă, ci prin acceptarea deturnării, în funcție de condițiile impuse de mediul exterior. Ce rol a avut realitatea românească în devenirea dumneavoastră?*

– Îmi face plăcere să vă dau dreptate, eu nefiind psiholog, ci artist plastic, ceramist, poate pierzându-mă, cât conversăm, între *„principiul realității"* și cel al *„plăcerii"*. M-am simțit flatată de interpretarea

d-lui Florin Costinescu *„asupra seninei ascendențe umane”,* așa cum o identifică în peregrinările prințului. Nu mai puțin mă onorează *„uimirea”* dumneavoastră, în fapt eu lăsându-mă, când am scris, purtată de imaginația în care m-a absorbit subconștientul.

Cum vă spuneam, *Prințul* – un dicteu al creierului – este anterior întâlnirii cu *frații* lui Tagore. Da, peregrinarea imaginară o fi anticipat, poate, pe cea reală, în universalitatea Indiei – Bharat. Mulțumesc lui Dumnezeu pentru prilejul de a mă apropia de Vede, de cultura și viața indiană, de oamenii trăitori acolo. Bineînțeles, prin studiu și interactivitate cu gânditori, vecini universitari și necunoscuți întâlniți întâmplător. N-am dus-o grozav, nici alocație pentru copil nu mai primeam acasă – ca să cumpărăm biletele de avion pentru mine și copil, ne-am vândut mașina de cusut și cea de tricotat, verighetele și câte și mai câte. Nici tropicul nu seamănă cu paralela 45, nici indienii nu sunt români – excepție, studenții noștri, *copiii mei*. Dar, din punct de vedere al sufletului, una peste alta, călătoria și viața în India au fost cea mai fericită realizare a vieții mele. *Realitatea românească* de atunci ne-a oropsit pe noi ca pe toți românii. Spiritual, ne-am simțit mai români ca oricând, mai ales că, în Delhi, nu exista, de exemplu, o biserică ortodoxă și nici filarmonică. Ne erau, însă, în suflet, ascultând *sarong, sitar* sau *veena,* muzica și *natya* de templu.

Mult după ce ne întorsesem acasă, prietena mea Esha Beteille mi-a cerut să scriu o carte despre cum am trăit în vremea lui Ceaușescu, pentru a o publica în editura ei împreună cu Cambridge University Press (lucrasem împreună cu ea la Oxford University Press – eu am ilustrat manuale și dicționare pentru copiii din Bhutan). M-am mirat, am scris (și tradus) *Donosteea*, fără politică însă – toți eram nimeni – dând-o tot pe India, presărând și scrisori Delhi-București, de când mă întorsesem singură să salvez apartamentul din București, scos la licitație. De văitat, la ce să mă mai fi văitat? S-or fi dus, cu tinerețea noastră, ceaușismele, s-or fi și întors.

– Amprenta destinului nostru poartă de cele mai multe ori reminiscențele copilăriei. Cum a fost copilăria dumneavoastră?

– Am fost un copil orfan de mamă, de la zece ani. M-a crescut sora mamei, care mi-a fost alături toată viața ei, apucând să se simtă fericită, pentru scurt timp, crescându-și nepoata. M-au ținut în viață cărțile citite. După moartea mamei, la zece ani, am fost la școală în Bărboi-Mehedinți, fericită de Calea Robilor, păduri, animale, dealuri cu vii și cireși, mai ales oamenii din sat. Nimic mai frumos.

– Dorința de-a urma Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu", într-o perioadă sensibilă a societății românești, a fost ușoară? Vorbiți-ne de acea perioadă, a anului 1965...

– Sătulă de activitatea de conțopist, am aruncat hârtiile și creioanele din mână, și am mers la Institutul *Nicolae Grigorescu*, Facultatea de Arte Decorative. Absolvisem Școala populară de artă – pictură și desen, tot ca o fugă din realitate, care m-a ajutat să iau examenul de admitere. 1965? Atmosfera traiului, peste efectele dictaturilor, era combustionată de tinerețe, de un succes personal, de studenția care a urmat și de o oarecare carieră în ceramică.

– În volumul Jurnalul de Delhi, faceți o incursiune în viața poporului indian, viață care v-a captivat. Cum ați trăit acele momente, departe de casă?

– Eufemistic spus, dar poporul indian mi-era transmis prin mediul universitar, povestit de profesori, studenți, multe tomuri. Chiar, multe, multe limbi, rituri, politici post-independență ne deveniseră familiare, ne integrasem. Prieteniile, vecinătățile, empatiile pe viață ne-au dublat umanitatea. Mi-au rămas nemuritoare Leela, Urmila, Margaret, Esha. Viața era nouă, cultura era nemărginită, alți oameni, alte obiceiuri, altă mentalitate. Am învățat continuu devenirea indiană, nu fără a crește și ca româncă: nu era nimic nereciproc în relațiile noastre. Uneori mi se părea că prietenele mele se simțeau românce. Urmila Rani Trika este traducătoarea în sanscrită a *Luceafărului* eminescian, în prezența noastră. Alexandra-Maria, fiica noastră, elevă la Shanti Niketan

School (unde au învățat și fiii Indirei Gandhi, aduși de Pandit Nehru) a întrecut orice propagandă imaginabilă a românei, în felul ei de leader.

– Aveți fericirea de-a avea alături un redutabil partener: intelectualul și poetul George Anca. Cum v-ați cunoscut?

– Eram în vacanță în Bucegi, la Pârâul Rece, ieșisem la o cafea și o țigară pe terasa cabanei. Și-a apărut domnu', care venea de la Sinaia cu un grup de scriitori studenți să se producă în fața eventualilor spectatori. Neavând țigările la el și văzându-mă singură la o masă, cu pachetul plin, s-a așezat lângă mine și n-a mai plecat până nu le-a fumat pe toate. Ne-am prezentat, ne-am înțeles ca, în toamnă, când va veni la cursuri, să mă caute și-om mai vedea. Și de-atunci au trecut peste 50 de ani și tot mai vedem...

– *Cum vedeți lumea azi? Cum vedeți evoluția în cultură?*

– O văd cum mă vede ea pe mine, adică prin sită. Cultura? Cam lipsește în perioada asta. Puțini au rămas preocupați de ea. Pe tineri – nu toți, slavă Domnului – nu-i interesează. Nici nu prea mai au, din copilărie, educația pentru cultură. Copii needucați, adulți bădărani.

– *Ce hobby-uri aveți? Mai pictați?*

– Poate cu nepotul de patru ani. Ce să spun, că n-am avut bani de culori? Că i-am dat pe avioane? Din copilărie, am citit feroce, acum mi-a slăbit vederea, nici pentru integrame nu mai am răbdare. Totuși, țigări, cafea, Discovery. Plus acest interviu (la ce mi-o fi trebuind?)...

– *Cum este să trăiești „în dodii"?*

– Ca mai sus... Dodiile sunt ale lui Creangă, Eminescu, Brâncuși. Cu greu aș mai trăi fără ele, fără ei. Noroc cu soțul meu, că e *dodios* de nu se mai poate.

– *Ce regrete aveți, ce nereușite, neîmpliniri?*

– Multe. Să nu mai vorbim de ele. Nu m-au terminat încă.

– *Ce bucurii vă urmăresc, în ce considerați că v-ați împlinit?*

– Multe m-or fi urmărit. Împliniri – fie-mea și familia noastră, prietenii de-o viață, care rămân tot mai puțin pe zi ce trece.

– Care este diferența de civilizație a femeilor indiene comparativ cu cele din țară?

– Cred că nu mai este nici o diferență, își iubesc copiii, familia, prietenii, țara și zeii lor străvechi (pe care și eu îi mai iubesc).

– Două culturi, alte destine. O fascinație a celor iluminați ce au cunoscut India.

– India, odată ce-ai cunoscut-o, rămâne un subiect fascinant pentru toată viața.

– Ce personalități v-au marcat drumul scrisului sau felul de a vedea viața, ce idoli ați avut în tinerețe?

– Am scris cum am vrut eu, nu ca unul sau ca altul, și n-am avut idoli în afară de clasici, fie ei români sau străini. Bineînțeles, prin cenacluri am umblat și eu împreună cu domnu'.

– Ce planuri de viitor aveți?

– Ehe... La aproape optzeci... întâlnirea cu Dumnezeu.

– Cum vedeți conflictul dintre generații?

– Eu n-am niciun conflict cu nimeni. Nu mă interesează că se vorbește asurzitor despre acest conflict.

– Cum vedeți acum rolul femeii în societate?

– Cred că rolul ei este mare în societate, dar n-o ascultă nimeni.

– Un sfat pentru femeia de azi?

– Să-și educe copiii, mai ales în primii 7 ani, în spiritul culturii, bunului simț și al iubirii de oameni.

– Distinsă doamnă Rodica Anca, vă mulțumesc mult pentru dialogul nostru și pentru amabilitatea de a răspunde întrebărilor mele!

revista *Melidonium*, 27 februarie 2017

Petruş Andrei

Cultul pentru muncă și valorile neamului românesc

– Domnule Petruș Andrei vă invit la un dialog pe teme culturale și vă rog să-mi împărtășiți din experiența dvs. literară de o viață. În toate dialogurile purtate cu prietenii mei am început cu o rememorare a înaintașilor interlocutorilor, a obârșiilor acestora, lucru care vă rog să îl faceți și dvs. – vă rog deci să ne povestiți despre părinți, bunici și amintirile legate de familia dvs.?

– Stimată doamnă Emilia Țuțuianu, permiteți-mi mai întâi să vă mulțumesc pentru invitația pe care mi-o faceți, aceea de a purta un dialog despre viața, arta și menirea artistului în societatea noastră contemporană. Ca și dumneavoastră, sunt nemțean și mai român decât toți românii, fiindcă m-am născut în comuna Români, județul Neamț, o comună aflată în Triunghiul Bermudelor, între Piatra Neamț, Roman și Buhuși, Bacău.

Părinții mei sunt Ion Andrei și Maria Ionașcu, țărani cu frica lui Dumnezeu, oameni harnici care au reușit să scoată din copiii lor patru profesori: Ștefan și Vasile Andrei profesori de matematică la Colegiul Tehnic „Ion Borcea" din Buhuși, iar sora mai mică, Maria Andrei Tudor profesoară de matematică și bibliotecară la Liceul Economic din Piatra Neamț. Eu, din mila Domnului, profesor de limba și literatura română în învățământul preuniversitar, la Liceul din Puiești – Vaslui.

Sunt mândru de părinții mei fiindcă mi-au transmis cultul pentru muncă și pentru valorile neamului românesc. În volumele „La pârâul dorului" (2000 și 2015 – Los Angeles), „La fântână la izvor" (2008) ale etnologului și scriitorului Gheorghe Țigău din Piatra Neamț sunt câteva creații populare culese de la părinții mei, poezii și cântece pe care și le îngăduiau după munca extenuantă a câmpului. Nu mi-am cunoscut bunicii și regret. Bunicul Gheorghe Andrei din Regimentul 64 infanterie este erou căzut în Primul Război Mondial, în războiul pentru reîntregirea țării și se odihnește în Mausoleul de la Mărășești (Culoar H, Cripta 5, Locul 20). Este și „Balada lui Gheorghe Andrei" pe care v-aș ruga să o publicați în revista „Melidonium", ca cei tineri să nu dea uitării faptele de arme ale înaintașilor.

– *Cum a fost copilăria și tinerețea dvs. ce pasiuni aveați la vârsta adolescenței?*

– Am fost dat la șase ani la școală, având pe frații mei mai mari premianți, model și ajutor pentru mine, și m-am silit să-i ajung din urmă și să-i întrec. Am luat numai premiul întâi iar în 1959, pe când eram în clasa a VII-a la Școala din Români, am ocupat Locul I (Unu) pe țară, la Concursul de Cruce Roșie, „Sanitarii pricepuți". Răspunsul meu „Despre imunitate și vaccinări" a fost apreciat de Ministrul Sănătății de atunci, ca fiind al unui student din anul al II-lea la Medicină. Am luat, de asemenea, nota 10 (zece) la proba practică, am fost înregistrat la Radio, iar fotografia a apărut în ziarul „Scânteia" (din 7 iulie, 1959, pag.3). Am fost pregătiți de doctorul Ion Chiorbeja, absolvent a două Facultăți, Medicină și Teologie, viitorul arhimandrit și stareț al Mânăstirii Neamț, pe care l-am considerat părintele meu spiritual și căruia i-am dedicat primul meu volum de versuri „Descântece de inimă rea" (Editura „Panteon", Piatra Neamț, 1995, cu o prefață generoasă semnată de editorul Daniel Corbu).

– *Ce vă aduceți aminte cu drag din perioada copilăriei și tinereții?*

– Pasiunea mea de-o viață a fost și a rămas cititul. Citeam chiar când mă duceam, în vacanța de vară „Cu cartea la păscut", cum mi-am

intitulat una din „amintirile mele din copilărie" și pe care v-o trimit pentru amuzamentul cititorilor revistei „Melidonium". Sunt născut pe timpul secetei și foametei (pe 1 iunie 1946, într-o sâmbătă, pe timpul „Crepusculului de miere", cum mi-am intitulat unul dintre volumele de versuri). În copilărie mâncam orice se găsea pe câmp: gorgoaze, morcovi din grădina C.A.P.-ului, cartofi și popușoi copți, dar eram numai pielea și osul. În vacanța mare după clasa a VIII-a, fiind trimis în tabără la Târgu Ocna, doctorul care ne-a dezbrăcat să vadă dacă nu avem râie sau păduchi a strigat sora și i-a spus: „Uite unul scăpat de la Auschwitz." (Oświęcim, cum spun polonezii, pe care l-am văzut mai târziu și m-am îngrozit). Doctorul m-a pus să împart suplimentul, dar mâncarea era atât de multă și de bună, încât elevii mai mari aruncau cu biscuiții după mine și am pus totul la păstrare, după aceea, într-o valijoară, ca să am când voi ajunge acasă. După 18 zile m-am întors bronzat și cu fălcuțe, mai să nu mă recunoască părinții.

– Când v-ați descoperit pasiunea pentru cuvânt când ați avut primele încercări literare?

– Primele încercări literare datează din anii de liceu. Eram în clasa a IX-a la Colegiul Național „Petru Rareș" din Piatra Neamț, și în ora de geografie doamna profesoară Vitenco, de luminoasă aducere aminte, m-a surprins scriind poezii în timpul orei. Mi-a luat caietul pe care mi l-a dat a doua zi în cancelaria plină de profesori respectabili și impunători spunând: „Băiatul acesta este de o sensibilitate extraordinară. Va ajunge un mare poet!" Și, către mine: „Poftim caietul! Dar să nu mai scrii poezii în orele mele!" Am ascultat-o, ca de altfel, pe toți profesorii, cu sfințenie și, dacă am ajuns scriitor însemnat, le-o datorez. Spun „scriitor însemnat", în sensul că m-au băgat în seamă niște jurii obiective și competente. Anul acesta, de pildă, am fost cam răsfățat: am luat premiul U.S.R., Filiala Bacău, pentru poezie, am luat marele premiu „Fănuș Neagu" la Râmnicu Sărat pentru volumul de poezie „Un dor nestins de nemurire" (Editura „Rafet") și Premiul Întâi pentru critică literară (vol. „Lecturi empatice" Editura „Sfera" Bârlad,

2015) la Festivalul Național de Creație „Vrancea literară" (Panciu), președintele juriului fiind scriitorul și editorul Ioan Culiță Ușurelu, redactor-șef al revistei „Salonul literar". Sper ca și cel mai recent volum apărut în acest an „Fabule, satire, parodii..." (Editura PIM, Iași, 2016) să se bucure de același succes.

– *Vorbiți-mi despre anii studenției dvs. ce idealuri aveați și ce preocupări împărtășeați?*

– Eram în anul al II-lea la Facultatea de Filologie din cadrul Universității „AL. I. Cuza" din Iași, având colegi pe „celebrii" Aura Mușat, Al. Dobrescu, George Pruteanu. Gh. Hrimiuc-Toporaș (Sașa), bunul meu prieten, căruia i-am citit într-o noapte câteva poezii și schița „Haimanaua", publicată în „Amurg sentimental" (București) și, recent, în revista „Scârț" (Iași). Sașa m-a ascultat cu atenție și mi-a spus cu seriozitate: „Petruș, noi nu ne pierdem bursa, terminăm facultatea și, după ce vom fi repartizați la Pocreaca, o să scriem la versuri de o să înnebunească lumea. Și i-am ascultat sfatul, urma să-mi scrie prefața primului volum din 1995, dar, în același an, o boală necruțătoare l-a răpit din mijlocul celor dragi mult prea devreme.

Am devenit poet printr-o minune. Am început să mă iau în serios abia după ce am fost înlocuit, pe nedrept, din funcția de director al Liceului din Puiești. Cei ce au crezut că-mi fac un rău, mi-au făcut un mare bine. Bunul Dumnezeu a avut grijă de mine și mi-a dat har să-l împart cititorilor prin cele 22 de cărți editate până acum.

– *Ați fost profesor de limba și literatura română, deci ați iubit mereu cuvântul, ați educat promoții întregi de elevi, ce ați dori să transmiteți generației de mâine?*

– Ca profesor de Limba și literatura română în învățământul preuniversitar n-am lăsat niciodată corigenți și repetenți, timp de 40 de ani. De la orele mele nu chiulea nimeni și de foarte multe ori ieșeam din clasă însoțit de aplauzele elevilor. După ieșirea la pensie, am refuzat să mai iau ore pentru că nu mai sunt elevii de altădată. Cei de astăzi, dacă vor să ajungă ceva în viață, trebuie să asculte de părinți

și de profesori și să muncească pe brânci. Ca elev mergeam desculț cu sapa-n spinare la prășit, alături de frații mai mari și de părinți, iar ca student mergeam cu ziua la cules struguri în via de la Șorogari, vis-a-vis de căminele studențești din Copou. Munca de orice fel înnobilează într-adevăr pe om, dacă vrea să fie om.

– Aveți 22 de volume de versuri și alte scrieri, ce vă inspiră să creați, de unde apar muzele poeziei pentru dvs. și de unde vă luați subiectele prozelor?

– Muzele poeziei și subiectele prozelor mele le iau din viața de zi cu zi, din cele trăite, văzute sau auzite. Marele meu prieten, scriitorul și editorul Valeriu Stancu, auzindu-mă povestind câte ceva, mi-a spus că „ Ai asemenea întâmplări și încă nu le-ai scris?” Nu le-am scris, dar le scriu și sper să-i fac o surpriză cât mai curând, cu ajutorul lui Dumnezeu.

– Cum vedeți lumea satului românesc actual, se mai păstrează tradițiile și obiceiurile, tinerii mai sunt interesați de valorile înaintașilor?

– În privința satului românesc, sunt un nostalgic incurabil și am să vă trimit două-trei poezii pentru a vă convinge. În satul de astăzi te asurzesc manelele de la boxele instalate pe prispă de indivizi care nu au citit o carte sau o revistă în viața lor. Faptul că tinerii nu mai fac nici armata, i-a transformat într-o cireadă zăpăcită de streche, care o ia razna încotro apucă. Ar fi un miracol să iasă din ei oameni, dar eu nu cred.

– Sunteți membru al Uniunii Scriitorilor Filiala Bacău, cum vedeți afilierea la o importantă organizație literară din România?

– A fi membru al Uniunii Scriitorilor din România este mai întâi un grad de noblețe și mai apoi o răsplată pentru nopțile pierdute (și câștigate) și a cărților editate. Dumneavoastră, dragă doamnă Emilia Țuțuianu, știți aceste lucruri la fel de bine ca mine. Înseamnă însă și obligații: citesc și scriu despre cărțile colegilor și prietenilor literari, lăudându-le virtuțile și arătându-le, cu duhul blândeții, defectele, ca la clasă. Îmi face plăcere să amintesc pe oamenii admirabili de la U.S.R.,

Filiala Bacău: domnul președinte Calistrat Costin, Ioan Prăjișteanu, Dumitru Brăneanu, Grigore Codrescu, Nicolaie Mihai, Doru Ciucescu ș.a. Organizarea Festivalului Național „George Bacovia" de către domniile lor este, în fiecare an, ireproșabilă, iar prezența autorităților locale (anul acesta – Sorin Brașoveanu, președintele Consiliului Județean Bacău) este hotărâtoare.

– *Ce opinii aveți despre activitățile culturale în societatea de astăzi când mercantilismul și politica sunt pe primul plan?*

– Cei mai mulți oameni politici de la noi sunt niște indivizi care cred că Norvegia este republică prezidențială. Acești indivizi nu se mai ascund în codri, fie că-s rași de pe suprafața pământului, fie că nu mai sunt ai noștri, ci se ascund în Parlament. Cred numai în politicienii care sprijină actele de cultură și luptă pentru reîntregirea țării.

– *Cum vedeți amestecul politicului în activitățile culturale, acum când tot felul de manifestări culturale trebuie să poarte girul politicului și mai puțin al oamenilor de cultură autentici?*

– La o întrebare asemănătoare am răspuns și profesorului și etnologului Gheorghe Țigău din Piatra Neamț, un om admirabil, prin niște „catrene ale înțelepciunii" pe care îngăduiți-mi să le repet:

„Sunt copleșit de un amarnic gând
Că-n țara mea ne vor robì stăpânii
Și parc-aud pe Dante cuvântând:
„Lăsați orice speranță", voi, românii.

În lumea noastră, cum se știe,
Atât de plină de năduf
Sunt nulități ce stau în puf
Și-artiști ce mor în sărăcie.

Constat de la o vreme cu uimire
Că face casă bună cu trufia
Și-n calea aurită spre mărire,
Ca molima, s-a-ntins la noi Prostia

Se roagă mama la altar
Ca fiului să-i schimbe sorții
Să n-ajungă parlamentar
Să fie-alături de toți hoții

Pe toate-n viață să le știi
Dar prost și lacom să nu fii
Că lăcomia și prostia
Au dus de râpă România.

La noi Corupția îndată
S-a-ntins precum malaria
Și ca Erasm aș vrea odată
Să scriu „Antibarbaria”.

Și în final:
„Nu ești nicicând ceea ce crezi
Ci numai cât realizezi
Și numai cât ai dăruit.
Abia atunci ești mântuit.”

Stimată doamnă Emilia Țuțuianu, vă mulțumesc respectuos pentru răbdarea dumneavoastră și a cititorilor și vă urez multă sănătate și spor în toate, să puteți să realizați toate proiectele pe care vi le-ați propus.

revista *Melidonium*, 31 martie 2017

Veronica Balaj

despre Viață și Cuvinte

Am deosebita plăcere de-a dialoga cu doamna Veronica Balaj, o scriitoare care și-a dedicat întreaga viață cuvintelor, scrise sau rostite.

Cunoscută în lumea literară națională și cu apariții la evenimente culturale și în alte țări – Franța, Canada, Italia, Israel – scriitoarea Veronica Balaj este una din marcantele personalități bănățene din lumea scrisului, radioului și televiziunii. Autoare a peste 30 de volume, poezie și proză, deținătoare a numeroase premii naționale și internaționale, membră a Uniunii Scriitorilor din România, Veronica Balaj ni se prezintă ca o veritabilă personalitate culturală a zilelor noastre, din zona Banatului multicultural.

„Într-o Europă unită, valențele particularului, ale specificității sunt o emblemă obligatorie pentru ca unitatea să poată fi realizată în și prin diversitate.” (Veronica Balaj)

– Veronica ești o voce și în radio și în scris. Ai străbătut un drum interesant, cu lansări de carte în multe părți ale lumii, ai cunoscut persoane importante și interesante. Avem ce discuta. Mă bucur să fii invitata mea la o convorbire mai amplă. Ne-am intersectat în multe alte schimburi de idei ce au fost fragmentate. Acum e altceva... Ne putem avânta pe un areal mai larg...

– De acord. Orice comunicare poate aduce o notă de complementaritate. Se pot face conexiuni și inter-relaționări care să ne bucure.

– Și când te gândești că nu ne-am văzut personal și, totuși, s-a legat o comunicare specială, o prietenie, o încredere și o simpatie reciprocă.

– Poate că sunt anumite sclipiri de moment care au o importanță peste așteptări. Mă refer la faptul că, am rămas absolut impresionată când, după o vreme considerabilă, să fi fost aproape un an de când colaboram noi, să aflu că aveam un punct comun, era vorba de viață. Anume, mătușa mea din partea bunicului matern, doctoriță, a fost de gardă și a asistat la nașterea unui frate de-al tău. Pe mine, această informație m-a făcut să te simt oarecum legată de timpurile în care a trăit familia mea și cu mine. Era ceva dincolo de un articol literar sau de opinii referitoare la parcursul cultural actual, cum adesea ni s-a întâmplat să ne confesăm. Îndată mi-am amintit (cum mi s-a spus mult mai târziu) că mătușa în cauză și unchiul meu, tot medic, plecaseră din zona ardelenească tocmai la Roman, orașul unde lucrezi tu. Ce interesant! Voiau să nu mai fie în centrul atenției cu repercusiuni. Bunicul meu, fratele doctorului în cauză, fusese primar ani de zile la liberali, înțelegi, motive de teamă în vremile grele, de suspiciune politică, părăsiseră casa doar cu mici bagaje, iar mătușa spunea că și-a luat numai un inel și verigheta, ca obiecte de valoare. Iată cum, uneori, un moment se statornicește în memoria noastră, lasă semne și trece dincolo de aparența unei efemere întâmplări... De aceea, zic, din toată inima, cu drag vreau să-ți fiu parteneră de dialog. Sper să nu mă repet cu anumite referiri. Mi-aș dori să fie ceva inedit. După câte am înțeles, intenționezi să conturezi un excurs despre viață, un profil complex al celor cuprinși în acest proiect.

– Desigur, nu voi alege formatul comun... Adică, ce mai faci, care sunt proiectele imediate, etc. Astfel, ți-aș propune să luăm în calcul și etapele formării tale. Ce-ai zice dacă ne-am întoarce în timp și ne-am opri la prima, la cea mai veche amintire a ta? Se știe că personalitatea umană se structurează din mici episoade, aparent fără importanță.

– O, da, sentimentul apartenenței ne definește într-un fel sau altul. Așa văd eu conglomeratele de clipe înșiruite după o logică afectivă, parte legitimă a ființei noastre. Ai perfectă dreptate. Suntem construiți din memoria întâmplărilor la care am participat, am pus ceva din simțirea

sau conștiința noastră în ele. O secvență anume spune ceva despre structura noastră... Sigur că evoluăm, ne cizelăm dar... și acel ceva la care am renunțat în timp, face parte tot din fluxul nostru emoțional. Cât de importantă a rămas pentru mine una din cele mai vechi amintiri, vei înțelege îndată ce o voi derula. Așadar, o fetiță care avea zulufi blonzi, în loc să se joace cu o păpușă, eu o revăd spărgând cu osârdie, cu chin, o scrumieră din sticlă groasă, verzuie care avea niște figurine încrustate, în așa fel încât păreau în relief. Trebuia să le scot. Asta mă tenta pe mine. Să le vad, sau să le iau în stăpânire, nu știu exact. Important este însă faptul că, la remarca bunicii mele, un soi de uluire și părere de rău, înciudată pe bună dreptate, mama mea a spus: *las-o, e doar curiozitate!* Nici nu era cine știe ce valoare. Privirea aceea a mamei a rămas un zălog al iubirii calde și de neegalat. Mama care, peste doar trei ani, avea să plece în ceruri... Accept ideea schimbării în propria noastră ființă.

E firească. A nii, a cumulările i nformaționale, c onjuncturile... Rămâne totuși ceva în straturile profunde, cum pentru mine gestul distructiv a lăsat în memorie figura iertătoare a mamei. Atât. Ciudat este faptul că nu am mai vandalizat niciun lucru, ba, dimpotrivă, am devenit cam prea legată de ele. Nu renunț ușor la un obiect decât dacă îmi aduce aminte de ceva neplăcut.

– Pentru tine, înțeleg că are importanță majoră acel sentiment al apartenenței, cum l-ai numit. Acesta se leagă indiscutabil de mamă. Vorbește-mi dacă vrei despre mama ta...

– Încerc să o conturez, deși e un bun personal. Atât de adânc în ființa mea a rămas momentul plecării sale în veșnicie, încât nu am putut să vorbesc liber despre acest subiect niciodată. Acum, după atâția ani pot mărturisi, poate îmi mai reduc puțin din ceea ce poate îmi va fi dat să îndur în cazanul cu smoală unde s-ar putea să ajung, mărturisesc, iată, că ani în șir, tacit, fără să mă revolt, fără să spun (ar fi fost strigător la cer!) dar eu, recunosc, am fost supărată pe Dumnezeu. În sinea mea. M-am schimbat însă. Nu neapărat pentru o ispășire, ci așa a fost să fie. Simt altfel relația cu puterea nesfârșit de miraculoasă.

Poate nu îndeajuns, doar atât cât pot eu. Despre mama, nici nu am putut să scriu decât foarte târziu, două poeme. Era frumoasă tare. Tuturor din familia mea, tată, mamă, verișoare, bunici le-a fost hărăzită o frumusețe ieșită din tiparele obișnuite. Eu semăn mai mult cu cine știe ce strămoș... Oameni înalți, cu ochii albaștri, absolut toți, în afară de mine. Remarcabili oriunde și-ar fi făcut apariția. Și pe stradă ieșeau în evidență de la o poștă. Mama purta bască din fetru, bordo, pardesiu din triplu voal de aceeași culoare a vișinei coapte, avea părul foarte lung și zâmbea. Așa mi-a rămas în minte. Poemul Îngerul nu-i mai dă mamei binețe, dacă îmi dai voie să anticipez, ar fi relevant. Pentru imaginea pe care i-o păstrez.

– Desigur, cuvintele tale pot face oricâte volute vrei. Ne vom întâlni și cu scrisul tău în detaliu, acum e binevenit și acest insert.

– Mulțumesc! Versurile următoare țin loc de orice descriere. Pe care oricum nu aș putea-o creiona cum ar trebui. *„Mama / cu privire alunecândă în adâncul de fântână / crede poate, / că lacrimile îngerului / i s-au prelins / în interior / de dor... Mama a avut parte / de-un înger bătrân / și băutor de lapte. / De aceea / singură-l purta în spate / și-l învăța să scrie / ca pe un copil / despre arome / lupte / și vise nejucate, / dar / cuvintele ei / se surpau în pământ /. Uneori, / în rochie de voal, / îi cânta la pian / și dansa în ciorapi de mătase. / Îngere, de ce te miri / și ești tras la față? / (îi spunea) ... pari speriat și flămând / ia o plăcintă cu mere / și lasă-mă să cânt, / slujește-mi această plăcere! / Îngerul plânge definitiv / ciorapii mamei se deșiră / se preling.../ Îngere, îți este frig? / Ți-e aripa grea? / Îngere, îmi umbrești privirea.../ Îngerul se întristează ușor / de la aripi / până la zbor. / Adâncul fântânii începe să-nghețe.../ Îngere, ce se întâmplă ?/ Nu-i mai dai mamei binețe? / Salveaz-o dintr-o plecare – surpare / și fă-i un dar / legat în nouă buchete / de albastru / și nouă tăceri / altfel / cine te-o mai purta pe umeri?”*

– Hai să intrăm la școală!... Prima zi ți-a lăsat vreo amintire? În vremea noastră, și nu e rău, se face mare tam-tam... e un eveniment. Cum a fost în cazul tău?

– Datele din mintea mea nu conturează vreo emoție specială. Sigur e că știam deja să citesc... Îmi amintesc paginile unui ziar de format mare pe care îl luam după ce îl abandona bunicul. Avea litere mici, uneori poza mare a unui personaj politic... Unele cuvinte nu le înțelegeam. O să rămâi surprinsă, dar cuvântul care mi-a dat nedumerire și nu-mi era deloc în clară semnificația lui a fost cuvântul *ie*. Știam că e parte din costumul național, dar eu nu văzusem încă așa ceva. Nu avea corespondență în mintea mea... Am întrebat și am aflat. Dar să revin la prima zi. Elevă... Nu e prea instructivă întâmplarea pentru cei care pășesc în clasa primară dar, iată cum mă revăd: în fața unei oglinzi mari, cât să fiu arătată din cap până-n picioare, cu un pardesiu albastru din stofă, făcut special pentru evenimentul numit școală și o beretă din același material. Numai că mie nu-mi place deloc felul cum îmi stă. Și asta mă supără căci, se vede treaba, la școală, după mintea mea, trebuia mai înainte de orice să arăți bine. Spilcuită. Ca la distracție, așa că potriveam și tot învârteam bereta până ce am hotărât să o arunc de pământ. Nu era pe placul meu și gata! Mai bine renunțam la ea decât să merg oricum, nu-i așa? Am mai încercat-o de câteva ori, am mai aruncat-o, iarăși și iarăși, până ce am plecat cu bunicul de mână fără nimic pe cap. Nu m-a certat. Eu nu cred că aș fi fost așa de tolerantă cu fiica mea într-o situație similară. Am înțeles mai târziu de ce nu eram admonestată. Eu nu aveam mamă și toți din preajma mea voiau să-mi arate iubire fără umbre. Nu știu câtă importanță au aceste mărturii. Mie mi-a făcut plăcere să ți le spun: consideră-le o mărturie secretă, prietenească, dăruită.

– Ai fost o elevă model, silitoare, premiantă?

– O vreme da. Prima. Apoi, am scăzut spre locul trei. O diplomă aduceam însă de fiecare dată. Nu-mi amintesc să mă fi stresat cu învățătura. Copii de astăzi muncesc mult mai mult, au teme foarte multe, proiecte, programe în plus... Astăzi e competiție mare, după cum au evoluat și vremurile. Eu îmi aduc aminte că citeam mult. La gimnaziu, cum se numește astăzi, am fost nevoită să merg la olimpiade

de matematică. Datorită insistențelor tatălui meu. Dacă înveți ceva perseverent, ajungi să crezi că îți și place. Am avut momente când am crezut că mă pasionează geometria. Apoi, fizica. După care am virat spre partea umanistă. Făceam concursuri ad-hoc de limba latină, de exemplu. Mi se părea mai ușor și mai distractiv decât matematica. La *Liceul de muzică și arte plastice* nici că mai erau șanse să devin matematiciană. Aveam o colegă care cânta la oboi, era frumoasă, mergeam la ea acasă și o ascultam. S-a sinucis din dragoste, când ne așteptam mai puțin, pe la douăzeci și trei de ani. Am regretat-o mult. O altă colegă cânta la vioară. Nu a terminat liceul cu noi, a plecat în Israel. Dar o vreme ne-am petrecut minunat timpul împreună. Eu le acompaniam și recitam. Cam asta era distracția.

– Ei, dar vacanțele... O întâmplare, măcar una, care să te definească, adu-o în prim plan, te rog!

– Nu îmi amintesc întâmplări spectaculoase. Lumea avea pe atunci o viață lineară oarecum, mai pașnică, nu erau atâtea noutăți, atâtea tentații... știm, am trecut prin asta, noi, cei de la mijlocul secolului trecut. Nici măcar nu ne îndrăgosteam cum era vorba în filmul *Liceenii*. Eram niște găinuțe cuminți. Scormonind în memorie, apropos de întâmplări care să mă fi marcat, iată, mă întorc tot la vremea inocenței. Nu vreau să fie sirop curat dar, chiar cele ce voi spune mă reprezintă ca fire. Eram în perioada de formare. Bunicul meu, înainte de începerea unui an școlar, clasa a șasea cred, mi-a spus să merg la magazinul universal, (care era, de altfel, în fosta lui casă – ce putere au avut oamenii aceia să vadă cum li se ia avuția...a fost o permanentă mirare pentru mine!), în fine, eu trebuia să merg să-mi aleg tot ce credeam că-mi va fi de folos, iar el urma să plătească îndată ce ieșea de la serviciu, de la banca aflată peste drum. Eu, impresionată că bunicul cheltuiește prea mult pentru mine, deși, niciodată nu a lăsat să se înțeleagă așa ceva, i-am spus doamnei vânzătoare: *Vă rog, când vine bunicul, spuneți-i că nu mi-a plăcut nimic. Nu mai vreau să dea atâția bani pentru mine!”* Femeia, impresionată la rândul ei de gestul meu, m-a pârât. E un lanț al sentimentelor aici.

Bunicul, și el atins sufletește de grija ce i-o purtam, m-a răsplătit. Când a venit acasă, purta în brațe niște pachete așa de mari, încât nu i se vedea fața. Era o dovadă de iubire din partea mea într-un fel, din partea lui, într-altfel. Asta spune ceva despre caracter. Iubirea te poate face om de aleasă calitate. Așa cred. Nu poți să minți pe cel care te iubește, așa am învățat noi, cei de atunci, să pornim în viață. Luând în seamă sentimentele. Azi e demodată formula.

– *A trecut și vremea inocenței... Feminitatea își arăta semnele, firesc. Tu ești o persoană foarte feminină. Cum a început această perioadă din viața ta? Abrupt? Persuasiv?*

– Despre acest subiect mi-ar plăcea să scriu un text separat. E un bun al nostru, al Evelor. Ceva atât de arzător și febril, de irațional și irezistibil, atât de fugarnic și totuși nepieritor. Poate fi agresivă, insinuantă, nesăbuită dar, în orice situație, a fost și va rămâne inefabilă și stăpânitoare. E partea de extaz pe care divinitatea ne-a lăsat-o moștenire nouă, ființelor feminine. Eu am câteva experiențe din meseria de redactor de emisiuni culturale radio, din care am înțeles ce rol important are feminitatea în echilibrul femeilor. Chiar când nu mai e în faza de asmuțire a Adamilor, de excesivă putere, irezistibilă, amăgitoare uneori, fermecătoare, totdeauna învăluitoare, chiar când crezi că vârsta în fine, a ofilit-o, ea mai are accente care, cu dârzenie, nu se dau înfrânte. În ce mă privește, chiar m-am mirat și eu când am conștientizat, în ce formulă poate să apară această neînfrânată stare. S-a iscat dintr-o nemulțumire. Să mă explic... Am mai spus că întreaga mea familie era alcătuită din oameni deosebit de frumoși. Nu eram nici eu urâtă, dar nicidecum așa remarcabilă ca verișoarele mele. Aveau părul blond și ondulat, al meu era drept și de un blond mai închis, spălăcit, aveau ochii albaștri, corpul perfect, ar fi putut câștiga orice concurs de frumusețe. În acest context, sigur că mă simțeam altfel. E știut că frumusețea îți dă o siguranță de sine, poți străluci în societate fără prea mare efort. Iată cum a ieșit la iveală feminitatea mea: mergeam în vizită la o doamnă, care era profesoară de limba română, eu și verișoara mea,

frumoasa. Doamna respectivă, cu cele mai bune intenții, la plecare ne-a dat cadou câte o carte de nuvele de Slavici: *„...asta-i pentru tine, Daria, oh, ce frumoasă poți fi copilo! Am și pentru tine, că ești isteață!”* – adică eu eram aia. Am plecat cu lacrimi în ochi, reacția a fost neașteptată în sensul că, ajunsă acasă am plâns cu năduf, spunându-i bunicii mele: *„nu vreau să fiu deșteaptă, eu vreau să fiu frumoasă!”*. Să mai spun că am avut ceva rețineri admirative când am citit nuvele din Slavici?

– Psihologii ar putea reține nuanțele... Spuneai că ai avut prilejul să întâlnești diverse reacții de feminitate la persoanele speciale, importante pe care le-ai întâlnit ca redactor de emisiuni radio. Întrucât țin de viață, de experiența trăită, ar fi interesant să ne relatezi măcar câte ceva.

– Mă voi opri la una din întâmplări. Cu valoare de lecție de viață, așa cum ai intuit. Am avut prilejul favorizant să realizez un interviu cu Gerda Barbilian, soția marelui poet Ion Barbu. Întâlnirea cu această persoană ar merita un pasaj aparte. Casa în care locuise poetul și unde mai erau obiecte de-ale sale, o colecție de ceasuri de masă, toate din porțelan, patul în care uneori, scria, stătea sprijinit în perne și scria în acea poziție, mi-a mărturisit doamna, în fine atmosfera întreagă a fost ceva unic și... impresionată fiind, la finele interviului, dintr-o stângăcie de moment, și pentru că tocmai calculam în minte câți ani a fost Gerda Barbilian lângă poet, am întrebat-o ce vârstă are. Mi-a răspuns ceva cu cifra optzeci și... Am uitat.

Mi-am propus să uit acel amănunt din clipa când distinsa doamnă, mi-a șoptit înainte de plecare: *„Drăguță, nu vrei mata să ștergi acolo unde am spus vârsta?”*. Era feminitatea care nu se voia sufocată de îmbulzeala anilor. Era duioasa încredere în puterea feminității de-a rezista enigmatică. Fără a fi compromisă în exactitatea unor cifre. Feminitatea este ceva tainic, fiecare dintre noi o percepem altfel. Gerda Barbilian mi-a dat o lecție și, de atunci, niciodată nu mai întreb o doamnă ce vârstă are.

– Dintre studiile făcute, Veronica, dintre atâția dascăli, pe care i-ai pune în ramă? Și care dintre anii de studii ai dori să-i repeți?

– Pe toți i-aș pune în ramă... Absolut pe toți. Unii ar avea o ramă aurită din pricina unor cuvinte. Nu exagerez. Niște cuvinte spuse la un anume moment pot genera neuitare. Să dau doar un exemplu. Voi mai avea poate prilej în care să mă refer și la alte situații. L-aș pune în ramă aurită (în memoria mea deja este astfel încercuit) pe nașul meu de botez domnul Naciu, care mi-a fost director de școală primară și reprezintă pentru mine întâia imagine a dascălului. De la el am învățat, fără să realizez atunci, faptul că și cuvintele pot îmbătrâni. Dac-ar fi să reiau niște ani de studiu, înainte de oricare altă opțiune ar fi Universitatea din Neuchatel, Elveția. Am făcut studii de limbă și civilizație franceză, aveam colegi doctoranzi din toate colțurile lumii. Ar trebui să scriu despre acea perioadă și despre poveștile fiecărui coleg. A fost minunat! Și ca orice lucru minunat, este irepetabil.

– *Când au apărut primele manifestări ale scrisului? Au fost legate de profesia de jurnalistă? Oricum ai încerca să te prezinți, oriunde, ești totdeauna obligată la o duplicitate. Profesional vorbind. Practic ai două profesii. Jurnalistă și scriitoare. Sau există altă ordine – prima să fie scriitoarea?*

– Nu, nu pot face departajarea. E ca la brațele unei balanțe. Ce-ar fi una fără alta? Eu însămi sunt o balanță. Născută în zodia aceasta de aer și plutire, într-o zi specială ca cifră. Șapte. O cifră magică, se zice. Dacă m-ar fi întrebat cineva și aș fi putut spune, asta alegeam. Balanța. Are și o simbolistică excepțională. Echilibrul de care are nevoie întreg universul, dreptatea pentru care și divinitatea se supără dacă nu-i respectată. Am divagat, scuze! Primele semne ale scrisului? Să fi fost atunci când am publicat pentru o revistă a pionerilor ceva despre serbarea prilejuită de *Unirea de la 24 Ianuarie* și s-a lăsat cu un premiu? Nu cred. Scrisul s-a conturat ca element necesar existenței mele, venind din ceva neclar, nebulos. Până atunci au fost mai mult hopuri. Așa le-aș numi. La o compunere liberă, pornind de la personajele lui Sadoveanu, am primit un perdaf de neuitat, și cu lacrimi amare încercam să-mi conving profesoara că nu am copiat de nicăieri. Învățasem să punem ghilimele

dacă ne inspiram din vreun text, iar eu părea că eludam regula. La seminarul de stilistică, din facultate eram întrebată de către un asistent, oarecum insinuant, cât am muncit la lucrarea respectivă. După nota primită nu se arăta a fi vorba de superficialitate. Abia mai târziu m-a dus gândul spre alte subtilități ale întrebării. Or fi fost ceva semne poate, în felul cum foloseam fraza... Certitudinea mi-a dat-o domnul profesor Ștefan Munteanu, preda stilistica, și mi-a spus ceva care nu am uitat: *„O să poți face lucruri interesante dacă perseverezi!”* Apoi, o vreme am exersat cronichete literare pierdute fără urmă, nici nu știu de ce nu mă interesa publicarea lor... asta tot prin facultate. Drumul nu s-a arătat clar dintr-o dată. Ani de zile am scris și publicat reportaje literare la revista *Orizont*, cam prin optzeci și... Poetul Anghel Dumbrăveanu sau Ion Arieșanu, prozatorul de marcă, redactor șef atunci, îmi dădeau tema și eu mă documentam și scriam. Până ce, prozatorul și sculptorul Ion Gh. Ardeleanu mi-a spus direct: *„Păi, asta e literatură! De ce nu scrii și proză?”* Acela a fost semnul de care mă întrebi. Adesea îi reamintesc faptul că el a fost, la momentul potrivit, acela care trebuia să mă atenționeze. A fost ca un lucru necesar ce trebuia să se întâmple. Îi mulțumesc așa cum fac și când vorbesc cu domnul Arieșanu, care m-a debutat cu o proză scurtă în revista *Orizont*, prin 1988. Ajunsesem la start. Perioada pornirii cu adevărat însă, a mai lâncezit un pic. Abia după doi ani de muncă pe text, cu revenirile inevitabile în urma citirii textelor de către cenzura de la București, după cum era regula atunci, am debutat și în volum. Obligatoriu era mai întâi să fii prezent într-un volum colectiv. Dar periat mult de tot. Doi ani! Azi apar cărți în două săptămâni, dar nu întotdeauna e bine. Nu mai sunt redactori de carte decât la editurile mari. Asta e o altă problemă.

– Avem care va să zică, primul braț al balanței. Ne trebuie și al doilea pentru echilibrul personalității tale profesionale. Jurnalista înțeleg c-a precedat scriitoarea.

– Cam așa s-ar putea spune. Dacă mă iau după semne, cum frumos le-ai denumit, iar eu mă agăț de ele să leg cumva lucrurile, atunci

să ştii că în jocurile copiilor se întrevăd, uneori sau chiar adeseori, anumite înclinații vizibile. Preferințele lor trădează câte ceva. În această idee, o să mărturisesc o secvență. Poate fi doar un lucru rizibil că-mi construiam un cornet din hârtie și vorbeam sau cântam prin el, imaginându-mi că sunt vocea de la radio pe care o auzeam eu, dar o făceam cu atâta patos încât nu pot să uit. Asta după ce am renunțat la îndeletnicirea de-a medicul pentru că mătușa mea mi-a spus că în gentuța de medic a unchiului Jorj, gentuță știută de toată lumea, unde doctorul ținea stetoscopul, unchiul meu ar fi pus oase de om. Au fost mulaje din gips, desigur, în studenția lui, dar eu m-am depărtat iremediabil și m-am reorientat spre comunicarea pe unde nevăzute. Simțeam că trebuie să spun ceva și o făceam cu responsabilitate. Și jocurile își au rigoarea lor. Atunci învățăm și cum și cât de importantă e respectarea unor reguli. Le-ai încălcat, ești exclus din joc. O frază spuneam mai sus că are greutate nebănuită uneori... Așa a fost și atunci. Când a trebuit să-mi aleg meseria și același unchi Jorj m-a dus în vizită la facultatea de medicină să am idee cam cum ar fi să studiez acolo, ei bine, în sala de disecții m-am eschivat diplomatic spunând că eu, niciodată nu voi putea învăța după desenele complicate, expuse larg pe o tablă imensă, cu cretă colorată. De fapt, reacționa sensibilitatea mea. Fugeam instinctiv de partea dură, suferindă a vieții. Așa îmi explic azi. Am preferat seninătatea. Claudiu Arieșanu, un om foarte citit, cult, aproape un enciclopedist, îi spunem noi, fiul prozatorului, într-o prefață a uneia din cărțile mele, m-am mirat cât de bine m-a ghicit, spunând că sunt o persoană solară. Poate acel invizibil resort al firii mele m-a făcut să dau înapoi și să nu devin niciodată medic. Una peste alta, am început munca la Radio Târgu Mureș, ca reporter, iar scrisul a venit mai târziu. Ordine care nu a fost aleasă de mine. Așa s-au potrivit lucrurile.

– *Vrei să spui că e vorba de destin? Crezi într-o ordine aleasă dinainte?*

– În mare parte da. Ceea ce considerăm pure întâmplări sunt poate înscrise dinainte în cartea noastră de viață. Toți oamenii au fost nevoiți

la un moment dat să spună asta. Ai văzut cazuri când, oricât s-ar strădui cineva să fie iubit de o persoană pentru care nutrește cele mai bune simțăminte, nu reușește. E ceva independent de voința noastră. Sunt și alte genuri de situații, nenumărate. Luptăm și avem uneori impresia că am reușit exact după voința noastră, dar poate că s-au potrivit niște angrenaje secrete. Nu pot să nu recunosc faptul că suntem uneori la o răscruce. Ni se dă posibilitatea să alegem.

– Cele două profesii ale tale, cele două brațe ale balanței, au desigur o legătură. În ce ar consta această legătură?

– Îmi place să mă opresc la ideea sugerată. Răspunsul e de netăgăduit: *cuvântul*. Acesta este liantul. La radio îl folosesc pe cel rostit, iar în pagina de literatură, pe cel scris. În ambele cazuri e nevoie de nuanțare. În rostire, prin voce și modulațiile sale trebuie să-l convingi pe ascultătorul aflat de cealaltă parte a microfonului, și să ținem cont că doar prin voce puteai convinge, nu prin imagini, nu priviri... trebuia să reușești să fii credibil și că ceea ce spui tu e chiar așa. Tonalitatea, nuanțele sunt foarte importante. În jurnalismul francez se numește *comunicare suplimentară*. E formidabil. E atractiv. Cine ia morbul rostirii la microfon, cu greu se mai detașează. Numai dacă nu e structura potrivită și nu-i reușesc emisiunile. Altfel cu greu te poți depărta de meseria aceasta. Așadar, cuvântul, mă leagă de ambele profesii. Cred că am fost favorizată de soartă să fac o meserie care să mă pasioneze. Există o butadă preluată de la americani: *dacă în viață faci ceea ce-ți place, nu mai trebuie să muncești*. Și chiar așa simt și eu.

– Poți detalia relația ta cu... materia primă, cuvântul?

– Am scris odată ceva în sensul ăsta... despre relația mea cu acest miracol dăruit nouă. Nu aș putea să mai spun la fel ca atunci. Adaug doar că, prin cuvânt ne întregim și noi zi de zi.. Cuvântul poate fi arșiță în plină iarnă, poate fi vijelie sau sabie, unduire, alinare, alintare sau venin. Poate sugera orice. Iar noi îl putem manevra cum vrem. Înțelegem oare cât de norocoși suntem, ce dar minunat ni s-a dat de către Dumnezeu? Cuvântul ne-a salvat de la uitare. Existăm

în memoria universului datorită lui. Și ce să mai lungesc găsind varii motivații. Creatorul a avut la îndemână mai întâi cuvântul. Și l-a dat și omului, singura viețuitoare privilegiată. Desigur la fel de importantă e și vocea. Tot o dăruire miraculoasă.

– Cuvinte rostite la microfon pentru a comunica o realitate, o informație, o stare, un fapt cultural. Le-ai putea cuantifica în vreun fel?

– Poate doar titlurile emisiunilor păstrate în fonotecă sau, de ce nu, deși e parțială istoria însăilată la microfon, aș putea aminti cele câteva sute de nume sonore din cultura noastră și de aiurea care mi-au fost interlocutori. Interviuri păstrate în fonotecă.

– Fără îndoială toate au avut ineditul lor. E greu să alegi și să faci clasamente. Și totuși, din curiozitate aș vrea să te referi la câteva.

– Chiar că ar fi greu să spun care ar merita mai mult. Fiecare întâlnire radiofonică ar putea deveni o povestire. O mică istorie trăită la microfon, prin mărturia cuvintelor rostite. Încerc să spun schematic... De pildă, interviul cu poetul Ioan Alexandru realizat într-o zi de duminică, în holul hotelului unde era cazat, din motive de timp. Era grăbit poetul și regret, s-a grăbit apoi spre veșnicii. Se suprapuneau sunetele clopotelor Catedralei Mitropolitane din Timișoara peste vocea lui. A fost diferit. Să mai amintesc întâlnirea cu Nichita, în noiembrie acela de dinaintea despărțirii sale de lumea noastră pământească? O poveste fascinantă. L-am dus cu mașina mea, o Dacie... am avut privilegiul să văd cum împrăștiau vrajă ochii săi de un albastru mirific. Întâmplarea a făcut să-i ofere cineva niște flori, care mi-au fost, apoi, dăruite mie de către poet. O emoție în plus. Tot atunci am ascultat ce credea el despre diferența dintre greșeală și eroare. Mi-am cerut scuze, spunând că am greșit drumul... într-adevăr, în loc să ajung la locul seratei literare, am ajuns în curtea bisericii din Tomnatec, aceasta neavând gard... M-a rugat să opresc motorul mașinii și să ascult. Nu pot explica farmecul acelor momente. Mai notez în treacăt, interviul cu Gerda Barbilian, nepoata directă a lui Lucian Blaga... Făceam drumul cu avionul pe vremea aceea de la Timișoara la București doar pentru un interviu,

ajutată fiind de o colegă de la Radio București la emisiunea căreia colaboram, tot așa, în plus, peste programul meu obligatoriu. Am și acum acea înregistrare. Ar mai fi așa de multe... Numai despre Octavian Paler mi-ar trebui pagini întregi! Fascinația inteligenței, asta era. Să vin mai aproape de vremurile noastre, la Ottawa, în Canada, am realizat un interviu cu autorul a două tomuri format academic, de câteva sute de pagini despre Mircea Eliade. Autorul acestor studii îl cunoscuse personal, corespondase apoi cu el, mi-a arătat scrisorile, iar acum, la vârsta memorabilă de 84 de ani, se apucase de această documentare pentru a sări în apărarea lui Mircea Eliade care avea niște opozanți în SUA. Domnul Dworshak, autorul care și-a intitulat opul chiar așa, În apărarea lui Mircea Eliade, s-a documentat în toate bibliotecile. O admirabilă lucrare de *restitutio culturale*, mai ales că domnia sa profesase toată viața medicina; începută la Timișoara, pe vremea războiului... Dacă aș continua, mă tem că ar ieși o carte despre cuvinte memorabile care au făcut și ele o istorie paralelă cu istoria mare.

– *Te documentai mult, îți scriai întrebările? Cum se realizează un interviu radio, sau o emisiune?... nu prea e loc de pauze în vorbire, de bâlbâieli, reluări...*

– E ca un mic spectacol în care tu ești regizorul. Mă documentam dar, chiar dacă-mi scriam niște idei, în convorbire nu citeam întrebările. M-am obișnuit de la emisiunile în direct să vorbesc fără să citesc, adică îmi stabileam mental anumite repere. Atât de mult mi-a intrat în obișnuință acest mod de-a comunica, încât știam pe de rost ce răspuns primisem de la invitat (se știe că înainte de difuzarea pe unde, trebuia revăzut materialul)... Era totuși o oră, se mai strecura și o pauză... o ezitare... Era firesc la înregistrări. La emisiunile în direct, era altceva... o concentrare maximă. Am scris o carte intitulată *Istoria clipei la microfon* – o scrisesem pentru studenții mei de la jurnalism – care prezintă felul cum se pot realiza emisiunile culturale în direct... Folosind bibliografia existentă la momentul respectiv, se-nțelege, nu dădeam eu tonul în materie.

– *Dar primul salt în literatură?*

– Dacă e vorba să definim astfel un pas mai concret, atunci m-aș referi la publicarea la Bruxelles, a cărții *Ne tirez plus!* – în românește *Nu mai trageți!* – traducerea în limba franceză a volumului *Jurnal de Timișoara*, (despre revoluția văzută din stradă). Era prin 1991. A fost un moment marcant pentru mine, venită din Est, să fiu prezentată la sala de întâlniri literare din *La Maison de la poésie*, cu afișe în tot perimetrul central, un domn de la Académie des Beaux-Artes m-a prezentat cu fast, așa încât mi-aș mai dori odată reiterarea unui asemenea gen de răsfăț intelectual. Cartea a fost tradusă de Rodica Draghincescu, poetă de mare clasă, recunoscută în Franța și Germania, stabilită în Franța. De la serata respectivă măcar o singură secvență ar fi trebuit salvată, și anume, un poem scris pe loc, acolo în sală, de către o poetă și dedicat martirilor Timișoarei. Pentru ei era ceva de domeniul fantasticului să se fi murit în stradă, împușcat pentru ideea de libertate. Acum, din păcate, în lume lucrurile au luat-o razna și chiar poeta respectivă cu sensibilitatea ei nu mai consideră un astfel de incident ca pe ceva rarisim. Ar fi fost bine dacă salvam acel poem sau, dacă înregistram cu vreun reportofon cum erau pe atunci, melodia interpretată la harpă de o invitată... Nu am făcut-o, eram așa de indiferentă la semnele timpului! Am pășit cu dreptul, cum s-ar spune... Am fost apoi de multe ori la Bruxelles pentru varii manifestări culturale, îmi făcusem prietenii literare dar care, cu vremea s-au diluat.

– *Drumul literar a avut multe popasuri de neuitat, lansări de carte în diferite părți ale lumii. E într-adevăr o șansă. Cum ai reușit? Un program de promovare a literaturii noastre, mai cu seamă a scriitorilor contemporani, nu există... Limba română, din păcate, nu este una de circulație largă...*

– Cred că fiecare trebuie să se descurce pe cont propriu. Româna nu este o limbă de circulație, dar e dovedit că se scrie foarte bine. Avem foarte multe volume remarcabile, o spun specialiștii în critică literară. Rămâne să fie promovate de către autori. Altă soluție înafara titlurilor selectate pentru a fi traduse (de către ICR, parcă), nu știu. E

vorba de factorul economic. Banii investiți în acest sens nu sunt prea mulți. Problemă care mă depășește. Și la selecțiile respective, cine și câți autori ar avea șansă? Se scrie mult și chiar bine. De aceea, trebuie să fii propriul tău manager dacă vrei ca o carte să-ți fie citită și în alte părți, să mai circule în lume. Intri apoi într-un circuit, să zic așa, mă refer la mine, desigur... Am experiența colaborărilor din Italia, SUA, ori, mai aproape de noi, cu Austria. Am avut multe prezențe la Viena și la Linz și la Graz. Chiar anual, aș putea spune. Anul trecut, în octombrie, la Institutul Cultural Român din Viena a fost încă o bucurie. Cărțile mele traduse în germană, poeme sau proză scurtă, măcar au intrat în câteva biblioteci din această parte a lumii. Nu strică să fie răspândite. La Viena se păstrează și mercurialul pieței din Timișoara, de pe vremea când era oraș imperial. Am rămas foarte surprinsă. Toată admirația pentru această grijă față de mici secvențe de viață care fac parte din atmosfera unui anume timp. Am alunecat spre această pantă admirativă a grijii pentru orice document și nu greșesc, poate, dacă divaghez puțin și aduc aminte că tot la Viena se păstrează și actul de identitate a lui Eminescu, un fel de buletin de astăzi, cu ștampilele vremii și adresele unde a locuit. E formidabil. Eu am relaționat cu lumea literară din alte părți, adesea când nici nu mă gândeam în mod special să fac vreo mișcare în acest sens. Lucrurile s-au legat de la sine. Pur și simplu mă miram când se ivea în grădina mea o oportunitate nevisată. Cred că a însemnat foarte mult și conjunctura. M-ai întrebat dacă a fost greu. Nu, nu pot spune așa ceva. Trebuie doar să te preocupi. Dacă spun că fiecare carte își are destinul și traiectoria sa, vei avea îndoieli ?

– *Nicidecum, mai ales dacă îmi dai și vreun exemplu trăit cu volumele tale.*

– Un exemplu. Care oare să-l aleg? Hai să mă opresc pentru discuția noastră la romanul *Baltazara*. Cartea a avut noroc, a luat premiul Filialei Timișoara a Uniunii Scriitorilor din România. Premiul de Excelență. A doua zi după eveniment am plecat la New York, am făcut și acolo o prezentare, sau două, una o datorez preotului poet, Theodor

Damian, cel care coordonează, editează revista *Lumină Lină* și conduce de aproape treizeci de ani *Cenaclul literar Mihai Eminescu* în capitala care nu doarme niciodată, cum se spune despre New York. Eram beată de fericire. Cum să te simți când distinsul preot, Damian, directorul Institutului de Teologie și Spiritualitate Ortodoxă din Nev York, apare la microfon cu o carte sub braț și spune că... are o surpriză pentru invitata de onoare, Veronica? Despre ce crezi că era vorba? Inimaginabil! Avea un nou volum de versuri al său, în care îmi făcuse imensa onoare de-a scrie un poem cu dedicație expresă și deslușită pe marginea unei poezii scrisă de mine , intitulată *Cu îngerul la arat*, din volumul cu același titlu pe care îl prezentasem cu vreo doi ani înainte tot la Nev York. După cum vezi, *Baltazara* îmi oferea nesperate bucurii. A fost cu mare dichis desfășurarea evenimentului. A participat televiziunea de limbă română, Consulul României la Nev York, Excelența sa dl. ambasador ONU, datorită căruia am primit o mașină care m-a dus la Washington la Radio *Vocea Americii*. Eu devenisem *Baltazara*, cum îmi mai spune și astăzi poeta Niculina Oprea din București. A, dar *Baltazara* a fost și la Viena. În cadrul unei ample sărbătoriri a lui Lenau. Timp de trei zile s-au desfășurat simpozioane, prezentări de carte, au evoluat artiști de la Opera din Viena. S-a implicat atunci foarte mult și Ambasada noastră în capitala Austriei. A fost spectaculos. M-a onorat mult prezența mea acolo. O carte plimbată. A fost și la Graz. Nu pot uita sala de vreo trei sute de persoane, nu venite special pentru cartea mea, ci la o manifestare de mare anvergură, cu prezența TVR București, invitați artiști de marcă, dar și Excelența Sa dl. ambasador la ONU. Printre toate, și cartea mea pe agendă, în desfășurător. Pe scenă, *Baltazara* mi-a dat din nou sentimentul că viața e foarte frumoasă. Și, în fine, *Baltazara* a fost tradusă în limba italiană. Prezentarea sa la Roma nu o pot răsplăti sorții în niciun fel. A depășit cu mult imaginația mea. O sală specială, în care, încă de la ora prânzului, erau fixate camerele de luat vederi și aparatele de înregistrare radio, cartea de onoare aștepta impozantă pe o măsuță la intrare... O organizare nemțească, nu cum

credeam eu că sunt cele de origine latină. Prezența la Radio Vatican, la emisiunea în limba română, datorată părintelui Lucaci, născut în satul lui Alecsandri, pentru mine a fost cel mai luminos moment. Numai procesarea emoțiilor încercate de la poarta acestei magnifice instituții și până la înregistrarea efectivă, s-ar putea descrie într-o întindere pe multe pagini. Am fost fericită! M-am simțit rușinată față de Dumnezeu pentru că avusesem îndrăzneala să fiu o vreme supărată pe el că-mi luase mama. Mi-a dat bucurii neprogramate. În compensație oare?

– *Acum ești o persoană credincioasă?*

– În felul meu... Am limite. E mai mult o stare interioară. Indescriptibilă. Fără arderi sau amarnice zbateri. Cu pauze. Continui să fiu imperfectă în această relaționare cu necuprinsul și misterul ceresc.

– *Te-a schimbat cumva contactul cu Țara Sfântă, mai ales că ai avut două volume traduse în ebraică?*

– Poate în profunzimea emoțională. Care și așa era accentuată. Dacă la o adică am valora cât putem simți pentru ceilalți, că le vrem binele, sau că punem preț pe lumina lumii, și dăruim un gând ales, aș zice că sunt pe făgașul cel onorant. Respectabil. Am realizat asta când am ieșit de la Mormântul Sfânt, unde nu ai răgaz decât câteva zeci de secunde să spui ce vrei de la Isus, că doar... ne ducem să cerem, nu să oferim ceva, nu-i așa? Nu astfel procedăm noi oamenii? Ei bine, când am ieșit, cerul mi se părea mult mai jos, coborât, dar asta desigur pentru că totul se află pe un tăpșan la o oarecare înălțime și privind albastrul acela tainic, brusc mi-am dat seama că eu nu m-am rugat nici pentru mine, nici pentru cei dragi în viață, ci doar pentru cei dragi plecați în veșnicii. Atât de profundă e simțirea pentru ei, o purtam în mine deci, înțelegeam iată, că nu-i uitasem nicio clipă cum aș fi putut crede uneori.

– *Ai prezentat cărțile traduse și în Israel. Câteva impresii, te rog. E o experiență care nu semănă cu nicio alta, bănuiesc.*

– Tot ce am putut spune, am făcut în cartea *Orașul Alb*. E vorba de Ierusalim, unde am lansat prima oară, primul volum tradus în ebraică, volumul *Scut iluzoriu*. Fiecare întâlnire cu publicul, cu posibilii

cititori, își are dialectica sa pe care nu o poți stabili dinainte. Reacțiile celor din sală, empatia sau... dimpotrivă, golul dintre tine și ei... sunt lucruri care intră în ecuație, cu amănunțime doar când ești la fața locului. Vreau să spun, pe scurt, că lansările de carte de la Ierusalim, Tel Aviv sau Haifa nu le voi putea compara cu nimic din cele trăite de mine. Oameni de o subtilitate intelectuală formidabilă. Începând cu traducătorul meu, Menachem M. Falek. Să revin la evenimentul de la Ierusalim. S-a desfășurat la cel mai vechi muzeu de acolo, plutea între cer și pământ, cel puțin pentru mine, plutea un aer de vetustețe miraculoasă... Adaug doar că o doamnă de la Filarmonica din Orașul Sfânt a interpretat la vioară cântecul *Ciocârlia*, pe care l-a învățat special, pentru că eu veneam din România. Păcat că aveam nevoie de translator să vorbim, întrucât doamna nu știa decât idiș și ebraică. O altă secvență... Președintele Scriitorilor de limbă ebraică din Israel, care mi-a prezentat la Casa Scriitorilor din Tel Aviv, volumul **Ierusalim-Jerusalem**, scris după prima vizită acolo, când a decodificat oarecum după legenda biblică, semnificația numelui meu, deși era vorba de o altă religie decât cea iudaică practicată de ei, întreaga sală a izbucnit în aplauze. Ce altă superioară înțelegere a lumii ar mai fi putut încăpea? A fost doar o mică dovadă a înțelepciunii acestui popor minunat, obișnuit cu pildele și subtilitățile intelectuale, cum am mai spus. La Haifa, mi s-a dat o plachetă de versuri scrisă la computer, pregătită pentru momentul *9 Poete din nord*, tradusă în limba română. Foarte bună poezie. Abia aștept să mă întorc pentru câteva zile în Israel. În esență, pot spune că literatura, ca orice artă, are puterea de-a lega oamenii și spiritualitatea lor.– *Sună ca o profesiune de credință...*

– Dacă tu ai amabilitatea să crezi că eu pot avea așa ceva, mulțumesc!

– Poate sunt persoane care nu cunosc legenda biblică referitoare la Veronica. Pentru diversitate, te rog s-o descrii. Și să ne spui ce rezonanță are acest nume pentru tine, în sinea ta?

– Cu plăcere! Sunt mândră de numele meu. L-a ales bunica mea,

după câte am înțeles. Veronica a fost o curajoasă. O generoasă. O ființă care nu voia să se vestejească fără a avea un țel nobil. Intuitiv poate fi înțeles totul. Cum s-o definim altfel, de vreme ce pe când Isus își ducea crucea și toți aruncau cu pietre, urlau, aruncau cu venin până la cer, ea și-a scos năframa albă, pregătită pentru nunta sa și i-a dat-o lui Isus să-și șteargă fața. Figura lui a rămas imprimată pe năframă, iar Isus i-ar fi spus: *Femeie, pentru darul tău, eu îți dau în schimb, chipul meu!* Am scris, cu mult înainte de-a merge în Israel, un poem dedicat Veronicăi, așa cum am consemnat în volumul *Băutori de nepăsări*, și un poem despre *Muntele Măslinilor*. Nebănuind, nici propunându-mi, la vremea aceea, să merg în locurile unde poți întâlni simbolurile în discuție. Pare o legătură care-a ieșit la iveală doar la un anume moment.

– Acest excurs literar, artistic, sufletesc, ar putea continua în așa fel încât, s-ar putea închega o carte... Nu ne propunem însă asta... Nu încheiem, dragă Veronica, fără să aflăm care a fost cea mai recentă bucurie literară a ta?

– În anul în curs, adică în luna care-a trecut din acest an, ar fi doar bucuria de-a fi conversat noi în această formulă. 2015 s-a încheiat cu lansarea la Galeria de Artă Gorgônio din Barcelona, a volumului de proză scurtă *Mătase și cafea rece elvețiană*, în traducere spaniolă. Nu am fost prezentă, dar mi-au trimis o diplomă.

– Mi-a făcut o reală plăcere să aflu și pentru cititori atâtea lucruri interesante dezvăluite în premieră despre tine. Mulțumesc din suflet și succes pe mai departe!

– Aceleași urări și gânduri bune de la mine!

Mulțumesc distinsei mele interlocutoare pentru amabilitatea de a purta acest dialog, din care am aflat interesante realizări culturale ale scriitoarei Veronica Balaj, într-un schimb de impresii pe teme literare, o veritabilă punte culturală între zona Banatului și zona Moldovei de mijloc, izvorât din generozitate și umanism, pentru bucuria cititorilor noștri.

revista *Confluențe literare*, 19 aprilie 2017

Iulia Roger Barcaroiu

Când „cerul se sparge crunt și cade în oceane”

Un vers al poetei Iulia Roger Barcaroiu m-a urmărit multă vreme: „*Cerul se sparge crunt și cade în oceane*...”. Destin, întâmplare, nu știu exact ce a fost, știu doar că timpul a făcut să cunosc poezia și personalitatea lui Constantin Barcaroiu, apoi, tot timpul mi-a hărăzit să o cunosc pe poeta Cecilia Bănică Pal, verișoara poetului. Urmând o anume traiectorie a vieții, mărturisesc acum că nimic din ceea ce am trăit nu a fost o întâmplare.

Invitata mea este distinsa doamnă Iulia Barcaroiu, o foarte prețioasă și consecventă colaboratoare a revistei *Melidonium*.

– *De ce „cerul se sparge crunt și cade în oceane?”. Mărturisesc că este un tablou care îmi place foarte mult... îmi pătrunde în suflet, îl atinge..*

– Da, se dezlănțuie acolo un uragan în care totul se întrepătrunde cu totul. Am vrut să fie multă forță, zbatere, un decor care să-i inducă cititorului impactul cu un moment de mare intensitate, ca un tumult care prevestește sfârșitul, dar poartă în el și liniștea începutului. De fapt, un moment de graniță al vieții.

– *Ați avut vreodată sentimentul că aparțineți unei alte lumi, că nu sunteți înțeleasă de contemporani și că orânduielile omenești sunt pline de inadvertențe și dihotomii?*

– Și da, și nu. Cred că fiecare dintre noi își construiește o lume proprie, în acord cu exigențele sale, cu nivelul de educație, cu gradul de cultură, cu valorile insuflate de familie, cu atâtea alte elemente care ne definesc si ne formează ca individualități. Și cum societatea este un

conglomerat de astfel de individualități care trebuie să interacționeze, unele contacte pot fi armonioase, altele dure: este firesc. Sigur că, pe total, lumea pe care mi-am construit-o eu în plan ideal nu este chiar aidoma cu cea în care trăim, dar experiența mi-a dat înțelepciunea să le suprapun într-un fel în care inadvertențele să fie compensate prin acceptarea fără rezerve a elementelor comune. Este aproape ca în religie: în fond, preceptele de bază sunt aproximativ aceleași, indiferent care este numele Dumnezeului ce le propovăduiește.

– *Stimată doamnă Iulia Barcaroiu, cum și când ați hotărât să plecați din țară, nu v-a fost teamă de necunoscut?*

– Cum să nu! Sunt o ființă imaginativă; am știut de la început la ce mă angajez. Am conștientizat că niciodată, dar niciodată, nu îmi va mai fi confortabil, nici în dulcea amintire, nici în viitorul care deja începea să devină prezent. E ca și cum, trăind într-o viață din care nu vrei să pleci, privești deja filmul vieții viitoare și tânjești după ea. Părăsind România, am pierdut acea parte din viață pe care o cunoșteau doar rudele si prietenii mei, am pierdut ușurința de a mă exprima, căci limba în care vorbesc în noua mea țară nu este cea a gândurilor mele, am pierdut bucuria de a revedea locurile dragi, acelea la care te reîntorci mereu și nu-ți e niciodată îndeajuns, am pierdut întâlnirea, cam rară, e drept, cu mormintele alor mei. Dar am plecat spre împlinirea destinului meu, urmându-l pe cel care îmi este alături în orice împrejurare și mă sprijină în tot ceea ce întreprind.

– *Ce ne puteți spune despre viața dvs. pe continentul nord-american? Puteți face o paralelă între viața din țară și cea din Arizona? Ce vă place și ce vă displace...*

– Oh, nimic nu seamănă cu nimic. Arizona “cea secetoasă”, cum e supranumită, este un ținut fascinant: un peisaj ireal pictat în culorile nisipului. Întinderi nesfârșite cu o vegetație joasă, uscată, ard vară de vară, la temperaturi de 50 de gr. C și chiar mai mult, străjuite de cactuși singuratici, contorsionați în poziții înspăimântător de umane, ciuruiți de păsări care caută în trupul lor umbra, răcoarea și seva de

care au nevoie ca să poată supraviețui. Pământ dur și sterp, unde rege incontestabil este scorpionul. Dealuri dantelate, fumurii în praful din zare. Munți goi de verdeață, impresionanți în măreția lor apăsătoare și întunecată, pe care stânci verticale stau sculptate de vânt ca armatele în poziție de atac. Și, în depărtări, mici tornade se ridică din nimic, se învârtesc și se destramă într-un dans unduit, stafii de pulbere gata să bântuie orizontul. Uiți atunci că există autostrăzi cu câte cinci, șase benzi pe sens, că există și orașe cu viață trepidantă, că Phoenix e o mare capitală, și lași să-ți cutreiere mintea imaginea caravanelor de căruțe cu coviltir, traversând Vestul sălbatic în aventurosul lor început. Oamenii? Sunt oameni. Amabili, mereu zâmbitori, acordând atât de puțină importanță vestimentației, încât te întrebi cum de mai există ilustrele magazine care fac din modă un spectacol. Nu au pasiuni răvășitoare, nu au prietenii care să le umple ori să le lase sufletul gol, dar au relații amiabile și un grătar totdeauna pregătit pentru *barbeque*. Ei sunt constructorii care au făcut să țâșnească din nisip orașe puternice, fermierii care au demonstrat că se poate face agricultură în deșert și inginerii care au înălțat Hoover Dam, faimosul baraj de pe Colorado, și podul său, marcând în felul acesta granița cu Nevada printr-un gigant considerat o minune a tehnicii contemporane.

– Omul a venit în viață și în istorie pentru iubire și pentru a face cât mai mult bine în existența sa, dar ce se întâmplă pe Terra de multe ori arată exact contrariul...

– Păcat! Se pare că societatea nu a evoluat prea mult dacă latinescul „Homo homini lupus” încă ne reprezintă, în egală măsură, ca indivizi și ca mase. Ne schilodește sufletul ura. Și ne îmbolnăvește. Ne erau de ajuns cancerul si calamitățile naturale! Dar nu cred că se mai poate schimba ceva: probabil că răul este prea adânc împlântat în ființă, nu mai putem exista fără el. Încă odată: păcat!

– Vorbiți-ne vă rog de preocupările dvs. de acum?

– În afara de naveta Phoenix-Toronto la care mă trimite dorul sa-mi văd fiica, stabilită de câțiva ani în Ontario, mai fac și o altă navetă, către

Las Vegas, unde administrăm, eu și soțul meu, o mică, foarte mică, minusculă afacere imobiliară. În rest, citesc, scriu, uneori încerc să transform fotografia în artă. Dar activitatea preferată este grădinăritul, care consumă mult timp și se desfășoară cam așa: eu mă întind la umbră, pe balansoar, în foișor sau pe terasă, și îl privesc cu drag pe soțul meu care, de ani de zile, practică magia de a transforma o curte argiloasă și uscată într-un loc paradisiac unde flori, boscheți și copaci cresc în devălmășie, învăluindu-ne în culorile și parfumul lor. Iar când ni se face dor de drumuri, punem două cafele în mașină și plecăm încotro vedem cu ochii.

– *Călătoriți mult – ce impresii ne puteți împărtăși din locurile vizitate, care e atmosfera în locurile în care ați călătorit?*

– Asta e o întrebare foarte grea. Într-adevăr, ne place să călătorim si am văzut de toate în excursiile noastre: și sărăcie și lux, și strădanie și nepăsare, și soare fără sfârșit și cer acoperit aproape tot timpul de nori, și orașe crescute spre cer și mărunte localități fermecătoare, cuminți, curate și înflorite ca niște ilustrații din cărțile cu povești. Port cu mine atâtea impresii pe care mi-ar plăcea să le împărtășesc unui cititor dornic să mă întovărășească cu gândul... Marele Canion, printre stâncile roșii în coborâre abruptă peste 2000 m sub nivelul solului... Cascada Niagara, fierbând continuu în abur, tunet și curcubeu... Miami, cu canalele lui de vis, unde vile cumpărate la prețuri exorbitante își etalează la ponton yachturile elegante ca pe niște accesorii de marcă... Insulele din Caraibe, a căror bogăție de neegalat e o vegetație luxuriantă... Costa Maya în care mileniile trecute și-au ridicat piramide care încă te mai înfioară... New York-ul cel măreț unde, din când în când, Metropolitan-ul își proiectează spectacolele gratuit în piața publică... Quebec, orașul despre care se spune că, dacă l-ai vizitat odată, nu-ți mai dorești decât să vii din nou și să rămâi acolo pentru totdeauna... Ori poate Ottawa, micuța capitală a marilor întinderi canadiene cu eleganța si rafinamentul celor două culturi pe care le reunește... Peggy's Cove, pe coasta Noii Scoții, locul unde poți să juri că se termină pământul...

Fluviul Saint Lawrence, pe care feriboturile se salută cu balenele din nordul Atlanticului... Key West, locul cel mai sudic al Statelor Unite, de unde, cu ceva efort ai putea, probabil, să ajungi înot în Cuba... Bahamas și capitala sa modestă, dar fermecătoare, Nassau, pe malul căreia țâșnește din ocean magnificul complex Atlantis... Castelul de coral din Florida, construit pe timp de noapte de Edward Leedskalnin, omulețul venit din Letonia lui cu secretul de a ridica blocuri de piatră de mii de tone de unul singur... Seattle cel veșnic verde... Însorita coastă mexicană a Pacificului, unde "opalul de foc" incendiază cu sclipirile sale magazinele de bijuterii... Cabo San Lucas, ale cărui portaluri stâncoase despart Pacificul de Marea Cortez... San Antonio, bijuteria Texas-ului, și râul lui fermecat, din adâncul pământului... New Orleans, orașul pe jumătate francez al vrăjitoarei Marie Laveau, regina voodoo, al jazz-ului si al marelui Mississipi... Ori poate Cipru, insula shakespearianului Otello cu zidul ei venețian, cu fortărețele, amfiteatrele și vestigiile sale, cu Nicosia, capitala cea disputată și împărțita între două țări... Ori Grecia, cu legendele și zeii ei, care au coborât azi în fiecare dintre oamenii mării... Sunt locuri pe care memoria le-a scos la întâmplare la suprafață, dar lista e mult mai lungă. Cred că odată voi aduna toate astea intr-un volum.

– *Vorbiți-ne despre familia dvs. despre părinți, locurile natale, copilărie și studiile din tinerețe...*

– Copilărie? E atât de mult de atunci! M-am născut în București, dar am început să știu că exist la Buzău, în casa bunicilor, unde părinții au considerat că e bine să ne stabilim pentru un timp, ca să poată avea un sprijin în creșterea și educarea mea. Erau vremuri grele, după război, în plină schimbare socială. Mama lucra la Banca Agricolă din oraș. Nu existau calculatoare; toată contabilitatea se făcea cu creionul în mână și cu multe ore suplimentare. Venea seara târziu acasă, extenuată, și ziua următoare o lua de la capăt. Tata, în vremurile acelea tulburi, reușise să se angajeze la Teatrul de Stat din Reșița. Absolvent al Conservatorului, era un actor remarcabil, distins, de altfel, cu Ordinul Muncii, deși,

pentru el, care pe atunci avea deja câteva volume publicate, gazetăria fusese activitatea predilectă. Îl vedeam rar, câte o vizită din când în când, câte un turneu... Bunicii, da, bunicii m-au iubit și m-au răsfățat. Mătușa mea, care fiind bolnavă, nu putea lucra, mi-a fost mereu aproape. Ea m-a învățat să citesc. Era prietena mea cea mai bună; mă aștepta cu masa pusă când veneam de la școală, iar eu îi încredințam toate micile mele secrete. Îmi e sfântă amintirea timpului acela. M-am rupt cu mare suferință de casa în care am crescut, pe la vremea adolescenței, când, tatăl meu încetându-și activitatea la teatru, ne-am putut readuna în București. Era mulțumit să știe că îmi place să studiez și m-a îndemnat să mă aplec asupra limbilor străine. Îmi amintesc cum, vorbindu-mi despre limba rusă, pe atunci obligatorie ca materie de studiu, deci nu prea îndrăgită, el mi-a readus-o în sfera de interes, susținând că este și limba lui Tolstoi, și a lui Pușkin, nu numai a sovieticilor. Îndrumată astfel, am dat curs unei înclinări naturale și, mai târziu, am urmat cursurile Universității București, unde mi-am perfecționat franceza și spaniola.

– În poemul „Mama", apărut sub semnătura poetului Constantin Barcaroiu, în anul 1948, am descoperit un adevărat simbol al suferinței, al resemnării... Este cutremurător acest poem.

– E închinat mamei sale, pe care a iubit-0 nespus. Drumul vieții l-a îndepărtat fizic de ea pentru o lungă perioadă; a suferit mult că a fost obligat să plece și să o lase în marele oraș, singură, bătrână, cu tristul și permanentul dor de el. A fost, între mamă și fiu, o afecțiune necondiționată, o întrepătrundere de sentimente, de înțelegere, de iertare, de renunțări. Gândeau la fel, simțeau la fel, erau același suflet. Și dacă tot ați menționat acest volum, poate ar trebui ilustrat cu măcar o strofă: " Coboară-l, mamă, blând, pe omul Dumnezeu.../Și uită-te mai bine...privește-l îndelung.../Se poate întâmpla pe cruce să fiu eu/ Cu suferinți de veacuri ce încă nu ne-ajung!"(V)

– Cum vedeți viitorul poeziei românești?

– Poezia românilor este poezie; vibrează viu si are în ea de toate: rafinament, forță, diversitate, culoare, profunzime, spirit, umor,

sinceritate... Nu știu nicio alta care să o egaleze. Și gândesc asta cu regretul că limba noastră, neavând universalitate, nu oferă întregii lumi acces la marea ei literatură. E adevărat că structura pragmatică a vremurilor ne împinge mai degrabă către activități productive, că pentru cei care încă mai au timp să citească, opera literară pierde în fața textului de ziar, că *facebook*-ul care abundă în rețete culinare și recomandări îndoielnice privind viața sănătoasă, abia de mai postează câte un vers cu cine știe ce ocazie aniversară. Dar, pe scriitor îl interesează banii într-o mai mică măsură; el vrea să se manifeste. Va fi întotdeauna poezie în această țară, și de bună calitate.

– *Ce personalități remarcabile ați cunoscut, care v-au impresionat și care v-au marcat formarea intelectuală?*

– Am fost aproape tot timpul în contact cu oamenii cărții, mai întâi urmărind încântată întâlnirile tatălui meu cu prietenii, la un pahar de literatură, apoi prin natura studiilor mele, și mai târziu prin împrejurări fericite care m-au găsit deschisă în fața a tot ceea ce ține de creație. Foarte puternice impresii păstrez despre profesorii mei de literatură pe care i-am adorat, în așa măsură încât eram geloasă că mai predau și altor elevi. De altfel, primele contacte cu publicul au fost când recitam poezii proprii la serbările școlare ori le publicam în revista liceului. Dar cred că rolul cel mai important în devenirea mea intelectuală o are biblioteca din casa bunicilor, pe care am îmbogățit-o căutând toată viața prin anticariate și librării.

– *Vorbiți-ne vă rog și despre preocupările dvs. literare...*

– Ce să spun? Îmi place să scriu, vreau să scriu. Scriu. Proză, poeme, note filosofice, articole de dicționar, memorii, jurnale de călătorie, poezioare pentru copii, povești, studii lingvistice, traduceri din marii scriitori ai lumii, comentarii literare. Da, scriu. Am în lucru un nou volum de poezii, un altul de proză scurtă este aproape terminat si un al treilea, o cărțulie pentru copii, dulce si ușoară ca un joc ori ca un zâmbet, dar serioasă în concepție și cu valoare didactică, tocmai își așteaptă ilustrațiile.

– *Ce ați dori să faceți în viitor, ce păreri de rău aveți că nu ați realizat ce ați fi dorit?*

– Sigur că am păreri de rău; cred ca aș fi putut să fac mult mai multe. Mi-a plăcut să fiu profesor, căci am putut oferi: cunoștințe, afecțiune, modele. Și când vreun fost elev simte nevoia să mă caute, să-mi spună, după ani de zile, că nu m-a întâlnit degeaba, că i-am lăsat o urmă în suflet, că l-am ajutat să-și construiască personalitatea și viața... ei bine, atunci simt ce înseamnă împlinirea. Ca director de școală, activitatea în sine nu mi-a displăcut, deși ea implica mai degrabă o muncă de organizare decât una de creație. Consider că am făcut-o bine și sunt mândră de realizările pe care le-am avut, dar nu era în vocația mea. A trebuit să renunț cu totul la unele proiecte, pe altele le-am început, dar nu am mai avut forța să le termin, iar acum deja nu mai sunt în timpul lor; mai există și cele nici măcar începute, pe care le port cu mine ca pe un jind permanent.

– *Cum vi se par oamenii întâlniți în călătoriile dvs. mai autentici mai mercantili sau cum altfel față de cei din țară?*

– Nu știu ce să spun. Nu se dezvăluie străinilor. Dar cred că oamenii sunt pretutindeni aceiași: cu interese, cu sensibilități, cu pasiuni, cu răutăți. Complexitatea structurii umane nu poate fi alterată de coordonatele geografice decât într-un mod cu totul superficial.

– *Ce amintiri păstrați cu sfințenie în memoria dvs. afectivă?*

– Tot ce am iubit. Stau acolo, îngrămădite: copilăria, fiicei mele, chipurile celor care au vegheat propria mea copilărie, toți cei care mi-au fost aproape, “Ultima poveste” a lui Radu Tudoran, primul roman pe care l-am citit, personaje ale tuturor cărților ce i-au urmat, secvențe din viața reală, vesele, zglobii, spre care privesc zâmbind și altele grave, profund serioase, cu o atât de mare încărcătura de tristețe încât mi-e și teama să le ating.

– *Ce planuri de viitor aveți?*

– Viitorul începe să fie foarte scurt. Dar am învățat că totul în viață e surpriză, și chiar sunt dornică să aflu ce îmi va mai permite să fac, spre ce drumuri mă va porni.

Capacitatea de a înțelege, de a simți starea celui de lângă tine, altruismul și concepția umanistă față de viață, față de semenii săi este emanația dialogului purtat cu poeta Iulia Barcaroiu.

Dacă trecut și viitor sunt specii născute din timp, poezia este remediul prin care doamna Iulia Barcaroiu transformă clipa în eternitate.

Florin Vasile Bratu

Lacomele poveri

Dialogul meu cu scriitorul Florin Vasile Bratu este unul special. Dl Bratu este o personalitate discretă și greu de convins pentru mărturisiri din viața sa. Născut la Roman, în familia preotului Constantin Bratu, a absolvit școala gimnazială și liceul în orașul natal, Roman. A urmat Facultatea de Finanțe, Credit și Contabilitate în cadrul ASE București și studii postuniversitare de Drept comercial internațional (1960-1965). A profesat ca economist, președinte dir. General la SC Industrial Export SA București, vicepreședinte al Asociației Naționale a Exportatorilor și Importatorilor din România.

– *Stimate dle Bratu, pentru începutul conversației noastre, vorbiți-ne vă rog despre copilărie, despre Romanul atât de drag amintirilor dvs. orașul pe care nu conteniți să îl iubiți...Să ne reîntoarcem la anii copilăriei, unde îi regăsim pe părinții noștri, pe bunici, ne regăsim puritatea din noi... ce amintiri mai păstrați?*

– Amintiri triste, cu tatăl meu mai mereu arestat, pentru că era preot și anticomunist.

– *Sunteți fiu de preot. Între anii 1950-1960 ați avut dificultăți legate de originea dvs. și afinitățile politice ale tatălui dvs.?*

– Multe... Au mers până acolo că am fost înfiat de bunicul patern, pentru a-mi modifica dosarul, să pot urma studii universitare, fără de care aș fi rămas un oarecare, dacă nu chiar mai rău.

– *Când ați cunoscut cea mai frumoasă parte a vieții dvs.?*

– Nu am cunoscut-o pe deplin. Încă mai sper... Totuși, au fost și momente fericite. În primul rând căsătoria mea cu prietena din

adolescență, cu care îmi împart viața și în prezent. În viață, fericirea meritată nu are sfârșit decât în moarte...

– Ați avut dorințe, chiar vise neîmplinite în legătură cu o anumită carieră?

– Vise neîmplinite nu există pentru oamenii tari, hotărâți să lupte pentru aducerea lor în realitate, oameni printre care mă număr și eu.

– Ați cunoscut-o pe Nicoleta, viitoarea dvs. soție, în perioada liceului. Cum a fost? Care era stilul de viață al tinerilor care nutreau anumite sentimente și cum a evoluat o prietenie nevinovată în timp, reușind să ajungă un mariaj care are deja, iată, 50 de ani?

– Unde există iubire reciprocă cu adevărat, nu există piedici ce nu pot fi depășite... Este cea mai mare bucurie a mea din toată viața și sper și a soției mele.

– Împreună cu soția sunteți o familie pasionată de călătorii, de cultura diferitelor popoare. Vă rog să enumerați câteva itinerarii turistice argumentând sintetic alegerea făcută...

– Spania pentru istorie, Franța pentru frumusețea sa educațională, artistică și umană. Marea Britanie pentru uniunea unor țări, în mare parte conflictuale, pe care le-a adus la același numitor, la altă scară, mai înaltă, datorită existenței monarhiei îndelungate. Italia pentru tot ce înseamnă, foarte apropiată prin spiritul său de țara noastră, Statele Unite pentru exemplul ce-l dă lumii întregi în tot ce face, mai ales în menținerea păcii mondiale.

– L-ați cunoscut și îl venerați pe scriitorul Gh. A.M. Ciobanu – ce amintiri vă leagă de această marcantă personalitate culturală a timpurilor noastre?

– Era imposibil să nu-l cunosc. Dl Ciobanu e un războinic cu el însuși și cu dușmani uneori inventați, dar cu o inimă largă, cum nu am mai întâlnit în branșa scriitorilor. Un talent multilateral excepțional, de valoarea căruia contemporanii încă nu își dau seama. L-am cunoscut ca pe o mare personalitate enciclopedică și literară, ca un frate de breaslă cu care nu pierzi niciodată timpul.

– Ați scris poezie, roman, chiar și o piesă de teatru. Știm cu toții că unealta este cuvântul. Totuși, ce credeți că vă reprezintă mai bine, versul sau proza?

– Sunt copiii mei, îi iubesc la fel.

– Ați debutat cu volumul „O legătură ciudată" (1982) și ați primit diplome de onoare ale Asociației Culturale Pro Basarabia. Ce impact a avut asupra dvs. această distincție?

– Foarte mare... Nu neapărat în calitate critică, mai interesată de „chemarea la acțiune", decât în pledoarii, oricât de artistice ar fi ele... Am reacționat al cererea cititorului.

– Un poet consacrat care plânge Basarabia pierdută, care luptă cu arma cuvântului pentru sora pierdută a noastră – cum simțiți această durere de veacuri așternută peste plaiurile românești?

– Nu o resimt, ci o trăiesc în fiecare zi, ca pe un furt țarist, din păcate judecat astăzi doar din ce în ce mai puțin de cunoscători, și aceștia dispuși să nu mai aprindă focul revendicării, pentru a nu periclita traiul lor minimal, dar aparent liniștit.

– Cum vedeți viitorul Moldovei de Est, nostalgică încă după vremurile sovietice și parțial reticentă față de românism?

– Cu oamenii și cu mentalitatea lor de acum, de conducători reticenți sau trădători, nu mai am speranță decât în tineretul moldovean, care așteaptă și el ajutorul României, pentru revenirea Moldovei de Est acolo unde îi este locul, în Moldova Românească...

– Mă întreb de ce poporul român a avut istoria aceasta nefericită. De ce am avut o istorie de popor victimă? Eminescu spunea că noi am fost sub istorie și se gândea să creeze o filozofie politică prin care poporul român să iasă din sub-istorie și să urce la nivelul istoriei. Dvs. cum vedeți lucrurile?

– „Istoria", e ca o fată mofturoasă. Oricât ai dori să o faci mai imuabilă, mai obiectivă, dispusă la diferite analize critice, rămâne la vrerea celor ce o scriu... Nu are nicio filozofie politică. Rămâne încețoșată și atunci când soarele caută s-o ocrotească. Nu am avut o istorie de „popor„ victimă„. Noi ne-am victimizat permanent pentru

că istoria s-a mutat dintr-o tabără în alta, de la un dans la altul, fără o perspectivă istorică. Din păcate, cam întotdeauna hotărârile istorice au fost luate de un singur om, fiind finale pentru cei din jur. Nu s-a putut să se mai schimbe ceva. Ne-au lipsit pe termen lung „previziunile istorice" care să ne permită luarea deciziilor în avans și nu în aval.

– Ce ar trebui să facă poporul român ca să avem și noi o istorie de popor demn, bogat, cu o viață fericită, noi și copiii noștri?

– Să avem o atitudine demnă, constantă, pe paliere, ce vor deveni istorice...așa vom fi mai respectați.

– În scrierile dvs. trăiți un sentiment de melancolie existențială, trăiți acut acest sentiment, eu îl trăiesc... cum să ni-l explicăm?

– E o lege generală... chiar dacă unii vor să o manipuleze. De fapt, această „melancolie" caută să ascundă lipsa unei atitudini pe termen lung, atitudine care să conducă la certitudini, în care sper.

– Istoria literaturii române începe cu cronicarul Miron Costin. El face trecerea de la literatura veche la cea modernă... dar totul începe cu un asasinat... Costin este asasinat de tatăl lui Dimitrie Cantemir... mare minte, mare cărturar Dimitrie Cantemir, dar ca om politic un mare orb. Bine că în 1711 turcii au învins la Stănilești, căci dacă învingeau rușii, Petru Cel Mare și Dimitrie Cantemir, demult eram gubernie rusească! Începând cu anul 1883 lui Mihai Eminescu i se înscenează nebunia, el nefiind nebun deloc, pentru a fi scos din viața publică. Ba mai mult este supravegheat, torturat și asasinat. Dvs. cum ați comenta această rușinoasă și odioasă întâmplare din istoria noastră?

– Vă felicit pentru sublinierea „bine că la 1711 turcii au învins la Stănilești", și nu rușii. În ce privește nebunia lui Mihai Eminescu este o carență generală a poporului român, gata să minimalizeze prin mijloace criminale pe acela ce e cu un pas înaintea sa, întunecându-i cariera, prin așa-ziși reprezentanții săi

– Care ar fi, domnule Bratu secretul, taina poporului român ? Credeți că există o taină a poporului român ?

– Cred că există o taină a poporului român, de care nu trebuie

să fim prea bucuroși. Taina de care vorbim este urmarea suferințelor poporului român, care l-au transformat într-un sac de box învățat să tot primească lovituri... În trecut poporul nostru nu a acționat decât rar, cum rare au fost, istoric, victoriile sale.

– Dar taina dumneavoastră ca ființă umană pe pământul acesta care ar fi?

– Dacă există o taină, a mea, cum să o fac cunoscută?

– Într-o carte, primită cu mare interes prin noutatea ei, imaginați dialoguri cu personalități din istoria universală. Menționați trei personalități care v-au atras în mod deosebit si motivați, vă rog, alegerea.

– Este vorba despre volumul în versuri „*Lacome poveri*". Este greu de disecat, totuși enumăr: Mustafa Kemal Atatürk a schimbat în bine, democratic, soarta poporului turc, ancorat în trecut, fără viitor. Charles de Gaulle, pentru puterea sa de convingere a poporului francez la unitate și progres în timp de pace, după război. Winston Churchill, pentru rolul său de conducător avizat în cel de-Al Doilea Război Mondial, în dialog cu Stalin și pretențiile acestuia.

– Dacă ați fi președintele Uniunii Scriitorilor din România și ați fi investit cu puteri depline de decizie, care ar fi primele trei măsuri,...în accepțiunea dvs. pe care le-ați lua, pentru rezolvarea ideală a problemelor cu care această instituție se confruntă ?

– Primul lucru ar fi să fac viața criticilor literari mai frumoasă, mai bogată, făcându-i astfel să renunțe la critici literare sponsorizate din buzunarul scriitorului.

– În încheiere vă mulțumesc nespus, domnule Bratu. A fost foarte plăcut să stăm de vorbă... O să mai stăm de vorbă, pentru că aveți multe lucruri pe care puteți să ni le destăinuiți.

revista *Melidonium*, 23 mai 2017

Gheorghe A. M. Ciobanu

Homo sum, humani nihil a me alienum puto sau *Ecce Homo…hic et nunc*[1]*!*

Invitat în cadrul Societății Culturale *George Radu Melidon*, publicistul Gheorghe A.M. Ciobanu, supranumit pe drept cuvânt *„părintele culturii romașcane”*, a avut amabilitatea să ne ofere un interviu privind activitatea, realizările sale de muncă, precum și oamenii din urbea în care s-a născut.

Vă propun un dialog cu o personalitate care și-a cucerit un loc binemeritat în panoplia scriitorilor romașcani, prin condiția literară a cărților tipărite.

Omniprezent la toate manifestările pe plan cultural – în Roman și în toată Moldova – Domnia Sa a susținut mii de comunicări și demonstrații muzicale, ce au încântat de-a lungul anilor elevi și studenți, determinându-i în mod discret să înțeleagă bogăția spirituală a creațiilor aparținând clasicilor, romanticilor, dar și contemporanilor.

– *Am bucuria de a purta un dialog cu o persoană care a venit pe lume în prima jumătate a secolului trecut. Îmi permiteți să vă întreb, când v-ați născut*?

– Pentru mine *ab...homo condita* a avut loc la trei zile după Echinoxul de primăvară, al unui an relativ numerotat cu cifra 1925. Cosmic, principalul e Echinoxul-Creștin, că a fost, în acea zi, *Buna-Vestire*. Demografic, *Una Venire*.

– *Gândind la anul nașterii dumneavoastră înseamnă că ați trăit*

[1] *Om sunt și nimic din ce-i omenesc nu mi-e străin sau Iată Omul...aici și acum!*

evenimente multiple și din viața planetei și a țării noastre. Dar, pentru cei care vă cunosc mai puțin, aș vrea, pentru început, să ne introduceți în atmosfera de familie, în copilăria dumneavoastră, cum era parfumul adolescenței ca licean la „Roman Vodă", în anii existenței regatului, a României Mari?

– După nașterea mea, într-o familie cu necazuri – tata zidar fără zidiri, mama, sora și fratele, fără un loc de muncă, toată familia doar Homo, cu metabolism-plus, la orizont două evenimente dure: *Marea criză economică* din 1929, și tot „mare" un alt Război Mondial. O adolescență fără firescul și irepetabilul parfum, ci doar cu praf (de pușcă) și fum (din candelele aprinse pentru milioanele de muriri absurde). O adolescență fără *muze*, ci numai cu *trompete,* ce urlau. Eram doar oameni, care reușeau cu greu să viețuiască, în *Regatul Morții... Vă ordon, treceți...peste adolescență!* În schimb, numai în 1944, *a trecut moartea pe lângă mine,* de peste douăzeci de ori. Cotitura de la 23 August m-a prins la Prejmer. În câteva ore am fost prizonier la nemți, condamnat de români, prin Tribunalul Militar, la moarte cu executare, evadat după miezul nopții, târât pe burtă până la Satu-Lung, Brașov, iar la amiază, ziua următoare, eram în zona Sibiului... Mitralieri, prăbușiri cu camionul în prăpastie, bombardamente aeriene, numeroase puști oprite peste piept... Abia împlinisem 19 ani. *Gaudeamus!* Suita dură a continuat cu anii de secetă și de foamete. Poporul spune că *foamea te scoate din casă.* Și *afară* ce întâlneai? O Românie la pământ, cu românii ei tineri, sub pământ.

– Lecturile adolescenței, preocupările ce v-au marcat tinerețea și aspirațiile, visele dumneavoastră la vârsta întrebărilor ?... care era raportul dintre ideal și profesiunea spre care doreați să vă îndreptați?

– Idealuri... Îmi plăceau cuvintele, altfel... scrise: Literatura. Dar pe fugă. Mai înainte de orice, *pâinea noastră, cea... din când în când.* Paralel cu școala, câte patru preparații pe zi, prin oraș. Pe fugă, o lectură începută și, de nevoie, lăsată. Dar acele preparații m-au pregătit pedagogic, fără să visez că, mai târziu în viață, voi lucra în învățământ, până spre optzeci de ani...jumătate de secol. Am mai visat să duc *mistria*

tatei mai departe, ca arhitect. N-a fost să fie! Nici idealul de prin *primară*, acela de a fi mecanic de locomotivă, nu s-a materializat... Am visat să scriu și... am tot scris..., cochetând cu toate genurile literare: poezie, la-nceput, apoi nuvele, o piesă de teatru, meditații, un început de roman, viziuni științifice, ipoteze... traversam o perioadă grea, plină de evenimente de care n-aveam cum face abstracție... Întrebări existențiale îmi dădeau târcoale în fiecare zi, purtând o luptă lăuntrică cu propriul eu: *„De ce tot uiți că e război, refugiu, foamete...?! Nici ieri, nici mâine... numai azi, acum... Adolescență... doar existență! Visul de tânăr: „viul" ca „punct ochit", la pregătirea militară... Iluzii – confuzii, „dar ...astăzi, cu cine luptăm?" Religie...peste tot „minunea de la Maglavit"...„Iartă-ne, Doamne!" De ce pe noi, milioanele de morți? O generație, sau două, sortite doar pentru „a fi", „post fi", „mausoleu", „eroi"... Erau, de la „era"...* Cine-a trecut de un *post mortem,* a dus-o *vae victis*, în *post-bellum.*

- Vorbiți-ne vă rog despre profesorii pe care i-ați avut în liceu, care au fost cei mai iubiți dascăli?

– Și dascălii, ca și elevii, prin acel ritual didactic, de la *familii, drumeți pe-același drum,* devin *odinioară, amintiri,* ... Ne amintim, ca de părinți, de ei. De dascăli precum Pipa, Epure sau Stețcu, Simionescu, Hollingher, König și Suhebochei și... ceilalți toți... Războiul a făcut ravagii și printre ei!

– *Istoria a fost nedreaptă cu dumneavoastră, povestiți-ne despre istoria zbuciumată a tinereții,* așa cum v-a rămas în memorie.

– Istoria și eu, *isteria* câtorva și noi... Acei *câtorva*, mereu în lume, care doresc putere și avere, mai mult decât chiar *infinitul.* Și totul, mult mai relativ decât e Universul. Și cele spuse despre mine în aceste rânduri e tot istorie. De la *mezonic* de istorie, la *galaxia* ei.

– *Cine din familie v-a înțeles și v-a fost mai apropiat?*

– Pe o insulă de vegetație, pierdută într-o fundătură izolată, era *clanul* familiei noastre, compus din patru generații: străbunica, bunica, părinții și noi, copiii. Mai mult *matriarhat...* Mai mult decât cu mine, aveau necazuri... Aproape zilnic, dialog cu străbunica... ea centenară, eu la

primară... Ceilalți, cu *primum vivere*... mereu în față, cu nemilosul *supra*. Cât despre mine, eu mă supuneam – și-atunci și azi – la ce aveam ca titlu pe coperta unei cărți, *vedetă* pe atunci – *Self-Help* de Samuel Smiles.

– *Unde v-ați petrecut vacanțele?*

– Nu prea m-am *bucurat* în viață de acest, acum obligatoriu, *weekend,* în întrebare numit *vacanță.* Preparații, examen pentru bursa din anul următor – ea însemnând scutire de taxă școlară – muncă de război, pregătire militară, mai încoace și...primele mele zbateri literare...

– *În anii când regimul comunist din România era de o duritate „exasperantă" v-ați simțit vreodată culpabil, prin prezența dumneavoastră în diferite cercuri ...?*

– În anii regimului comunist – mai corect anii *formulei pseudo-socialiste* – vorba lui Remarque: *„nimic nou".* Oricare formă de societate din istorie a fost *dură* cu o parte a populației, dacă între acestea două au fost *disjuncții* politice, economice, sociale. Jumătatea mea de secol, trăită între fărâmele de candoare ale speciei umane – elevii – m-a ținut departe de politică. Fenomenul politic pornește de la coexistența a cel puțin două partide. Când e numai unul, se numește ca fenomen, cu multiple concepte. Mi-am îndeplinit, și odinioară și acum, menirea ca un Robinson Crusoe, care, refugiat pe o *insulă socială* și-a luat cu el doar un singur atribut: *munca*. Insula mea a fost Patria natală.

– *Ați trăit și ați profesat în societatea comunistă – primul pas spre o viitoare societate socialistă multilateral dezvoltată, cum estimau tezele comuniste – cum ați reușit să împăcați și capra și varza: și morala comunistă și libertatea de cunoaștere care depășea limitările impuse de ideologii comuniști?*

– Gândind la Mega-existență, ești tot mai mult în lumea Ipotezelor, a unei imaginații creative. Nu deranjează pe nimeni dar, plenar, te bucură pe tine, ca *Homo pluris.*

– *În anii '60 orele de socialism științific se transformau în mici prelegeri de filozofie și estetică, artă, literatură și muzică...totuși, cum ați reușit să intrați în „zone interzise"? V-ați asumat riscuri?*

– Formele socio-istorice de gospodărire, pro sau contra firescului,

au dimensiuni *pro domo*, nu dau atenție la lumea lui Mega. Pentru ele acest concept e restrâns doar la două obiective: avere și putere. Două atribute care nu-i interesează pe Robinsoni. Și reciproca...

– Ați fost tentat vreodată să plecați din țară?... V-a bătut gândul unui exil? Cunoscându-vă potențialul intelectual, ați fi avut realizări și confirmări, primind și recunoașterea, mult mai repede decât a fost posibil aici, în România.

– Am fost chemat, dar de mergeam, nu rămâneam. Fiind *cu capu-n ...stele*, nu mă încânta vreo *aruncătură de...câteva meridiane.* Iar viziunea mea despre *a fi* , nu mi-a fost *Ave*, ci doar Faber.

– Ați purtat uneori în suflet mănuși de catifea și nu de box....care ar fi putut să vă apere de viclenia, minciuna și oportunitatea celor care vă atacau. Cum ați reușit?

– Mi-a fost dragă și am prețuit *catifeaua* avută sau presupusă a tuturor oamenilor – *Homo homini Homo*, iar la *mănușile de box* am fost *imun pe viață.*

– Ce părere aveți despre intelectualii care au făcut închisoare, rămânând fideli ideilor și convingerilor lor, cum apreciați verticalitatea lor morală și în general ce părere aveți despre cei ce nu fac compromisuri în viață?... În altfel de situații limită, se pot accepta compromisuri? Vi s-a întâmplat?

– Prețuind întreaga Specie umană, i-am considerat pe toți Eroii ei, ca pe piscurile legendare ale acestui unic Lanț de Munți – Omenirea.

– Au existat în devenirea dumneavoastră personalități care v-au marcat gândirea și stilul de viață. Cred că în mathusalemica dumneavoastră viață ați avut posibilitatea să cunoașteți direct și indirect, numeroase personalități ale timpului, afirmate în diferite domenii. Suntem nerăbdători și noi să auzim câte ceva despre acestea, deoarece totalitatea lor, ca și interferențe spirituale concretizate, ar constitui posibil, dar probabil, substanța unui număr de volume...

– În viața mea, cam lungă, recunosc, am întâlnit multe personalități în preajma cărora am fost mai mult un ucenic. Cu majoritatea am avut,

față-n față, un dialog și mi-au devenit prieteni sau colegi, unele dintre ele considerate, atunci sau acum, personalități la modul superlativ. Amintesc doar câteva dintre acestea:

– profesor universitar Dumitru Constantinescu, intrat în viața culturală prin succesul avut cu *Strigoii* de Ibsen, pe scenă, profilându-se apoi pe istorie. Studii scrise: *Un Domnitor necunoscut: Ștefan Mâzgă al Moldovei*, etc. Împreună cu studenții face săpături la Cetatea Neamțului, devenită ulterior obiectiv turistic. În anii 1947-1948 am împărțit Cancelaria Complexului Franciscan din Hălăucești, Iași;

– profesor Spiru Tudor, **întemeietorul și președintele** Societății patriotice *Astra* din Transilvania, coleg de cancelarie și cameră la Școala generală din Hălăucești, Iași, în perioada 1948-1955;

– profesor universitar academician George Pascu, colaborator lunar la audițiile muzicale de la *Palatul Culturii* din Iași, în perioada 1970-1995;

– compozitorul, dirijorul și profesorul universitar Achim Stoia, colaborator la audițiile muzicale de la *Palatul Culturii* din Iași, în aceeași ambianță;

– compozitorul, dirijorul și profesorul universitar D.D. Botez, de a cărui colaborare m-am bucurat vreme de vreo două decenii;

– muzicologul Iosif Sava, la *Serata muzicală* pentru Televiziunea Română, realizată la *Muzeul Irimescu* din Fălticeni în anul 1998;

– sculptorul Ion Irimescu, cu care am avut o colaborare complexă de peste 30 de ani;

–Prințul Ghica, o personalitate excentrică, ce își avea moșia la Deleni-Iași și domiciliul, în perioada comunismului, la Roman;

– savantul Cantemir Rișcuția, soțul nepoatei Prințului Ghica, cunoscut profesor universitar atât în România cât și în Franța, cu cinci licențe și doctorate. Oaspete și colaborator la Simpozionul Național *Calitatea vieții* de la Roman,1968;

– Yosio Nomura, ministru al Culturii, savant nipon din preajma Curții imperiale, cu care am dialogat îndelung la cel de-al III-lea Congres Internațional de Estetică, la București, în anul 1972;

– profesor universitar, european, Tudor Ghideanu cu care am avut numeroase întâlniri la diferite simpozioane; în prezent am o colaborare deosebită cu domnia sa la Societatea Culturală *George Radu Melidon* și revista *Melidonium*, coordonate de scriitoarea și editorul Editurii *Mușatinia,* Emilia Țuțuianu Dospinescu;

– scriitorul de recunoaștere mondială Ștefan Dumitrescu, cu care colaborez prin intermediul revistei *Melidonium* și al Editurii *Mușatinia*;

– matematicianul Ieronim Mihăilă – unul din foștii elevi ai primelor mele generații – care a fost directorul Observatoarelor Astronomice din Statele Unite ale Americii.

– Ați predat la multe școli din Roman... dar ați fost prezent și în centrele universitare, am în vedere prezenta dumneavoastră la Colocviile Muzicale de la Iași, unde împreună cu domnul George Pascu electrizați pur si simplu tinerii studenți prezenți la audiții. Profesorul meu, domnul Petre Bejan, nu pierdea ocazia niciodată să vă dea exemplu tuturor studenților săi, vorbind despre atmosfera fascinantă pe care o creați... De unde dragostea pentru muzică, domnule profesor, aveți talent muzical, aveți voce?

– Mi-a plăcut, m-a atras fața nevăzută a realului, și cunoscută și necunoscută. Maestrul Pascu îmi zicea că aș avea acest alt simț, hermeneutic. Războiul, seceta și foamea de putere au ucis multă inteligență românească, ajungându-se la o acută criză intelectuală. Mai ponderat, am încercat să umplu acest gol. Am renunțat la mine, la literatură sau arhitectură și m-am dăruit catedrei. Din cauza lipsei de cadre în învățământ, am fost pus să predau pe mai multe paliere, putând astfel corela pe orizontală. De la Mate la Arte...istoriile lor... Nu interpret al lor – dramatic, muzical, de cinema sau balet – ci interpretarea lor. Și amândouă sunt ...*la purtător.* Eu doar inițiam și ca o *mostră*, cam *cum aud* eu.

– Știm că ați putea scrie o carte despre performanțele unor foști elevi, a unor tineri de ieri, aparținând altei generații. Ați putea să ne vorbiți despre o transmitere a ștafetei?

– La fel și-acum, fiind cam mulți, nu vreau a deveni un *anuar*. *„Dar unde sunt...elevii mei, de an?”...* (Mă ierte François Villon că îl parafrazez pe limba mea carpatică!)

– Domnule profesor, în opera scriitoarei Yourcenar, după un naufragiu, un negustor grec este salvat în mod miraculos de un delfin...Se pare că ceva asemănător, vi s-a întâmplat într-o situație limită, pierdut fiind într-o pădure fără sfârșit. Povestiți-ne vă rugăm...

– *„De-ar fi să mor”* a trecut pe lângă mine, mai ales în perioada refugiului din 1944, de vreo douăzeci de ori, de la bombardamente și mitralieri, până la evadări din fața unui pluton de execuție. Eram tânăr, minor încă...Am trăit însă și o întâmplare apropiată de cea a Margueritei Yourcenar. Luat de o mașină militară – *bellum omnium* – am fost lăsat nu în gara Râmnicu-Sărat, ci într-o comună limitrofă. Imediat, toți câinii satului m-au înconjurat. Nici unul din ei nu a sărit la mine. Pe limba lor s-au înțeles între ei, hotărându-se să-mi ofere protecție, acompaniindu-mă. Aveam cu mine o valiză grea, plină cu cărți, pe care mă așezam din când în când și le făceam cu mâna. Era cu mult după miezul nopții când am zărit, în sfârșit, gara. La ieșirea din sat *prietenii mei*, unul câte unul, s-au retras. Am rămas singur... Îmi părea rău după cei care mi-au arătat drumul și m-au *apărat* de oamenii poate răi care mi-ar fi ieșit în cale.

– În volumul „Miorița – Mit triadic”, identificați cea de-a opta zi a creației cu însăși Miorița.. Fascinantă este țesătura cuvintelor din această carte... În mod obișnuit, un scriitor se apleacă asupra scrisului, ros de îndoiala inadecvării dintre cuvânt și trăire. În acest volum, însă, ne oferiți un sensibil moment de respiro, un fel de popas în drumul acesta captivant al trăirii miracolului, misterului, relevației... Pregătiți o continuare la acest volum?

– În adevăr, mitul proto-istoric *Miorița* este considerat ca fiind *„una din marile opere clasice ale literaturii universale”,* așa cum spunea, în 1953, cercetătorul Leo Spitzer. Abordând problema acelui *a fi* de după moarte și creionând la nivel mega-astralic această existență,

consider Miorița vrânceană ca pe o proto-religie din care, pe parcurs, s-au generat multe din religiile Eurasiei. Aproape un deceniu am poposit asupra acestui mit, conturându-i aria valorică. Îndrăznesc să sper că timpul îmi va permite să raportez acest mit la două dimensiuni: carpatică și astralică. Dorința mea pentru scoaterea celor două volume, contravine clepsidrei mele, însă, speranța este...

– Timp de peste un veac și jumătate a dăinuit interpretarea clasică a baladei, care sublinia resemnarea ciobanului moldovean în fața morții, prin anii '30 Lucian Blaga a dezvoltat o întreagă teorie a „spațiului mioritic", potrivit căreia poporul român își are originea în totalitate, în zona carpatină, pe „acel picior de plai"... Ce reprezintă pentru dumneavoastră, Mitul mioritic?

– Prin viziunea sa genialul Lucian Blaga, ca mioritolog, îi prefigurează mitului două coordonate, ca spațiu teluric și ca timp al devenirii, deschizând un orizont expansiv de comentare a mitului. Încerc să mă alătur comentariilor de azi și să presupun că acest monolog, se extinde asupra *bio-umanului astral*, ca un *bio-uman*, metamorfozabil în *umano-bio*.

– Am învățat de la dumneavoastră că o prietenie adevărată este ca un dar divin, ceva ce nu trebuie confundat cu bătutul pe umăr sau cu grobianismul. În profesia mea am înțeles cât de fragilă este limita dintre decență și indecență. Ca editor, am fost nu de puține ori consternată de această formulă adoptată de noua generație, care după câteva cărți citite se lansează în opinii critice, și cu cât formulările lor sunt mai vehemente, cu atât mai mult câștigă teren. Dumneavoastră nu sunteți membru al Uniunii Scriitorilor, chiar dacă ați scris peste 16 volume, cu abordări din filozofie, artă, muzică, literatură, recunoscute „afară", dar mai puțin „acasă"... Sunteți o personalitate ce vă „plimbați" cu multă ușurință printr-un vast areal cultural. Din locul unde sunteți, cum vi se pare ceea ce se întâmplă în cultura românească?

– Ajuns la nouă decenii îmi pot permite comentarii comparatiste, hermeneutice și de sinteză. Devenirea lumii nu e simplă, asemenea

unui portativ al muzicii clasice, ci are în ea și circularitate spiralată – cu componente de repetabilitate quasi-irepetabilă, de pendulare, de simetrie duo-triadică, de o infinitate de finituri structurale. De aici aleatorismul devenirii, ca o *rezultantă*, mereu alta, dintre multiple *altfel*-uri și *astfel-uri*. Asemeni cu *homo* de azi.

– Mărturisesc că am fost o privilegiată în viața dumneavoastră... V-am cunoscut ca elevă, apoi ca editor. Ați editat 8 cărți la Editura Mușatinia, din Roman, ce va determinat să alegeți această editură, ce va determinat să îi transmiteți toate drepturile de editare? Descrieți vă rog colaborarea cu această editură..

– Mușatinia, ca denumire, ce-mi duce gândul la acest tărâm moldav prea plin de zbuciumări istorice, la prea străbunii noștri ascendenți, înväluiți în har și dăruind Acropole de spirit, nepoposiți de nicăieri, ci drepți, cu demnitate, secol de secol, mileniu de mileniu trăit-au și murit-au în picioare, precum copacii din dramaturgia lui Cassana, încât am zis și zice-vom și noi că *Mușatinii* știu să steie în picioare.

– Profesorul Ștefan Dumitrescu, propus la premiul Nobel pentru literatură, în anul 2010, consideră că sunt puțini scriitorii care s-au aplecat asupra nucleelor mitice ale culturii daco-române, cu un folos elocvent pentru îmbogățirea culturii românești. Doar dumneavoastră, domnule profesor, și domnul Adrian Erbiceanu. Cum vedeți asta?

– Se intră în rezonanță cu acest mit complex, atunci când poți trăi cu tine imensitatea ipotetică a Necunoscutului – Soarele și Luna sau Stele făclii – sau diversitatea incertă a spațiului dintre Dosul stânei și Mireasa Lunii. Semnificațiile ce emană dintr-o astfel de viziune se contopesc cu Infinitul.

– Domnule profesor, știu că foarte mult din timpul dumneavoastră l-ați petrecut într-un mic apartament, pe care l-ați ocupat foarte mulți ani, începând de la căsătorie...Dar mai știu și că lipsa de spațiu poate fi uneori tiranică...Viața petrecută între acei pereți, acoperiți de cărți, printre lucrurile simple, blânde, nu v-a înlănțuit? Orizontul dorințelor dumneavoastră de a cunoaște și aprofunda, atât în muzică cât și

literatură, nu s-a izbit de realitatea aceea mărginită?

– Copilăria, războiul, secete multiple, mereu de gardă într-un regiment numit și *viață*, și azi și mâine, m-au modelat să fiu mai mult în curte, decât *după perdele.* Un univers de gânduri și de fapte m-au lansat spre spații mari. Mereu *altfel* înseamnă un *dincolo* de o cămăruță sau apartament. Nu mai observi, nu mai trăiești, tot cei în jur, e *mărginit.* Astralul nu cunoaște yale, ci doar *cer deschis.*

– Ați fost atașat în mod special afectiv, spiritual, intelectual vorbind, de o anumită persoană ? Vârsta dragostei a coincis cu vârsta căsătoriei?

– Imperativul social nu face casă bună cu adolescența. *Primii fiori* i-am trăit imaginar, având ca *Julietă* salcâmul de lângă fereastră, întruchiparea diafan-imaginară a unei umbre de pe peronul unei gări, căreia singur, în fugă și în noapte, îi dădeam nume... Sau interpreta principală dintr-un film romantic italian, al cărui nume m-a urmărit mulți ani. După ani de luptă pentru *pâine,* am devenit, la școala unde aveam ore, coleg cu un grup de tinere profesoare. La început, *Junimea...*

– Cum ați cunoscut-o pe soția dumneavoastră?

– Treptat, nu la *prima vedere*, s-au format subdiviziuni pereche, ajunse, în timp, familii. Într-o bună zi a venit și rândul nostru...De la *Junime* la alți juni, mai mici ca noi, cei de la catedră: elevii... Greutăți în ambele *tabere,* pentru că războiul a lăsat în urma-i, multă vreme, răni adânci... *A fi* era de neoprit...Însă cu ce? Cu generația de-atunci...Nu mai departe, ci de la *zero...*

– Copiii dumneavoastră sunt cărțile. Nu vreau să vă răscolesc, dar există zi în care să nu vă gândiți sau să regretați că nu ați avut „urmași”?

– Copiii noștri, cei de-atunci, nu ne-au fost cărțile, ci tocmai ei, elevii...La mine cinci decenii...*Urmași,* nu glumă! Urmașii unui neam străbun! Noi doi ne-am dorit să îi pornim frumos în viață, ca pe proprii noștri copii.

– Ce apreciați la o personalitate: talentul, cultura enciclopedică, creativitatea sau caracterul?.. care ar fi criteriile în viziunea dvs. de a aprecia o personalitate?

– Pe locul prim, creativitatea. E supremă! Drumul spre *Ea* trece, neapărat, prin toate celelalte și cred că acele *celelalte* sunt mai multe.

– Ce loc ocupă filosofia în sistemul cultural și care este contribuția filosofiei la formarea personalității?

– *Summa summarum*, dar însumarea ei spirituală este prin noi, la singular și la plural.

– Mai există o ierarhie a valorilor?... Ce-i lipsește societății românești? Ce ați dori să îndreptați, să corectați, domnule profesor?

– Societății noastre îi lipsește adjectivul *românești*, nu ca apelativ, ci ca atribut de adâncime.

– Dacă ați fi ministrul culturii cu alocarea sumelor dorite din PIB, care v-ar fi prioritățile?

– Spre discipline de sinteză, de creativitate individuală și de ipoteze.

– Oare nu cunoaștem astăzi același reflex comunist: cel al pasării responsabilităților?

– Și Iuda antic s-a făcut vinovat de o atare pasare...Și mai în urmă, în Paradis, celebrul măr pornește de la șarpe, spre a ajunge la Adam, prin Eva. Doar eroii nu fac așa ceva! Vă invităm la eroism și... nu dați vina pe Păun, acarul!

– Pe ce câmpuri de bătălie se cuceresc demnitatea și onoarea?

– Pe câmpurile de atac unde, în față, ai limpede *reduta*...La luptă... deci te luptă cu ceva! Terorismul, lipsit de cazemate, nu duce la Onoare, ci doar la apărare.

– De ce ignoranța este „negura" spiritului?

– Paradisul, refuzând mărul cunoașterii, cultivă *dolce far niente,* sau spus în limba de la Humulești: *„dar îs muieți posmagii?"* Suntem pe continentul ignoranței...În Paradis, sau *Para*...

– Vă felicităm sincer pentru acest îndelung „braț la braț" purtat între trecut și prezent. Sunteți un longeviv, cu apetențe comunicative speciale. Dumneavoastră cum considerați această biruință a viețuirii umane, ca pe o „regulă", sau ca o excepție? Este viața o „artă" de a trăi?

– Longevitatea e un rezultat al celui mai nou „dictator" al speciei

umane, ce-i amintit de mine, mai adineauri. Un *să fie* cu funcție imperativă, interferat și cu aleatorismul viețuirii de zi cu zi. Genetica legată la ochi și la urechi, deci ADN-ul.

– Domnule profesor, am avut inițiativa de a tipări la Roman o revistă de cultură, Melidonium, prima revistă de cultură postdecembristă. O revistă care se prezintă onorabil pe internet, lumii, dar care din păcate este mai puțin cunoscută și apreciată „acasă". Ce opinii aveți legat de activitatea acestei reviste și ce ați dori cititorilor ei?

– *„Pereat...acasă, fiat...Melidonium".* A nu se citi în autobuz, ci dimineața, în ambianța unei biblioteci.

– Cum ați descrie peisajul cultural romașcan, unde vedeți și unde sesizați festivismul și forma fără fond, doar de dragul publicității și a spectacolului?

– Oraș patriarhal și Mușatin, a fost în ultimele veacuri un epicentru spiritual deosebit, alături de cele multe, răspândite în țara Moldovei. *Mileniul Trei* se afirmă ca unul al interferențelor dintre un clasicism euclidian și un avangardism incert, pe fugă. Alergătorul tehnicist e-n frunte, iar, ca să poată domina, se întovărășește de teribilisme, de concurență și tam-tam. Pe-alături, gâfâind, spiritualitatea...de-aici Publicitatea și Târgul de cultură, de Garduri nevopsite și fără Leoparzi. La orizont ni se promite un acvariu pentru Balene policromatice. Pe când și coronițe pentru repetenți și nonprezenți? Așteptăm o Neo curbă a lui Gauss.

– Ați fost și sunteți un maestru al metaforei, un novator în... ale cuvântului. Dar în același timp ați adus în artă, în muzică în special, o nouă viziune... cea a contemplării, a tăcerii... Cum vedeți legătura dintre ele, dintre metaforă și tăcere?

– *„Când... Sonorul răsună, Muzele tac".* Și când Muzele nu tac, repetă. Tăcerea, e fără decibeli, dar cu creație de-a ta

– La 90 de ani sunteți încă tânăr, dacă ați mai fi o dată adolescent, ce ați schimba din ceea ce a fost? Ce parcurs ar avea noua dumneavoastră existență?

– Cercul se-nchide, se repetă. E *mater studiorum,* dar Homo, ca

suprem, ca *demiurg.* Prefer, precum în *Miorița, Spirala ascendentă, Mândra Crăiasă,* necunoscută, însă *Mireasă* demiurgă a Lumii.

– În cazul dv. se poate vorbi de o carte/cărți de căpătâi? Există în literatura română și universală o scară a valorilor?... cum îi vedeți pe scriitorii și artiștii contemporani, în actualitate, consacrați?

– Dacă spuneam, mai sus, că *repetiția e mater,* în creativitatea, mai ales artistică, e *moartea* ineditului. În arte nu se aplică *Tabelul lui Mendeleev.*

– Ați editat 8 cărți la Editura Mușatinia, ce va determinat să alegeți această editură, ce v-a determinat să îi transmiteți toate drepturile de editare?

– N-a fost alegere, ci simbioză. O convergență, la început didactică, apoi pe plan livresc și editorial. O colaborare, nu duală ci plurală, într-o deplină egalitate productivă. Adevărata Cultură presupune un crescendo de tip Faber. La început un eu cu eu,urmat de eu cu voi și desăvârșit prin noi cu noi. Deloc, care pe care. Independențe în Unitate. Vase comunicante, întrunite în același recipient. Nimic din best-player și best-seller. Cu *Mușatinia*, Pro Domo, devenită Pro Homo. Floretele-s floare, iar gândul floretă.

– Câteodată vi se întâmplă să vă opriți, din iureșul tumultului cotidian și vă gândiți că viața se sfârșește, are o limită?

– Pornesc de la acel postulat pan-cosmic: *„ce e caracteristic întregului, e valabil și părților”*, apoi iau reciproca sa și, cum în jur toate-s finite, sunt împăcat și cu finitul viețuirii mele, ca o metamorfoză continuă precum în *Miorița*, unde infinitul e trăit ca asimptotă doar.

– Ați putea menționa trei subiecte, idei predilecte din cultura universală?

– Spunând doar trei, supun gândul uman să fie *confort trei.* Consider *trei,* o cifră cardinală și-atunci răspund ca la un test și subiectiv și reductiv. E tema devenirii fără revenire, apoi, ca la *Oedipul* lui Enescu, acel *pro Homo,* precum și năzuința existenței de a fi *măsură*, loc geometric.

– A existat o providență în viața dumneavoastră? O entitate supremă?

– Fiind *cosmocentrist* și *mioritic* declarat, gândesc că totul are, ca un firesc *causa causarum*, un *Mega-Totum*.

– Erudiția dumneavoastră și stilul autodidact de excepție v-au condus pe cele mai înalte culmi de înțelegere ale culturii, artelor și gândirii universale. Sunteți mulțumit de tot ceea ce ați realizat în viață? Există o listă a regretelor?

– Ca mulțumire că am fost, un veac aproape, un *non-stop*, iar ca nemulțumire că nu ajungi, nici eu nici alții, să pui la toate *punct*, ci numai *punct și virgulă.* Regretul că nu am avut în jur, confrați precum acel drumeț din *Mărul* lui Beniuc; *merii* din viața mea au fost *„feriți de drum, cu gard înalt.”*

– D-le profesor, vă propun un exercițiu de imaginație: dacă la Marea Trecere vi s-ar oferi o a doua viață... ați alege să o trăiți în trecut (și în ce perioadă anume?), în viitor sau să o continuați pe aceasta?

– Dacă după *Marea trecere* a mea mi s-ar mai da o *Mică trecere* pe Terra, m-aș îndrepta spre toate cele trei dimensiuni ale lui Cronos. Trecutul m-ar chema spre episodul Făgăraș, ca *stagiu militar* – la Vânători de munte, când mi-am lăsat la poarta unității, reala luptă a vieții, spre a mă pregăti, ca alpinist, pentru o alta, doar imaginară, în ambianță, de o camaraderie precum în *Falansterul* lui Teodor Diamant. Pentru prezent, ca reintrat în marșul *Per aspera, ad astra,* o *aspera* mult prea știută, către o *astra,* mereu necunoscută. Viitorul, m-ar fi dominat, ca și acum, de obsedanta întrebare: „*Quo vadis...Homo?*”.

– Cu ocazia zilei dv., d-le profesor vă rugăm să adresați câteva rânduri, un dar celor care știți că vă iubesc și prețuiesc.

– Lui „Homo sapiens” de pe Planetă, iertare că le-am mai venit și eu ca alt „plus demografic” și mulțumiri că m-au lăsat să viețuiesc într-un colț al ei, ce pentru mine, literar ca sens, mi-a fost mereu „Răscrucea” din „Oedip”.

revista Melidonium, 25 mai 2017

Ileana Costea

o româncă adevărată

Dialogul meu cu doamna Ileana Costea, profesor la Universitatea de Stat din California, Northridge (CSUN) în zona Los Angeles, o personalitate foarte activă în domeniul său de activitate, invitată la mai multe universități din Europa, membră în comisii de organizare pentru conferințe internaționale, mi-a făcut o reală plăcere. Am descoperit un suflet deosebit de român, neobosit căutător în sfera activităților desfășurate de domnia sa. Cercetător și publicist cunoscut prin abordarea unor subiecte sensibile, ca inteligența artificială, grafica pe calculator interactiv, precum și în alte domenii asociate cu CAD / CAM / CAE, laureată a premiului „Merit Award" a Consiliului de Ingineri pentru activitatea în aceste domenii. Recenzent pentru National Science Foundation (NSF), SUA și IEEE și editor a unor volume speciale de jurnal. Și mai mult de atât, iubitoare de artă, literatură și călătorii. Plecată din țară din 1972, dânsa și-a ales o misiune auto-impusă de a scrie articole despre prezențe românești-surpriză în străinătate. A publicat din 1998 încoace peste 50 de articole, din care primul volum apărut în anul 2015, „Exerciții de Neuitare", poate fi răsfoit pe *Amazon* la:

EXERCITII-NEUITARE-vol-I-romanesti-surpriza-strainatate

– Dragă Ileana, ne-am cunoscut prin intermediul internetului, prin revista Melidonium. Cum ai reacționat cunoscând acest nou site românesc de informații culturale?

– M-a atras calitatea articolelor, atât prin conținutul lor cât și prin modul frumos de redactare.

– Vorbește-ne te rog de perioada cât ai studiat arhitectura în România și despre activitatea ta dinainte de a pleca din țară.

– Copil și adolescent eram bună la școală la mai toate materiile, excepție făcând muzica și sportul. Asta a făcut să-mi fie greu să aleg ce anume să studiez. O mamă dedicată, care m-a crescut de una singură, tata plecând dintre noi mult prea devreme, la 49 ani, cu patru luni înainte de a apărea eu. (Soartă cruntă din lipsa de antibiotice – o infecție la rinichi care l-a terminat în numai două săptămâni. Am înțeles de copil că și doctorii mor. Tata era medic internist șef pe județ, la Slatina). Mama mi-a tot repetat „teoria ei", că vrea să-mi dea „tot ceea ce nimeni nu îmi va putea lua niciodată", educație, cultură. Din puținul pe care îl câștiga mi-a luat profesori de istorie, de pian, de limbi străine. Așa am ajuns să vorbesc curent franceza și engleza de mică și să citesc romane polițiste în germană. Cred că tot mama mi-a insuflat ambiția de note mari, căci îmi rupea din caiet pagina scrisă neglijent și mă scula la 5 dimineața s-o rescriu caligrafic și fără greșeli de ortografie. Mama era profesoară de limba engleză la liceul Șincai din București. A fost apoi câțiva ani și lector la facultate. Avea un Masterat în engleză și altul în geografie. În tinerețe publicase mai multe schițe în reviste pentru copii. Tot de la ea cred ca am luat darul povestirii (ea era mai captivantă decât mine...), energia, și dorința de a călători și de a cunoaște și înțelege lumea. În liceu îmi plăcea matematica și biologia, dar și istoria și literatura. Citeam mult. Mă cufundam în Larousse-ul (parcă, cu 22 de volume) pe care îl aveam în casă și pe care îl foloseam cu pasiune, pentru „căutări de informație", având rolul pe care îl are astăzi internetul. Îmi petreceam nopți studiind pentru examene, la etajul trei, pe Strada Speranței 13, București la numai două minute de mers pe jos până la școala mea, Spiru Haret. Pauzele erau cu spectacolul nocturn al străzii veșnic în mișcare.

În cele din urmă, în clasa a 10-a m-am decis că vreau să urmez regia de film. Mama a reușit să îmi aranjeze printr-o doamnă, prietenă de a ei, să mă dea în grija cunoscutei regizoare de filme pentru copii, Elisabeta

Bostan, care tocmai începuse filmările la *Amintiri din copilărie*. Am făcut astfel, în vacanța ultimului an de liceu, un stagiu cu echipa ei, la Humulești. Mama era speriată. Mă tot îndemna să dau la „Litere", căci la Institutul de Teatru și Film erau doar opt locuri și... toate „date"... În plus, pe atunci examenul de intrare la facultate se dădea peste tot la aceeași dată, și puteai aplica doar într-un singur loc. Ca să mă pregătesc am văzut enorm de multe filme, am citit criticile din toate ziarele. Și totuși rezultatul a fost... că toate colegele mele mult mai puțin bune la școală au intrat la facultate, iar eu am rămas... să încerc la anul. Mi-a venit greu, dar nu regret. Măcar am încercat. Cum nu puteam concepe să stau acasă... am găsit de lucru la un spital, în laboratorul de făcut fotografii. Un cuplu tânăr conducea, el laboratorul de foto color, ea pe cel de alb-negru. Și eu am lucrat cu ea. Atunci am „învățat!?" că trebuie să știi să faci „business". Când un doctor venea să îmi dea un film, eu îi spuneam să revină într-o oră, că îl voi developa imediat. Și șefa mea a fost revoltată. Trebuia să-i spun doctorului că avem foarte mult de lucru, și pozele vor fi gata doar în câteva săptămâni. Cei doi șefi de laborator erau fotografi la nunți, botezuri... și la spital „se odihneau". În fine, mi-a plăcut să fotografiez din totdeauna, și am fost bucuroasă să învăț să developez filme.

Între timp însă mi-am schimbat opțiunea pentru ceea ce aveam să studiez. Nu am mai fost gata să-mi asum riscul de a da la Institutul de Teatru și Film și m-am pregătit pentru arhitectură. Era tot un domeniu artistic, și mi se părea tot „de anvergură". Căci regia de film mă atrăsese prin natura complexă a profesiei. Iar la arhitectură erau măcar mult mai multe locuri, și nu puteau chiar toate „să fie date". Erau 150 de locuri când am dat, și am intrat eu, în 1966. Sunt convinsă că școala noastră de arhitectură era foarte, foarte bună. Erau profesori arhitecți, cunoscuți, printre care Ascanio Damian, Octav Doicescu, Anton Dâmboianu, și asistenți buni, Mircea Lupu, Mircea Ochinciuc, Dinu Păunescu, Ștefan Scafa-Udriște. Aș vrea să-mi amintesc mai bine anii aceia, dar a venit peste mine tăvălugul emigrării. (Am plecat din țară

imediat după examenul de terminarea facultății, fusesem repartizată la Cluj, unde tocmai se deschisese o nouă facultate de arhitectură.) Și memoria mi-a fost estompată de nevoia de a mă integra în noile medii ale existenței mele, un an la Paris, apoi viața din Los Angeles. Facultatea de arhitectură cerea foarte mult de lucru, proiectele erau grele. Îmi aduc aminte că îmi tremura sufletul la gândul ca nu cumva să pierd un an. Dar pot spune acum că Institutul Ion Mincu era cu mult „mai la înălțime" in comparație cu facultatea de Arhitectură și Urbanism de la UCLA, din Los Angeles, unde mai târziu am urmat câteva cursuri, în timp ce am făcut un Masterat de Industrial Design, la Facultatea de Belle Arte, imediat după venirea mea în California. Sunt convinsă că studiile de arhitectură din București mi-au dat o deschidere extraordinară spre estetic, spre logica funcționalității combinată corect cu frumosul. Era o facultate care te pregătea complex.

– *Ce amintiri ai din anii studenției ?*

– Colegii de la arhitectură erau toți culți, deștepți, talentați. O plăcere să fii în preajma lor. Îmi aduc aminte și de lucruri amuzante: tabăra bucureștenilor era diferită de tabăra celor veniți din provincie, care nu te primeau printre ei. Dar eu, având o bună prietenă (arhitectă acum la Târgu Mureș), Maria (Maia) Dragotă, care a pus o vorbă bună pentru mine, am plecat cu un grup de „provincie" într-o vacanță de Paște la Lacul Snagov. Și am dormit într-un cort împrumutat de la facultate (eram mai mulți în el), al cărui fermoar nu se închidea, și era o primăvară foarte rece, cu vânt puternic. Unul din băieți adusese o sticlă de țuică, și noi fetele din cort i-am spus: *„Hai să bem din ea, să ne încălzim puțin*." Și el ținea morțiș s-o păstreze pentru a doua zi, la masa de Paște, mai ales că toți știau despre sticla lui de țuică (și contau pe ea)... N-a mai rămas nici un strop până a doua zi... Și sigur, noi „fetele" am fost cele vinovate. Apoi apa rece în care am sărit sa înotăm. Îți tăia respirația.

Tot din anii studenției mi-aduc aminte că mergeam mult la filme și, uneori, la teatru, că mi-am dorit foarte tare un batic format mare,

roșu, cu flori mari, care costa cât toată bursa pe lună de la tata, și pe care l-am tot „lins cu privirea" în vitrina Fondului Plastic de lângă Teatrul Nottara ... Citeam cu deliciu revista *Contemporanul*, care ne informa frumos despre toate activitățile culturale din lumea de vest. Și evident citeam criticele filmelor de Gelu Ionescu.

Îmi aduc aminte de o excursie minunată făcută cu colegii de facultate la Mănăstirile din Moldova și de o alta, de studiu, pentru a face releveul caselor din Sibiu, oraș cu arhitectură atât de parfumată. Îmi aduc aminte și de profesorii de istoria artei (Gh. Petrașcu) și arhitecturii (Gh. Curinschi-Vorona). Îmi mai aduc aminte și de ceaiurile dansante... Și de teama bobocilor că vor fi prinși și vopsiți. Era o tradiție în școala de arhitectură, ca cei noi admiși să fie prinși în atelierele claselor mai mari, când se întâmpla să traverseze vreunul din noi un astfel de atelier, și să fie înconjurat de cei din anii mai mari și vopsit... tu te zbăteai să scapi de sub culorile lor și tot mai mânjit deveneai. Îmi aduc aminte că era rece vopseaua, și că mă gâdila. Îmi mai aduc aminte și de ieșiri la restaurantul din apropierea facultății, restaurantul Dunărea. Prin anii ′70 începuseră să aducă pește bun.

Am făcut apoi o excursie foarte frumoasă cu un grup din anul nostru de arhitectură în Uniunea Sovietică, (eu știam că doresc să plec din țară și vroiam să văd măcar odată în viață Uniunea Sovietică, care ne fusese atât de impusă cât am fost în liceu). Am fost în patru orașe. La Moscova m-a impresionat lărgimea bulevardelor, adâncimea și eleganța „de palat" a stațiilor de metrou, și am rămas cu toții, cei din grupul meu ½ de oră să căscam gura la un televizor color – prima dată când vedeam imagini color la TV – în marele lor magazin universal, Gum. Am vizitat mausoleul lui Lenin din Piața Roșie. În 1971 România se bucura de o anume libertate, care în Uniunea Sovietică era interpretată ca direcție spre vest. Concluzie am fost puși în hoteluri pentru țările de vest, iar la mausoleu, unde erau două cozi, una foarte lungă pentru țările comuniste, alta mult mai scurtă pentru țările „capitaliste" și pe noi ne-au încadrat în cea din urmă... La Leningrad pe Volga pluteau

bucăți uriașe de gheață, era decembrie, excursia se organizase în vacanta noastră de iarnă. Bărbații, parcă toți înalți și blonzi, cu căciuli din blana, tipic rusești, se conturau magic pe lângă noi prin ceața deasă a orașului; Ermitajul – un muzeu plin de comori. Când am ajuns la Tbilisi, capitala Georgiei, tocmai se juca un meci important de fotbal la care participa și echipa României. Băieții s-au dus toți la meci, și noi, vreo 6 fete, am preferat să ne plimbăm prin oraș și să vedem un muzeu în care, nu știu cum se face, dar erau icoane vechi. Ni se spusese că dacă ajungem după 5 seara, nu vom mai avea masa de seară. Ne-am întors pe la 7, flămânde cum nu se poate, și eu le-am rugat pe chelnerițele de la restaurant să ne dea un ceai cu niște felii de pâine. Eu știam puțin rusește – după 8 ani de rusă, la liceu. Drăguțe s-au înmuiat în fata bietelor de noi și ne-au satisfăcut rugămintea (căci nu aveam nici un ban, și ni se spusese, de exemplu, să nu atingem fructele din vasul de pe masă, la nici unul din restaurantele hotelurilor, că trebuie *(verbul a trebui are aceeași formă la singular și plural, este defectiv de plural = trebuie, atât la singular cât și la plural*) plătite și de unde?) În sală eram numai noi, fetele, și în colțul opus un grup de vreo 8 georgieni, mustăcioși și negricioși, care, se vedea de departe, înfulecau numai bunătăți care nu conteneau să li se aducă. Am aflat pe urmă că era echipa de muzicieni. Ne-au invitat la masa lor. Sigur, toate in cor, am spus nu, cu excepția celei mai cuminți dintre noi, care ne-a rugat să-i lăsam pe ei să vină și să-și aducă bucatele cu ei, căci ea este lihnită de foame. Zis și făcut. Și apoi toată noaptea ne-a sunat în cameră telefonul... și sigur nici una din noi n-a răspuns. Ultima escală a fost la Erevan, capitala Armeniei sovietice, de care noi nu auzisem decât prin glumele care vin de acolo. Ne-au cazat la un hotel pe un vârf de deal. Împărțeam camera cu o colegă și, pe când ne odihneam puțin după-masă, am fost invadate de mai multe femei de servici care începuseră să scotocească prin valizele noastre, cerându-ne să le vindem *desous*-uri. Și n-am scăpat de ele până nu le-am vândut câteva. Îmi aduc aminte că eu am transformat banii aceia într-o o brățară cu pietre de Ural, galbene și negre, pe care o am și azi cu mine

în Los Angeles, și un aparat de proiectat filme 8mm, căci la noi nu se găseau. Erevan era un oraș frumos, construit din piatră portocalie, cu o biblioteca faimoasă, ca cea din Alexandria, Egipt. Avea case pe piloni cocoțate pe dealuri. Și azi când urc cu mașina dealul dinspre San Fernando Valley, spre Mulholland Drive, pe Beverly Glenn, „casc gura" la casele pe piloni, amintindu-mi de cele care mă fascinaseră în Armenia sovietică. Cu lipsa mea de înțelegere a istoriei m-am tot întrebat de ce oare ne spune ghidul că în acele case sunt armeni care s-au refugiat în Uniunea Sovietică din Turcia. Noi toți știam că lumea e dornică să plece din țările comuniste... Sigur, acum știu bine despre povestea genocidului armenesc. La întoarcere, în avion, băieții se plimbau pe coridorul dintre scaune și își desfăceau haina, arătându-și pieptul gol. Toți își vânduseră cămășile în hotel la Erevan. Noi nu venisem pregătiți pentru comerț. Ne-a luat pe neașteptate și nu putusem să dăm decât „hainele de pe noi".

– *Cum și în ce împrejurări ai decis să îți lărgești orizontul cunoașterii plecând în Lumea Nouă?*

– În primul rând cred că mai toți tinerii studenți pe care îi cunoșteam la București își doreau să vadă lumea de după Cortina de fier. Și nu se putea pleca decât, și asta cu greu, în țările comuniste înconjurătoare. Mama avea o prietenă evreică în Israel și aceea îmi făcuse cadou un bilet de avion dus-întors pentru Tel Aviv după terminarea liceului. Dar aveam o rudă în străinătate (Alexandra Bellow, pe atunci Ionescu-Tulcea, în Statele Unite), deci pentru mine ieșirile în vest erau interzise. Îmi doream să călătoresc, să văd arhitectura, arta și peisajele din restul lumii, și mă simțeam frustrată că nu am dreptul să cunosc lumea. În 1970 am întâlnit la o masă în familie, un profesor de medicină din Chicago, dr. Nicolas Costea, și m-am îndrăgostit. A fost „prințul meu"... povestea e prea lungă și prea siropoasă (un trăsnet a pornit din vârful nasului meu spre al lui, la aceea masă la care l-am întâlnit... ca în filmele mute) și... când am terminat facultatea am decis să *„mă duc să îl găsesc și să-l conving să ne căsătorim"*. Pe atunci el locuia în Chicago, dar puțin după acea s-a

în California. Ne văzusem doar de două ori la București, la o vorba și o cafea, dar apucasem să-i spun, încurajată de soțul mătușii mele Nuța (Elena Dumitrescu Papahagi), Nicu (Nicolae) Dumitrescu, profesor de educație fizică la facultate în București, originar dintr-un sat din Bucovina, și care nu știa nimic despre restul lumii,. I-am povestit acestui unchi, în zori, confesându-mă lui, căci pe Nuța tocmai o scăpasem, căci plecase înainte de a sosi eu, la Spitalul Filantropia, unde lucra și care îl cunoștea ceva mai bine pe cel care mai târziu îmi va deveni soț, căci și ea era doctor hematolog, ca și Nic, și îl auzise făcând o prezentare în specialitate. Am dat drumul către unchiul meu, unui val de vorbe și sentimente, despre cum brusc m-am îndrăgostit și el mi-a făcut afirmația super-încurajatoare: spune-i exact așa cum mi-ai spus mie *„căci americanii n-au niciodată timp, sunt mereu grăbiți”*... Și așa am făcut, dar cu o logică pe care nici azi nu mi-o pot explica. L-am întrebat întâi pe dr. Costea: „*Sunteți căsătorit? Vă plac femeile? Și despre mine ce credeți? C*ăci eu sunt convinsă că sunteți bărbatul cu care vreau să mă căsătoresc...” Și el mi-a răspuns în franceză, căci nu mai știa bine româna (emigrase în 1946): „*Sună ca în Micul Prinț*” ... după care a plecat înapoi la el acasă în Statele Unite.

În vara lui 1972, imediat după ce mi-am dat examenul de diplomă, am făcut o cerere să plec într-o excursie pe Valea Loirei cu Biroul de Turism pentru Tineret. Acum eram motivată cu adevărat să părăsesc România. Visul meu era simplu: să ajung profesor universitar în SUA și să îl iau de bărbat pe Nic. Îmi trebuiau o mulțime de aprobări, de la facultate. Am reușit să iau semnătura decanului de atunci, Tiberiu Benedek. Dar tot nu mi s-a dat pașaportul. Așa că am decis să „*mă lupt singură pentru a-l obține*.” M-am dus la biroul de vize pe Nicolae Iorga. Mi s-a spus că ei nu se ocupă de cereri pentru excursii organizate și că trebuie să am un „rendez-vous” fixat. Nu aveam. În ziua aceea purtam codițe, aveam cu mine un teu și un bloc mare de hârtie sub mâna. Eram în drum spre facultate... Portarul până la urmă m-a lăsat să întru, spunându-mi că n-am nici o șansă. Sala de așteptare era plină.

Toți aveau numere ... Eu am prins un moment între două persoane și am intrat într-un birou. I-am povestit repede celui de dincolo de masa biroului impozant, povestea mea... și soarta a făcut ca, la rândul lui, să aibă o fiică studentă la facultatea de arhitectură ... Mi-a spus să fac, nu mai știu ce, să mă duc la nu știu ce alt birou. Nu înțelesesem că decisese să îmi dea viza. Și l-am întrebat, dar dacă nu vreți dumneavoastră să îmi dați aprobarea să plec în excursie, la cine altcineva pot să mă adresez. Și îi aud și acum vorbele vocii puternice: Dacă nu vă dau eu viza, nu vi-o mai dă nimeni. Era „șeful cel mare" de la pașapoarte. Și așa am ajuns cu grupul BTT la Paris să vizitez castele de pe Valea Loirei, iulie 1973. Și astăzi mai sunt încă ... pe aceea viză ... N-am vizitat atunci castelele căci am „fugit" din camera de hotel și mi-am început zbuciumul cererii de azil politic ... un drum greu, când pleci la 25 ani de una singură, n-ai nici un ban, nu cunoști pe nimeni. Aveam însă încrederea, inconștiența tinereții că voi reuși. Cum? Nu știam, dar nu concepeam ca nu voi putea să mă descurc. Sigur, faptul că vorbeam curent franceza, și că aveam o meserie practică, și o fire bună, toate m-au ajutat. Aproape un an am lucrat „ilegal" la un birou de arhitectură al unui șmecher marocan care avea o motocicletă Harley Davidson impresionantă. Șef era arhitectul român Ghică Morariu cu care verișoara unei colege de arhitectură, proaspăt căsătorită cu un francez din Paris, îmi făcuse cunoștință și îl rugase să mă ajute să găsesc ceva de lucru. Norocul poate fi ca în povești, sau filme. Ghică nu mă putea angaja, căci nu aveam drept de lucru. Dar tocmai angajase pe cineva cu exact același nume ca mine, și venea tot de la București, o Ileana Păunescu, soția asistentului de la Ion Mincu, Constantin (Dinu) Păunescu. Numele meu de fată era Păunescu... I-a rugat pe cei doi din cuplu, să-i facă o favoare, i-a mărit lui Dinu salariul, și i-a spus să mă lase pe mine să lucrez în locul soției lui. Am locuit la Paris 11 luni, schimbând 14 adrese... Pe atunci francezii trebuiau să raporteze dacă găzduiau un venit din țările comuniste... În fiecare miercuri aveam, la 3 ½ după amiaza o întâlnire la Poliția Centrală de lângă Catedrala Notre Dame, unde doi polițiști trebuiau să urmărească

situația mea de străin ilegal. Și prima dată le-am spus că lucrez ca arhitect (făceam vile în jurul Parisului) și mi-au spus cu ton foarte serios *„Dar tu nu lucrezi. N-ai drept de lucru.”* „Și ce să fac, să fur, să cerșesc?” *„Spune-ne că nu lucrezi.”* *„Nu lucrez”* ... Și asta a rămas gluma noastră leit-motiv timp de vreo 10 luni, până am primit viza spre Statele Unite cu ajutorul IRC-ului, un birou fără specializare pe etnicitate sau religie (polonezi, ruși, catolici, evrei, nemți), căci eu nu mă înscriam în nici una. Iarăși povestea de cum am aflat despre IRC e prea lungă spre a fi spusă în detaliu aici. Pe scurt am mers cu o mobiletă (conducând o motocicletă pentru prima dată în viața mea) de la Nanterre la Place de la Concorde, Paris (vreo 20 km), și am avut un accident la o intersecție. Mi-am făcut două răni la fiecare genunchi, și am ajuns la consulat cu ciorapii de nylon lipiți de piele si cu dâre de sânge. Vorbisem cu aceeași secretară de la Consulatul American de probabil 9-10 ori. De fiecare dată îmi spusese că nu știe nicio organizație care m-ar putea ajuta să emigrez în America. De data aceea însă, mi-a spus: *„Ai să te omori, fetiță dragă. Iată lista organizațiilor. Oficial nu avem voie să îi ajutăm pe refugiații din Est. Nu spune la nimeni că ți-am dat-o. Alege una.”* Și așa am mulțumit soartei că francezul „drageur” m-a făcut să mă uit spre el la aceea intersecție, în acea zi, și să mă prăbușesc în nisipul porțiunii de stradă în reparație. Dar și azi mă gândesc ce s-ar fi întâmplat dacă accidentul ar fi fost mai serios?!

– Sintagma „depinde de tine în ce fel te vor prețui ceilalți” este adevărată?

– Sunt convinsă de adevărul acestei sintagme și am urmat-o toată viață. Am învățat-o brusc (tot la fel de repede pe cât m-am îndrăgostit de viitorul meu soț, Nic) când am rămas la Paris. Lunile cu statut de emigrant ilegal în Franța, necunoscând pe nimeni, a fost cea mai puternică experiență a vieții mele. Am înțeles că trebuie să știi să te prezinți bine, să stârnești încrederea în oameni din primul moment, dar și să faci totul spre a menține această încredere. Și numai de tine depinde totul... Acolo, la Paris în 1972-73 aplicarea cu sfințenie a acestei sintagme a fost vitală. Dar și apoi: în Los Angeles, când „am aterizat” la

un viitor soț pe care nu îl cunoșteam deloc, pe care trebuia să-l fac să mă prețuiască, pe care trebuia să-l conving de încrederea pe care să mi-o facă de a-i deveni soție, de a nu-l pune la cheltuieli uriașe și inutile (ca multe din nevestele doctorilor din Los Angeles). Și mai apoi sintagma m-a ajutat în profesie. Într-adevăr în Statele Unite poți să îți creezi singur o rețea de cunoștințe profesionale și înainta în carieră prin tine însuți, și nu prin „pile”, dar reușești asta numai prin muncă multă, perseverență, înțelepciunea de a te purta cu respect și umilință față de ceilalți.

– *Ce ai găsit dincolo de ocean: oameni, mentalități povestește-ne te rog despre impactul cultural pe care l-ai simțit...*

– Țin minte că la IRC la Paris una din doamnele care lucra acolo (era și pictoriță, avusese un tablou expus la Salon d'Automne, aș vrea să-mi amintesc numele ei, dar nu reușesc) s-a apropiat mai mult de o bulgăroaică, Kathy, care terminase studii de franceză la Sofia, și de mine. Căci noi eram cele mai „cu carte.” Restul emigranților din acea perioada care veneau la IRC erau componenții trupei de circ din capitala Bulgariei; toți rămăseseră în același timp cu noi. Și această doamnă ne pasa bilete pe gratis la spectacole. Așa cunosc eu foarte „de aproape” pictura plafonului de Marc Chagall de la Opera Garnier (opera tradițională din Paris, cea nouă fiind clădirea ultra-modernă de la Bastille), de la multele spectacole la care am fost datorită acelei doamne, și am stat, Kathy și cu mine „la cucurigu”... Lui Kathy i-a venit viza pentru America cu câteva luni înaintea mea. Mie, nu știu cum se face, mi se pierduseră actele la sediul principal al IRC-ului din Elveția. Kathy avea rude la Sacramento și îmi tot scria „*să nu-ți pară rău că stai mai mult la Paris, că aici nu e bine*”. Rudele ei erau mai cu puțină carte, și ea, ca să își câștige o existență, lucra curățând prin case. Doamna aceea minunată de la IRC îmi tot spunea: „*Tu ai un mare noroc. Te duci la o verișoară (Alexandra) care e profesor de matematică (la Northwestern University, Evanston, lângă Chicago) și la un doctor, profesor de medicină. Nu o să fi in situația lui Kathy. Rudele tale sunt persoane cu carte. O să îți înțeleagă dorința de a-ți face o carieră.*”

Și într-adevăr așa a fost. Nic avea casa plină cu cărți, era pasionat de istorie și de muzică clasică, îi plăcea muzica „pop" franțuzească (Edith Piaf, Charles Aznavour, Georges Brassens. Jacques Brel, etc.) și jazz-ul ca și mie, era abonat la tot felul de ziare și reviste (cotidianul *Los Angeles Times*, revistele *Newsweek*, *Times*, *National Geographic*, și multe altele). Ne-am dus la spectacole. Îmi aduc aminte că m-a dus să-l văd pe Yul Brynner în „The King and I", la un spectacol dat de Marlene Dietrich în downtown Los Angeles la Ahmanson Center – sala unde se împărțeau pe atunci premiile Oscar, am fost s-o văd pe Elisabeth Taylor în *Little Foxes*, etc. Ne învârteam în lumea profesorilor de la UCLA (University of California at Los Angeles) și printre doctori care, ca și arhitecții, au o deschidere mai largă spre cultură. Dar, în genere, societatea de aici te face să te înconjori de o mare varietate de clase sociale și nivele de cultură.

Eu eram venită din altă lume și „în totală necunoștință de cauză". Cei care vin astăzi din România au alt orizont, mult mai larg decât al meu de-atunci. Eu fusesem la un restaurant chinezesc doar de două ori la Paris, nu fusesem niciodată la un restaurant japonez sau mexican. Pentru mine America era cea a zgârie-norilor din New York și Chicago (din filme), nu cea pe care o știu cei din România de azi (cu seriale despre Beverly Hills, și Malibu...) Los Angeles-ul m-a dezamăgit: construit la nivelul pământului. De la aeroport, pe 14 Februarie 1973 când am aterizat la Los Angeles chiar de Valentine's Day, pe drum spre apartamentul lui Nic, îl tot întrebăm „în prostie": „*Dar când ajungem la Los Angeles?*" Și el îmi dădea mereu același răspuns: „*Suntem în LA.*" Aici îmi lipsea strada marilor orașe (Paris și București, căci și capitala țării noastre era de pe atunci „o metropolă" care pulsa de viață și cultură), îmi lipseau cafenelele de pe trotuare (pe atunci, în LA, nu se stătea niciodată la o terasă, toată lumea intra în „pivnițe întunecate" mâncând în plină zi cu soare „la farmecul lumânării", până când a venit criza de benzină, și lumea a început să iasă din spațiile cu aer condiționat...), îmi lipsea spiritul latin. Oamenii de aici, minunați

de altfel prin felul lor politicos de a-ți respecta „spațiul privat", foarte disciplinați în lucru, foarte harnici, încercând să nu te deranjeze cu nimic, mi se păreau, și încă mi se par, prea „pătrățoși", reci. Normal, sunt anglo-saxoni, în majoritate. Mi se părea că „nimeni" nu se mai uită la mine. În lift bărbații își îndreptau privirile spre pardoseală nu spre tine... Nu mai auzeam „*Ce frumoasă rochie aveți, domnișoară*"... etc. De teama acuzației de „sexual harassment".

Eram o romantică cu cauza pierdută... Locuiam într-un mic bloc de apartamente la ultimul etaj (4) și de fiecare dată când mă urcăm în lift mirosea superb a parfum de trandafiri. La etajul nostru locuia o tânăra frumoasă pe care o vizita des un prieten. Și eu îmi imaginam cum el îi duce buchete de trandafiri zilnic. Până într-o zi, când imaginea mi s-a prăbușit brusc, când l-am văzut pe omul de servici dând cu spray cu miros de trandafiri ca să curețe oglinda.

Impactul cultural pentru cineva ca mine a fost uriaș. Mi se părea că nu înțeleg nimic din ce văd în jurul meu. Și singura salvare erau Nic și dorința mea de a studia. Pe campusul de la UCLA tineretul era venit din mai toate părțile lumii, mulți indieni, iranieni, chinezi, japonezi. Oamenii de aici te primesc fără prejudecăți. Tu, ca străin, devii foarte repede unul dintre ei. Doar că preocupările lor mi se păreau diferite de ale mele: sportul, mașinile, câștigarea de bani, investițiile în *stock*-uri. Eu am început să investesc doar la bătrânețe, când a trebuit să fac decizii pentru fonduri de pensie...

Cu siguranță americanii și europeni de origine latină suntem foarte diferiți. Țin minte că Nic și cu mine ne spuneam mereu: „*Vezi, la orice spectacol mergem, de cinema, de teatru, când toată lumea râde, noi nu, iar când noi râdem în hohote, nimeni altcineva nu râde...*"

– *Poți să ne spui ce ai studiat în California?*

– Când am venit în LA, diploma mea de arhitectură era încă în arhivele de la Institutul de Arhitectura Ion Mincu. Neavând diploma cu mine și dorindu-mi, așa cum am spus mai înainte, să devin profesor universitar, trebuia să fac un doctorat. În ziua de azi (și în 1973 era la fel) nu poți fi

angajat pe o poziție universitară decât dacă ai titlul de Doctor în Filosofie (PhD). Și cum făcusem arhitectura m-am gândit să încerc să aplic pentru studii de doctorat la UCLA. Dar ca să mă înscriu la un doctorat îmi trebuia întâi o diplomă de Master. Mi s-a părut că nu e logic să mai iau o diplomă de arhitectură, când de fapt studiasem asta la București și m-am înscris la programul de Industrial Design de la Facultatea de Belle Arte de la UCLA. Mi s-a părut extrem de simplu acel program, în comparație cu complexitatea studiilor care se făceau la „Ion Mincu". Am terminat masteratul într-un an jumătate. Acum însă îmi trebuia doctoratul, iar în domeniul meu UCLA-ul oferea numai doctorate în Urbanism (și acest program era mai mult orientat pe științe economice decât spre design și nu mă interesa). Un profesor din România, care mi-a fost conducătorul tezei mele de Masterat la UCLA, Nathan Shapira, arhitect la rândul lui, m-a sfătuit să vorbesc cu un profesor de la inginerie, căci știa că se pune la cale pornirea unui program de Teoria Deciziilor în departamentul de Ingineria Sistemelor la UCLA. M-am dus și am vorbit cu Profesorul Moshe Rubinstein. Mi-a spus că va lua niște ani aprobarea programului și nu crede că ar fi o soluție pentru mine să aștept atât de mult. Moshe avea două fiice și credea în valoarea „femeii". M-a întrebat cum o duceam cu matematica în liceu. I-am răspuns că bine. „*Atunci înscrie-te direct într-un program de inginerie de Cercetare Operațională și Teoria Deciziilor*." Nu știam nimic despre ce înseamnă Cercetare Operațională (programare lineară, nelineară, integrală, etc... un domeniu de inginerie foarte orientat spre metode de matematică; deci poate cel mai greu, fiind foarte teoretic). Am venit acasă și m-am uitat în Enciclopedia Britannica. N-am înțeles mare lucru. Dar m-am înscris. Trecuseră mulți ani de când „*eram eu bună la matematică în liceu*", iar în facultatea de arhitectură nu se făcea decât un an de matematică. A fost greu. Colegii mei toți erau ingineri, și „*se jucau cu numerele*". Eu trebuia să îi prind din urmă, să le țin pasul, să fac față unei competiții incredibile, de minți „inginerești". Au fost momente când mă întrebăm „*Ce caut eu în sala asta de clasă?*" Dar am terminat cu bine.

Între timp diploma mea de arhitectură nu apucase să fie trimisă la facultatea de la Cluj, unde ar fi urmat să lucrez ca asistent. Mama a reușit, cu ajutorul unei secretare „mama studenților” (iar sunt supărată pe mine pentru că i-am uitat numele) să îmi scoată diploma de arhitect de la „Ion Mincu”, dar am primit-o un an și ceva mai târziu. Trebuia să fie și recunoscută aici și procesul era lung. Prin prieteni comuni (cunoșteam numai arhitecți la Los Angeles, și colegii lui Nic, căci la rândul lui venise din Chicago la UCLA cu puțin înaintea mea) am găsit pe cineva care să depună mărturie că într-adevăr am terminat arhitectura la București, pe Ilona Sabatino, acum Ilona Scott. Ea fusese cu un an înaintea mea la facultate, și aveam colegi, cunoștințe comune. De atunci am devenit bune prietene. O prietenie lungă și frumoasă, pe care au preluat-o de la fiicele lor și mamele noastre, Ana Păunescu și Sofia Cosma (pianistă recunoscută în România, și care a predat la Conservatorul din Iași).

Dar n-am avut ocazia să îmi folosesc studiile de arhitectură în California. Când am terminat doctoratul am devenit automat inginer și am început să caut de lucru în domeniul studiilor mele de aici. Am lucrat un an în statistică la compania Hughes Aircraft (2-3 ore de condus dus, și tot atâtea întors, printre camioane, la Fullerton, în zona numită Orange County). Am găsit slujba printr-un român matematician, Doru Făgărășanu. Grupul era foarte plăcut, dar domeniul nu mă pasiona, iar drumul până acolo lua mult prea mult timp. S-a ivit o poziție de lector la CSUN, întâi în facultatea de business, apoi în cea de inginerie. Mai predasem la CSUN în timp ce îmi făceam doctoratul, cursul de Problem Solving, inițiat de Moshe Rubinstein. Și într-unul din departamente s-a deschis o poziție de linie profesorală cu „tenure” pentru cineva interesat în grafică și design asistate de computer. Mulți nu erau pe atunci interesați de acest domeniu, care li se părea o „modă” trecătoare. Eu am găsit că mi se potrivește de minune, și în 1982 am început să predau în același departament în care sunt și astăzi, numele lui luând diverse variante de-a lungul anilor

și care acum se numește „Manufacturing Systems Engineering and Management" (MSEM). Am dezvoltat cursul de CAD/CAM și am predat CAD încă de la începuturile domeniului acesta cu un program pe computerul Apple (Machintosh-ul a apărut mult mai târziu). Un program numit CADApple, precursorul programului pentru PC, VersaCAD – competiția programului AutoCAD. Decanul Facultății de Inginerie de la CSUN m-a trimis să predau un curs intensiv de CAD., intr-o vară, la o universitate soră cu a noastră, din Beijing, China, BIT (Beijing Technical Institute). Aveam un computer pentru 30 de studenți. Apoi la CSUN am creat cursul de Inteligență Artificială (IA) pentru ingineri. Pentru studenții noștri era greu să urmeze cursul de IA în cadrul departamentului de Computer Science (Informatică), fiind necesar un background de cunoștințe de programare pe care nu îl aveau, cursul fiind foarte teoretic. Eu am dezvoltat un curs cu câteva elemente teoretice și care punea accentul pe aplicațiile din domeniile de inginerie. Azi cursul se numește „Intelligent Manufacturing", e un curs post-universitar, pe care îl predau și acum. Am predat la CSUN 35 de ani, ajungând, încet-încet la poziția de profesor plin (căci îți trebuie 7 ani să treci de la o treaptă de profesorat la alta), și între 2011-2014 am fost șefa catedrei de MSEM.

– *Cu ce te ocupi acum și de unde găsești timp și pentru preocupările tale culturale, tu fiind autoarea unor interesante articole publicate în revista Melidonium și a unor interesante interviuri cu români de pe mapamond...?*

– În August 2014 am iești la pensie, dar într-un sistem în care mi se permite timp de 5 ani să predau jumătate de normă, și să îmi iau și pensia. E un sistem avantajos din punct de vedere material, căci profesorii ca mine devin puțin mai înstăriți decât chiar când lucrau timp complet. Puteam să aleg să predau 4 cursuri (cât este normă completă la facultatea de inginerie de la CSUN), fie toate într-unul din cele două semestre (de toamnă sau de primăvară), fie 2 cursuri pe semestru, lucrând tot anul școlar și având vacanță numai vara. Cum

îmi lipsește Europa, cum îmi doresc să petrec acolo câteva luni pe an (locul meu preferat fiind Parisul, unde pe când eram „săracă lipită" îmi doream să revin în acest oraș ca „om care trăiește normal") am ales să predau în semestrul de primăvară (și pentru că e greu să predai 4 cursuri după o pauză de mai multe luni, și fără a mai fi în vârtejul congreselor în profesia ta, cum am fost o viață) are o vacanță de Paște de o săptămână (ce poate fi prelungită la 10 zile cu week-end-urile dinainte și de după) în care să îmi pot „trage suflul" puțin. În două săptămâni termin al treilea an de FERP (așa se numește programul Faculty Early Retirement Program). Și îmi mai rămân doi ani în care sa predau în semestrul de primăvară.

Cu toate că am lucrat extrem de intens în domeniul CAD/CAM, de grafică cu ordinatorul, și profesoral, am fost întotdeauna de părere că omul trebuie să mențină un echilibru între carieră și viața privată, și să nu se țină la o parte de cultură. Îi sfătuiesc pe studenții mei ingineri să facă la fel. De-a lungul anilor am călătorit mult, prin congresele la care participam, în comitete de organizare, în conducerea de sesiuni științifice sau făcând eu însămi prezentări, cu congresele societății de hematologie (American Society of Hematology – ASH) din care făcea parte soțul meu (decedat în 2000), și pentru vacanțe de călătorie pe cont propriu. Am avut norocul să cunosc lumea, așa cum îmi doream în anii studenției la București când asta părea un vis imposibil de realizat. Am fost în China (trimisă de CSUN să predau CAD, dar am și luat o excursie să văd Shanghai, Xi'an (unde primul împărat al Chinei, Qin Shi Huang a dat ordin să se construiască impresionanta Armată de Teracotă), Canton-ul și Hong Kong-ul); am revenit în China cu un congres al Societății SMC, IEEE (Systems Men and Cybernetics, Institute of Electrical and Electronics Engineers), în conducerea căreia mă aflăm, și am fost invitați la Universitatea din Tianjin/ Tientsin (metropolă port de pe coasta de nord a Chinei, cunoscut oraș universitar). Am fost în Japonia invitată să țin o conferință de Inteligență Artificială pentru grafica cu computerul, la laboratoarele

Hitachi, din portul Hitachi, unde toată populația lucrează pentru compania Hitachi. Dar am făcut și o excursie prin Japonia vizitând Tokyo, Kyoto, și Nara (oraș cunoscut pentru temple si multele lui căprioare) ... Am fost în America Centrală (Guatemala – unde templul de la Tikal m-a impresionat cel mai mult, iar aterizarea peste pădurea tropicală a fost exact ca în scenele de la începutul filmului Starwars... cu moațe de temple ieșind pe ici pe colo prin verdeața, o mare de verde închis, a pădurii tropicale). Am fost de mai multe ori în Mexic: la Mexico City (un oraș care m-a fermecat după câțiva ani de locuit în Los Angeles cu care contrasta puternic, căci era pentru mine o metropolă care pulsează, ca Parisul, ca Bucureștiul). Aici mi-a plăcut în special muzeul lor de arheologie: foarte bogat, foarte interesant, și cu expuneri bine luminate, modern aranjate (nu ca cel din Cairo unde din păcate domnește haosul). Am fost în locurile de turism și stațiuni la ocean Puerto Vallarta, Acapulco, Mazatlan – cu plaje foarte frumoase, cu obiceiuri locale interesante, dar nu foarte multă cultură. În Mexico mi-a plăcut în special să vizitez templele Maya și Aztece, în peninsula Yucatan, să văd temple și sate indiene pitorești în jurul orașului Oaxaca, să văd sculpturile de capete uriașe la Veracruz. Am fost în America de Sud la Buenos Aires și în Brazilia, la Rio de Janeiro și Sao Paolo, în Indonezia, Bali, în Thailanda, în Africa de Nord (Egipt, Tunisia, Maroc), și mai peste tot în Europa. Dacă călătorești cu „ochii larg deschiși" și mintea și sufletul gata să absoarbă culoarea locală, să înțeleagă oamenii, societatea, tradițiile, cultura, străbătutul lumii este pasionant. Dar în toate locurile prin care am mers am căutat și „prezența românească". Și am găsit-o peste tot. De exemplu, ca să menționez doar câteva situații, la Palma de Mallorca, Spania pe un bulevard mare paralel cu portul am dat de un bust al lui Emil Racoviță, omul nostru de știință, creatorul bio-speologiei; la Hammamet în Tunisia, vila extraordinară ca arhitectură (lăudată chiar de cunoscutul arhitect american Frank Lloyd Wright și despre care se spune că a fost determinantă in devenirea Hammamet-ul stațiunea balneară care este

astăzi), acum important centru de cultură, a fost construită de George Sebastian, mecena pentru artiști și scriitori, originar din Romania; tablouri și sculpturi de sculptorul bucureștean, coleg cu mine de liceu la Spiru, Constantin (Dinu) Rădulescu, în Bretania profundă; o pictoriță, Ioana, cu galerie lângă poarta muzeului de impresionism din Honfleur, Normandia: opere de artă românești prin toate muzeele lumii; un colecționar de artă din România la Los Angeles; galeria de arta modernă Mihai Nicodim din Culver City, recent relocată în downtown Los Angeles; case/vile și clădiri comerciale în stil „modernist", de la mijlocul de secol 20, de arhitectul român Haralamb (Bubi) Georgescu in California la Los Angeles și Palm Springs, o sculptură de fiul acestuia, cunoscut sculptor californian, Christopher Georgesco, într-o piață din down-town Palm Springs, etc.

Deci scriu articole și public în reviste și ziare românești, printre care și la *Melidonium*. Am publicat în România la *România Liberă*, revista *22* și în reviste din diaspora românească, *Universul* și *Meridianul* (ambele ziare și-au oprit de mult apariția, erau în zona Los Angeles-ului), *AcumTV* (grup internațional, Montreal, Canada), *Agero*, Stuttgart (Germania), *CLIPA* – California, *Gândacul de Colorado* – Colorado, Miorița-Sacramento, CA, Observatorul –Toronto, Canada, *Omnigraphies* – online România și Franța, *Românul Australian* (Melbourne, Australia), blogul lui Ben Todică (realizator de emisiuni de radio și video în română la Melbourne) și altele din România la care am colaborări sporadice, Revista *Felicia*, *Case și Grădini*, *Rețeaua Literară*, *Străinul* și altele.

Sigur, de-a lungul anilor m-am preocupat atât de mult de profesie că nu am putut să dedic timpul pe care mi l-aș fi dorit unor domenii artistice. În ultimii ani am pornit o galerie de artă (I.C. ART care o vreme și-a avut sediul la Palm Springs, California, și pe care acum trei ani am mutat-o în casa în care locuiesc, în Encino, California. Galeria îl reprezintă pe artistul american Jerry W. McDaniel dar organizează și diverse evenimente culturale, de exemplu două expoziții ale pictorului

McDaniel (la Academia de Artă Kline, Beverly Hills, Septembrie 2012; și la Valley Performance Arts Center, CSUN în septembrie-octombrie2013, mai multe seri de expoziție de pictură la Paris, în cartierul Montparnasse, „După-amiază de Lectură, cu Ana Blandiana, Romulus Rusan și Doina Uricariu", la resedința-galerie de artă în Encino, pe 14 iunie 2015.

De-a lungul anilor am avut diverse poziții în organizații românești de peste hotare, ca Academia Româno-Americană de Arte și Științe (ARA) și Societatea Viitorul Român (VRS) – unde am fost Vicepreședintă și Director Cultural. Am organizat la facultatea la care predau, CSUN, un Congres ARA în 1992, și mai multe expoziții, Patriciu Mateescu, 1985, și două expoziții Brâncuși-Mateescu în 2002 și 2003.

N-am avut niciodată timp, dar mi l-am făcut. Cred că secretul meu este energia inepuizabilă pe care o am încă și viteza cu care pot strecura și lucruri care îmi fac plăcere cu adevărat în programul meu de viață ultra încărcat.

În ultimii ani am făcut mai multe filme pentru Youtube și prezentări PowerPoint de artă si cultură.

– *Ce personalități românești din diaspora ai întâlnit?*

– De-a lungul anilor am avut ocazia să întâlnesc numeroase personalități românești din diaspora: la Paris pe Emil Cioran (soțul meu și cu mine, ne-am petrecut cu el și alți câțiva prieteni de ai lui o după-masă în parcul Saint Cloud, lângă Paris, în 1972); regizorul Barbă Neagră, la Paris în apartamentul din Montmartre, stația de metrou Abesses, a lui Mircea și Cristinel Eliade, în 1972: Mircea Eliade, în apartamentul căruia am fost de mai multe ori în campusul de la University of Chicago și pe care Nic, soțul meu și cu mine, l-am găzduit, pe el și pe soția lui, la casa noastră din Encino, California, pentru o săptămână când au venit la un congres de istoria religiilor care se ținea anual la Santa Barbara – la o oră ¼ de condus de la noi; pe Alexandra Bellow (care este fata sorei mamei mele (Dr. Florica

Bagdasar – prima femeie ministru din România, Ministrul Sănătății din 1946 până în 1948), deci suntem verișoare primare) și pe soțul ei, scriitorul Saul Bellow (cei doi au stat de câteva ori la noi în Encino, iar noi, Nic cu mine i-am vizitat la Chicago, și am petrecut o săptămână în casa lui Saul Bellow din statul Vermont), pe Sorin Alexandrescu (în apartamentul lui Mircea Eliade, la Chicago), pe Haralamb (Bubi) Georgescu, în Brentwood, în zona Los Angeles-ului, în anii 70, cu care am luat dejunul la un restaurant românesc (care nu mai există de mult), cu câțiva ani înainte de a pleca să lucreze în Australia, și de a muri; pe fiul lui, cunoscut sculptor californian, Christopher Georgesco, pe matematicienii Mihai Botez (candidat și la președinția României, pe vremea când am organizat eu congresul ARA în 1992) și Constantin Corduneanu (noi doi fiind în competiție pentru poziția de Președinte ARA, acum mulți ani, el fiind câștigătorul), și scriitorii: Ilina Grigorovici (Frankfurt, Germania, cunoscută mai ales prin cartea de analiză despre Eminescu), Bujor Nedelcovici (scriitor stabilit la Paris) și Petru Popescu (Beverly Hills), scriitorul Leonid Mămăligă-Arcade care a ținut ani de zile un club literar la Paris, pianista Sofia Cosma (pe care am menționat-o mai înainte și care a locuit mai mulți ani in California la fata ei, prietena mea arhitecta Ilona Scott (Camarillo, California), și care a dat numeroase concerte în California și la Londra); Emanuel Tânjală, cu care sunt bună prietenă și care a locuit mulți ani în Los Angeles și acum se află cu soția și cele două fete la Linchburg, Virginia: Pe Stella și Jon Cepoi, el a fost Președintele Societății Viitorul Român mulți ani, și ambii au contribuit la ținerea vie a spiritului românesc în Los Angeles, pe Tițiana și Liviu Popa, el preot mai mulți ani la biserica română din Palm Springs, acum în Dallas, Texas, ea pictoriță de imagini în gen bizantin, care a pictat interiorul a mai multor biserici romanești in SUA și Venezuela; pe buna mea prietena Maria Zamfir Bleyberg, ani de zile profesoară de informatică la Kansas State University, Manhattan, Kansas, și pasionată pictoriță, de când a ieșit la pensie, și care locuiește în Pacific Palisades, zona LA-

ului, sora lui Teodor (Dorel) Zamfir (cel ce a adus „pe sub tejghea” filme din vest în România prin larga distribuție de casete video pe care a făcut-o în anii ′80 de acerb comunism – a se vedea filmul „Chuck Norris vs. Communism”; iar mai recent Ana Blandiana și Romulus Rusan (pentru care am organizat un eveniment în iunie 2015 cu ocazia vizitei lor pe Coasta de Vest a SUA), pe Doina Uricariu și soțul ei, Livio Dumitriu, arhitect și profesor de Arhitectură la cunoscuta Școală de Artă Pratt, din Brooklyn, New York. Asta pentru a menționa doar câțiva dintre românii din diaspora pe care am avut ocazia să-i întâlnesc.

– Povestește-ne, te rog, despre impresiile tale de călătorie, știu că participi la foarte multe evenimente organizate în lume.

– Ar fi prea multe de povestit. Rămâne pentru altă dată. Dar am să îți spun doar cel mai special lucru pe care l-am trăit în călătoriile mele. Mă aflam la Beijing în China. După un spectacol la care m-au dus cei doi profesori chinezi, ghizii și gazdele mele de la Beijing Institute of Technology (BIT). Cerusem să văd un spectacol de operă tradițională chinezească. Mi s-a oferit un program „de toate pentru toți” pentru turiști străini cu dansuri, muzică și acrobații (și văzusem asta de mai multe ori în România). După terminarea spectacolului urma să vină să ne ia șoferul cu mașina pe care universitatea mi-o pusese la dispoziție. Profesorii i-au spus șoferului să vină la 11 p.m. și spectacolul s-a terminat la 10 p.m. Nu existau pe atunci telefoanele celulare și, de fapt, acolo, atunci, lumea nu avea nici telefoane fixe. Și a trebuit să așteptăm în mica piață din fața clădirii teatrului. Era întuneric, dar scuarul plin de localnici, de toate vârstele. Mulți cu copii mici. Și tot apăreau de prin toate colțurile, împingând cărucțe cu fructe și obiecte, întorcându-se din piață, bunici cu nepoți, surori cu frați mai mici, mame, tați, etc. Și s-a strâns un grup mare în jurul nostru, al soțului meu Nic și al meu, și ne-au pus tot felul de întrebări. Noi vorbeam cursiv cu ei prin intermediul profesorilor care traduceau din și în engleză. La un moment dat o tânără m-a întrebat: *„El este soțul dumneavoastră? Și câți copii aveți?”* Era perioada când în China nu era permis decât un copil

pe familie. Și „*Da.*", am răspuns „*El este soțul meu, dar n-avem copii.*" Tânăra s-a mirat foarte tare, căci imaginea ei era că familiile americane, norocoase, au dreptul la câți copii vor și că acestea au mulți copii. Puțin după asta m-am așezat pe zidul scund de beton de la marginea unei răzor de flori, să mă odihnesc. O femeie mai în vârstă mi-a pus un bebeluș în brațe dându-mi-l să-l țin, și i-a tot spus ceva în chineză, până ce copilul a repetat ce spunea ea. Traducătorii mi-au spus că îl îmboldea să-mi spună tanti. Și când copilul mi-a spus în fine tanti, a venit altă persoană cu un copil de mi l-a pus în brațe și iar.... a urmat același ritual. „*Spune-i Tanti, Spune-i Tanti.*", până când copilul în fine mi-a spus „*Tanti.*". Și apoi alt copil, și alt copil, de diverse vârste. Se făcuse o coadă lungă, și eu luăm în brațe un copil după altul până îmi spuneau tanti. Am întrebat dacă această era o tradiție în China. Și mi s-a spus că nu, dar că oamenii adunați în jurul nostru și-au zis că dacă eu le iau copilul în brațe și îmi spune tanti, asta îi va aduce copilului noroc în viață. Și uite așa ... singura dată când ... am fost „sfântă" în viața mea. Mă întreb cum ar fi explicat Mircea Eliade acest fenomen ad-hoc?

– Aceste deplasări, destul de frecvente, nu au afectat viața de cuplu? Cum ai reușit să le depășești?

– Sunt convinsă de mai multe lucruri. Pentru a ține vie viața de cuplu trebuie să fie măcar unul din cei doi mai înțelepți. Mulți uită că de orice flacără trebuie avut grijă continuu pentru a nu se stinge. Mai cred și că nimeni nu trebuie să se căsătorească dacă nu iubește cu adevărat. Viață nu e niciodată ușoară, și niciodată doar „roz". Probleme se ivesc la tot pasul. Cheia este cum rezolvi diversele situații, care de cele mai multe ori nu pot fi evitate. Nic dorea că eu „să stau pe marginea bazinului și să mă bronzez, să mă duc să beau cafele cu doamnele, nevestele doctorilor și să mă găsească odihnită și fără griji când se întoarce de la spital sau universitate." Asta nu coincidea de loc cu trecutul meu de tânără educată în comunism, cu dorințele mele de a deveni profesor universitar, de a-mi continua studiile, de a fi activă și

de a mă dezvolta intelectual spre a ne înțelege mai bine pe noi înșine și lumea în care trăim. Și a durat până să se convingă că „trebuie să-mi dea voie” să am drumul meu în profesie. Țin minte că îi plăcea să mă ia la toate congresele lui, dar era furios când venea la congresele mele. Eu la ale lui știam să mă ocup, mă duceam în excursii, în timp ce el participa la sesiuni sau ședințe de lucru. La congresele mele îl sfătuiam să se ducă în excursiile organizate... și îmi spunea „Dar ce, să fiu eu singurul bărbat într-un autobuz plin cu cucoane? Și să mă întrebe toată lumea dacă sunt soțul Ilenei Costea?”

Și prima mea ofertă de slujbă a pus probleme cuplului nostru. Tocmai terminasem doctoratul la UCLA și compania Bell Labs mă alesese, într-o zi de „Cariere pentru proaspeții absolvenți”, să mă duc să îmi ia un interviu ca să lucrez pentru ei pe Coasta de est. Și m-am dus, spre revolta lui Nic. „*Cum adică, chiar vrei să te muți așa departe?*” Mi-au făcut o ofertă. Mi-au spus că sunt gata să îi facă și soțului meu o ofertă. (Ar fi fost greu, căci el nu era la început de carieră ca mine – între noi era o diferență de 20 ani; se spune că fetele care au crescut fără tată își caută un model patern, și atât Alexandra, verișoara mea, cât si eu, confirmam aceasta. Nic avea o poziție foarte bună de profesor de medicină la UCLA, universitate unde mulți ar fi vrut să fie angajați, de la care nu avea niciun motiv sau intenție să renunțe). Și 6 luni m-au așteptat să mă decid. Îmi doream să lucrez acolo. Era un centru de cercetare foarte interesant în statul New Jersey. Chiar mă gândeam la o căsătorie de tip „jet-lag” (cu soții în continuu în zboruri de avion, dus-întors, spre a se vedea din când in când). Dar nu era posibil. Nic cu mine eram prea legați unul de altul ca să trăim în două extreme diferite ale continentului american. Nic își dorea o soție care să intre în bazin sau să se așeze pe fotoliu, când îi spune el (așa cum făcea o fosta iubită, doctoriță din Chicago, indiancă din India) și să iasă din bazin sau să se ridice din fotoliu doar când îi spune el. Avea, e drept, puțin din atitudinea bărbaților din Balcani, soțul trebuie să fie „cocoșul/leul”. Dar era bun, foarte bun, blând și perseverența mea l-a „dat pe brazdă”.

A trecut în faza a doua, când era foarte bucuros că este căsătorit cu mine.

– *Foarte frumoasă povestea voastră de iubire...*

– Îmi amintesc că după 25 ani de căsătorie, era la volan pe o stradă în apropierea casei noastre, foarte în pantă, Calneva, care coboară abrupt cu serpentine „ca spre Sinaia”, din Mulholland Drive, și la care eu tot timpul văd cu ochii minții, „*valea Brașovului privită de la Poiana Brașov*”, când mi-a spus „*Dacă m-aș mai căsători încă odată, pe tine te-aș lua de nevastă*”. Afirmație foarte măgulitoare, nimic de spus. E drept, însă, că totdeauna m-am gândit la ce îi place, ce își dorește, ce pot să fac pentru a-i face viața mai agreabilă.

Chiar înainte de a ne căsători, căci am trăit „în păcat” două luni (eu am venit pe 14 Februarie1973 în LA și ne-am căsătorit pe 20 Aprilie 1973) niște cunoștințe de ale lui m-au sfătuit să fac zilnic un ritual cu aprins de lumânări (am uitat care erau exact regulile), ca să determin spiritele să îl facă să mă ia de nevastă. Iar eu mi-am spus: „*Ce lumânări? Mai dau foc și la casă. Eu trebuie să intuiesc omul.*” Chiar și târziu în viața noastră de cuplu, când trebuia să merg la congrese prin lume, Nic îmi spunea: „*Când mă uit pe cer și văd un avion, mă gândesc cu tristețe, când va trebui să te duc din nou la aeroport?*” Însă răspunsul meu venea prompt: „*Ce contează două-trei zile într-o viață?*” Și asta, pentru că, în 1972, când ne-am întâlnit la Paris, și eu așteptam viza spre America, și mi-aș fi dorit să ne căsătorim atunci, ca Nic să mă poată lua cu el, el mi-a spus „Ce contează 6 luni într-o viață de om?– cam atâta credeam că va fi așteptarea, și chiar așa a fost, până am obținut la Paris Green Card-ul (dreptul de reședință permanentă in SUA). Acesta a rămas un „leit-motiv” între noi doi.

– *Există familie ideală?*

– Familia ideală există numai dacă îți pui în minte s-o construiești, s-o menții. Mi-am zis mereu că idealul ar fi ca soțul și soția să aibă aceeași profesie, ca să aibă proiecte în comun. Am în minte cuplul de designeri Ray și Charles Eames (cel mai cunoscut designer din

California). Nic și cu mine aveam profesii foarte diferite și preocupări diferite, pasiuni diferite. Dar atenția pe care o dai celui aproape de tine are o semnificație majoră într-un cuplu, în viața de familie. Și iubirea, după mine, este esențială. Măcar că a fost cândva foarte puternică și că s-a transformat în prietenie. E minunat să ai multe amintiri împreună. Le-am depănat cu Nic și în anul dramatic înainte de moartea lui, când știam amândoi că diagnosticul de cancer la rinichi, generalizat, îi lăsa foarte puțin de trăit.

În anul acela ne-am uitam zilnic la video-urile locurilor pe unde am fost împreună și ne-am retrăit tinerețea, momentele de fericire.

– *Ce simte o femeie la 60 de ani? Vârsta cronologică ține pasul cu cea a împlinirilor?*

– Nu știu ce simt alte femei, dar eu la 60 ani aveam 30, iar acum, că pe 20 Mai 2017 împlinesc 70, am 40. Mi-a mai scăzut din energia din tinerețe, dar cum am avut întotdeauna prea multă energie, de colegii îmi spuneau „Dă-te jos de pe patinele cu rotile...” (deci mergi și tu la în pas normal), nu se simte prea tare. Fac într-o zi cât alte persoane de vârsta mea fac într-o săptămână, ba unele chiar într-o lună... Dar sigur nu mai este la fel. La o anumită vârstă trebuie să acceptăm că e timpul celor din generațiile viitoare. Asta însă nu mă oprește să am proiecte și vise. Trebuie să trăim frumos în toate fazele vieții. Cred că diferența cea mai mare pe care o resimt (în afară de a-mi simți părțile trupului, pe care nu mi le simțeam niciodată în tinerețe...) este că nu mai mă gândesc atât de mult la viitor, cât încerc să gust cât mai mult prezentul. Dar sigur am, și fac încontinuu proiecte, căci sunt oxigenul meu.

– *Există un timp pe care viața îl pune la dispoziția noastră și noi îl împărțim în bucăți, bucăți... Ce facem de fapt cu el?*

– Ce întrebare grea. Noi toți nu știm să ne folosim timpul. Chiar cei foarte organizați, care cred că știu, nu știu. Sunt sigură. Nimeni nu știe. Facem fiecare din noi ce putem, cu ceea ce ne este dat ca fire, soartă, circumstanțe. Dar cel mai important este ca ceea ce faci să faci cu plăcere, să te bucuri de fiecare zi și să-ți dorești nu bani, nu faimă,

ci fericirea prin bucuria de a-ți împărți viața cu cei din jurul tău. Eu am foarte mulți prieteni și am dat din mine cât am putut (nu material, ci timp, atenție). Oamenii sunt pentru mine cel mai important lucru: rudele, prietenii, cei cu care comunicăm, omul de care ne „izbim" chiar și pentru o clipă, studenții, colegii. Profesia e importantă pentru mine, proiectele mă țin activă și îmi dau oxigenul să continui, dar cei din jur sunt în atenția mea mereu. Americanul uneori se gândește ... Mă mut într-un stat fără impozite, unde clima este bună, unde viața este mai ieftină și mai comodă. Eu nu m-aș putea concepe într-un loc fără prieteni, fără oameni dragi.

– *Ce oameni deosebiți ai avut ocazia să cunoști?*

– În primul rând mama și sora mamei mele. Niște femei excepționale și care au făcut totul pentru ca eu să am un drum frumos în viață. Culte, deștepte, energice. Dar mama se vroia o dură. Cu educația ei macedonească (cu un tată, de care îmi spunea, că își adora cei patru copii, dar nu i-a sărutat niciodată) încerca să îmi proiecteze o fire de linie de conduită perfectă și severă. Poate și pentru că juca și rolul de mamă și pe cel de tată, pentru un copil și o adolescentă (mă refer la mine, evident) cu o personalitate puternică și inițiative mereu neașteptate. Mama mea n-ar fi recunoscut niciodată că face ceva pentru că am rugat-o eu, considera asta o slăbiciune. Nic era opusul mamei: împrăștia dragoste și căldură pe care o arăta și exprima mereu, era gata să aprobe orice „trăsnaie"... avea un fel jucăuș care m-a învățat și pe mine ceva foarte important: că trebuie să iei viață ca un joc, să nu iei nimic foarte în serios (cum fac mulți oameni „care s-au ajuns"); fiind – evident – serios, în tot ceea ce întreprinzi, să fii bun cu toată lumea (bolnavii lui îl adorau). Sora mamei era mai înțeleaptă decât mama cu tineretul, și aveam impresia că mă înțelege mai bine. Am avut două mame și le-am iubit grozav pe amândouă.

Un alt om deosebit, pe care îl apreciez pentru capacitatea lui de creație, pentru talentul lui, pentru picturile lui pline de culoare și rafinament în compoziție, pe care le găsesc adevărate „piese de muzeu",

și arta lui grafică-comercială (a lucrat pentru companii cunoscute, ca PanAM, Intercontinental, Philip Morris; are trei postere în cel mai important muzeu de design din lume, Victoria & Albert Museum, Londra, Marea Britanie) este pictorul american Jerry W. McDaniel.

Pe el îl reprezintă galeria mea de artă, I. C. ART, ce am creat-o in 2011 și al cărui director sunt. Sunt bucuroasă și că am reușit să influențez un artist american să caute inspirație în cultura românească. La sugestia și îndemnul meu, Jerry a făcut desene cu inspirație după pictorul Ion Țuculescu, a ilustrat numeroase poezii de Lucian Blaga și Ana Blandiana și, mai recent, a creat un poster în onoarea mega-traducătoarei (care a tradus peste 3000 de filme-video în România anilor ′80), personajul principal al filmului „Chuck Norris vs. Communism", Irina Nistor.

– *Dacă privești spre trecut te încearcă vreun sentiment de regret?*

– Îmi pare rău să vă dezamăgesc, dar sunt omul care regretă mereu, totul. Regret că n-am perseverat spre a ajunge regizor de film, regret că m-am îndreptat spre inginerie, în loc să rămân în domeniul mai apropiat sufletului meu, de artă/arhitectură, regret că m-am stabilit în America (în loc să rămân la Paris, unde toată viață mi-am dorit să mă întorc – deși sunt conștientă că profesional nu aș fi avut aceleași condiții de realizare în sistemul mult mai închistat tradițional de acolo), regret că am o casă cu etaj (stau în ea de 43 ani, și când am venit la L.A. nu concepeam să trăiesc într-o casă pe doar un nivel, cum sunt majoritatea aici... iar acum că am înaintat în vârstă ... mi-ar fi mai ușor să nu trebuiască încontinuu să urc și să cobor scările...). Regret că norocul pe care l-am avut de a trăi în lumea vestică m-a ținut departe de a participa direct la toate evenimentele importante din România: cutremurul din 1977, perioada neagră a președinției lui Ceaușescu din anii ′80, revoluția. Pot însă spune cu mâna pe inimă că singurul lucru pe care nu-l regret este că am avut tăria, curajul să scap din comunism la o vârstă fragedă.

– Poporul nostru a folosit întotdeauna un limbaj bogat în nuanțe, plin de bun simț, destinat să aducă armonie și înțelegere între oameni. Acum, după 28 de ani de la ,,Marea Revoluție,, descoperim la poporul român un sarcasm greu de redat în cuvinte. Paradoxal, vedem aceleași personaje lustruindu-și apucăturile în alt context. ADN-ul este de vină? Dacă da, de unde pornește asta, sau care e opinia ta?

– Aș vrea să am un răspuns. Dar am trăit peste 40 ani în afara României și nu sunt în stare să înțeleg bine ce se întâmplă cu românul și societatea din țară. Cu siguranță cei peste 50 ani de comunism, de trai în izolare față de restul lumii, au însemnat o puternică „spălare pe creier" care cer mult timp, mai multe generații, pentru a fi vindecată. Generația tânără care va călători și va avea ocazia să studieze și să trăiască prin diverse alte locuri de pe lumea asta, va reuși să își construiască o altă atitudine față de viață, desprinsă de orice balcanism, de orice idei greșite comuniste, sau materialiste, de încăpățânare și de dublul complex pe care cred că îl avem ca români, de inferioritate și superioritate. Și cum, spre deosebire de noi, cei fugiți în timpul comunismului, cei din generațiile noi se vor putea întoarce fără teamă și vor dori să se întoarcă la ei acasă (caci traiul cel mai bun este, fără doar și poate, printre ai tăi), așa cum fac azi maramureșenii plecați la muncă, așa cum făceau cei de la sfârșitul secolului 19 și începutul secolului 20, plecați la studii, și vor construi o țară frumoasă, etică, cu oportunități de trai bun, de înaintare în profesie pe bază de strădanie și capacitate proprie, o Românie de care toți să fie/fim mândri.

– Ce împliniri, realizări ne poți destăinui? Ce gânduri pentru viitor ai?

– Despre împliniri, consider că cel mai important lucru pe care l-am realizat este să aduc dorința de a învăța, chiar materii grele și „seci", ca economia, și probabilități/statistică multor sute de studenți care au luat cursuri cu mine.

Îmi doresc să fac câteva filme video, să îmi public al doilea volum de articole despre „prezențe românești-surpriză în străinătate", să scriu o carte despre viață mea, să public mai multe cărți despre artă și să mă

ocup de activități culturale în cadrul galeriei mele de artă I.C. ART.

– Și acum, la finalul dialogului nostru, te rog un gând pentru românii din țară...

– Românul are o creativitate mai mare decât multe din etniile pe care le cunosc, o flexibilitate de adaptare de excepție. Cultura românească adeseori face față în competiții cu unele societăți cu tradiție lungă și care dispun de mult mai multe resurse materiale. Românii informaticieni sunt apreciați peste tot in lume, și Bill Gates confirmă aceasta prin comunitatea pe care și-a creat-o cu ei la „headquarter-ele" lui din Seattle, statul Washington. Gazde mai generoase și călduroase ca românii n-am întâlnit. Prietenii mei de suflet sunt români sau francezi. România este o țară frumoasă. În viață însă totul trebuie „cântat" și noi românii nu am învățat încă bine să ne cântăm frumusețile culturale și reușitele profesionale. Cei care trăiesc în țară, spre deosebire de cei care am crescut sub comunism, acum au norocul de a fi lângă familie, de a avea speranța că își pot construi un viitor frumos „acasă". Trebuie să-și spună în fiecare zi *„If it is meant to be, it's up to me!"/"Dacă este să se îndeplinească, depinde de mine!."* Între a îți da cu pumnul în piept de lăudăros ce ești, și a știi să te propulsezi frumos și pe drept pentru meritele tale este o mare diferență. Între a ține lucrurile bune ale culturii și științei române „în tăcere" și a le face cunoscute pe mapamond, iar este o mare diferență. Românii de acasă trebuie să se bucure de ce au, să înțeleagă regulile unui joc de societate onest, bazat pe muncă și lipsit de corupție, să înțeleagă că nimeni nu le știe pe toate, și că de la fiecare ai de învățat ceva și să fie dornici să-și aducă contribuția prin a realiza lucruri frumoase și a-și face țara cunoscută.

– Îți mulțumesc mult pentru acest dialog și toată prețuirea mea pentru colaborarea la revista Melidonium.

revista *Armonii culturale*, 24 mai 2017

Boris David

O viață de Om și un nume

„Ismailul răpit rămâne pentru
mine parte din România Mare”
Daris Basarab

Născut în anul 1929 (10 mai) în orașul de pe malul Dunării, Ismail, din România Mare, Boris David (Daris Basarab, pseudonim literar) este invitatul meu în a ne destăinui fapte, întâmplări, realizări dintr-o interesantă și exemplară viață de om. În anul 1941, aflându-se sub ocupație sovietică, familia sa scapă dintr-o coloană de deportați și ia drumul pribegiei: Boris avea 12 ani. Un lung și istovitor periplu prin orașe din România începe în primăvara lui 1944, odată cu spargerea frontului pe Nistru, la nici 15 ani împliniți: Călărași, Râmnicu Sărat, Beiuș, se încheie în Cetatea Episcopală a orașului de pe Crișul Repede, unde, sub protecția încă influentă a episcopului de Oradea, familia este ferită de urmăririle Comisiilor mixte de repatriere. Urmează studiile la Liceul *Emanuil Gojdu* din Oradea, apoi Universitatea Politehnică din Timișoara, Facultatea de Chimie Industrială, absolvind-o în anul 1954. A lucrat la Compania Națională a Uraniului, ca inginer chimist începând din același an; în instituție s-a dedicat cercetărilor din domeniul metalelor rare și radioactive, realizând o serie de invenții și inovații (împreună cu un colectiv de cercetători) și numeroase lucrări de specialitate, comunicări științifice. A lucrat ca inginer chimist în prospecțiuni geologice în: Algeria (1972), Tanzania (1975) și Mozambic (1977-1978). În paralel, a continuat visul din adolescență, scriind poezie și proză, publicând sub

pseudonimul *Daris Basarab*. Ca editor, am avut privilegiul să-i cunosc scrierile, care m-au ajutat să înțeleg că viața, pentru domnia sa, nu se măsoară în ani, ci în lecții însușite și misiuni îndeplinite. Iubitorii de carte l-au cunoscut foarte bine în diaspora, iar mai apoi s-a remarcat „șovăielnic" și în România, cu deosebire în paginile revistei *Melidonium*. Timiditate? Nu, nu cred! Mai degrabă o prudență în a ne împărtăși sentimente și gânduri care, așa cum îmi spunea odată, s-au constituit într-un piedestal pe care a gravat adânc: prietenia, „lucru sfânt!"

Între un scriitor și poporul său există o legătură indisolubilă, o întrepătrundere; aș spune chiar că există o osmoză, pe care scriitorul o transpune în scrierile sale. Autor al volumelor: *Povod*, Ed. Semne, București, 2004; *Ecvestra*, Ed. *Conphys*, București, 2007; *Dor de ducă*, Ed. Mușatinia 2014, (autobiografic); *Rugul creației – Nicolae Otto Kruch,* Ed. Mușatinia, 2014, (dedicat sculptorului omonim); *Postume vii,* Ed. Mușatinia, 2014, (volum de versuri, un omagiu adus poetei Mariana Gurza), îi confirmă talentul scriitoricesc.

Încerc să pătrund în universul lui Boris David printr-un dialog de cunoaștere și evaluare a unui drum parcurs într-o viață de om.

– Dragă Boris, spune-mi te rog de unde această dragoste pentru cuvântul scris?

– Adolescent fiind, elev la *Emanuil Gojdu* în Oradea, în încercarea mea de a dărâma cumva zidul invizibil, dar real, pe care l-am întâlnit în privirile și atitudinile colegilor, care mă defineau drept „basarabeanul", m-am aruncat, cu capul puțin plecat, în tot felul de activități. Sport de toate felurile, de la atletism, la înot sau baschet, la cercurile de băieți și fete bine conturate în viața jur-urilor organizate de părinții fetelor, la turnee de șah, la excursii prin Apuseni, din toate câte puțin, ca în cântecul lui Julio Eglesias *„Soy un trujan, soy un señor"*. Am reușit a fi acceptat ca "băiat de comitet". Împins de fratele meu mai mare, am prins gust și pentru muzica simfonică, participând la concertele organizate la Catedrala Romano-Catolică. Prima întâlnire a fost cu Simfonia a 8-a, *Neterminata* lui Schubert. Am cântat în corul operetei „Pericolla"

de Offenbach. Se contura în mine un fel de bas-bariton. Într-o zi m-am pomenit luat pe după umăr de noul coleg venit de la Arad, Titus Popovici. Locuiam pe aceeași stradă, a Castanilor, o adevărată alee. Am plecat acasă împreună, vorbea mult, am aflat că scrie, m-a invitat la el. Avea o cameră la mansardă, văruită impecabil, având pe pereți citate și panseuri personale, scrise într-o dezordine lucie, cu cărbune. Mi-a spus să nu mă sperii, că dacă mă bântuie vreo idee, o va mâzgăli pe loc. L-a întrebarea dacă scriu, am dat din cap a negație, mi-a propus să-mi citească ceva proaspăt, am acceptat și m-am făcut comod într-un fel de fotoliu ușor incomod. Citea lent, nu mai era precipitat, trăgea cu ochiul spre mine, zâmbind uneori. O poveste inspirată din viața de la palatul regal de la Săvârșin. Așa am aflat, cam pe nepusă masă, pentru acele vremuri, că era „regalist". Mi-a plăcut povestirea, mi-a plăcut forma de exprimare cursivă. La acea vreme citeam tot ce-mi cădea în mână și visam să scriu poezii. Au urmat alte vizite, am înțeles că mă prefera în locul celor cu care se „înhăitase", vorba lui, într-un *Cenaclu Literar*, printre care se număra și viitorul scriitor Mircea Zaciu.

– *Posibil să fi descoperit în tine un discret și bun ascultător...?*

– Da, știam să ascult și, cu timpul, nu numai că l-am admirat, pur și simplu l-am adulat. Îl consideram genial, judecând după cum se descurca, de la limbi străine la matematică. Un erudit în adevăratul sens al cuvântului, lucru neobișnuit pentru un adolescent. Am început să scriu și eu versuri, pentru mine, doar pentru mine, dar nici nu mi-a trecut prin cap că aș putea să i le arăt. Nici n-aș fi putut s-o fac, deoarece, mereu nemulțumit, rupeam tot ce scriam. O încurajare, totuși, am primit, de la un prieten de la atletism, Mircea Popescu, mare amator de lectură, cu o bibliotecă formidabilă, a unchiului său, căruia, nici acum nu știu de ce, i-am citit o „mărturisire" amoroasă. A fost singurul care a aflat de preocupările mele literare în fașă și singurul care m-a încurajat.

– *După terminarea liceului ce a urmat?*

– Titus a plecat la Litere, eu, urmând pragmatismul vremurilor și împins de sărăcie, am ajuns la Politehnică. Am continuat să scriu

pentru mine, și, mai ales, să rup.

Da, Emilia dragă, Titus, fără să bănuiască, m-a împins spre această „dragoste pentru cuvântul scris". Poate că, în subconștient a fost și marea dragoste pentru poezie a mamei mele, îndrăgostită de Pușkin și Lermontov, din care îmi recita ținându-mă strâns în brațe, uitând cât de puțin înțelegeam eu limba rusă. Muzica versurilor și căldura vocii mi-au rămas în suflet.

– *Ai amintit despre mama ta... te rog să ne povestești despre locul tău de obârșie și despre copilăria ta la malul Dunării, dintr-o țară care odinioară se chema România Mare...Cum a fost copilăria ta ?*

– În sufletul meu, Țara mea a rămas tot România Mare, iar orașul natal, Ismail, vechiul sat dunărean Smil, transformat pe la 1595 de către armatele turcești în Cetatea Ismail, așezat pe malul Dunării, pe Brațul Chilia, face parte din acea parte a Sudului Basarabiei, atât de râvnită de domnitorii Basarabi, de turci, de ruși, pentru drumul deschis spre mare de mărețul fluviu. Dar Delta, monument al naturii, atracție ce nu poate fi descrisă în cuvinte ?! Prin 1929, Ismail era deja un port important în drumul spre mare, cu o populație de cca. 30.000 de suflete, din care românii reprezentau cam 30%, alături de o structură etnică eterogenă: ruși, bulgari, găgăuzi, lipoveni, evrei, germani – într-o armonie etnică greu de înțeles astăzi. Așa ceva n-am mai întâlnit decât în Banat, după refugiu. Când vine vorba de amintiri din copilărie, împart spectrul larg al aducerilor aminte în două, de la sublim la infernal. Anul 1940, prin ultimatumul dat de Uniunea Sovietică, a pus capăt, într-un mod brutal, copilăriei mele fericite. Da, copilăria mea a încetat la 11 ani. O familie mare, cu patru copii, a oferit mezinului, *Prâslea* pentru tata, *Bob* pentru ceilalți, răsfățul fără margini. Până și Ludmila, cu patru ani mai mare, răsfățata tatii – mă enerva cum se tot cățăra în brațele lui – mi-a cedat locul râvnit, transformându-mă într-un fel de păpușă. Rezultatul nu putea fi altul. Din cuminte și timid, am devenit cam încăpățânat. Cuminte-necuminte, am reușit, totuși, să ajung și pe malul Dunării, pe plaja de sub râpa mănăstirii și, cum-necum, să învăț să înot. Mă mai ajuta și idolul meu

George, de-o seamă cu Ludmila, pe care îl admir și-l iubesc și azi, la cei 89 de ani ai lui. Totul era frumos, chit că era joaca din curte cu verișoara Varvara care mă învăța doar prostii, ce să-i faci ?!, apanajul veșnicului feminin, sau cu cel mai iubit dintre câini, Corb, un ciobănesc superb, pe care-l călăream, când spre spaima vecinilor, mai scăpam și pe stradă, în urmărirea pisicilor. Nu eram un curajos, dar Corb mă învăța să fiu.

Petrecerile părinților, organizate de marile sărbători împreună cu alte două familii, care durau câte două-trei zile, pe rând la fiecare, când împreună cu Ludmila așteptam cu nerăbdare plecarea musafirilor pentru a putea sorbi cu nesaț restul de băutură lăsată cu neglijență prin pahare, sau plecările cu lotcile pe Dunăre, dincolo, la Plaur, sau și mai bine, la Periprava, iar de acolo, pe canale, spre rezervațiile celor două Merheiuri, Mic și Mare, Paradis al păsărilor. Cel mai mult mă fascinau pelicanii, pentru anvergura aripilor, în căutarea cărora, și peste mulți ani, plecam cu ai mei sau singur, pentru plăcerea de a dormi în cort și a mânca la lipoveni.

– *Fantezie, inventivitate și poftă de libertate... dar cam singur-singurel... așa au fost toate vacanțele?!*

– Da, singur! „*Ai mei*” adică *Doamnele mele,* Marga și Cris, nu agreau nici țânțarii, nici lipsa unei camere de baie. Ori, Delta la hotel, e ca o masă la lipoveni, fără uhaua făcută din apa Dunării. Ce greu este să spui ceva despre copilărie și să nu cuprinzi totul! În vacanță mergeam și la țară, la bunicul, Nea Ștefan Nemțeanul, la Sărăria, emigrați din Moldova din dreapta Prutului, la promisiunile țarului Alexandru I. Stră-străbunicul meu a fost popă la Piatra, oraș pe care l-am vizitat doar o dată. Mi-a plăcut și mi-a rămas în suflet. Poate, cine știe?!.. ne vom întâlni într-o zi acolo, dacă or mai fi zile... Răsfățul de la Ismail era ceva minor. Îmi amintesc cu multă căldură în suflet de bunica, de colțunașii făcuți cu atâta pricepere de mâinile ei... de nopțile când mă întorceam cu harabaua de la cosit, cu hățurile în mână, bunicul cu ai săi cai cumpărați pe sprânceană de la nemții de la Șaba, unchii și mătușile mele lăudându-se cu „ruda de la oraș”, cu verișoarele și verii mei „de

la țară” gata să-mi intre în voie, de zilele petrecute pe malul mării la Tuzla, cu nu mai știu ce...

Da, am avut o copilărie de basm, cum am mai spus. Cum puteam bănui eu ce avea să vie?! Apariția „din senin” a trupelor sovietice fluturând într-o mână puștile, iar în cealaltă flori, ostași cu chipuri de om și nu de draci, cum ne așteptam noi copiii să vedem, la felul cum gândim astăzi, a fost o Hiroșima a Basarabiei, dar cu o explozie „retard”, ca să folosesc o expresie farmaceutică.

De aici a început infernul copilăriei mele pe care l-am descris cu durere în suflet în primul meu roman *Povod*. Sunt momente pe care și azi mă feresc să le relatez – coloana deportării din care am scăpat împreună cu părinții și cu Ludmi printr-o minune. Ne-a mitraliat aviația română semănând moartea și împrăștiindu-i pe calmucii călare care ne încadrau. O regretabilă confuzie. Basarabeni nevinovați au murit de mâna fraților lor români. Noi am scăpat...

– *Ce amintiri păstrezi în memorie la momentul plecării din Basarabia natală?*

– Teamă, într-o atmosferă de haos. Sintagma „Pohod na Sibir” era pe buzele tuturor. Administrația românească nu a luat niciun fel de măsuri pentru evacuarea populației. Au plecat „organizat” doar vârfurile. Panica a cuprins satele printre țăranii înstăriți. În oraș, intelectualii, în special profesorii și preoții, ca și foștii ofițeri albi scăpați de urgia revoluției bolșevice, s-au adunat în fața Soborului, al cărui clopot cunoscut ca „Bolișoi”, pe care îl auzeau și cei din Tulcea, a început să sune fără oprire. Erau și naivi care sperau că „trădarea celor de la București” va fi „reparată” de Germania, că înțelegerea dintre Hitler și Stalin era de fapt un simulacru, parte din strategia politicii germane. Singura cale de plecare era Dunărea. Situația din port nu promitea mare lucru. Cursa vaporului cu zbaturi, „România Mare”, nu putea asigura îmbarcarea decât a unui mic număr de pasageri, trăgând după ei bagaje multe, greu de manipulat. Și toate acestea de Sfintele Sărbători ale Paștelui, din aprilie 1944, tata era pe front,

fratele pe front, singurul bărbat, George ! Mama, Ludmi și eu, cu o valiză cu ceva haine și un sac plin cu cozonaci. O idee salvatoare a lui George și cu toate riscurile asumate, ne-am îmbarcat pe vapor pentru direcția contrară, spre Chilia, în întâmpinarea rușilor! A mers! Ne-am întors cu aceeași cursă, fără să mai coborâm și am continuat drumul spre Tulcea. În ultima telegramă de la tata, eram avizați că se retrage cu unitatea militară la Călărași. Apoi cu trenul până la Fetești, important nod de cale ferată, cu vagoanele împinse pe o linie moartă de așteptare și un bombardament ca în filme. Aviația americană a smuls șinele de cale ferată, le-a încovoiat și înălțat spre cer, a distrus vagoane și a împrăștiat morții. Totul s-a liniștit, dar nu și sufletele noastre înspăimântate. Mama ne mângâia și ne îndemna să ne rugăm împreună. Era călită din zilele revoluției bolșevice când a înfruntat teama și disperarea pe străzile Odessei. Culmea ironiei, dacă ironie aș putea s-o numesc, tata era și el în gara din Fetești, în vagoane, ca și noi, în drum spre Călărași, unde ne-am regăsit răvășiți. La cei 15 ani, am simțit că mă despărțisem pentru totdeauna de copilărie, de orașul meu iubit, de râpa de sub mănăstire. Din păcate s-a adeverit...

– Din condeiul publicistic al tribunului Basarabiei românești, Vasile Țepordei, am cunoscut și am simțit cum bate inima pământului, am cunoscut sufletul, nevoile, durerea și frumusețea locurilor și a oamenilor. În volumul „Dor de ducă” (n.n. Editura Mușatinia, 2014) ai scris că „o singură dorință” ai înecat-o în suspine, aceea de a hoinări prin Basarabia și că ar fi fost prea dureros să afirmi că ai hoinărit prin Ucraina sau Republica Moldova. Ce ne poți spune despre anii tinereții și sosirea în România, despre studiile liceale la un liceu cu tradiție din Oradea...

– În cartea mea de identitate scrie negru pe alb, la locul de naștere, Ucraina, Ismail. Ostentativ, când am de completat datele personale, eu trec Ismail, Basarabia. Nu pot altfel. M-am născut în 1929, în România, în România Mare! N-am fost, încă, admonestat, cu toate că se spune că încalc legea... Pentru mine, Republica Moldova, Ucraina, sunt făcăturile diabolice ale lui Stalin prin care a urmărit să șteargă raptul comis. Și

felul în care a împărțit Basarabia și Bucovina între Moldova și Ucraina, dând Ucrainei sudul Basarabiei cu Gurile Dunării și Nordul Bucovinei, iar Moldovei Transnistria care nu a aparținut niciodată României, Moldovei sau Basarabiei. Avem români acolo, ca și în alte părți ale lumii, dar nu și drepturi teritoriale. În schimb complicații peste complicații.

Dar să revin la întrebare. După refugiu, căutând un loc mai liniștit, mai sigur, pentru statutul nostru de fugari din Uniunea Sovietică, am încercat la Călărași, la Râmnicu Sărat, unde am făcut un an la Liceul *Regele Ferdinand*, la Beiuș și în final la Oradea. Pe tot parcursul am fost urmăriți și ademeniți de comisii mixte de „repatriere", formate din „civili" sovietici și „civilii" români. Ideea naivă de a ajunge cât mai departe de granița cu Basarabia, ne-a salvat într-un fel nesperat. Episcopul ortodox *Nicolae* l-a încadrat pe tatăl meu în funcția de Șef al Serviciului Arhive, funcție pe care a deținut-o și la Ismail în cadrul Episcopiei Ismailului și Cetății Albe. Ceea ce a făcut însă peste așteptări episcopul *Nicolae,* a fost un gest de curaj, de sfințenie sufletească, dându-ne o locuință chiar în *Palatul Episcopal*, o adevărată cetate în plin centrul orașului. S-a întâmplat în 1945 când Nicolae Popoviciu se mai bucura de oarecare respect din partea autorităților locale. Cu timpul lucrurile s-au mai limpezit puțin, pentru noi vreau să spun, dar nu și pentru cel care ne salvase. L-au urmărit, l-au destituit, l-au arestat, l-au trimis la o mănăstire. Vremurile erau grele pentru refugiați ca noi, suferea m, la început, de sărăcia care ne apăsa, mereu cu gândul la vremurile bune de acasă; am mai dat ceva meditații unui copil la matematică și română ca să-mi pot cumpăra un pantalon, o bluză; încet-încet, am scăpat de complexe, am pătruns în cercuri de băieți și fete, mi-am făcut mulți prieteni și prietene, eram acceptat în familiile „bune", dansam bine, înalt cu plete, atât cât mă lăsau la liceu... și câte și mai câte...

Visam să devin scriitor, poet liric, cum îmi spuneam, să merg la Litere, mă îndrăgosteam ușor, dar mă și retrăgeam repede, mânat cumva de preocuparea de a avea „material" de inspirație. Nu zâmbi, așa gândeam atunci...

– Dragă Boris, candoarea și optimismul te caracterizează și acum... când ai acceptat „înfrângerea", când ai renunțat să mergi la Litere?

– Privind puțin înapoi, încerc un regret față de meteahna nemulțumitului de sine însuși, care mă împingea la distrugerea „operei mele literare". Mi-amintesc de multe frânturi din poeziile mele lirice, pe sărite cumva și trebuie să recunosc că m-am mai plagiat din când în când, prelucrând în scris teme vechi în posturi noi. Nu, nu m-am dus la *Litere*. Pragmatismul la modă în acele vremuri, m-a împins la *Politehnică*, la *Chimie Industrială*. Făcusem parte din *Cercul științific de Fizică și Chimie*, organizat de fantasticul profesor Oșorhan, inginer de profesie, dar întors de pe front cu niscai probleme de sănătate. Din cercul lui ne-am dus opt elevi și am intrat toți, plus o fată de la *Liceul Oltea Doamna*, despre care s-ar putea să mai aduc vorba, cu voia ta...

– Prin anii 1918-1920, Basarabia era singura provincie care avea un procent mare de analfabeți. Pe fundalul socio-politic de atunci s-au făcut mari eforturi pentru ca lucrurile să-și schimbe atât sensul, cât și mersul. Cărturari, preoți, puținii intelectuali care existau încercau să schimbe ceva în viața societății care mergea de-a-ndoaselea. Dacă ar trebui să fac o comparație, aș spune că Dostoievski, în romanul „Idiotul", surprinde excepțional prototipul omului din acea perioadă, mă refer la descrierea prințului Mîșkin. Ca să supraviețuiești trebuia să fii fals, mincinos și fățarnic. Mă gândeam, citind cărțile tale, că opțiunea ta de a studia într-un domeniu tehnic te-a salvat de neajunsurile societății în care te aflai. Ai urmat studii universitare de chimie. Ce te-a determinat să alegi acest domeniu și cât de greu a fost să ajungi acolo unde ți-ai propus, dat fiind faptul că refugiații basarabeni aveau un statut mai...special?

– Faptul că între anii 1918 și 1920, statisticile arătau că „*Basarabia era singura provincie care avea un procent mare de analfabeți*" rămâne de răscolit și interpretat puțin prin arhivele vremii. Întotdeauna, ca de altfel și azi, statisticile au răspuns unor comenzi care țінteau și o fac și în prezent, unor interese politice de moment. Știm bine că nici în „viața la țară" din celelalte provincii românești ale Vechiului Regat, situația nu era roză. Dar

să nu uităm că, în scrierile unui Nistor sau Iorga, nu găsim un asemenea mod de abordare, ei fiind și oameni de știință, și oameni politici. Imediat după *Revoluția din Octombrie*, Basarabia a fost locul de refugiu al celor scăpați de urgia revoluționarilor, profesori, preoți, ofițeri albi. Alături de preoții români ai locului, prin Episcopiile reactivate, prin existența unui învățământ teologic de înaltă clasă la Chișinău, cu toții au format o adevărată frăție luptând pentru o viață liberă, liberă de teama bolșevismului acaparator, bun urmaș al imperialismului țarist. Politica de denigrare a Basarabiei și a basarabenilor nu s-a referit doar la perioada amintită, aminte-mi aduc de lucrarea lui Geo Bogza, *Basarabia țară de pământ*, publicată în 1939, dar bazată pe observațiile făcute în 1934, bine rumegate. Caracterul denigrator, ieftin aș spune, m-a făcut să reacționez, dând o replică, târzie, tristă, pe care am întitulat-o *„Basarabie, țară râvnită, țară sfârtecată”*. Mi-am amintit deunăzi de acea revoltă a mea și fără să vreau m-am oprit la zilele noastre, la Carmen Avram. Prin „documentarele” televizate se străduiește să prezinte doar ”răul cel mai rău” de la noi de acasă, lansate cu mândrie pe piața filmului apusean, care apreciază asemenea „informații prețioase”, răsplătindu-le cu premii, sau măcar nominalizări. Pentru mine „scopul personal scuză mijloacele”, nu diferă mult. Alte vremuri, aceeași atitudine discutabilă, ca și în Parlamentul European unde, unii europarlamentari români, denigrează țara care i-a trimis, pe șleau.Dar să revin la Mîșkin, la principiile lui de viață. Da, s-au aplicat pe scară largă în perioada noastră comunistă. Să fii fals, mincinos, fățarnic, față de sistem, față de crezul tău, față chiar și de prieteni. Au fost destui care au făcut artă din asta. Și eu am fost victima a doi-trei „prieteni” și, vreau să spun, dezamăgirea este dureroasă. Cel mai flagrant a fost modelul pe care l-am folosit în *Povod* pentru a-l contura pe doctoral Mircev. Și la noi s-au spălat creiere, și chiar sub nasul meu, la Ștei, fost Petru Groza... Totul e să afli la timp!

– *Totul e văzut de Cel care-i totul...*

– Da, dragă prietenă, opțiunea de a lăsa baltă visul meu de literat a fost dictată de pragmatism, de mizeria economică în care mă scăldam. Se

cereau ingineri, se construiau fabrici, se încuraja cercetarea tehnologică și tehnică. Mi-a plăcut la facultate unde m-am aplecat cu precădere spre aparate și instalații, spre electrochimie. Orele de laborator m-au atras, în detrimentul unor discipline care implicau toceală. M-am ferit de chimia organică și am ales „tehnologia anorganică" în care mi-am pus sufletul. M-am înțeles bine cu academicianul Coriolan Drăgulescu, cu Vasile Cocheci de la *Tehnologia Anorganică* și cu G. Facsko de la Electrochimie.

N-aveam timp chiar de toate fiind prins de „vraja" întâlnită chiar la intrarea la facultate.

– Legile iubirii au puterea să rupă nu numai pe cele ale prieteniei, dar și pe cele divine... Așa ai cunoscut-o pe soția ta?

– Într-un moment în care numai la noi cunoștințe nu mă gândeam... Așa cum spuneam, în toamna lui 1949 mi-am încercat norocul la Politehnica Timișoara. Tot de la Oradea, de la Liceul *Oltea Doamna*, ne-a însoțit și Margareta-Ana Kruch. Într-un părculeț oarecare, împreună cu nedespărțitul meu prieten Orest și alți câțiva din gașca lui Oșorhan, eminent profesor de chimie și fizică, inginer chimist la bază, care ne considera „băieții lui", ne amuzam, destul de gălăgios, ca să mai ascundem din emoțiile care ne stăpâneau. Pe o bancă singuratică, retrasă vreau să spun, colega noastră de la *Oltea* răsfoia de zor un caiet cu notițe. Cum stătea cu nasul în caiet, nu i-am putut desluși chipul și ca atare nu am zăbovit cu privirea. La un moment dat s-a rezemat de speteaza băncii și a rămas cu privirea ațintită spre cer. Am rămas cam blocat și fără a muta privirea, l-am întrebat pe Orest... *„Ce zici frate ? Cine e ?!"..."Asta-i bună! Ești prieten cu frate-său și mă întrebi cine e... e sora lui Niki Kruch...Te sfătuiesc s-o uiți înainte de a o cunoaște... Element model, încuiată, tocilară, se scaldă în note de zece...Tu n-o cunoști, dar ea te cunoaște cu siguranță... Las-o... în plata Domnului, priceput?!"*

– Se pare că nu ai ținut cont de sfaturile prietenilor? Ce te-a determinat totuși să o cunoști pe Margareta?

– Ei, s-a întâmplat să nu pricep și, la prima ocazie, am abordat-o

direct, în stilul meu, profitând de existența unui subiect comun, fratele ei. Mi-am dat seama că îl adora, dar avea ceva rezerve cu privire la firea lui năbădăioasă. A fost un început bun. Eu chiar țineam mult la puștiul „minune"; la cerere i-am făcut „lipitura" cu micuța Ella Sós, viitoarea campioană la săritura în înălțime; de la Babi, adică Margareta, am aflat că la liceu Ella o curta spunându-i chiar „*sărut mâna*". Oradea era la picioarele celor doi. Frumoși foc, plăcuți la abordare, îndrăgostiți incurabili. Treaba asta ne-a apropiat, la cantină împreună, pe străzi și prin parcuri împreună, cu servietele nelipsite, la manifestațiile sportive împreună, dar, și a fost un dar important, în grupe diferite. Ne știau studenții Politehnicii, ne știau profesorii, ne știau și trecătorii, cred, ne știau și admiratorii ei de la distanță, era o epocă de fair play, fiind însoțită mereu, se respecta evidența strigătoare la cer. Când Marga s-a gândit să facă handbal, prin exemplu personal, eu am renunțat la baschet. Pe atunci Timișoara era *fruncea* mondială a handbalului, cu componenți unul și unul, exemplare vreau să spun, iar băieții doreau și ei o echipă feminină. Împreună-împreună, dar să accept riscurile unui neavenit urmărind antrenamentele de pe tușă, când toată lumea ne știa în tandem !? Și am rămas împreună spre exasperarea unchiului la care stătea. Nu mă cunoștea, dar mă judeca după plete. Împreună, dar cu amendamente. Nu, tu, declarații, nu, tu, gesturi libertine ! Față de cei din „tribună" eram erou, ceea ce-mi pica bine, dar în sinea mea începeam să fiu un nedumerit. Cel mai mult mă intriga „răbdarea" de care dădeam dovadă. Nu mă recunoșteam. O singură dată am dat-o în bară. În practică la Câmpia Turzii, unde Marga nu m-a însoțit, alegând Aradul, la unchiul său, m-am lăsat ademenit de o puștoaică, o unguroaică, care la despărțire mi-a dat o poză cu inscripția „*Pițigoiul tău scump și drag*". În vacanță la Oradea, putea să fie altfel?!, i-am relatat întâmplări din luna de practică. Ei, asta a fost lovitura de grație. Supărarea a ținut până-n toamnă, până la reluarea cursurilor. La cantină am stat alături, cam tăcuți, e adevărat, apoi am pornit-o pe jos, ca-n vremuri bune, am ocolit explicațiile și ne-am așezat pe o bancă din *Parcul Trandafirilor*. Nimeni n-a sesizat nimic,

ceva colegi cu care am fost la practică, mustăceau discret, cred că din solidaritate cu noastră 'fajta' bărbătească. A fost singurul incident, de acest gen, pe tot parcursul studenției. Am început să fiu sigur pe mine, dând însă dovadă de mai multă înțelepciune și răbdare. Și bine am făcut. Totuși îmi puneam întrebarea... până când?!...Până când vom sta cuminți în băncile noastre?!

– Dragă Boris, mărturisește-ne cum a evoluat prietenia voastră...

– Un răspuns a venit într-o zi cu furtună. Eram în *Parcul Trandafirilor*, la un spectacol de operă în aer liber. *Rigoletto* cu Goangă și Bădescu. Furtuna a pornit din senin, dar la momentul potrivit. Începuse cvartetul la geamul speluncii. Totul ca în libret. Și nu o furtună oarecare. Fulgera, tuna, ploua. Nici o mișcare de retragere. Goangă tuna mai ceva ca tunetul, iar de după geam se auzea vocea inegalabilă a lui Bădescu. Nu se poate descrie. Marga s-a lipit de mine și la o descărcare luminoasă i-am surprins privirea. Sărutul a venit de la sine, iar lacrimile ploii erau de bucurie. În clipa aceea am realizat că vom rămâne împreună. Și am rămas. Ploaia ca ploaie, sărutul ca primul sărut, dar scena de pomină s-a întâmplat într-o zi însorită, în drum spre *Pădurea Verde*. Depășind orașul am luat-o pe scurtătură, pe un larg maidan, printre blocurile unui spital, care sper că nu mai există. Prea era dărăpănat, cumva, la capătul mahalalei. Nu prea era prietenoasă priveliștea dar noi țintеam *Pădurea Verde*. Ținându-ne de mână, am luat-o la fugă și fără niciun consens, ne-am oprit, a țintit la gura mea, m-a luat pe după gât, am prins-o în brațe și nu ne-am oprit decât atunci când am auzit aplauze. Ferestrele spitalului erau înțesate de bolnavi, zâmbitori, calzi. Le-am făcut câteva semne de mulțumire și am luat-o agale spre pădurea care ne aștepta. Era sărutul marii confirmări, era întruchiparea nestânjenirii, era strigătul nostru de iubire. O mică revenire la un „dar" părăsit mai sus.

– Așadar erați doi îndrăgostiți și în același timp colegi de studii. Cum apăreați în ochii prietenilor și cunoscuților?

– Am mai spus că eram și în atenția unor profesori, iar noi făceam parte din grupe diferite. Înaintea oricărui examen Marga era în alertă.

Cum noi nu renunțam la plimbări prelungite, cu o zi înainte de examen intra în panică, și ce panică! Eu mai puțin panicard, dar și mai puțin ambițios, având examenul luat, cum-necum, și problemele cât de cât lămurite, mă apucam s-o liniștesc, adică să învăț cu ea. Ea se prezenta la excepțional, iar profesorul de tehnologie, printre întrebări, îi punea și o întrebare suplimentară: *„Boris nu învață cu tine?!”... „Ba da, dar el dă înaintea mea și apoi îmi explică”*...Totuși, la o sesiune din vara lui 1953, s-a întâmplat cum s-a întâmplat și am luat și eu note maxime, o singură dată în toată studenția, și ca o consecință fericită m-am ales cu o gratificație de semestru. Zis și făcut. Am luat verighete, ușoare, dar verighete, am invitat-o la un restaurant sub Podul de pe Bega, am comandat o cină a-ntâia și ne-am logodit. A rămas surprinsă, dar încântată. Era seara lui 29 septembrie 1953. Totul părea minunat, dar a doua zi am văzut-o la facultate fără verighetă. *„?”...”Mi-e rușine de colegi, să mă mai obișnuiesc...”*...N-a ținut prea mult. Într-o zi la cantină, a sosit mătușa ei de la Oradea. De fericire Babutzi, așa-i spuneau ai ei, s-a aruncat la gâtul mătușii. Cerberul, eu stăteam mai la o parte, i-a prins mâna și a rămas fără grai. *„Ce-i asta, Babutzi, dragă, ce-i cu inelul ăsta?!”...”Tuși dragă, m-am logodit cu Boris, am vorbit eu cu Mami despre el. Uite-l acolo...” „Care?!, ăla cu părul?!, Doamne, Doamne! Mama ta știe?! Unchiul Andrei știe?!...” „Încă nu...” „Dar Andrei ce a păzit?! La Oradea nu s-ar fi întâmplat așa ceva!” „Păi la Oradea eram încă elevă!...” „Istenem, Istenem!...Trebuie să merg la Sântana, să vorbesc cu Ițuș... și la Oradea, la părinții lui, cum ai spus?!, Boris?!...Da, Da!”...*

– Iubirea romantică a tinereților să înțeleg că s-a transformat într-o căsătorie? Cât a cântărit trecutul tău de basarabean auto-exilat în vestul României?

– Când în 1954 am anunțat căsătoria, acceptul a venit în unanimitate. Trebuie să recunosc că am reușit să fiu un ginere iubit, iar Marga adorată de ai mei. În plus, prietenia mea cu Nicolae-Otto, ajuns iubit de toată lumea, a contribuit în mare măsură la consolidarea statutului meu de „OK”. E drept că aveam amândoi multe aspirații comune, multe dureri

din trecut, eu „fugit de sovietici", scăpat dintr-o coloană de deportare și urmărit pentru „recuperare", ea, urmărită pentru tatăl ei, plecat cu armata germană, prizonier în Franța și înmormântat în Germania de Vest la Düsseldorf. Dar aveam ceva foarte important... gustul pentru profesie, dragostea pentru muzica simfonică și de operă, pentru lectură, pentru teatru. Și mai important, dorința de-a avea un copil.

– *Așa s-a născut Cristina-Paula David, singurul tău copil...*

– Da, copilul a venit greu, abia în 1958, pe 4 iunie, dar cu atâtea noi bucurii ce nu pot fi descrise în cuvinte. Când m-am dus la spitalul din Nucet-Băița, doctorul, un haios, ca de altfel toți prietenii mei medici, și au fost destui, mi-a adus-o pe Cristina-Paula, nume pe care le-am ales și impus eu, ținând-o de degetele picioarelor, cu corpul atârnând în jos, spunând, de parcă era opera lui, *„ți-am adus o damă bine... uite ce picioare lungi are!"* Habar n-am ce am simțit. Eu, cu replicile parcă gata pregătite, am tăcut chitic..."*Ce nu-ți place, omule?" „Ba da, ba da!... mulțumesc*!" Nici că puteam spune ceva mai din suflet. A fost un copil minunat. Frumușică foc, s-a lipit de mine spre disperarea soacrei și mirarea nedisimulată a Margaretei. Toată lumea spunea că o stric cu „așa" educație. Când a crescut și venea de la grădiniță striga din ușă „*unde-i tati?*"...Replica soacrei venea prompt..."*Tu mamă nu ai?*"...Urma spontan un „*hâ...*" A mai crescut puțin, au început plimbările în doi... o învățam „de toate". La șapte ani i-am propus o excursie în Apuseni, la Scărișoara. *„Vin și ele?!" .."Care ele?" „Ei... mama și Mami" „Nuuu! Numai noi doi" „Ce bine!"*...A fost poate cea mai frumoasă excursie „în doi" din viața mea. Am „locuit" în mașină, am dormit pe lângă lizierele pădurilor, am urcat *per pedes* la ghețar, am gătit împreună... Ne-am întors la Deva, la *Cetatea Huniazilor,* am vizitat, ne-am minunat, am plecat pentru o noapte de odihnă pe malul lacului Cinciș, la o cabană-hotel foarte primitoare, cu cina la „restaurant" spre satisfacția Cristinei, de fapt „Kitty", cum semna ea când a învățat s-o facă. Priveliștea nocturnă a lacului în lumina lunii și a reflectoarelor era fermecătoare. Atunci am priceput că va hoinări ca și mine, și nu m-am înșelat.

– Mărturisește-ne câte ceva despre fiica ta Cristina. A moștenit și ea dorul de ducă al tatălui?

– Este o călătoare neobosită, înarmată cu o memorie de invidiat, moștenită de la Marga, îndrăgostită de istorie și geografie, îndrăgostită de Anglia, de Franța, de Spania și, nu putea fi altfel, de Italia. A făcut Politehnica, la Chimie Industrială, a făcut masteratul în Canada, dar ce folos?! Iubește arta obsesiv, iubește Europa, nu se simte în largul ei în Canada. Este o fire extrem de critică, cu cine o fi semănând?!, mă întreb și eu retoric. În perioada liceului eram prietenul căutat de prietenii ei. După evenimentele din „Piața Universității", căsătorită cu un artist-arhitect dizident, a ales în 1990, plecarea din țară. Au plecat în ajunul sosirii minerilor în București. I-am înțeles, i-am încurajat, i-am ajutat, punând un ocean între noi. În anul 2009, dornici să petreacă o lună de zile prin Europa lor iubită, au renunțat la România. Marga nu era într-o formă grozavă. Dorea să-i vadă. Am inventat „surpriza" de pe site-ul meu. Știam unde vor poposi în final, Nisa, știam data și hotelul, am aranjat totul pentru a-i surprinde, camera în același hotel, o oră convenabilă pentru sosire, un lucru n-am aranjat neavând timp, o asigurare medicală. Am plecat la risc cu o susținere fără rezerve din partea Margaretei. Am reușit, Marga s-a descurcat nesperat, eu am prins curaj și am petrecut zece zile de vis pe malul Mediteranei, o superbă croazieră pe mare, o plimbare la Monaco, la Monte Carlo. Cea care s-a îmbolnăvit a fost Kitty și am renunțat la restul planificat pe Mediterană. Marga era fericită, eu în largul meu pe o mare superbă, mai frumoasă ca cea din Algeria, mai frumoasă ca cea din Egipt sau Grecia. Era normal, eram împreună. Visam să mai repetăm „surprizele", dar „n-a mai fost să fie". Oare ce plătim în nereușitele care ne bântuie? Cel de-al Doilea Război Mondial stârnit de Germania Nazistă?! Ocupația Sovietică și instalarea comunismului la noi?! Noua Ordine Mondială care se infiltrează în viețile noastre obligându-ne să ne supunem necondiționat acestei noi forme de colonizare mascată?!...Cred toate la un loc! Rezultatul?! O dezbinare incredibilă între oameni care, în

fond, n-ar avea nimic de împărțit... Când mai intru câteodată într-o biserică romano-catolică, aud din amvon un „Pax Vobiscum!” cum răsună neconvingător. Nu pot comenta... Marga este o romano-catolică convinsă, iar eu, diplomat de circumstanță.

– *Aș vrea să revenim un pic la anii de studenție, la perioada în care încercai, tânăr fiind, să-ți definești propriul drum... alături de soția ta.*

– Am mers umăr la umăr, vorba ceea, ne știau și băncile, și pomii din parcuri. De profesori, nu mai vorbesc. Aș putea scrie un roman, dar nu cred că m-ar lăsa. Pe șantier, tot cu ea, am intrat și la propriu, și la figurat, în ceea ce avea să devină prima mea carte de vizită profesională – *Spectroscopia*. Citeam, descifram aparatura nou sosită, noaptea mă prindea în laborator, învățam din mers. Rezultatele au avut efect, recunoaștere, *Ordinul muncii*... A fost o gafă a celor de la direcție, nefiind membru de partid, nu puteam fi decorat. Era să uit, directorul era și el basarabean și Boris pe deasupra! Puțin scandal la partid, o adeziune pentru „*candidat membru de partid*”, oferită, bună doar de semnat, și am fost lăsat în pace, pentru o vreme. Transferat la București, am fost dat afară, după o poveste nostimă, care nu are loc aici. Am preluat șefia secției de laboratoare din Ștei de la Partea Sovietică, la prima reacție a noului ministru al Departamentului Metale Rare, ing. Puiu Mănescu, fost component al echipei de Volei a Politehnicii Timișoara, care nu a mai suportat prezența sovieticilor la conducerea unor obiective. Și m-a băgat în belea cu toate consecințele previzibile. Când ne-a văzut la față, ne-a recunoscut, de fapt a recunoscut-o pe ea. Nu era de mirare, în Timișoara ne cunoșteau și trecătorii neavizați. Încet-încet, m-am apucat de tehnologia elementelor radioactive, în perspectiva prelucrării minereurilor radioactive într-o uzină românească. S-a adeverit, cu greu, dar s-a adeverit. Eu în cercetare tehnologică, cum am visat, ministrul Mănescu, simplu inginer la Filipeștii de Pădure. A fost el patriot român, dar l-au învins sovieticii de la Sovrom Kvarțit.

– *Un tezaur de fapte, tipuri umane, aspirații de viitor sunt primenite din generație în generație pentru a fi restituite și consemnate într-o carte*

– „Dor de ducă" – în care ne vorbești despre prietenii tăi din tinerețe și experiențele profesionale. Te rog să ne povestești câte ceva despre atmosfera societății românești a anilor 1950-1960? Cât de greu și de ușor a fost. Ce ne poți spune despre experiența ta de inginer chimist în anii României comuniste?

– De fapt, în cele spuse deja, am conturat atmosfera în care, tineri absolvenți, am purces la desăvârșirea „*profesioniștilor*" din noi, mâncați pe dinăuntru de convingeri personale, afișând supunere față de sistemul care ne promitea sarea și marea. La facultate ne-am descurcat cum am putut, ea ca preparator la *Catedra de Tehnologie* a lui Cocheci, eu în colectivul de cercetare al aceluiași profesor. Lucram de zor, bucurându-mă de încrederea lui. Aveam cheile cabinetului său și a laboratorului lui personal, lucram și nopțile, când o lăsam pe Marga să se odihnească. Ea nici nu trebuia să se obosească prea mult fiind susținută de rezultatele de la examene. La terminarea anului IV, Cocheci ne-a propus pe amândoi asistenți la catedră. Cu dosarele care ne însoțeau, părea o utopie, lucru care s-a și adeverit. Verdictul tovarășului Ijac de la cadre a fost sec: *„au ceva negru la dosar"*...Cocheci nu s-a lăsat și a apelat la nașul său, profesorul Ilie Murgulescu, ministru, om de știință arhicunoscut. Răspunsul lui a fost pe măsura vremurilor: *„Dragă Vasile, în materie de cadre nu am nici o putere..."*. După peripeții la minister, la cererea mea și la intervenția Directorului General Tarasov de la proaspăt înființata societate Sovrom Kvarțit, am ajuns la Ștei, nucleul activității incipiente în domeniul uraniului românesc. Eram la doi pași de fantasticul zăcământ de uraniu de la Băița Bihor. De ce spun fantastic? Acest zăcământ a salvat poziția Uniunii Sovietice pe eșichierul luptei în întrecerea nucleară. Conținutul în uraniu nu se măsura în câteva zecimi de procent, care asigurau exploatarea curentă pe plan mondial, ci în procente întregi. Sovieticii au ridicat modestul sat Ștei, la nivel de oraș, construind în ritm drăcesc, pe banii noștri, blocuri de locuit, *viluțe* tip german pe care le-am mai întâlnit și prin Africa, spitale, școli, sală modernă de sport, bazin de înot, terenuri de sport performante,

cinematograf, magazine... Noi am luat-o încet de la baracă inundabilă pe malul Crișului Negru, la cameră în apartament comun și în final, la apartament. N-a fost ușor, dar, tineri fără copil, cu prieteni unul și unul, am supraviețuit șocului inițial și ne-am asigurat o carieră într-un domeniu nesperat. Era perioada 1954-1960, când muncind fără preget, dar și distrându-ne copios – sport, poker, motocicletă, hoinăreli – ne-am consolidat familia prin apariția Cristinei și am visat la o viață mai bună, într-o zonă mai puțin expusă, mă refer la radiații, și mai aproape de binefacerile culturii – teatre, concerte , operă. Eram amândoi ahtiați după așa ceva și ne mulțumeam colecționând discuri. Atunci a apărut în viața noastră inegalabilul Herlea...

– *Baritonul român Nicolae Herlea...?*

– Da, Nicolae Herlea, după mine, era cea mai frumoasă voce de bariton din lumea acelor vremuri. Am prins un film cu *Paiațe* de Leoncavallo cu formidabilul Tito Gobi, sau *Rigoletto* a lui Verdi cu Beniamino Gigli. Au mai intervenit unele delegații la București, de obicei singur, când mă întorceam plin de cadouri de la Romarta, de pe Calea Victoriei. La un moment dat făcând mofturi, șeful m-a ademenit cu Marga, am stat câteva zile bune într-o garsonieră a companiei de pe strada Tokio, eu cu munca de inginer, dar și de translator, ea cu cumpărăturile de *lux*. Pasiunea noastră pentru meseria aleasă ne-a salvat de multe necazuri *neprevăzute* în acele vremuri. Am fost apreciați și respectați și la nevoie apărați de *supliciul dosarelor negre*. Și la Timișoara am rămas în memoria celor care ne-au apreciat. Cocheci mi-a trimis un exemplar dintr-o lucrare științifică publicată, pe post de coautor. Era finalizarea lucrării de cercetare la care am lucrat ca student și pe care am susținut-o la licență. Recunosc că am fost foarte măgulit. De asemenea relația cu Facsko a continuat pe linie de electrochimie, mai ales după ce a fost adus la Ștei pe post de consilier de Puiu Mănescu. Acum era însoțit de soția sa Lelia, fosta campioană națională la scrimă, colegă de facultate și bună prietenă, cu care făceam parte din grupul vesel de la cucurigu, din amfiteatrul facultății. Împreună cu profesorul universitar

Mihailovici, adus consilier tot de Puiu Mănescu, familia Facsko a încercat să ne corupă să jucăm bridge. Încercarea a eșuat, eu fiind adeptul șahului și al pokerului. Mi-aduc aminte de încântarea cu care, intrând în laborator, Facsko a privit o miniatură a instalației electrochimice cu electrod vibrator, o invenție pe care o experimenta undeva pe la Baia Mare. O făcusem din curiozitate, folosind piese disparate aflate în laborator: buzer de sonerie, agitator magnetic, electrod din platină. Instalația funcționa iar el se uita ca un copil la o jucărie.

Da, plătiți mai bine decât colegii din alte domenii, am putut să uităm perioada de foame cumplită a anilor 50, să *muncim mâncând și să mâncăm muncind*, să ne asigurăm un standard de viață decent, să visăm. Eu mai găseam ceva timp liber ca să mai notez și niscai versuri, în secret, ferindu-mi *opera literară* de interpretări fanteziste...

– Toate cărțile tale sunt semnate cu pseudonimul Daris Basarab... Panteonul literar dăruit de tine aparține acestui popor sau aparține mai mult trecutului, este o dedicație în care ai adunat toate frământările tale, ca într-un legământ de încredere cu prezentul și viitorul în care ai crezut? Când ai început să scrii și ce te-a determinat să alegi acest mod de a te cunoaște și împărtăși oamenilor din trăirile tale?

– Mă întorc la prietenia mea cu Titus Popovici, cel din adolescență. În serile petrecute în mansarda lui de pe Strada Castanilor, peste drum de unde locuiam eu, într-o zi, când i-am răspuns printr-o mișcare a capului că nu scriu, bănuind, poate, că nu acesta era răspunsul real, mi-a sugerat să folosesc un pseudonim, de exemplu o combinație între David și Boris, folosind începutul și sfârșitul celor două nume. Am zâmbit încurcat și l-am întrebat de ce nu apelează el la un pseudonim. *„Măi, m-am gândit, dar n-am găsit nimic potrivit...poate îmi sugerezi ceva...”* Ajuns acasă am scris pe o foaie, cu litere de o șchioapă combinația sugerată – Daris. Și restul ?, m-am întrebat. Apoi am adăugat – Basarab. Și așa a rămas în gând, ca o speranță la ce avea să vină, să ajung să scriu, pe bune. De scris am tot scris versuri de un lirism adolescentin, cu veșnica reținere *doar pentru mine*, fără nici o încercare de a ataca proza.

– *Ce fapte deosebite și experiențe inedite te-au marcat în continuare?*

– Anii au trecut, am ajuns în Africa *dragostea mea*, am devenit și mai sentimental sub influența mediului, a cerului diferit de al nostru, al apei oceanului, diferită de apa mării noastre, de flora și fauna, diferite și ele de ce aveam acasă. Au fost momente sublime, mă desfătam cu singurătatea atât de dorită încă din copilărie. Eram, totuși, sociabil cu lumea nouă, diferită și ea, dar au apărut și momente de apăsare, de dor de casă, de ai mei. Această stare neobișnuită m-a împins din nou către marea *renunțare a vieții mele* și m-am apucat să păstrez manuscrisele, ba, mai mult, am început să le adaug la scrisorile trimise acasă. Surpriza a fost mare, am primit încurajări, m-am simțit descătușat și am continuat. Am avut și remușcări legate de ideea năstrușnică, acum așa mi s-a părut, de a rupe gândurile așternute altădată pentru nimeni. Proza zăcea încă în fașă, dar fără o determinare care să mă convingă. Știam că scriam ușor, dar erau rapoarte de cercetare seci, chiar dacă conțineau frânturi importante din sufletul meu.

– *Cum ai ajuns să scrii despre locurile copilăriei, despre Basarabia?*

– Și pentru că ai mai pomenit de *Dor de Ducă*, un dor ce străbătea deseori din versurile mele, am început să sufăr din ce în ce mai mult de un mistuitor dor de casă, de adevărata mea casă, de Ismail, de Dunăre, de Basarabia mea *sfârtecată*. Așa mi-am adus aminte de acel *„Pohod na Sib*ir" al copilăriei mele, de ce a urmat, de suferințele îndurate de ai mei, de marele rapt. Cu gândul la vorbele lui tata, spuse la supărare când întâmpina încăpățânarea calului care nu se lăsa condus de hățuri, dar nici măcar de căpăstru. Atunci am auzit cuvântul *„Povod"*, acel *a duce calul de căpăstru* și dintr-un imbold nedefinit încă, am scris mare pe o foaie imaculată: *„Daris Basarab...POVOD...roman...București 2000"*. Și a început să curgă. Vedeam totul atât de clar, încât nici nu mi-a trecut prin gând să fac un plan, să mă gândesc la personaje, la cadrul de desfășurare. Și bine am făcut. Am scris fără oprire, n-am avut paragrafe, am mers pe capitole, într-un stil pe care l-am numit *în cascadă*, spre disperarea viitorului meu prieten Mihai Rădulescu. A apreciat conținutul, dar nu și forma de prezentare.

I-am făcut hatârul și am „paragrafiat-o" pentru site. Cartea, originalul, a rămas mărturie a năstrușnicului meu stil în cascadă.

– *Fiecare om are de parcurs un „traseu" în viață și nu de puține ori acest traseu este plin de „obstacole" care îl marchează sufletește. În tinerețe vedeai viața ca pe un viitor nesfârșit. Cu timpul ai constatat că viața de fapt nu este decât un moment foarte scurt, o „picătură între momentul acesta care bate și celălalt". Să fie dorul de ducă măsura compensatorie a acestei constatări? De unde dorul de ducă spre alte zări și cum ai reușit să menții o pasiune, aceea de a călători?*

– Apropo de *traseul în viață,* mânat de ce spunea mama referitor la *soarta crudă care ne-a împins din spate*, acceptând adolescența așa cum s-a desfășurat și prin implicarea mea, din dorința de a scăpa de complexele *basarabeanului* ajuns la facultate, surprins oarecum de perspectiva unui viitor senin, am luat în brațe cuvântul *destin*. În felul meu rezolvasem temerea care mă însoțea gândind la viitor. Destinul o luase pe o cale liberă, pentru un *vinovat fără vină*, liberă pentru visare, pentru zbor. Și cum în noua mea accepțiune despre caracterul implacabil al destinului, destinul a mai făcut un pas, care avea să-mi schimbe și viața și felul meu de a fi.

– *Cum se împăcau romantismul și libertatea pe care destinul ți le hărăziseră, cu sentimentalismul poetului din tine?*

– Nu, nu s-a amestecat în sentimentalismul meu bolnăvicios, în dragostea mea pentru frumos, pentru visarea, chiar utopică, dar fără margini și printre altele, mi-a adus în față *frumosul*. Legat de scurtimea vieții și mai ales de acea scânteiere de timp care desparte această viață scurtă de imensitatea celeilalte vieți, între un strop de bine și un ocean de speranță nedefinită, ce pot spune?! Mereu, mai ales în clipele mele labile, puneam întrebarea *„Dacă aș ști ce e dincolo...",* de unde nimeni nu s-a întors să ne avertizeze, la care mai toate credințele fac apel pe post de încurajare, dar pe un ton de *„crede și nu cerceta!",* trăgeam o concluzie fără echivoc pentru mine: Dacă aș putea, aș reface viața mea trăită, în bis și *„De-aceea n-o spun ca Esenin//Că moartea nu e ceva nou//Aș*

da-o pe-o țâră de viață//și-n oameni să aflu ecou". Tema am prezentat-o în mai multe rânduri, în versuri, stârnind uneori nedumerire. Și astăzi Marga respinge orice încercare de dialog pe acest subiect.

Tema, totuși, există. Noi am creat credințele, noi am creat Divinitățile, după chipul nostru și asemănarea cu noi; noi am creat Lumile de Apoi, într-o formă, puțin spus, supraidealizată și noi suntem cei care suportă consecințele. Asta nu înseamnă că sunt un necredincios, un Toma, cum mi-a spus intrigată o prietenă. I-am răspuns în vers, *„Eu cred din nevoia de-a crede//E-un fel de poruncă din mine//Din sufletu-mi plin de-ndoială//țâșnește nevoia de Tine...",* fără s-o pot convinge, sau s-o pun, măcar, pe gânduri. Repet, eu am iubit și iubesc viața ca în invitația mea *„Mă cheamă marea//Nu vrei să mergem amândoi?!//Chiar de-o fi toamnă, iarnă-n toi//Să-i simt suflarea."* Am iubit și iubesc oamenii, fără niciun fel de discriminare. Chiar și din versul citat, reiese că vreau pe cineva în preajmă. Par un incorijibil, dar asta întră în stilul shakespearian speculat de Mihai Rădulescu în a sa lucrare *Shakespeare, un psiholog modern*, acceptată pentru doctorat de Marea noastră Bușulenga și respinsă de comisia politică. Ce căuta la doctorat un deținut politic?! Am și eu o poveste cu doctoratul, dar nu e momentul. Așa e, încerc din răsputeri *„să nu par ceea ce sunt..."*

– Ce ne poți spune despre călătoriile tale în Africa, oamenii pe care i-ai cunoscut și tot ce îți amintești despre anii aceia, experiențe deosebite pentru cineva trăitor în lagărul comunist..

– Of...! E o întrebare la care îți pot răspunde cu plăcere, dar și greu. La mijloc e dragoste!... La mijloc e altceva. La mijloc e visul unchiului Alex împlinit, e realizarea visului meu de ducă. În primul rând Africa mea e puțin eterogenă. Ce are Algeria cu Tanzania, sau cu Mozambic sau, în general, ce au între ele?! O diversitate în unitate, privind așezarea geografic-geologică, și o diversitate geopolitică de amalgam. Mi-a plăcut în totalitate, după ce am gustat plăcerea individuală în parte. Cum să compari Sahara și Hoggarul algerian, cu malul indian al Tanzaniei și al Mozambicului?! Prima reprezintă aventura călătorului, celelalte două,

răsfățul oceanului, al plajelor interminabile și inegalabile. Și oamenii, ca să revin la întrebare. Cu suflete mari, în culori diferite. De la albul magrebian, la tuciuriul tuareg, de la castaniul mozambican, la negrul tanzanian. Frumuseți diferite, pentru noi europenii, care mai avem și noi culori creolate, plăcute ochiului, dar ne entuziasmăm în fața frumuseții femeilor metise. Nu glumesc. Într-o seară, la un elegant restaurant din Dar Es Salaam, într-o atmosferă specifică unui local de noapte, cu orgă de lumini brăzdând fondul roșu al salonului, m-am pomenit urmărind, fără jenă, două perechi dansând printre mese. Nu eram un copil să nu mai fi văzut femei frumoase, dar cele două partenere de dans, m-au fascinat pur și simplu. Privirile mele au rămas ca magnetizate până când, una din doamnele cu care eram la cină, m-a tras de mânecă, fără menajamente. Da, viața este frumoasă și prin frumusețile pe care le întâlnești la tot pasul. Iubesc această viață. Întors la campus, am notat un gând, în vers liric *„Iubirea e în întreaga-mi ființă//E clocot, e lună, e soare//Iubirea e muza ce-n chipu-ți//E-o lume de basm dătătoare”*. Curios, Tanzania și Mozambicul, în drumul lor spre emancipare, erau curtate, la concurență, de țări ca Uniunea Sovietică sau China, care investeau în construcții, în special căi ferate, sau în acțiuni de dirijare vădită înspre implementarea comunismului acaparator. Nu au reușit mare lucru, țările în cauză fiind atente la orice tendință de subjugare economică. Era și normal, după experiența câștigată în timpul regimurilor coloniale. Doreau libertatea mult visată, trimiteau localnici la specializare în Europa, în țări capitaliste, pe termene scurte, și la întoarcere, cu răbdare înțeleaptă, îi plasau în administrație, în posturi de conducere. Pe bursele acordate de unele țări din Estul Europei trimiteau la școlarizare, dar anii petrecuți îi făceau pe mulți să nu se grăbească cu întoarcerea. Exemplul celor care au studiat în România este grăitor.

– Ai avut ocazia să întâlnești oameni speciali, ai legat prietenii...

– Da, am întâlnit oameni deosebiți, printre care încă mulți rămași din rândul coloniștilor alungați, care s-au adaptat noilor cerințe și au slujit competent instituțiile noilor state. O situație curioasă am

întâlnit în Mozambic. Spre stupoarea mea am aflat că portughezii care au condus treburile coloniei, să nu uităm că au stăpânit această țara minunată timp de cinci secole, erau considerați în Portugalia ca fiind portughezi de categoria a II-a, având nevoie de aprobări speciale pentru a merge în țara lor de baștină. Este adevărat că mulți dintre ei erau membrii unor familii mixte, dar de aici și până a pierde drepturile cetățenești dobândite prin naștere sau moștenite de la părinți, a fost o cale lungă a neînțelegerii din partea mea. Printre cei rămași și folosiți cu încredere pe vechile funcții, am avut plăcerea să cunosc doi oameni deosebiți. Directorul General la *„Direção de Geologia e Minas"*, Rui Santos Garcia, originar din Lisabona, inginer geofizician, excelent profesionist, vorbitor fluent de franceză și engleză, devenit bun amic. Expert în exploatări miniere, António Francisco Dâmaso, metis, inginer cu studii la Lisabona, un colaborator de prim rang, devenit prieten peste noapte, partener în călătoriile prin centrele de exploatare a unor zăcăminte unice în lume pentru conținutul lor de niobiu și tantal, de pietre prețioase și semiprețioase, de asbest și altele. Sunt două nume de prieteni deosebiți, în compania cărora am petrecut ore și zile de neuitat. Am întâlnit și specialiști din țări prietene, geologul bulgar Anton, doctorul bulgar Tchakârov, familia franceză de medici, Paula și Pietro, geofizicianul german Cristian și alții, colaboratori, parteneri de tenis, de mici excursii pe plajele oceanului. Și un nume de român, de fapt o familie, ambasadorul României Mircea Zara, istoric, spre deosebire de ambasadorul croitor de la Dar Es Salaam, erudit, amator de tenis, cu doamna și fetița lor de 15 ani, Oana, care s-a lipit de mine și de Marga. Da, am cunoscut oameni adevărați, m-am bucurat de prietenia lor și de o colaborare profesională excelentă. Am întâlnit și români care nu ne-au făcut cinste, un fel de politruci, a căror nume nu merită a fi amintite.

– Ce părere ai despre sistemul comunist în comparație cu perioada regalității, cum te-ai adaptat atunci noului sistem social impus de la Răsărit?

– Aș putea spune, înghițind în sec, că n-am auzit de vreun basarabean, refugiat din fața puhoiului sovietic, să se fi adaptat la noul sistem. A, că înspăimântați de cele pățite acasă, au intrat într-o muțenie excesivă, ocolind chiar și relațiile cu semenii lor refugiați, asta-i altceva. Teama de comisiile de repatriere, ademenirea cu recompense bănești, amenințarea directă, i-au făcut să adopte principiile de comportament ale lui Mîșkin: fals, minciună, fățărnicie. Era noul *modus vivendi* pentru supraviețuire. Cine face astăzi pe eroul atribuindu-și merite de dizident, nu face decât să aplice și astăzi principiile amintite. Că le-a aplicat atunci și le neagă astăzi, nu-i nimic deosebit, dar dacă le-a aplicat atunci de nevoie, iar astăzi minte construindu-și o platformă falsă de „erou", poate păcăli inutil pe oricine, dar nu pe basarabeni. Am plecat din Basarabia traumatizat de teamă, de amintirea acelui „*Pohod na Sibir*", iar teama copilului de atunci a rămas în mintea și sufletul meu și la maturitate când am înțeles principalul obiectiv, supraviețuirea. Da, la capătul adolescenței, am bravat și eu alături de colegii mei participând în noaptea de revelion a anului 1947, în curtea liceului Gojdu, în fața locuinței directorului, a părintelui Catană, la manifestația de sprijin a monarhiei, cerând, nici mai mult, nici mai puțin, decât întoarcerea pe tron a regelui Mihai I. Atunci, Titus Popovici a ținut discursul, într-o manieră magistrală, într-un ropot de aplauze. Înțelepciunea directorului și a profesorului de istorie Dinu Constantin, ne-a scutit de un mare dezastru. Ne-am retras în ordine pe la casele noastre. Totuși, doi dintre noi, Miron Baciu, fiu de popă, și Gusty But, pui de neamț, au dispărut pentru vreo șapte ani. Titus a scăpat fiind fiu de ceferist, ceea ce l-a pus în gardă și s-a molcomit, cum însuși a spus-o. După angajare, având la mână patalamaua semnată de Tarasov la București, când a smuls acordul ministrului Sorin, spaima absolvenților, atitudinea comuniștilor români locali, mă refer la Ștei, a fost de acceptare a noastră, cu tot cu dosarele noastre *negre*. Atitudinea noastră, cei cu musca pe căciulă, a fost cumințenie în vorbire și multă muncă pe linie profesională. Lăsați în pace, am transformat laboratorul

în casă, centru de instruire, de cercetare, muncind pe rupte, fără limite de program.

Am reușit, am primit recunoaștere, *încredere* și liniște. Prin reținere autoimpusă, am ocolit disputele de opinii și am înghițit speranța într-o revenire la ce a fost. Ceea ce aflam *pe surse* cum se spune azi, nu rareori ne îngrozea. Încă în anii petrecuți la Ștei, circulau zvonuri alarmante referitoare la implicarea Spitalului de Boli Nervoase într-un proces de spălare a creierelor. Mai târziu, ascultând vocile Europei la radio, am rămas cutremurat – bunul nostru prieten, medic neurolog, ajuns la Oradea Șeful Spitalului de Neurologie, coordona întreaga activitate a celor din spitalul de la Ștei, cum se spune astăzi, cu punct și virgulă. A fost un șoc, deziluzie puțin spus, greu de suportat pierderea unuia din bunii noștri prieteni. Viața mi-a mai servit și alte astfel de exemple, care au zdruncinat credința mea oarbă în prietenie și în acel naiv calificativ dat prieteniei – *"Lucru Sfânt".*

– Din scrierile tale am observat că prieteni de notorietate din țară au fost în preajma ta. Ce personalități și oameni de valoare ai cunoscut... ce rol au jucat în devenirea ta, vorbește-ne și despre prieteniile tale...

– Apropo de prietenie, ai văzut că pe parcursul acestei discuții am anticipat puțin întrebarea amintind nume și legături care au influențat cursul vieții mele, a noastre, căci marșam în tandem, în bine, în rău, cum se întâmplă inerent. Anii de facultate m-au, ne-au adus pe orbita unor nume sonore, precum academician Coriolan Drăgulescu, profesor universitar Vasile Cocheci, profesor universitar Gheorghe Facsko. Prezența lor apreciativă m-a ajutat, mi-a indus încrederea. Alături de aceste nume trebuie să amintesc de colegi deveniți prieteni de încredere, cum au fost ing. Gheorghe Dalea, apreciat om de afaceri, prieten încă de pe băncile liceului, care mi-a trimis la editură romanul *Povod,* fără a-l citi, pe încredere, și l-a citit într-o noapte după apariție, gest care l-a entuziasmat pe marele meu prieten, profesorul, luptătorul anticomunist, deținut politic, scriitorul de anvergură Mihai Rădulescu. Nu pot ignora frumoasa prietenie cu profesorul universitar

Ilie Julean, de la Politehnica Timișoara și, mai presus de toți, cu cel care a fost mândria *Facultății de Chimie Industrială*, matematician de excepție, unul din stâlpii cercetării în domeniul Chimiei Fizice, dr. inginer chimist, fizician, Nicolae Bonciocat. Coleg persecutat încă de pe băncile facultății, apreciat de marele Murgulescu, trimis de acesta în Statele Unite, la Profesorul John O'Mara Bokris, faima electrochimiei mondiale, a refuzat o catedră oferită după cele nouă luni de colaborare, neputându-se acomoda cu Vestul Sălbatic. S-a întors să mai ducă în spate un rucsac de umilințe, dar vorba lui, erau ale casei. Studenți fiind, înscriindu-se și la Facultatea de Fizică, a încercat să mă ademenească și pe mine. Fără convingere, am acceptat să ne pregătim împreună, într-o mansardă dintr-o vilă părăsită de pe lângă abatorul din Timișoara. Doream să fac matematica cu el. S-a pregătit, a întins pe masa de lucru – o masă mare de sufragerie, de pe vremuri – o mulțime de lucrări de matematică și a început „meditația". Cu un deget urmărea formulele și textele explicative, iar cu vocea lui excepțională de bariton ataca prologul din *Paiațe* invitându-mă să-l urmez. Am început cu aria lui Filip din *Don Carlos,* mândru de gravitatea vocii mele de bas-bariton. Spre deosebire de el care-și cultivase vocea cu profesioniști, eu eram acoperit de o îndelungată experiență dobândită în baie. Ce-a ieșit? Nimic! Ne-am mai întâlnit în mansardă și am continuat să ne lăudăm reciproc. Cântam și ariile de tenor. Da, am avut prieteni, oameni deosebiți, fără interese meschine la mijloc, doar afinitate sufletească. Eram, cumva, sclavul unei idei fixe – acea cu *prietenia lucru sfânt*. Am și plătit pentru nesăbuință.

Terenul de tenis a adus în jurul meu oameni deosebiți, cu pregătiri și preocupări total diferite, și mai tineri și mai bătrâni. Parteneri ca doctorul Marin Mavru, sau profesorul doctor Burghele, marele nostru ortoped, care ne-a scos din multe încurcături, inginerul Toma Anghelache, Director General și Ministru al Departamentului pentru Metale rare și Radioactive, doctorul chirurg Ion Gaiț, care într-o zi de 1 aprilie, râzând, m-a operat de hernie inghinală și m-a trimis după trei

săptămâni pe teren, neavând partener de joc. Dar fosta extremă de la Poli Timișoara, Glisici, dar marele și primul nostru campion național de tenis, Gogu Viziru, care mi-a aruncat demonstrativ racheta mea de tenis Slazenger, din lemn, obligându-mă să-mi cumpăr un Head à la Agassi și mi-a dat cu dedicație patru din cărțile sale, scrise, sau dictate, dintre care una cu un titlu sugestiv – *Lob peste timp*?

Dar Generalul?!, fost șef al Statului Major al Armatei, Ion Gheorghe, care ne-a înlesnit accesul în fosta sală a lui Ceaușescu, de pe lacul Floreasca, ajunsă în mâna „unui" Năstase, fratele lui Ilie, prin concesionare.. Pentru niște amatori, condițiile erau peste așteptări, mai ales pentru sezonul de iarnă. Dar unde n-am jucat?! Nu mă pot plânge, nici de condiții, nici de parteneri. Nu eram ambițios, jucam pentru plăcere și nu pentru câștig, și asta place adversarilor. Era să-i uit pe profesorul, doctorul ORL, Dorin Sarafoleanu, onorat de mine cu titlul de „*Domn de Timișoara*", și fiul său, Codruț, demn urmaș al tatălui la ORL, cu care, făcând pereche, am pierdut un meci la Sarafoleanu senior, în pereche cu nu-mai-știu cine. Culmea, atunci am încercat să joc la câștig. Și acum sunt convins că nu au meritat victoria, dar așa-i în tenis...

Dragă Emilia, cred că este un subiect care pentru mine n-ar avea sfârșit, dacă nu m-aș teme că am să abordez și latura micilor-mari decepții legate de ceea ce a însemnat pentru mine prietenia. Au fost și au venit de unde mă așteptam mai puțin, de la prieteni vechi sau noi. Este prea plăcut să pot vorbi cu tine, ca să risc să întunec cerul nostru senin.

– Dragă Boris mai crezi în onoare? Marele filosof Socrate și-a sacrificat viața pentru demnitate – este cutremurătoare atitudinea marelui filosof care a ales demnitatea în schimbul vieții. Acesta a fost conceptul său despre viață și așa a înțeles să și-o apere. La noi în țară, acum, ca și din totdeauna, se dau toate pe una. Virtutea este doar teorie. În politică ce să mai spunem... de acolo s-a scurs orice picătură de demnitate. În locul virtuții tronează principiul „scopul scuză mijlocele". Adesea am impresia că atât în cultura laică cât și creștină a apărut ceva complet rupt de

societatea în care trăim. Când citești Cartea Sfântă și privești apoi în jurul tău, parcă trăiești situația celor trei coconi din Sinaxar, treziți din somnul din peșteră după sute de ani de adormire... S-a scris mult, se scrie mult, dar nimic nu se schimbă în mentalitatea oamenilor. Nu de puține ori am văzut cum cel de lângă noi, azi zice „da" și mâine zice „ba" în aceeași problemă. Sau azi susține că este „alb" la ceea ce ieri argumenta că este „negru"... Fără pic de rușine. Adică evită rușinea doar pentru a dobândi „onoarea" și pentru a-și apăra pielea. Am cunoscut oameni care au riscat mult pentru a-și menține postul pe care nu-l meritau, fiind plantați politic într-o funcție. Demn-nedemn, virtute-înjosire, toate caracterizează societatea de azi. Când cineva compromite o instituție care are un scop sfânt, cum mai poate fi definit? Și asta se întâmplă la o distanță de timp de sute de ani de la strașnica pildă dată de marele Socrate... „O tempora, o mores".

– Onoare? Oare acest cuvânt mai ocupă un loc prin DEX? În primul rând să mă uit în DOOM. Da, există, cu o paranteză pentru probitate. M-am dus să văd și cum era definit în vechiul meu DEX. Aproape un sfert de pagină mare, scris mărunt ca să încapă definiția și link-urile adiacente, despre *integritate morală, probitate, corectitudine, demnitate, cinste,* toate pentru un cuvânt.

Și asta în 1975, când deja, toate astea erau o „rara avis" la care nu mai visa nimeni, când principiile de viață ale lui Mîșkin erau asimilate cu sârguință. Pentru acea perioadă, putem spune azi în cor, *„ăsta a fost comunismul și pace"*...Dar ce am făcut după, după revoluție, nu, hai să fim cinstiți, după deturnarea revoluției, când tovarășul Iliescu, cel autointitulat *„sărac, dar cinstit"*, deci pe linia definiției, a închis ochii, nu, a încurajat, nașterea baronilor, a hoților, pentru a asigura forța economică a partidului, pe atunci cam unic, a baroniadei, cum i s-a mai spus, bazată pe îmbogățirea ilicită. Cred că în înțelegerea primitivă a sintagmei lui Machiavelli, dacă la asta se gândesc cei ce se acoperă cu ea, atunci ar trebui să se teamă de sensul traducerii, deseori comentat, și anume: comiterea unor fapte reprobabile, în unele situații poate

fi justificată, dar moral, niciodată scuzată. Spui că *„virtutea este doar teorie, mai ales în politică..."* Mie nu mi-a plăcut niciodată acest cuvânt. Eu am apreciat o derivație, *virtuozitate*, pe care, cum este și cazul, am aplicat-o virtuoșilor din lumea artelor, a interpreților instrumentiști, unde măsura aplicării este dată de măiestria lor evidentă, palpabilă. Că se folosește, de multe ori necontrolat, este o altă treabă, ceva ca și cu *„maestre"*, acordat prea ușor, uneori chiar la sugestia voalată a *„maeștrilor"* în cauză. Când virtutea vizează latura morală a individului și este însușită de un imoral sau chiar atribuită, nu rareori, unor indivizi lipsiți de onestitate, termenii Onoare, Virtute, își pierd sensul consfințit în dicționare și libertatea de a circula în societate, necontrolat, din gură în gură.

– *Cum vezi conflictul dintre generații? Cum te simți ca pui de basarabean dezrădăcinat de locurile de baștină?*

– Așa cum l-am simțit pe pielea mea de adolescent, pe pielea mea de tată cu copil adolescent. Acum, la bătrânețe, urmărind ce se petrece în jurul meu, încep să mă sperii de perspectivele acestor relații dintre copii și părinți, dintre copii și bunici, în viitorul apropiat. Primul imbold a fost de a răspunde prin *no comment*, acest subterfugiu care ascunde ce?! Un slalom care te poate absolvi sau descalifica, sau, simplu, o probă voalată de lașitate. Problema este prea importantă și există, vorba românului, de când lumea. Ceea ce îmi conferă un mic avantaj în a răspunde, este legat de amintirea anilor de adolescență și de incipientă tinerețe, când văd, supărător de clar, propria mea atitudine față de părinți, față de care port și acum pe umerii aplecați, remușcarea. E adevărat că, nu-mi amintesc să fi ridicat nici măcar o dată vocea la părinții mei. Era rodul educației primite de la ei? Era consecința greutăților prin care a trecut întreaga mea familie, greutăți la învingerea cărora am participat – *nolens volens* – ca un copil care-și idolatriza părinții încercând să-i imite? Era prematura maturizare dictată de noile circumstanțe? Sau teama moștenită de a răni pe cineva fără de vină, teamă care m-a călăuzit în anii mei de formare ca bărbat?! Toate la un loc, dar asta nu înseamnă

că pot fi dat de exemplu. M-au răsfățat, m-au apărat, m-au susținut. Și totuși, au fost destule momente în care i-am contrazis, nu cu voce tare, dar cu un ton sentențios, situații în care am uitat că sunt așteptat la masă, la ceva pregătit pentru mine special, că am întârziat fără să-i liniștesc cu un telefon lăsându-i să se frământe pentru siguranța mea, etc. Și astea făceau și fac parte din ceea ce numim conflictul dintre generații. Ceea ce nu înțeleg, în general, odraslele în creștere, este că nu există o limită de vârstă pentru încadrarea copiilor în sfânta categorie de *„copii”*. În sufletul părinților, doar la moarte se încheie, pentru ei, relația părinți-copii, iar pentru copiii rămași, aplecați în fața mormintelor părinților, această relație, copii-părinți, ar trebui să persiste. Conflictul între generații, nu este o simplă sintagmă, este o realitate, care curge din generație în generație, sub influența unei *„gravitații”* nedefinite încă, dar scoasă la iveală de factorul științific al progresului tehnic și tehnologic, al revoluției continui a vieții sociale, participării crescânde la tehnicitate a factorului uman. Și aici stă și o parte din răspunsul la întrebare, a participării factorului uman „tânăr”, pe care îl admirăm, îl susținem, dar, rămași în urmă, ne simțim uneori, chiar des poate, frustrați și, din răsputeri încercăm să rămânem în rând cu ei. Există însă și situații în care succesele părinților, obținute în tinerețe, sau chiar la o vârstă înaintată, ridică un zid între generații, o atitudine de frustrare a tinerilor, manifestată sub masca ironiei sau chiar a disprețului. N-am fost scutit nici eu de situații în care, distanța, ca să nu-i spun oceanul, o dezrădăcinare cu efecte mascate ale orgoliului, o neîmplinire a viselor tot atât de frumoase pe cât de utopice, iau o formă care se încadrează cu brio în acest atât de controversat *„conflict între generații”*.

– *Ce părere ai despre tinerii care pleacă și nu mai revin în țară?*

– Problema copiilor care pleacă și nu mai revin în țară, plecând de la situația de la noi, care nu ne place, dar nu-i dăm de cap, este legată, ne place sau nu, de educație, de caracterul persoanelor în cauză, de șansa întâlnită, de capacitatea de adaptare a fiecăruia, de succesele materiale realizate. Un succes material nu înseamnă că ai adunat un

sac, doi, de valută, căci în asta se măsoară, și-l iei cu tine în avion și-l valorifici acasă. Orice succes realizat, indiferent de meridian, este legat de factori locali, de obligații, de propria inițiativă. Sacii cu valută nu-i găsești pur și simplu, trudești pentru ei. A, că factorul sentimental joacă un rol deosebit, că este intrinsec legat de patriotism, de dragostea sau grija pentru cei rămași acasă, este cu totul altceva. Aici individul în cauză trebuie intervievat și cea ce faceți cu prietenul nostru, deosebitul prieten, Dimitrie Grama, este un exemplu mai mult decât elocvent, iar Revista *Melidonium*, jos clopul ardeleanului de împrumut cum am fost eu, face o adevărată muncă patriotică, în cel mai pur sens al cuvântului.

Puiul de basarabean dezrădăcinat cum sunt eu, suferă și suferă nu de ieri, de azi, ci din clipa în care a pierdut copilăria, din clipa în care a cunoscut adevărata față a comunismului. Ce a putut simți un copil de 12 ani într-o coloană de deportare în drum spre Siberia nu poate fi descris cu ajutorul cuvintelor. Chiar de lacrimi nu mai curg, ele inundă sufletul, iar sufletul alimentează memoria.

La început, privit cu neîncredere, uneori cu milă, *„sărmanul”* basarabean, cu răbdare, cu sprijinul părinților, prin muncă și multă încăpățânare, a dărâmat zidul neîncrederii, a răzbit și, zic eu, a demonstrat cât de român este.

– *Ce amintiri te mai leagă de Basarabia copilăriei, acea țară râvnită, țară sfârtecată cum o numești în cărțile tale?*

– Oricum, nu cele consemnate de Geo Bogza, într-un stil, sau fel, poate, deloc românesc. Bogza n-a văzut sau n-a urmărit decât răul, grotescul, sfânta mizerie. Am mai spus-o parcă, cu respingere privesc astăzi ceva asemănător. Avem o armată de investigatori-creatori, care caută cu sârguință răul, mizeria, nu pentru a ne atrage nouă atenția asupra necazurilor care ne înconjoară, ci pentru a specula mila și bunăvoința vestului cinematografic și a obține premii denigratoare sau cel puțin nominalizări. Și nu sunt singurii... Români *„aleși”* care ne denigrează țara, în loc s-o apere, chiar în Parlamentul European, din care cu onoare facem parte. Da, amintirile mele din copilărie, legate

de Basarabia, chiar dacă se referă la doar două județe, Ismail și Cetatea Albă, sunt tot atât de frumoase precum cele povestite de refugiații basarabeni și bucovineni de prin toate județele Basarabiei și Bucovinei. Bineînțeles că ale mele vor fi întotdeauna mai frumoase și cum ar putea fi altfel când eu vorbesc despre bunăstare, despre Dunăre, despre ieșirea la Mare, despre Deltă, despre minunatele lacuri așezate ca într-un șirag pe malul Brațului Chilia, despre diferitele etnii trăind în armonie. Am pomenit de bunăstare. Chiar era. Oameni gospodari, pământ al recoltelor bogate, gospodării pline de animale și păsări, familii mari asociate prin rudenie lucrând pământul împreună, dar bucurându-se de autonomie deplină față de capul familiei. Dar toate acestea le judec, cu vârsta pe care o am acum, iar despre copilăria și vacanțele pe care le așteptam cu sufletul la gură, pregătindu-mi personal „bagajele" cu săptămâni de zile înainte, am păstrat amintiri ce nu se pot șterge. Păi să ajungi în brațele bunicului, atoateștiutorul și făcătorul, cu cai de rasă cumpărați de la nemții din Șaba sau Leipzig, coloniști și ei, ademeniți de Alexandru I, ca și noi, moldovenii de dincoace de Prut, să pleci cu harabaua alungită ca să cuprindă mai mult din recolta cosită, cu doi cai sănătoși la tracțiune și unul de rezervă, în spatele căruței, cu mine la hățuri, pregătit mereu să-mi fie îndeplinite toate mofturile, să mai ai și statut de școlit la oraș, înconjurat de dragostea verilor mândri de un așa cocon, ce să mai spun? E prea obositor pentru un om bătrân să păstreze în memorie o astfel de copilărie ireală. Dar ieșirile la Liman, sau la Mare, La Tuzla? Să nu te grăbești să te întorci la Ismail cu toată chemarea Dunării de sub Râpa Mănăstirii?! Cred că spune mai mult decât ceea ce aveam de povestit după întoarcere, stârnind invidia copiilor de clasă, de joacă. Da, copilăria mea fericită rămâne ca cea mai sublimă parte a parcursului meu prin viață. Și toate acestea s-au prăbușit ca la cutremur, cutremurul unui rapt politic, al alungării de pe pământurile natale, cu un bunic, nea Ștefan – Nemțeanul, fără mormânt, zăcând undeva pe drumul pohodului, pe pământ străin, fără cruce, cu un glonț în ceafă.

– Ai publicat și poezie. „Du hast mir wie mit himmlischem Gefieder / Am heissen Tag die Stirne sanft gekühlt"(„Precum ceresc penet, atingerea-ți răcoritoare,/ Balsam pe frunte-mi toarnă-n zilele dogoritoare") spunea Goethe – cum ai ales calea poeziei sau poate cum te-a ales poezia, dragă Boris?

– Cred în atracția pentru frumos, în general, și pentru chipurile gingașe care se învârteau în jurul nostru, al băieților, în particular. În plus, cum am mai spus-o parcă, muzicalitatea poeziilor recitate de mama, cu mine în brațe. Când eram mic, nu-mi plăcea să recit, nici să învăț poezii. Dar pe la 16 ani, când mi s-a năzărit să „fac" și eu poezii, de dragoste, bineînțeles, tot auzind pe la „literații" din cercul meu de influență, de plagiat, mi-am propus nici să nu mai citesc poezii ca să nu cad în păcat. De scris, însă, am continuat să scriu, pe ascuns, să „inventez" fraze tip, bune de plasat la ocazie, nu plagiate, ci personale. De teama că foile m-ar putea deconspira, le rupeam. Cu toată îmbătrânirea memoriei și azi recitesc în gând din versurile care nu au fost niciodată dedicate unei persoane anume. Mi-e dor de această înțelepciune, vorbesc de dedicații, dar regret distrugerea primelor mele zvâcniri literare. O singură dedicație, la bătrânețe, care, izvorâtă dintr-o frumoasă prietenie, unică cum i-am spus, s-a terminat din păcate în coadă de pește. Au fost momente când mă tenta să-i citesc și eu ceva lui Titus, dar renunțam pe loc, din acel respect, cam exagerat îmi pare astăzi, față de cel pe care îl admiram fără rezerve. Și bine am făcut. Cine știe ce atitudine ar fi luat amicul meu față de mine, cu trecerea timpului?! Făcând lobul peste ani, vorba lui Gogu Viziru, pot să mă felicit. Prin întoarcerea ploieșteană făcută de Titus, prin aservirea sa față de sistem, pentru o viață mai bună, l-am pierdut, sau el m-a pierdut, de fapt a pierdut doi dintr-un foc, pe mine trădându-și crezul din adolescență și pe prietenul lui, profesorul de istorie Dinu Constantin, când, pentru a colora puțin romanul *Străinul*, l-a folosit drept model pentru un personaj caricatural, cu un „ot" în față. Iartă-mă, ți-am spus că uit că nu suntem la taclale, la o cafea, cu toate că m-ar

încânta, și o iau razna. Așa au început scrierile mele în versuri, mai mult de reporter decât de poet în devenire, poezii care semnalau, de fapt, trăiri personale reale, dar nu numai, căci eram un neobosit observator a celor ce se întâmplau în jurul meu prezentându-le la persoana întâia.

– *Cum au reacționat prietenii față de preocupările tale poetice?*

– Când, mult mai târziu au intrat pe mâna curioșilor, apropiați sau critici neutri, au apărut și inerentele întrebări, cu *despre ce*?, sau *despre cine*?, sau *cui*? erau adresate. Răspunsurile mele erau cotate ca fiind enigmatice, iar zâmbetul cu care le însoțeam, accentua și mai mult curiozitatea. Așa am ajuns să mă simt un fel de „vinovat fără vină" și să suport stoic consecințele stigmatului.

La un moment dat, sătul de atenția cu care eram urmărit și apoi caracterizat prietenește, am răbufnit, dar tot în lumea mea ascunsă am aruncat toată furia mea prin versuri, în acea poezie imposibil de publicat, *„M-au luat..."*, pe care, din neatenție am scăpat-o în site, într-unul din ciclurile *Amalgamului*. Nu știu ce mi-a venit și, deunăzi, i-am citit-o Margaretei, care cu exclamații ca vai!, sau nuuu..!, m-a sfătuit s-o șterg. Cum de site se ocupă tânărul meu prieten Florin, creatorul site-ului, i-am citit-o și lui. La cei 23 de ani ai lui, a avut o reacție total diferită de a Omei, cum îi spune Margaretei. Casa noastră a răsunat de hohote de râs provocate de încântare. Și acum mă întreb dacă trebuie sau nu s-o elimin din creația mea literară, existând, totuși, păreri total opuse. Uite-așa m-am strecurat eu cu versurile mele și mă-ntreb retoric, un termen la modă ca și cu punct și virgulă, a avut sau nu vreun rost?! Răspunsul a venit prompt, din cuget și simțire: da, a avut un rost! Mi-a dat cea de a doua sau a nu știu câta șansă, după ce destinul m-a hărăzit cu rele, distribuite selectiv pe etapele de vârstă. Am reușit să umplu timpul rămas liber după o pensionare politică prematură... Eu eram de pensionat la 60 de ani?! Nu! Eram plin de vervă, în mijlocul radiațiilor de care mă îndrăgostisem, în loc să mă tem de ele.

– *Printre pasiunile tale se numără și tenisul, poți să ne destăinui câte ceva despre frumusețea acestui sport și despre cum te-a cucerit?*

– Am încercat din toate câte puțin, iarăși vorba lui Iglesias. Am încercat atletismul cu marele campion decatlonist Kiss, un fel de tată, nu antrenor, după felul cum avea grija noastră, pentru proba de garduri; am mers la înot cu minunatul antrenor Micki Bácsi pentru liber și spate; am mers, împreună cu doi colegi, Orest și Liviu, la baschet sub conducerea lui Katiala Nagy, fratele pivotului României Liviu Nagy, prieten bun, de altfel, cu mine. Da, din toate câte puțin, fără nici o intenție pentru sportul de performanță. Prin amiciția cu Sanyi Beretzki, campion național la înot la liber, am intrat într-un cerc restrâns de amatori de ping-pong. Beretzki era imbatabil. Nu mă angajam în nimic, prea avid de libertatea de mișcare. La facultate am început cu volei și cu baschet, dar cum foamea din acei ani nu putea fi compensată cu ceva ciocolată primită la antrenamente, asta pe de o parte, și apariția intempestivă a muzei, chiar de la examenul de admitere, pe de altă parte, a pus capăt bunelor intenții. De tenis, la Timișoara, nu se prea făcea caz. Jucam deseori ping-pong cu muza, pe care am convins-o să abandoneze ideea cu handbalul, la mare modă. N-o puteam lăsa pe mâna unor arătoși, îmbătați de aplauze, dornici să aibă pentru însoțire și o echipă feminină. Să nu uităm, pe atunci handbalul timișorean era de talie mondială, iar „*artiștii*" reprezentau un pericol real pentru simplii amatori. Pentru reușită, mă felicit chiar și acum. A fost frumos, dar fără tenis.

– *Să înțeleg că tenisul a ocupat un loc special pentru tine? Povestește-ne despre pasiunea ta pentru acest sport.*

– Tenisul a început pe șantierul de la Ștei. Sovieticii au făcut, pe lângă o sală de sport și un bazin de înot, și teren de tenis. Au început ei să joace, ne-am alăturat lor și am prins drag. Un sport individual extraordinar, îl joci cu adversarul în față, pe cont propriu. Că se poate juca și la dublu, extrem de spectaculos mai ales la dublu mixt, este altceva. Dar confruntarea la simplu aduce a șah. Mi-am procurat ceva echipament, dar am început cu o rachetă din lemn, așa era în toată lumea, veche, dezechilibrată, cu un racordaj din fir de nylon de pescuit, dependent la întindere de temperatură de afară, adusă de

acasă de Marga. Cum nu mai jucasem, mă făleam cu ea fără să-mi dau seama ce catastrofal jucam. Pofta era însă stârnită, mai ales după ce fosta extremă de la Poli Timișoara, topograf și mare amator de tenis, Djoka Glisic, l-a adus pentru demonstrație pe Țiriac! A început goana după echipament, după rachetă și mingi englezești, teniși de pe la noi și tot ce ni se sugera pentru a progresa în noua pasiune. Transferul la București a însemnat înscrierea la Club, jocul pe terenuri profesioniste, parteneri pe măsură printr-o selecție la fața locului, echipe, ambiții, rivalități. Epoca rachetelor din lemn, chiar dacă erau Dunlop sau Slazenger, era pe sfârșite. Rachetele grele, de cca. 400 de grame nu-și mai găseau amatori și nici cumpărători. Cele noi, din aluminiu sau, cu timpul, din grafit combinat cu titan sau magneziu, sau Dumnezeu mai știe din ce, superbe, echilibrate, învârtindu-se în jurul a 300 de grame, aduse de jucătorii profesioniști, erau si rare și scumpe. Nu exista însă preț pentru așa ceva, ca in dragoste, de altfel... Am progresat, mi-am făcut parteneri-prieteni, am atras-o pe Marga, am participat la toate marele confruntări ale naționalei, am suferit alături de Năstase-Țiriac, știam toate clasamentele, învățasem să caracterizăm un mare jucător. Ce era la judecata noastră ! De fapt România intrase în topul clasamentelor, lupta de la egal la egal cu stăpânii tenisului mondial. Ilie era unanim recunoscut drept marele artist al tenisului, am participat la trei finale de Cupa Davis, ce mai ?! Marga, știind totul despre tenis, dar neparticipând efectiv, mă menaja. Aveam programul meu, știa pe unde dispăream, nu dorea, încă, să încerce marea cu degetul, se mulțumea cu plăcerea afișată de mine. Mă descurcam binișor pentru un amator, am plecat în Africa, am jucat tenis și în Tanzania și în Mozambic și, visul oricărui amator, am adus o cupă acasă, câștigată nu oricum, ci în fața Margaretei. Marele blond devenise „Năstase de Moçambique". Familia ambasadorului, ignorând faptul că partenerul meu era un portughez din Africa de Sud, a venit *in corpore* să mă aplaude. A fost superb!

La întoarcere am reluat tenisul pe terenurile de la Operă, până când, într-o duminică de august 1989, am găsit vestiarele devastate,

oficial, de o echipă a securității, care cu sârguință pregătea securitatea zonei. Eram peste drum de *„cazemata”* lui Ceaușescu, pe Știrbei Vodă, unde de 23 august urma să aibă loc defilarea, în fața balconului. Scena mi-a lăsat un gust amar. A urmat o mutare la Baza Tineretului, cu terenuri de tenis și bazin de înot, de pe Kiseleff și o reluare, în draci, a preocupărilor sportive. Condițiile din incinta bazei fiind excepționale și când a împlinit 63 de ani am convins-o să încerce. A fost de bun augur. A mers strună, mândră de aptitudinile pe care, zicea ea, le-a irosit renunțând la handbal. *„Aveam o foarte puternică lovitură la poartă...” „Vezi să n-o experimentezi și aici, terenul fiind cam limitat în lungime”.* Am introdus o zi e săptămână pentru jocul la dublu, și mi-am rezervat două pentru mine, pentru confruntările între bărbați. A progresat mult. Cam pe vremea aceea, jucând pe terenurile concesionate de Gogu Viziru la Steaua, Gogu, mi-a sugerat să-mi arunc racheta și să cumpăr una adevărată. Am aruncat Slazenger-ul de lemn, superb dar greu, am cumpărat un Head la modă, unul de 300 de grame și cum orice aveam îi plăcea și ei, am mai cumpărat unul și ei. Efectul a fost pe măsură. Au dispărut durerile din cot, epicondilul cum îi spuneam, a crescut nivelul jocului, Marga și-a îmbunătățit lovitura de dreapta obținând puncte prețioase în fața unor adversari ambițioși, care nu prea uzau de fair play în fața doamnelor. A fost o soluție extraordinară pentru petrecerea timpului liber. Dar, cum toate se termină pe neașteptate, Marga, jos pălăria dragi femei, la duș, în condiții excepționale, n-a renunțat la nimic din tabieturi: jos papucii de baie, jet de apă la refuz, tot felul de smârcuri lunecoase și o trântă ca la carte. O fractură la încheietura mâinii stângi, repetate tentative de reparație la urgență, complicații, suferință și, inerent renunțarea. O perioadă de recuperare lungă și, ce era să fac, am intrat și eu în jocul tandemurilor și am renunțat. Ca să nu fie atât de simplu, probleme și la mine, vârsta nu iartă și, iată-mă, stând cuminte la televizor, pentru a-mi plânge de milă. Plânge și ea, dar asta nu-mi usucă lacrimile...

– Ce ar trebui să facă cineva ca să depășească un moment critic?

– Of... La 85 de ani, am adunat destule „*momente critice*" și nu știu dacă încercând o mediere a lor, aș putea ajunge la o definiție cuprinzătoare a stării sufletești care te cuprinde. Cauze diferite, pot provoca stări diferite. Diversitatea cauzală, să mă întrerupi dacă psihologul din tine se izbește de ageamiul din mine, este nedefinit de mare și atunci trebuie, cu toată gravitatea situației, să devii analitic. În primul rând, momentul critic este urmarea unui „*cutremur*" recent sau este o reacție întârziată la ceva rămas în subconștient, aparținând unui cutremur lăsat de izbeliște, cu sau fără bună știință și manifestat, fără intervenția subiectului, pe principiul fizic al remanenței, ca cea magnetică, să zicem. Pare o aiureală viziunea mea dar, fără să vreau, sunt sclavul vechii mele profesii, de inginer de cercetare. Ar fi trebuit să-ți pun eu această întrebare. De ce?! Pentru că în vasta mea experiență de viață nu am reușit să ies din impas și poate chiar din cauza structurii mele sentimentale labile. Iar căpoșenia mea proverbială m-a împiedicat să cer ajutorul cuiva, neutru, înțelept.

Da, mă întorc la caracterul ultraanalitic al soluției căutate, la descifrarea nepărtinitoare a cauzei, la încercarea de înlăturare a acesteia pentru a împiedica din capul locului, într-un viitor, apropiat sau depărtat, apariția „*fenomenului*" remanenței, al refulării subconștientului. Nu știu, cred că am luat-o razna. Când se întâmpla să-i scriu o scrisoare Margaretei, viitoarea mea soacră, mamă grijulie, cenzurând conținutul epistolei, o întreba: „*Ce-s cu năzbâtiile astea din care omul nu pricepe nimic?!*"... Mama, nu înțelegea scriitura mea, unchiul de la Timișoara, nu suporta pletele mele. A trebuit să trag de unul singur și... am reușit.

– *Cum privești o restaurare a monarhiei?*

– Timișoara a deschis calea pe care Bucureștiul lui Iliescu a închis-o, cu sprijinul lui Gorbaciov și complicitatea SUS, tacită, dar tot la Malta împlinită, culmea ironiei, ca în 1943. Poate că sunt subiectiv, dar memoria mă duce la anii copilăriei mele fericite. Am să-l parafrazez pe Dimitrie, spunând: *Locul meu de vecie este Ismail*, pentru că mie

mi-au spus alții dinaintea mea ca acolo și numai acolo este *Paradisul,* locul copilăriei mele fericite. *Ismailul răpit rămâne pentru mine parte din România Mare.*

– *Cum vezi, cum îți dorești viitorul României?*

– Îngrozit, uneori. Dacă baleiez amintirile celor petrecute pe parcursul a 85 de ani, foarte bune, catastrofale, acceptabile din punctul de vedere al supraviețuirii, frumoase și pline de speranțe, chiar și utopice, peste așteptări, mereu sprijinite sau încurajate de fluctuațiile istoriei, pun la bătaie patriotismul alor mei, insuflat și mie, văd visul meu împlinit, o Românie Mare care mi-a asigurat o copilărie fericită, ceea ce nu-i puțin. M-am născut într-o Românie Mare, am apucat vremea Regatului României, am fost Străjerul Regelui, am visat să ajung Cercetaș, am scăpat printr-o minune divină din *Pohodul na Sibir*. N-am pierdut speranța în reinstalarea Monarhiei în frunte cu Mihai I, am fost prezent la protestul adolescenților din curtea Liceului Gojdu din Oradea, am înțeles cursul absurd al lucrurilor și m-am pus pe treabă, am iubit viața și oamenii fără nici o urmă de șovinism, m-am îndrăgostit de profesia aleasă, am urmat fără ezitare chemarea vârstei, am stăruit pe lângă rezerva manifestată de *Muza de la facultate*, înfruntând ironiile foștilor mei colegi și prieteni, am construit o familie, am îmbătrânit visând la amintirile unui trecut trăit cu toată ființa mea... După un asemenea parcurs este normal să fiu, totuși, optimist. România a risipit mult din bogățiile țării, dar mai are multe de arătat scepticilor și mai ales colonialiștilor moderni. Oricât de utopic pare, eu visez o Românie neutră, fără angajamente umilitoare, fără porniri belicoase impuse de alții, cu Prutul secat de dragostea de frate, cu libertate pe gustul nostru, de neam vechi și mândru. Vorba versului, „Asta *ți-o doresc* !...”

Dar tu nu m-ai întrebat doar ce îmi doresc eu pentru viitorul României, ci cum văd acest viitor. Viziunea mea privind viitorul României pleacă inerent de la prezentul umilitor pe care-l trăim. Să ai în mână *„Revoluția de la Timișoara”* și s-o deturnezi, cât ai bate

din palme, să înscenezi evenimentele de la București, pentru a urma nu numai ambiția personală, dar și planurile fostei Uniuni Sovietice, cu sprijinul omului păcii Gorbaciov și acordul Vestului Sălbatic, pus la punct la Malta, ca o ironie la adresa istoriei anului 1943, să susții aberanta *Față Umană a Comunismului* și a rolului unui Conducător Înțelept, și să nu te trezești, Tu, Popor Român, cum poți să vezi altfel decât în negru! Un alt președinte, dar tot de structură comunistă, stă un mandat și nu mișcă un deget pentru a lămuri problema sfârtecatei Basarabii, a vecinătății cu Ucraina hrăpăreață, a problemei Insulei Șerpilor și a zăcămintelor din Marea Neagră și se *„retrage”* cu toate onorurile unui fost președinte. Nimic mai convenabil. Și în final, pentru a rotunji acest sfert de veac, o caricatură de președinte, tot unealtă comunistă, susținut în fel și chip de întreg Vestul Lumii Democrate, împotriva tuturor principiilor democrației. O țară cu o industrie distrusă de aberațiile unui Petre Roman, transformată într-o *Grămadă de Fier Vechi*, cu o libertate iluzorie de gândire strașnic păzită de fosta, dar aceeași securitate.

– *O viziune deloc optimistă, încurajatoare...*

– Din păcate, mă fac să pierd speranța într-o Românie precum cea dorită. Drumul mă obligă să întrevăd un viitor deloc roz. O colonie subjugată economic. Primele mișcări au fost, se pare, făcute. Sumbră încheiere a unui interviu acordat unei tinere minunate, patriotă, literată de anvergură, creatoarea excelentei reviste Melidonium, o mândrie a publicisticii, recunoscută unanim. Rămân onorat dragă Emilia, inegalabila mea prietenă...

ziarul *Observatorul*, Toronto, Canada, 21 mai 2015

Convorbiri cu scriitorul Ștefan Dumitrescu

Motto: „*Misiunea istorică a unui popor se judecă după creațiunile lui spirituale. Singure valorile culturale justifică existența și misiunea unui popor. Istoria nu ține seamă de popoare sterile din fire*."
Mircea Eliade

Ștefan Dumitrescu, membru al Uniunii Scriitorilor, este invitatul meu la un dialog pentru cititorii Revistei *Melidonium*.

– Stimate domnule Ștefan Dumitrescu, vă invit la un exercițiu de imaginație, o întoarcere în timp – atunci când pentru dumneavoastră nu exista trecut și nici viitor, ci doar prezent – la vârsta copilăriei. Povestiți-ne despre locurile copilăriei, amintiri despre satul natal și familia dumneavoastră.

– Satul în care am venit pe lume este așezat pe valea Cernei de Vâlcea, care curge paralel cu Oltețul, în care se și varsă în dreptul Bălceștiului. Sigur că am fost acolo unde se întâlnesc cele două râuri, pentru că întotdeauna am fost fascinat de izvoare, de locul unde se naște un pârâu sau un râu, de parcă locul acela ar avea ceva miraculos în el, o taină; și de locul unde un râu se varsă în altul, care pentru mine a fost la fel, un loc misterios și sacru.

Valea Cernei, când eram eu copil, era o copaie largă și lungă, în care se vărsa văzduhul luminos cu miile de triluri de privighetori, de ciocârlii, de prigorii... Primăvara, dealurile care urcau în trepte de o parte și de alta a râului Cerna, încărcate de livezi, de pruni, de cireși, de meri, de peri, păreau un fel de amfiteatru construit de Dumnezeu.

Când înfloreau pomii, primăvara, toate dealurile și văile păreau niște munți nesfârșiți de zăpadă. La fel și curțile și grădinile oamenilor din sat erau pline de pruni și corcoduși, iar când înfloreau pomii păreau îngropate de nămeți. Pe vremea când eram copil erau multe păsări, care își făceau cuiburi prin păduri, prin tufișuri și care umpleau văzduhul cu cântecele lor. Pentru noi, copiii, era o plăcere să descoperim cuiburile păsărilor, pe care apoi le păzeam să vedem puii ieșind din găoace. Ne lăudam între noi, bucuroși, care știe mai multe cuiburi de pasăre.

Când venea toamna, valea Cernei se umplea de lumina de miere a lui septembrie, iar livezile de meri și de pruni păreau candelabre, împodobind dealurile, gata să se frângă sub greutatea roadelor. Frumoase și pline de o vrajă inefabilă erau primăverile și toamnele în satul nostru pe când eram eu copil. Și oamenii erau veseli, muncitori, glumeți. Îmi aduc aminte, că primăvara, când bărbații și femeile ieșeau la vii să muncească, dealurile erau pline de glumele, de râsetele și de cântecele lor...De pe valea Drăganului venea viersul dulce al fluierului lui Podumb, un băiat care cânta din fluier atât de frumos, că îmi înmuia sufletul. Iar toamna când se culegeau viile, pentru că dealurile satului nostru erau toate acoperite de vii și de livezi monumentale, parcă era raiul pe pământ. Îmi aduc aminte via noastră de la Inuri, și viile de la Peri, pe unde noi, copiii, mergeam cu vitele, și de unde încercam să furăm struguri, de vițele încărcate cu struguri mari cât cârlanii.

– *Vă amintiți cu drag de vremurile copilăriei...*

– Da... În anii aceia, în deceniul 50-60, toate gospodăriile oamenilor aveau vite, oi, capre, vaci. Cu laptele de la vaci și de la capre am crescut noi, copiii, și asta de veacuri, pentru că și părinții noștri, și moșii lor, tot cu lapte de la vaci și de la capre au crescut. Păscutul vitelor cădea în sarcina noastră, a copiilor, care treceam de trei, patru ani. Cât am fost mic, asta însemnând că aveam trei, patru, sau cinci ani, mămica mă dădea în grija țaței Leana lu' gaga Ioana, o vecină care avea casa pe drum în sus, care era în anii aceia fată mare, adică avea cinșpe, șaișpe ani. Mă lua cu oile, la deal unde ne întâlneam cu alți copii mai mari și

pentru că eram cel mai mic, mă trimiteau să întorc vitele. Mergeam pe Făureasa, apoi ajungeam în Vâlceaua adâncă sau la Peri. Parcă îl văd în fața ochilor pe ciobănelul acela de patru cinci ani care eram, cum alerga el cu picioarele prin iarbă, prin mărăcini să întoarcă oile. Ei, fetele și băieții mai mari, jucau pietricica, șotronul, țara sau ciocănelul, iar noi, ăștia mai mici, aveam grijă de vite.

Când deveneam mărișori, adică treceam în clasa a treia, a patra, mergeam cu vaca, sau vacile la păscut, cine avea mai multe vaci, iar cei mici luau oile de coadă.

Sora mea, pentru că era mai mică, mergea ea acum cu oile cu alte fete mai mari, iar eu mergeam cu vacile cu copiii de seama mea. Dimineața, în zori, mămica mulgea vacile, pentru că au fost ani când am avut și două vaci cu viței, apoi ne trezea, ne dădea să mâncăm și plecam cu vitele... Eu cu vacile mergeam cu alți băieți de seama mea, cu doi veri, cu Mitică și cu Fane... Dacă veneam cu vacile acasă la prânz, asta însemnând după ora douăsprezece, unu după-amiaza, spuneam că am fost cu vitele de prânz. Sarcina noastră era să stăm cu vitele cât mai mult ca să facă burtă, să se sature. Iar dacă mergeam cu vitele și stăteam toată ziua cu ele să le paștem și veneam seara acasă, spuneam că am fost cu vitele de toată ziua.

Cele mai frumoase ceasuri, vara, erau când mergeam cu vitele de prânz și la ora douăsprezece veneam cu ele acasă. Le băgam în obor, mâncam ceva în fugă, apoi o tuleam la Cerna să ne scăldăm... Cerna aceasta, pe vremea aceea, era un râu larg, destul de măricel, îmbrăcat de o parte și de alta de zăvoaiele crescute în luncă, numai bună de scăldat, dacă nouă, copiilor, apa ne ajungea până la piept. Ne bălăceam în apa caldă până pe la trei, apoi veneam acasă să mergem după amiază cu vitele la păscut.

Veneam cu vitele acasă când apunea soarele, sau după apusul soarelui. Băgam vitele în oborul lor, iar noi, copiii, ieșeam să ne jucăm pe șosea. Se încingeau niște jocuri, că răsuna tot satul de glasurile și de țipetele noastre fericite. Cam la cinci, șase porți se aduna câte un

grup de copii să se joace. Ce nu ne jucam – șotronul, țara, ciocănelul, pitulușul, alergușul. Seara, satul se umplea de glasurile noastre vesele, de chiotele și de jocurile noastre. Ne jucam până târziu noaptea, căci nici nu ne venea să intrăm în casă, până când nu ne strigau mamele noastre să venim în casă să mâncăm. De multe ori, nici nu mai mâncam, căci ni se închideau ochii de oboseală și cădeam frânți de somn! Doamne, parcă anii aceștia au fost ieri! Unde s-au dus, oare, vremurile acelea?

– *„Atunci când ne ducem viața într-o ocupație liniștită și avem de-a face numai cu ce-i mai apropiat și cotidian, pierdem sentimentul pentru ceea ce-i absent – abia dacă putem crede în depărtare amintirea noastră mai durează și că anumite tonuri din trecut mai au ecou."..*

– Exact, mare dreptate avea Goethe! Cred că, de foarte mic copil, am fost altfel decât cei de vârsta mea. În primul rând am fost un copil cu o memorie precoce. Imaginează-ți, eu sunt născut pe 24 aprilie 1950, iar când a murit Stalin, pe 5 martie 1953, aveam trei ani, fără două luni, aproape... Îmi amintesc și acum, uimitor de viu, asta poate și pentru că am pus acest film în minte de zeci de ori, cum am ieșit pe scară cu un codru de pâine cu untură în mână să mănânc. Stăteam pe scară, era o zi ploioasă, iar eu eram îmbrăcat cu un jerseu, când am auzit niște țipete, niște jelete pe șosea care m-au înfiorat. Pe șușea, cum ziceam noi, copiii, trecea Nicolița lui Mutu, care pe vremea aceea, era femeie de serviciu la Sfat. Intrase, probabil, în partid... Murise tătucul Stalin, iar ea, femeie simplă, a luat-o pe șosea, la deal, jelind cum se jelesc la noi morții când sunt duși la groapă. Căci atunci când asculți cum jelesc femeile morții, când sunt duși pe ultimul drum, te trec fiorii. Când eram copil, dar și acum când aud cum jelesc femeile morții, când îi duc pe ultimul drum, mă cutremur și îmi vine să izbucnesc în plâns... Și Nicolița lui Mutu, ținându-și capul în palme, jelea de mama focului așa: „Auleu, tătucu nostru, că muri tătucu nostru, ce ne facem noi, acum fără tătucu nostru, că muri dascălul popoarelor... Și iar o lua de la capăt – „Auleu tătucu nostru, că muri tătucu nostru, ce ne facem noi, fără tătucu nostru?"

În momentele acelea am fost profund impresionat, cutremurat, era primul jelit al unui mort pe care îl auzeam în viața mea și am fost, bineînțeles, zguduit până în străfundul ființei mele, deși nu știam cine este Stalin, tătucul popoarelor...

Aveam să aflu, peste câțiva ani, când am învățat să citesc dintr-o carte a lui Eugen Jebeleanu, „Secolul XX", care nu știu cum a poposit în casa noastră, cu siguranță a adus-o tăticu, precum că Iosif Visarionovici Stalin este un om mare, care a făcut bine tuturor popoarelor lumii, este Învățătorul popoarelor și stăpânește peste toată planeta, pentru că este tătucul omenirii... Cartea fusese scrisă înaintea anului 1953 sau 1956, când la Congresul XX al PCUS, Hrușciov a demascat uriașele crime ale lui Stalin... Așa se scria atunci despre Lenin, despre Stalin, ca fiind marii dascăli ai popoarelor, titani ai omenirii... Iar eu, în mintea mea de copil, mi-i imaginam ca fiind niște uriași care ajungeau cu capul până la cer. Mult mai târziu aveam să aflu că oamenii aceștia au fost printre cei mai mari criminali ai omenirii. Pe Lenin chiar l-am iubit până târziu încoace, după terminarea facultății.

– *Când v-ați schimbat această... viziune...!?*

– Am terminat Facultatea de Filosofie de la București în 1973 și la cursuri ni s-a spus că Lenin a fost o minte strălucită, un gânditor politic genial. A fost conducătorul Marii Revoluții din Octombrie din 1917, părintele comunismului, alături de Marx și Engels. Așadar ni s-a ascuns în timpul Facultății faptul că Lenin a fost un criminal odios. Așa am făcut eu, copilul care abia deschisesem ochii, cunoștință cu istoria și cu cel mai mare criminal al istoriei umanității, Iosif Visarionovici Stalin...

– *Ce altceva vă entuziasma în anii copilăriei și de care vă amintiți cu drag?*

– În copilărie am avut o relație specială cu cerul. Aș putea să spun că cerul a fost marea mea dragoste și fascinație... Aveam trei ani și când coboram scara casei noastre ajungeam în curte, iar primul meu gest, care îmi devenise reflex, era să mă uit la cer...

– *Asta îmi amintește de Albert Einstein, care opinia că fiecare individ*

poartă cu sine un mic generator de iubire, a cărui energie așteaptă să fie eliberată, pentru a ajunge la răspunsul suprem... Vă rog să ne vorbiți mai mult despre aceste...

– Da, când înveți să oferi și să primești această energie universală, realizezi că iubirea învinge tot, că este însăși chintesența vieții. Așa cum am spus, cerul mă uimea, mă atrăgea, m-a fascinat de la început, de când l-am văzut pentru prima oară... Bolta cerului era albastră și rotundă, iar eu credeam că este din sticlă groasă, și că menirea ei este să acopere satul nostru... A urmat apoi un moment lung, aveam deci trei, cel mult patru ani, în care m-am întrebat de ce cerul este rotund și nu este pătrat, așa cum era tavanul camerei în care dormeam? Am avut insomnii de mic... Dormeam cu mămica și când ne culcam, făceam lampa mică. În cameră era o penumbră gălbuie care juca după cum tremura flacăra lămpii. Culcat pe spate rămâneam ceasuri întregi cu privirile pierdute în tavan, imaginându-mi fel de fel de personaje care se nășteau pe tavanul camerei noastre. Observasem că tavanul este pătrat, pe vremea aceea nu știam ce este acela pătrat, cerc, de cer auzisem, de tavan, de casă, de curte... Bine, îmi spuneam eu în gând, cu privirile lipite de bolta cerească, de ce nu este cerul așa cum este tavanul nostru, camera în care dormeam noi? sau de ce nu este ascuțit așa cum este acoperișul casei noastre care era din tablă de fier... Anii aceia treceau greu, iar eu îmi treceam timpul cu astfel de întrebări.

Un alt fenomen care m-a fascinat și m-a intrigat a fost orizontul. Nu știam că se numește orizont sau zare, cuvintele aceasta au intrat mai târziu în vocabularul meu... Vedeam că cerul se lasă pe dealul de la Rusănești, care, aveam să aflu mai târziu, era un sat aflat dincolo de Cerna, râul care ne-a făcut viața fericită tuturor copiilor care ne-am născut în satele de pe valea Cernei. Mă uimea faptul că cerul, care era din sticlă groasă, albastră, se lasă pe dealul acela adăpostind satele noastre. Doream să ajung și eu pe dealul Rusăneștilor, acolo unde cerul se lăsa pe pământ, ca să pipăi cerul. Și mă gândeam eu că, la baza cerului, acolo unde el se lăsa pe pământ, adică pe dealul acela, ar putea

să fie o ușă, pe care, dacă intri, dai în afara cerului... Și mă întrebam eu, ce este dincolo de cer, în afara cerului?

Dealul Rusăneștilor era însă prea departe, nu aveam voie să ies din curte și nu puteam, deci, să ajung până acolo... Ai mei, adică mămica și bunica, plecau la muncă și mă lăsau în curtea casei cu Florea, câinele nostru roșcat, cu care eram bun prieten, spunându-mi că nu am voie să ies din curte. În curte aveam un dud, ale cărui dude cădeau pe jos... Eu mâncam dude de jos cu găinile și îi dădeam și lui Florea, care mă ducea călare prin curte atunci când îl încălecam. Dacă stau și mă gândesc, eram destul de mic dacă puteam să ies afară din curte pe sub rostul pe care îl făcuse Florea sub poartă. Săpase cu labele pe sub poarta mare ca să iese afară... Și după ce ieșea Florea afară din curte în șosea ieșeam și eu după el... Cum cerul se lăsa pe dealul de deasupra casei noastre, care era mai aproape decât dealul Rusăneștilor, am hotărât într-o zi să ies pe sub poarta pe unde ieșea Florea și să urc dealul. Credeam că atunci când voi urca dealul voi putea atinge cu mâinile cerul, îl voi putea pipăi.

Ajuns însă în șușea, cum se spunea atunci în satul nostru la șosea, care era un drum mai mare pietruit prost, căci toamna și primăvara, când veneau ploile era plin de noroi... am rămas uimit. A fost de ajuns să ies din curte pentru ca satul nostru (lumea pentru copilul care eram atunci) să mi se pară altfel. Până atunci văzusem satul nostru numai din curte, unde îmi petreceam foarte mult timp privind bolta cerească și dealul Rusăneștilor pe care se lăsa bolta cerului, unde voiam eu să merg ca să pipăi cerul de sticlă la baza lui. Făcusem doar câțiva pași ieșind din curtea casei și perspectiva asupra satului se schimbase... Din curte vedeam numai casa care era peste șușea și acoperișul casei care era în fața casei noastre, in care locuia sora tatălui meu. Acum vedeam multe case înșiruite unele după altele, și la deal, și la vale. La deal însemnând înspre miazănoapte, iar la vale însemnând la sud, cuvinte pe care aveam să le aud mai târziu. Ca să ajung pe dealul pe care se lăsa cerul, trebuia să o iau pe un loc unde nu se afla nici o casă... Așa că am trecut șușeaua, am luat-o către locul acela, care aveam să aflu că era al nostru, apoi am urcat prin

niște pruni și am ajuns în pădure. Aici iar m-am oprit locului fascinat de universul pădurii, de cântecele păsărilor, de foșnetul frunzelor....

Îmi imaginam că mă aflu pe alt tărâm, totul mi se părea fabulos, fantastic. După ce m-am mai obișnuit eu cu pădurea, am urcat și am ieșit pe un fel de podiș micuț, după care a trebuit să urc pe un loc pe care crescuse un păiuș înalt. Din când în când, m-am oprit ca să mă odihnesc și ca să ascult miliardele de triluri ale ciocârliilor. Mă uitam în sus să văd ciocârliile în văzduhul luminos, dar oricât am încercat eu să scrutez aerul, nu am văzut nici o pasăre. Mi-am continuat drumul și când am ajuns pe culmea dealului, am rămas uimit: cerul nu se mai lăsa acum pe dealul de deasupra satului nostru, așa cum știam eu, și cum văzusem din curtea casei, ci se lăsa mult mai departe, pe dealul pe care îl vedeam uitându-mă înspre locul de unde răsărea soarele... Am fost tare nedumerit și intrigat, n-am fost deloc bucuros, dar ce să fac?

Am pornit mai departe ca să ajung pe dealul acela pe care se lăsa cerul... Pentru aceasta a trebuit să ocolesc o vale, care, mai târziu, aveam să aflu că se numea Alba, și pe unde am păscut mulți ani vitele mai târziu, apoi am urcat la Inuri, după care am coborât valea largă a Drăganului și am urcat pe drumul Papii. Era ciudat, dar în anii aceia eu nu știam ce este frica, așa că am mers înainte fără nici o teamă... Când am ajuns pe dealul Papii, am trăit aceeași dezamăgire, cerul nu se lăsa nici pe dealul pe care mă aflam eu acum, ci pe pădurea care se întindea pe dealul din fața mea, unde aș fi ajuns, dacă aș fi coborât o vale și aș fi urcat din nou dealul. Pe dealul și pe pădurea aceea se lăsa acum cerul care era foarte tăcut, misterios și liniștit.

Eram tare încurcat și dezamăgit... Ce să fac, să cobor valea aceea care se întinde în fața mea și care era destul de mare și de adâncă, și să urc prin pădurea care era și ea destul de mare?... Soarele se lăsase de acum înspre apus... Norocul meu că, în momentul acela, a trecut un om de la noi din sat cu carul pe acolo și m-a văzut.

Ce-o fi cu copilul acesta singur pe aici? Ăsta nu e copilul lui Nicolae? S-a dat omul jos din car și m-a întrebat ce fac pe-aici.

Am venit că am văzut că cerul se lasă pe dealul acesta, i-am spus omului, care s-a crucit... M-au luat oamenii în car și m-au adus acasă, pentru că, altfel, m-aș fi rătăcit dacă aș fi coborât în valea Papii și aș fi urcat prin pădure...

O altă experiență cu cerul am trăit-o un an sau doi mai târziu... De la noi din curte și din sat se vedea că cerul se boltea deasupra satului nostru. Eu credeam că cerul se boltește deasupra satului nostru ca să îl apere. (De ce să îl apere nu-mi mai aduc aminte.) În vara aceea, tatăl meu, Nicolae Dumitrescu, care era asistent medical, pe atunci se spunea oficiant sanitar, și domnul Barbu, care avea să fie învățătorul meu, au vorbit cu cineva de la Rusănești să cumpere două care cu fân. L-am rugat pe tatăl meu să mă ia și pe mine în car, să văd și eu Rusăneștiul. M-a luat tatăl meu în car și a trebuit să trecem râul Cerna, care, vara, se putea trece cu piciorul sau cu carul. Când eram copii bucuria noastră era să ne urcăm în car și să mergem cu carul o bucată de drum. Spuneam că „ne-am tras cu carul". Așa că m-am tras cu carul până la Rusănești, drumul fiind destul de lung pentru experiența mea.

Când am ajuns la Rusănești și am privit în sus, am rămas stupefiat. Eu știam de acasă de la noi că cerul se boltește deasupra satului nostru, punctul cel mai înalt al cerului fiind chiar deasupra casei noastre. Ori acum vedeam uimit că cerul se boltea deasupra Rusăneștilor, iar satul nostru rămăsese mult în urmă, se vedea acolo, departe, sub corlata cerului, termen pe care l-am folosit mai târziu în poezie. Eram tare nedumerit. Nu înțelegeam, când eram în curtea casei că punctul cel mai de sus al boții cerești (aveam să aflu la școală că se numește zenit) era deasupra mea, deasupra casei noastre. Acum vedeam că acest punct, cel mai de sus al cerului, este deasupra mea, deasupra noastră, a mea, a tatălui meu, a domnului învățător Vasile Barbu. Era la Rusănești! Nu mai era deasupra satului nostru Drăganu...

Ce să însemne asta, că cerul și punctul lui cel mai înalt au mers o dată cu noi? Adică cerul se mișcă, este umblător și merge o dată cu noi, fiind tot timpul deasupra noastă? Acum parcă înțelegeam eu de ce se

muta cerul și se lăsa de fiecare dată pe alt deal. Nedumerirea în capul meu era foarte mare...

Când l-am întrebat pe tatăl meu cum se face că cerul merge o dată cu noi, deși eu știam că el este din sticlă, tatăl meu m-a privit uimit și bucuros.

„O să afli mai târziu, dragul meu, mi-a spus." Îi mulțumesc Domnului pentru că mi-a dăruit un tată minunat! Îmi aduc aminte, când aveam trei, patru ani, mergeam de mână cu el prin sat, și îmi spunea: lucrul asta se numește poartă, lucrul acesta se numește și spunea numele acelui lucru... Țin foarte bine minte momentele acelea. Cu fiecare lucru căruia îi aflam numele, lucrul acela făcea parte din lumea mea, eram prieten cu el... Pentru mine aventura cunoașterii lumii a început cu fascinația cerului și cu acest verb miraculos, care este verbul *a se numi*...

Pentru că, știam de acum că toate lucrurile și ființele se numesc cu numele lor, simțeam că intrau în sufletul și în mintea mea, făceau parte din lumea mea, care se mărea o dată cu ele....

O altă relație, o altă idee care avea să mă preocupe toată viața, a fost relația mea cu moartea. Lucrul acesta l-am conștientizat mult mai târziu, în timpul facultății și după aceea...

M-am născut în ziua de 24 aprilie, zi în care s-au născut multe personalități, scriitorul rus Nabokov, pictorul Pallady, Schiller și alți oameni iluștri, intervalul acesta zodiacal, 20 aprilie – 27 aprilie, fiind unul în care s-au născut personalități care și-au pus amprenta asupra istoriei umanității.

Să-l amintim pe Shakespeare, născut pe 23 aprilie, pe Vladimir Ilici Lenin, născut pe 22 aprilie, care a deschis și a aplicat în istorie Primul mare experiment mondial negativ, este vorba despre *Experimentul comunist mondial*, care a fost gândit cu un secol înainte de Marii Bancheri Internaționali, *Proiect satanist* perfecționat din punct de vedere filosofic și logic de masonii Karl Marx și Friedrich Engels. Și de mulți alții.

– *Ce amintiri triste păstrați din acei ani ai copilăriei?*

– Ei bine, în iarna anului 1950-51, având șapte, opt luni, m-am îmbolnăvit grav de pneumonie. Am făcut o dublă pneumonie foarte severă. Văzând ai mei că am temperatură, că nu pot să respir și că mă topesc văzând cu ochii, tatăl meu, care era oficiant sanitar, a mers la Gheorghe Nanu în Tortoiești, care avea cai și sanie. M-au învelit într-o pătură și s-au urcat cu mine în sanie. Din satul nostru până la spitalul de la Bălcești sunt vreo cincisprezece kilometri. Caii alergau cu sania ca niște zmei prin troienele de zăpadă, pentru că, pe vremea aceea, erau ierni grozave, care începeau la sfârșitul lui noiembrie și se terminau în martie. Din când în când opreau sania să vadă dacă mai respir, dacă nu am murit, apoi Gheorghe Nanu dădea bice cailor, să-i facă să alerge cât mai repede prin nămeții uriași...

Când au ajuns ai mei cu sania la spitalul de la Bălcești, doctorul care era atunci și care-l cunoștea pe tatăl meu i-a spus: „*nea Dumitrescule, îmi pare rău, nu avem strop de penicilină. De o oră dăm telefoane la spitalele apropiate să vedem dacă au penicilină. Se pare că mai au câteva flacoane la spitalul de la Giulești, le-am spus că vii dumneata cu copilul, să oprească penicilina pentru dumneata. Nu mai sta o clipă, plecați la drum să ajungeți mai repede că, altfel, vă moare copilul pe drum!*”.

„*Hai, nea Gheorghe, la Giulești*” – trebuie să-i fi spus tatăl meu cu sufletul îndurerat. Și ia-o înapoi cu sania prin nămeți până la spitalul de la Giulești, sat care se află peste Cerna, mai sus de Rusănești. Bunul Dumnezeu a vrut să nu pier, căci au găsit câteva flacoane de penicilină. Cred că prima injecție mi-a făcut-o tatăl meu, care avea o mână atât de ușoară, că nici nu simțeai când îți făcea injecția. De aceea mai toți bărbații și mai toate femeile veneau să-l roage pe el să le facă injecțiile. Până a ieșit la pensie și după aceea, tatăl meu trebuie să fi făcut zeci de mii de injecții. De atunci am mai făcut pneumonii și tot tatăl meu mi-a făcut injecțiile care m-au ajutat să trăiesc. Îmi aduc aminte că penicilinele, cu toată mâna ușoară a tatălui meu, erau foarte dureroase.

A doua experiență cu moartea... Fiind un copil precoce și inteligent,

ai mei voiau să mă dea la școală la șase ani. Nu am mers la școală la șase ani, pentru că înainte de 15 septembrie 1956, mi s-a întâmplat o mare nenorocire. Ni s-a întâmplat tuturor celor din familia noastră. Într-o zi de septembrie, trebuie să fi fost după ora unu ziua, era o zi caldă luminoasă, tatăl meu a dus cu carul bălegar pe locul pe care îl aveam la Cerna, și care era locul nostru... M-a luat și pe mine lângă el în car, în față... Nenorocirea, când este să se întâmple se întâmplă, iraționalul țâșnește din străfundul realității cu putere când nu te aștepți... Stând lângă tatăl meu în față, nu știu cum s-a întâmplat că am căzut sub car. Roata carului a trecut peste femurul piciorului meu drept... Femurul unui copil de șase ani, dacă are douăzeci de centimetri lungime, nici o palmă... Roata mi-a rupt osul, care se mai ținea numai în piele și în mușchi cred... Tata m-a luat în brațe, nu îmi pierdusem cunoștința, îmi aduc foarte bine aminte acele momente! Tatăl meu venea către casă cu mine pe brațe. Știu precis locul unde am căzut din car, parcă îl văd pe tata alergând cu mine pe brațe, cu piciorul meu care se mai ținea numai în piele. Doamne, Tată ceresc, cât de nenorocit trebuie să fi fost tatăl meu, săracul, cât de mult a suferit în acele momente, în acea zi, și în zilele următoare. Numai pentru asta, binecuvântează-i și mângâie-i pe părinții mei!

M-a adus acasă în sat, a vorbit, sau s-a dus el la GAS, așa se numea Gospodăria Agricolă pe atunci, anul Domnului 1956, Gheorghe Doja (când în Ungaria avea să izbucnească revoluția.) Tatăl meu a luat un docar împreună cu țața Norica, acum o femeie bătrână și foarte lovită de viață, căci i-au murit amândoi băieții. Domnul să-i binecuvânteze împreună cu părinții mei, care mult trebuie să fi suferit atunci! Amândoi m-au dus cu docarul Gospodăriei colective la Drăgășani... Îmi mai aduc aminte că am luat-o pe drumul scurt pe la Popești, nu prin Oveselu, ca să ajungem mai repede la Drăgășani. Acolo mi-au pus piciorul în ghips. Trebuie să fi fost anesteziat pentru că nu îmi duc aminte când m-au pus pe masa de operație. Îmi aduc aminte, în schimb, zilele când stăteam în salon și rămâneam ceasuri întregi cu ochii în tavan. Inventam în minte povești noi, cu acțiuni care se petreceau pe alte tărâmuri. Acest

concept de Tărâmul celălalt, de realitatea de Dincolo de lumea aceasta a fost una din obsesiile și din fascinațiile dureroase ale vieții mele. Aici m-am împrietenit, vorba vine, vorbeam cu un băiat mai mare pe care îl chema Nicu și care era în patul învecinat. Îmi aduc aminte și zilele când am venit acasă și stăteam în tindă cu piciorul în ghips care mă mânca foarte rău. De atunci au trecut 60 de ani, Doamne, mai mult de o jumătate de veac... Unde sunteți dumneavoastră, domnule doctor care mi-ați pus piciorul în ghips atât de bine că mi-ați salvat viața? Ba încă această fractură, din câte mi-am dat seama, a accelerat creșterea mea biologică. Domnul să vă binecuvânteze, iubite domnule doctor care mi-ați pus piciorul în ghips, pe dumneavoastră și pe cei dragi, pe copii și pe nepoți! Și pe tine, iubite camarad de salon, Nicu, despre care nu mai știu nimic, Domnul să te aibă în paza Lui!

Spun că accidentul acesta cu fracturarea piciorului meu m-a adus foarte aproape de moarte, și că Domnul m-a salvat printr-un miracol, pentru că era de ajuns ca roata carului să-mi treacă peste burtă, sau peste piept, sau să îmi secționeze gâtul. Mi-ar fi rupt coloana vertebrală, aș fi fost un copil paralizat sau mort. Mulțumesc, Doamne, că m-ai salvat și de data aceasta!

Un alt accident soldat cu fractura piciorului și a mâinii a fost când am încălecat pe un berbec, iar berbecul m-a trântit la pământ. Eram în clasa a treia, aveam piciorul pus în ghips și tatăl meu mă ducea la școală ca să nu pierd orele. Iar domnul învățător Barbu mă punea să merg în jurul băncilor ca să nu-mi pierd deprinderea de a merge. Nu știu dacă și accidentul acesta a fost o scară de moarte.

Un alt accident straniu a fost, când într-o vară, m-am urcat într-un prun înalt... Ajuns pe creanga cea mai de sus, creanga s-a rupt cu mine și am căzut printre crengi, din prun... Nu cred că am căzut în cap, dar așa cum am căzut am rămas un timp inconștient la pământ.

Când m-am trezit, nu știu după cât timp, am avut senzația că mă trezesc dintr-un somn adânc și greu, și că a trecut foarte mult timp... Mă dureau oasele, dar am putut să merg... și am scăpat și de data aceasta...

– Experiențele nefericite ale copilăriei! Ați avut premoniții sau vise premonitorii care să vă trimită cu gândul la Divinitate?

– O întâmplare care vorbește de salvarea mea de către Îngerul meu ajutător sau de Maica Domnului a fost aceasta: eram student și vara mergeam să lucrez colaborator la un ziar. Ziariștii angajați care făceau parte din redacție mergeau vara în concedii, așa că era nevoie de colaboratori. Într-una din zile, redactorul șef a hotărât să trimită o echipă de ziariști, formată din cinci oameni, să scrie reportaje de pe mai multe șantiere. Trebuia să plecăm de dimineața cu mașina unui ziarist. Stabilisem ca la ora 5 de dimineață să vină să mă ia de la gazda la care locuiam. Acesta era planul pentru a doua zi. În seara aceea am întâlnit un prieten poet din Craiova. Am rămas la un restaurant la discuții și să citim poezii. Poeții obișnuiau să facă asta prin anii ′70. Furat de comunicarea care se stabilise între noi, am băut și am fumat. Întotdeauna când beam și fumam, mă durea capul. Ne-am despărțit când s-a închis restaurantul și am mers fiecare la casa lui. În noaptea aceea am avut un vis premonitoriu: era o zi cu o lumină nespus de dulce și eu urcam o coastă lină mergând pe o potecă... La un moment dat, de sus am văzut coborând pe potecă o femeie în alb. Când a ajuns în dreptul meu, s-a oprit și m-a privit cu dragoste. Avea chipul luminos, plin de bunătate...

„*Mamă, mamă*” – mi-a spus și m-a mângâiat pe cap – „*trei zile să nu ieși din oraș, auzi? Trei zile să nu ieși din oraș!*” Apoi femeia în alb și-a continuat drumul, coborând pe poteca pe care urcasem eu...

A doua zi, dimineață pe la patru și jumătate, mă sună la telefon unul dintre ziariștii cu care trebuia să mergem să scriem reportaje, interviuri pe șantiere. Când m-am trezit, am pus mâna pe telefon și am simit o durere de cap îngrozitoare.

„*Pregătește-te că venim să te luăm!*” mi-a spus unul dintre ziariști, cu care eram bun prieten. Într-o jumătate de oră suntem la tine. Somnoros cum eram, cu durerea aceea îngrozitoare de cap, le-am spus că nu merg, că am băut și am fumat aseară și nu pot să merg pentru că am visat-o pe femeia în alb care mi-a spus să nu ies trei zile din oraș. Cel care era

la telefon a râs de mine. Ștefan visează mirese, l-am auzit spunându-le celorlalți.

A insistat din nou: *„Hai, spală-te pe față, ia un antinevralgic, că venim să te luăm."*

„Îmi pare rău, i-am răspuns, în nici un caz nu pot să merg. O să mă scuz la redactorul șef, o să merg altădată pe șantier să scriu reportaje. O să stau o săptămână numai pe șantiere."

„Hai, îmbracă-te că venim nu mașina să te luăm! Lasă gluma!"

„Am spus nu, nu rămâne!" i-am răspuns. Și *nu* a rămas. Am închis telefonul, am luat un antinevralgic și m-am băgat din nou în pat. Când am mers după amiază la redacție să-i spun redactorului șef că n-am putut să merg pentru că mi-a fost rău (visul cu femeia în alb nu i l-am spus), am aflat că cei patru colegi ai mei căzuseră cu mașina într-o prăpastie. Unul era mort, ceilalți cu fracturi, unul cu coloana vertebrală fracturată. Când am auzit, au început să-mi tremure picioarele, tot corpul parcă îmi devenise de ceară. S-au uitat toți la mine ca la un extraterestru pentru că mă crezuseră și pe mine mort și acum nu le venea să creadă. O lună după aceea am avut acel tremur ușor al picioarelor și am simțit un gol amar în stomac. Cu timpul mi-a trecut acest tremur al ființei, și spaima de moarte, starea aceea de neliniște și gândul apăsător că acum aș fi putut să fiu mort. În locul acestei stări amare, dureroase, s-a instalat gândul, care a tot crescut devenind Idee, că există un spirit superior din cealaltă dimensiune care mă ocrotește. Doar gândisem și scrisesem eseul pe care l-am publicat la Editura Mușatinia, dragă Emilia, „Al treilea mare curent din Istoria Filozofiei".

Asta este, mi-am spus eu, amintindu-mi și celelalte scări de moarte. Așa se spunea în satul nostru despre cineva care ar fi putut să moară, a trecut pe lângă moarte, dar a scăpat, că omul acela a avut „scară de moarte". M-a mirat mult și mi-a atras atenția această expresia „a avut scară de moarte" încă de când am auzit-o, și am încercat de multe ori să îmi explic cum s-a născut și care este conținutul, sensul ei profund. O iau pe urmele lui Noica și spun că poporul acesta a avut în sufletul

lui o vână adâncă de filozofie. Expresia aceasta scară de moarte este nu numai poetică, este nu numai o metaforă, dar ascunde în adâncul ei un sens profund, revelator. Vedeți, iubiții mei lectori, viața noastră, așa cum este ea, creșterea și dezvoltarea noastră până când ajungem la maturitate, perioadă în care avem impresia că urcăm.

Ne naștem un boț de carne în viață, cât lingura de mare, habar nu avem cine suntem, de unde venim (bine că toată viața nu știm cine suntem, de unde venim, și încotro mergem și ce este mai trist este faptul că cei mai mulți nici nu își pun întrebarea aceasta!) apoi începem să creștem, în înălțime, în greutate, învățăm să vorbim, și să știm totul despre zariștea geografică în care trăim, întâi despre curtea în care am apărut pe lumea, apoi despre satul sau strada în care locuim, apoi orizontul cunoașterii se lărgește...

– *Ați căutat răspunsuri la întrebările despre lume și viață...*

– Ajungem la maturitate, aducem copii pe lume îi creștem, trecem prin încercări mai mari sau mai mici, apoi de la 50, 60, 70 de ani avem impresia că începem să coborâm. În realitate, dragă Emilia, toată viața, fie că urcăm, fie că avem impresia că începem să coborâm, este o întoarcere acasă la Domnul. De fapt, ca să ajungem la Domnul, noi tot timpul suntem pe un drum care urcă, suntem pe o scară pe care urcăm. Urcând noi pe scara aceasta, la un moment dat, una dintre treptele scării se rupe, cedează și putem să cădem în gol. Și chiar cădem, dar ne regăsim. Atunci spunem că am avut scară de moarte. Depășind aceste scări de moarte, noi, de fapt, urcăm mai departe pe scara care ne duce la Domnul.

– *Iată ce înțeles profund și ce viziune frumoasă și poetică, ce poveste filosofică profundă și înțeleaptă ne spune această expresie „scară de moarte”... care, de fapt, este o scară de viață. Ce impact a avut acea întâlnire cu „femeia în alb”?*

– După experiența cu femeia în alb care mi-a spus să nu ies trei zile din oraș, viața mea s-a transformat mult, eu m-am transformat mult. Mi-am dat seama acolo, în profunzimea ființei mele, că omul pe lume este o furnică, un fir de iarbă, care peste o clipă poate să nu mai fie, să

fie cu totul altceva. S-a trezit în mine sentimentul acela de om chinuit și umil pe care-l aveam când eram copil și mergeam cu vitele...

Doamne, îmi spuneam, când eram cu vitele, ce bine ar fi să stau și eu acasă, după amiaza, să mă joc cu copiii... Eu eram doar un copil care trebuie să stau ceasuri întregi singur, urmărind norii, să construiesc în minte povești și filme, nu să am tot timpul grijă să nu intre vitele în porumbi sau în vii...

– *E greu să ne împăcăm cu conceptul psihologic care susține că copiii nu au trecut, nici viitor, că ei se bucură doar de prezent...*

– Sentimentul acesta m-a apropiat de starea de umilință și de starea reală a ființei umane pe acest pământ. Alți copii se dădeau mari, se lăudau, eu eram un copil umil, un biet copil pe lumea aceasta, care avea sarcina să meargă cu vitele, în toate zilele. Noroc că îmi plăcea să citesc, lectura fiind bucuria vieții mele, și luam o carte cu mine și citeam când eram singur cu vitele pe Făureasa, pe Alba, pe Vâlceaua adâncă, pe Drăganu.

De aceea, în copilărie, și chiar și acum, am iubit mai mult pomii și florile decât vitele, decât animalele, care mă obligau să merg cu ele și datorită lor, eu trăiam această condiție de biată ființă umană pe lumea aceasta.

Dar să revin la scările de moarte... Am mai avut două scări de moarte, de care Domnul m-a ferit, a avut grijă de mine și n-am fost în locul în care s-a produs moartea și în care, în mod normal ar fi trebuit să fiu. S-a întâmplat însă ceva și n-am fost în locul acela.

Acum, când mă întorc în urmă, îi mulțumesc Domnului că mi-a dat această condiție de ființă bună și umilă, care știe că este doar un fir de iarbă pe lumea aceasta, căreia i-a dăruit Domnul mai mult suflet. De aceea ea vibrează mai tare la adierile de vânt, la lumina primăverilor sau a toamnelor sau când se abat furtuni asupra noastră, a oamenilor... Sufletul mai este ca un univers adânc în care ecourile au tăria tunetelor, mișcările și adierea frunzelor, foșnetul pădurii produc cutremure și ecouri largi și repetate. Numai din interiorul acestor stări și universuri

de suferință și profunzime se nasc marile creații. Eu știu lucrul acesta pentru că l-am trăit și îl trăiesc de o viață.

– Este adevărat că copiii știu să fie arbitrii norocului lor și stăpânii propriei lor nefericiri? Este un fapt ignorat mai târziu în viață?

– Da, este adevărat. Și, asta o pot întări prin motivul scărilor de moarte. Ideea că Domnul m-a salvat de la moarte când eram un copil de numai 7 luni, bolnav de bronhopneumonie, când aveam 6 ani și carul a trecut peste femurul piciorului meu drept, pe care mi l-a retezat, că m-a salvat de la moarte când a trimis-o pe femeia în alb, care mi-a apărut de mai multe ori în vis, în momentele grele, transmițându-mi mesaje, să-mi spună să nu ies trei zile din oraș, pentru că a avut un plan cu mine. Căci Domnul, nu întâmplător, mi-a dat talentul literar care m-a ajutat să dau zeci de cărți de poezie, de proză, romane, piese de teatru. De aceea nu m-a luat Domnul atunci și de aceea mi-a dat talentul literar, ca darul acesta al talentului literar să-l înmulțesc și să-l dăruiesc oamenilor, semenilor mei înzecit și însutit, și înmiit, dacă o dori Domnul să mă ajute.

Sigur că, după întâmplarea cu Femeia în alb, care mi-a apărut în vis, am devenit foarte credincios, frica de Domnul a crescut în mine. La fel Ideea și conștiința că, dacă m-a ocrotit Domnul, menirea mea pe lume este să fac bine, cât mai mult bine în această existență care este foarte scurtă. De lucrul acesta, ar fi bine să ne convingem, încă din adolescență și tinerețe, toți. De aceea Legea după care mă conduc în viață este Legea Binelui.

Am făcut o cercetare, cu doi prieteni psihologi, în cadrul Biroului de Viitorologie de la București, care a durat 30 de ani, plecând de la ipoteza, confirmată de cercetarea noastră pe deplin, că Binele făcut semenilor tăi, creează bine, că Binele se autogenerează și se întoarce la cei care au făcut bine. Concluzia cercetării este indubitabilă, cine face bine în viața aceasta, ei, copiii și nepoții lor vor primi binele, cine face rău în această viață, ei, copiii, nepoții lui vor primi răul. Le va merge rău. Cartea pe care am scris-o în urma acestei cercetări în care se

găsesc toate cazurile, toate argumentele și raționamentele se numește *Revoluția Binelui*, și a apărut la editura *eLiteratura*, în vara aceasta, anul 2016.

– Foarte interesant tot ce ne destăinuiți, domnule Dumitrescu...

– Mi s-a întâmplat în viața aceasta un alt lucru care m-a pus pe gânduri. Cum spuneam, Domnul mi-a dăruit un suflet bun, m-a menit să fiu om bun în existența aceasta. Marea mea bucurie în viață este să fac daruri, să fac bine semenilor mei. Atunci sunt foarte fericit. Este adevărat că sufletul acesta bun îl moștenesc de la tatăl meu, Nicolae Dumitrescu, Domnul să-l binecuvânteze, un om extraordinar de bun, care și el trebuie să-l fi moștenit de la tatăl lui, Gheorghe Dumitrescu, povestitorul și omul vesel care le spunea snoave celor cu care se întâlnea și care a nășit jumătate din sat. Așadar, această credință a mea că rostul meu pe lume este să fac bine s-a pliat foarte bine fondului meu generic și psihologic de om cu sufletul generos.

Așa se face că am făcut bine la foarte mulți colegi, oameni, scriitori.

– Pentru cei generoși, pământul întreg e familia lor...

– Exact! În viața mea au existat și oameni care mi-au făcut rău, direct sau indirect, din invidie, din micime, din răutate, sau care nu m-au ajutat în viață. Am rămas uimit și asta m-a pus pe gânduri, pentru că, după trecerea anilor, am numărat vreo 23 de oameni care mi-au făcut rău și cărora li s-au întâmplat în viață nenorociri. Ori au murit ei, ori le-a murit copilul, ori li s-au născut copii oligofreni, ori s-au îmbolnăvit sau au dat de alte necazuri... Acest lucru m-a îngrijorat profund și încă nu m-am liniștit... O explicație ar fi aceasta: oamenii aceștia au făcut mult rău în viața semenilor lor, nu numai mie, și răul s-a întors la ei... Bine, dar de ce atât de mulți oameni care mi-au făcut mie rău, au fost pedepsiți de Dumnezeu? Am eu ceva special care-l face pe Domnul să-i pedepsească? Nu cred. Când eu mă rog de mulți ani, *„Doamne, îndreaptă-i pe vrăjmașii mei către bunătate și credință”* și *„Doamne, îndreaptă-i pe toți copilașii Tăi către bunătate și credință”*. Acum, în acest moment când lecturăm

împreună această carte, vă rog, iubiți cititori, să vă rugați împreună cu mine, *„Doamne, iartă-i pe toți copilașii Tăi și îndreaptă-i pe toți către sănătate, bunătate și credință.”*

Și pentru că veni vorba de tatăl meu, Nicolae Dumitrescu, pe care-l moștenesc în multe privințe, pot să spun că îi moștenesc sufletul bun, dar și felul de a fi, de a gândi și de a simți în viață. Căci, dacă a fost asistent sanitar în viața de toate zilele, din salariul lui am trăit toți, el era prin formația sa psihologică un filosof. Un filosof cu totul opus lui Moromete: cald, bun, glumeț, aducând mai mult în partea lui Socrate, cu care, bineînțeles, nu îndrăznesc să îl compar... Pentru fiecare om, prieten sau cunoscut cu care se întâlnea avea o glumă sau o vorbă bună. Îi înveselea întotdeauna pe oameni cu o glumă, cu un clenci cald, prietenesc... Ca și tatăl lui, bunicul meu, Gheorghe Dumitrescu, era darnic și săritor. Și dacă nu a botezat mulți oameni, ca bunicul, i-a ajutat pe toți cei pe care a putut să-i ajute... Îmi aduc aminte, eram măricel de acum și dormeam cu el în camera de la mijloc... veneau noaptea oameni din sat, sau de la Tortoiești, care aveau fie copiii, fie nevasta, fie vreun părinte bolnav, și strigau la poartă. Parcă le aud și acum glasul: nea Nicolae! nea Nicolae! Tatăl meu se scula și se îmbrăca în tăcere, ieșea afară să vadă cine l-a strigat. Știa bineînțeles că îl strigă cineva care are acasă o problemă de sănătate: *„nea Nicolae, hai că îi e mamei rău!”* sau *„nea Nicolae, hai că moare tata!”*

Pentru fiecare avea o vorbă bună, de încurajare: *„fii cuminte, Nea Gheorghe că nu se întâmplă nimic, îți spun eu că nu moare, ce Dumnezeu, stai liniștit. Să-l vezi mâine ce bine se simte, cum umblă prin bătătură. „*

Venea în casă, își lua trusa cu seringa și medicamentele de prim ajutor și mergea cu cel care venise să-l cheme. Uneori se întorcea și în zori. Dacă apuca să ațipească, să tragă un pui somn, se îmbrăca apoi și pleca la dispensar cu bicicleta.

Pe nimeni n-a refuzat tăticul atunci când au venit oameni necăjiți să-l cheme la copilul sau la părintele lor bolnav. De aceea a și fost foarte iubit. Devenise o figură legendară a satului, a comunei. Și de aceea,

atunci când a murit și era în biserică, a venit tot satul și toți oamenii din sat au trecut pe lângă sicriu și i-au sărutat mâna cu respect, spunând o vorbă bună pentru el... Domnul să te țină în inima Lui, tată bun și sfânt!

Și să mă ajute și pe mine să fac mult bine în viața și în lumea aceasta, așa cum ai făcut dumneata.

Și pentru că suntem la capitolul copilărie, aș vrea să evoc relația mea cu timpul, și cu absolutul. Această relație a început din primii ani de viață, când, fascinat de cer rămânem ceasuri întregi cu gâtul strâmb și cu ochii zgâiți pe bolta cerească, în mintea copilului care eram, născându-se fel de fel de întrebări. Am crescut mai mare și de acum mergeam cu vitele la deal. Copilul care eram atunci stătea singur cu timpul ce trecea greu, iar în mintea mea gândurile se nășteau unul din altul ca valurile mării. Erau zile când cerul era senin și dacă erau câțiva nori pe el. Norii m-au fascinat dintotdeauna, îi urmăream minute întregi cum trec încet pe cer, cum își schimbă forma. Unii semănau cu un câine, alții semănau cu un pom, iar cel mai mult mă impresionau norii care luau forma capului unui bătrân cu plete albe despre care credeam că este Dumnezeu. Mi s-a arătat Dumnezeu, îmi spuneam... Dealurile, văile, arborii, copii, vitele, obiectele și ființele le vedeam, le pipăiam, dar timpul, timpul nu-l vedeam... Nici pe Dumnezeu nu-l vedeam, deși îl simțeam undeva departe, în cer, în tunetele care se rostogoleau ca niște butoaie prin cer, sau în foșnetul dulce al perilor și al nucilor, ori al lanurilor de porumb copt. Ce este timpul, mă întrebam? Răspuns pe care aveam să-l dau mai târziu la vârsta de 20 de ani în cartea mea *Cel de al treilea mare curent în istoria filosofie*, despre care cred cu adevărat că este cel de al Treilea mare curent în filosofie și singurul adevărat...

Ei bine, anii aceia lungi, care treceau greu și nu credeam că se vor mai termina vreodată, când eu eram singur cu mine, cu cerul și cu timpul pe văiugile pe care pășteam vitele, sau pe dealul Perilor, când în mintea copilului de atunci se nășteau întrebările despre materie, despre timp, despre strămoșii noștri care au călcat și ei pe locurile

pe care eram eu, despre om – ce este omul pe pământ?... anii aceia lungi, care mi se par acum o dulce antichitate, m-au format ca poet și ca filosof... O, Doamne, unde sunteți voi, ani dulci ai copilăriei și ai tinereții mele?

– *Nu pot să nu mă gândesc, urmărind firul amintirilor, la cuvintele lui Goethe: „dacă copiii ar crește mai departe, așa cum se arată la început, am avea numai genii”...*

– Dragă Emilia, îmi aduc aminte de copilărie. I-am iubit foarte mult pe Goethe și Schiller. Când m-am mai ridicat eu așa mai mărișor, asta fiind prin clasa a treia, a cincea și a șasea, anii 1960, biblioteca din comuna noastră era plină mai mult de cărți apărute la Editura *Cartea Rusă*, asta însemnând că mai toate operele din bibliotecă erau de scriitori ruși. Doamne, câte romane rusești am citit eu în anii aceia! Dar mai erau în biblioteca noastră comunală și cărțile lui Goethe și Schiller, ale lui Shakespeare, Hugo, Tolstoi, Dostoievski. Tu ai venit mai încoace pe lume, dar în deceniul acela toate bibliotecile din România erau pline cu scriitori ruși, desigur și cu scriitorii ruși valoroși ca Tolstoi, Dostoievski, Cehov, Orlov, etc. Ei bine, eu i-am citit în perioada aceea foarte mult pe Goethe și Schiller. Desigur, fără să-i înțeleg, așa cum i-aș înțelege dacă i-aș lectura azi, sau dacă i-aș fi lecturat la vârsta de 20, sau 30 de ani. Îmi aduc aminte că drama *Hoții*, a lui Schiller, m-a impresionat profund, am fost pur și simplu zguduit. Nu știu cât am înțeles din poezia lui Goethe, dar îmi aduc aminte că *Poezie și adevăr*, cartea lui Goethe în vreo cinci volume, care este un fel de jurnal, o carte de meditație, de învățătură, a jucat în viața mea un rol extraordinar. Îmi aduc și acum aminte de Teoria lui, denumită „Nivus formativus”, în care marele poet argumenta că toate formele de viață de pe pământ, plantele, animalele se trag dintr-un strămoș comun, dintr-o „sământă originară”, „nivus formativus”, care a fost „la început”, cum ar spune Mircea Eliade.

Da, trebuie să le mulțumesc mult celor doi mari poeți germani, părinții curentului *Sturm und drang* (*Avânt și furtună*) pentru că au

jucat un rol important în formarea mea.

Acum să revin la ce a spus Goethe despre copii. Cred că aveam trei sau patru ani și eu vedeam că nu mai cresc. Noi, copiii, rămâneam așa cum eram, părinții rămâneau la fel cum erau. În anii aceia ai copilăriei, zilele erau lungi, lunile la fel, anotimpurile și ele nu se mai terminau, și atunci s-a invit în mintea mea ideea că, de fapt, noi, copiii, ne-am născut așa cum suntem și vom rămâne așa, iar părinții noștri s-au născut mari și vor rămâne la fel. Doamne, ce bine ar fi fost să fie așa! Pentru că nu vedeam nici un progres în creșterea mea nu puteam să cred că noi, copiii, vom crește, că ne vom dezvolta, că vom ajunge mari așa cum erau băieții care pe vremea aceea aveau paisprezece, șaisprezece ani. Sau așa cum erau părinții noștri. Ideea aceasta era atât de profundă în mintea mea încât credeam că noi, copii, și oamenii mari, suntem imuabili.

Astăzi la cei 66 de ani ai mei, îmi spun: „Doamne, ce bine ar fi fost să fie așa! Ce bine ar fi ca fetițele și băieții noștri să fi rămas așa cum erau ei când aveau zece, opt, șase, patru, doi ani!" Deci a fost un timp, în copilăria mea, dragă Emilia, când eu chiar am crezut că noi, copiii, vom rămâne așa toată viața. Și ce bine ar fi fost așa, mai spun încă o dată, cu sufletul plin de melancolie și de regrete!

Întorcându-mă la ideea lui Goethe, eu cred că, dacă ar fi posibil ce spune marele poet, nu toți copiii ar ajunge genii. Dar dacă ar rămâne puri, frumoși sufletește, idealiști toată viața, lumea aceasta a copiilor mari ar fi foarte frumoasă. Ar fi o lume în care nu ar mai exista răul, nu ar mai exista ticăloșiile, hoția, corupția, demagogia, minciuna, micimea, schilodirea sufletească a omului, dezumanizarea, dedublarea. Ar exista o lume de copii mari, care au rămas puri și curați, cu mintea și cu sufletele inocente, cum erau în copilărie. Și lumea aceasta ar fi o lume ideală, ar fi raiul pe pământ, în care mie, care am rămas un copil mare, cum îmi spunea prietenul meu Nichita Stănescu, mi-ar plăcea să trăiesc. Și îmi place să cred că, în această lume, nu ar mai fi nevoie de polițiști să facă ordine, de procurori, de judecători, de șefi, de parlamentari și politicieni

corupți! Și afirm cu mâna pe inimă, că în acea lume, în care toți am rămâne curați și puri așa cum eram când am fost copii nu ar mai exista nici moartea. Fie ca Domnul să trezească oamenii la realitate și să-i ajute să își regăsească puritatea, drăgălășenia, sufletul de copil cu care au venit pe lume! Aceasta ar fi o cale prin care Domnul ar putea salva această lume!

– *Ce anume v-a determinat să scrieți, cum v-ați descoperit plăcerea de a scrie?*

– Aș spune că așa s-a întâmplat, că așa a vrut Dumnezeu. A existat un prim moment, cred, când a început această aventură misterioasă, dureroasă, fascinantă și fericită a creației. Este posibil ca acel moment să fi fost acesta. Aveam trei ani și ceva, nu știam să citesc, când mămica, într-una din zile – eram în cea de-a treia cameră de la șosea, în care mai târziu am aflat că am venit pe lume – mi-a citit poezii dintr-o cărticică de George Coșbuc. Atunci s-a întâmplat ceva miraculos cu mine. Ascultam poezie aceea a lui George Coșbuc, cu: „În grădină am o floare/ Vine ploaia bine-mi pare/ Ploaia o va face mare...” Ei bine, asonanța rimelor, ritmul curgător, imaginea florii, culoarea roșiatică a vocalei „e”, ceva inexplicabil care venea din altă dimensiune, a făcut ca, în timp ce ascultam lectura mamei mele, să intru într-o stare de vrajă, de transă. Atunci am aflat pentru prima dată că aceasta este o poezie. De atunci îi ceream mămicăi mereu să îmi citească poezii din această cărticică de George Coșbuc...

Pe la trei, patru ani știam multe din poeziile din această carte. Apoi a poposit în casa noastră o carte de Mihai Eminescu. Tot mămica, pentru că tăticul era plecat la serviciu, îmi citea poezii și din cartea aceasta. Îmi aduc aminte că poezia, „*O, rămâi*” m-a fascinat, ca și poezia lui George Coșbuc, *Am o floare... „O, rămâi, rămâi la mine / Te iubesc atât de mult/ Ale tale doruri toate/ Numai eu știu să le-ascult...*”

Poemul acesta, ca și poezia „*Revedere*”*: „Codrule, drăguțule / Ce mai faci, drăguțule, / Că de când nu ne-am văzut, / Multă vreme au trecut...*” (Acest „*au trecut*” îmi place la nebunie) aveau o vrajă inefabilă în ele

care venea din trecut, dintr-un tărâm de basm și care, în timp ce le recitam, căci le învățasem pe de rost, mă făceau să plâng, îmi înmuiau sufletul... Mult mai târziu, după ce am ajuns scriitor, am încercat să-mi explic cum se naște vraja, inefabilul în poezia lui Eminescu, vrajă pe care oricât am analizat-o și oricât m-am străduit să o studiez, nu am reușit să înțeleg cum se naște...

Nu îți mai spun, dragă Emilia, că în anii aceia, pentru că George Coșbuc îmi mergea la inimă, susțineam că este mai mare poet decât Mihai Eminescu. Ba chiar, eram de acum prin clasa a patra, adică mărișor, când știam să citesc, când îl citeam pe Vasile Alecsandri, îi demonstram unui coleg că George Coșbuc este mai mare decât Mihai Eminescu, și de ce este mai mare George Coșbuc decât Eminescu. Astăzi îmi vine să zâmbesc și nu pot să nu-l iubesc pe copilul care eram atunci pentru ardoarea cu care încerca el să demonstreze de ce George Coșbuc este mai mare decât Mihai Eminescu. Și ca să vezi că nu am fost singurul care am crezut lucrul acesta, o să-ți povestesc această întâmplare. Eram de acum profesor la Liceul Pedagogic din Tulcea, care a dat multe generații extraordinare de educatoare și de învățătoare. O dată am avut nevoie de un meșter să ne repare instalația din casă. Am găsit un băiat dezghețat, care citea literatură, citea poezie, astfel că am putut să discutăm despre poezie și despre poeți. După ce a terminat treaba am stat la o cafea. Îi plăcea și lui George Coșbuc, cunoștea pe de rost multe poezii din Coșbuc, așa cum știa pe de rost și poezii din Eminescu. Și nu știu cum a venit vorba cine este mai mare, Eminescu sau Coșbuc? Ei bine, omul acela, care era un om inteligent și care citise, susținea cu tărie că George Coșbuc este mai mare decât Mihai Eminescu. Am încercat să-i demonstrez că Eminescu este profund, că poezia lui are o dimensiune filosofică. N-a fost chip! Bineînțeles că nu am mai insistat. Mi-am adus aminte de copilul din mine, cel care eram îndrăgostit de poezia lui George Coșbuc și care susținea cu tărie că George Coșbuc este mai mare decât Eminescu.

Așadar, astfel am intrat în această lume fascinantă a literaturii, a creației. Fascinat, vrăjit fiind de poezie.

– vol. *Convorbiri cu scriitorul*
Ștefan Dumitrecu, ed. Singur, 2017
revista *Confluențe literare*, 23 decembrie 2016

prof. univ. dr. emerit Tudor Ghideanu

De la inginerie la filozofie

– Stimate domnule profesor, vă invit la o întoarcere acasă – pe acel drum al ființei umane, în devenire, rost și împlinire. Puteți să ne comunicați o anamneză a vieții dvs.?

– Ar trebui să încep, în răspunsul meu, de la momentul istoric real al patriei, când Școala națională a trebuit să fie reclădită de la A la Z în România. Momentul a fost legat de marea industrializare a țării, când, în Moldova au trebuit constituite fabrici, uzine, combinate metalurgice și siderurgice la Galați, la Iași, la Roman, la Onești etc. S-a impus și s-a realizat o dezvoltare simultană a țării, de pe vremea lui Gh. Gheorghiu-Dej, un fost ceferist de la Bârlad, care a avut dorința înființării acelor Școli Medii de Mecanică și Siderurgie. Una dintre a fost deschisă la Roman, străvechea cetate mușatină a lui Alexandru Cel Bun, fiul domnitorului Roman I Mușat. Și eu, alături de mii de elevi care făcuseră gimnaziul (Școala elementară de șapte ani) aveam să mă înscriu la Școala Medie Tehnică de Mecanică și Siderurgie – care, în perspectivă pregătea tehnicieni și muncitori calificați pentru Fabrica de țevi din Roman, pentru Combinatul de utilaj greu de la Iași etc. Voi remarca faptul că m-am bucurat de prestația unor profesori de înalt nivel didactic și educațional la disciplinele: Matematici superioare (A. Panaite), Mecanică (I. Silberg, nepotul lui Calistrat Hogaș), Rezistența materialelor (V. Năstac), Organe de mașini (ing. Moroșanu), Electricitate (A. Maxim), Chimie anorganică (R. Fischer), Limba română (V. Dănilă), Istoria României (V. Ștefănescu), dar și Așchierea metalelor (ing. S. Gubiță) etc. Desigur, nu pot lăsa neamintite orele de

Atelier (lăcătușărie, strungărie, freză și raboteză etc.) care mi-au ajutat, toate, foarte mult în viață! Opțiunea pentru disciplinele umaniste se explică, desigur, printr-o zestre venită din familie

– *Ce amintiri legate de familia dvs. din perioada copilăriei și a tinereții aveți?*

– La noi, în casa de la Cordun, tata Nicolae Ghideanu era tâmplar la Atelierul Fabricii de zahăr Roman; mama țărancă și casnică, fratele Ludovic (mai mic cu șapte ani decât mine) ne cânta: *„O, mamă, dulce mamă!”*, *„Mai am un singur dor”*, *‚Sara pe deal”*, oricum întreg Eminescu! Nu peste mulți ani, pe crucea fratelui meu, în Cimitirul „Sf. Vasile” din Iași, am pus memento-ul: *„M-or troieni cu drag/Aduceri aminte!”*.

Mama mea, Anica Tudor, avea o voce de mezzo-soprană și ne cânta adesea, mie și fratelui meu, la școală, din scrierile lui Ion Creangă: *„Iarna ninge și îngheață,/Frigul crește tot mereu,/ Păsărica cea isteață,/ Nu-și mai cântă cântul său./ Când afară viscolește,/ Ea se-ascunde tremurând,/ Într-un colț, unde găsește,/ Nu ca vara ciripind”* sau cealaltă poezie *„Ninge și îngheață,/ Nu mai e verdeață,/ Peste tot câmpia/ o suflă vijelia,/ Lupi s-adună hau-hau/ Ce furtună, trosc, pleosc”* etc.

La 17 ani când tatăl meu a suferit o fractură a bazei craniene, în chiar ziua ajunului Anului Nou 1956-1957, anul „contrarevoluției” din Ungaria, când am stat primele trei zile în Spitalul „Maica Precista” din Roman, alături de tatăl meu – căci apoi, a stat mama cu el, aproape trei luni de zile lângă soțul imobilizat la pat; lucram ca lăcătuș mecanic la Fabrica de Ceramică Roman, trecând apoi la Șantierul I.C.S.I.M. – care a construit Fabrica de Țevi Roman, de unde aveam să plec la facultate, s-a pus problema *„către ce te îndrepți?”*, mama mea optând pentru; *„ar fi bine să te faci preot, mamă!”*

– *Ce pasiuni și preocupări aveați în timpul școlii?*

– Adevărata fatalitate a însemnat-o pentru mine, literatura, pe care am savurat-o continuu, prin lectura clasicilor literaturii universale și românești, dar și filosofia care m-a atras devreme, fără să știu aproape nimic despre această nestemată a spiritului uman. Astfel, m-am întâlnit,

destul de devreme cu; Balzac și Tolstoi, cu Sadoveanu și Cehov, cu Topârceanu, cu Gustav Flaubert și Edgar Allan Poe, cu Eminescu și Byron și mulți alți corifei ai literaturii.

– *Ce moment revelator vă amintiți din acea perioadă?*

– Elev, fiind prin anul al III-lea la Școala Medie Tehnică de Mecanică și Siderurgie din Roman l-am rugat pe prietenul meu, coleg încă de la gimnaziu, Solomon Herșcu, care era cu vreo doi ani mai mare, dacă nu are, cumva, vreo carte de filozofie, m-a dus la Biblioteca Municipală Roman, de unde a împrumutat pentru mine, o carte a unui un gânditor flamand, de care încă nu auzisem: Spinoza! După vreo săptămână, i-am dus cartea înapoi spunându-i că *„n-am înțeles nimic"*! El a zâmbit tainic, iar eu am rămas doar cu acea nostalgie în fața necunoscutului absolut. Într-adevăr, nu peste mulți ani, aveam să întâlnesc pe adevăratul Spinoza, în anul al doilea al Facultății de Istorie – Filozofie, de la Universitatea Al. I. Cuza din Iași, când aveam să cunosc detalii semnificative ale cugetului filosofului olandez de origine evreiască Baruch Spinoza, continuatorul lui Descartes, pe linia raționalismului, dar nu și al dualismului cartezian (res cogitans rex extensa). Cu a sa *Substanța causa sui*, filosoful modern reîntrona ontologia ființei unice: *Deus sive natura,* înzestrată cu două atribute infinite: întinderea (spațialitatea) și rațiunea (cugetarea).

– *Toate aceste forme de existență sunt moduri ale substanței unice, între ele mișcarea fiind „modul infinit" al ființării naturii (substanței)? Au jucat un rol în devenirea dumneavoastră?*

– Interesantă pentru evoluția mea cultural-intelectuală a fost lectura poeziei universale și a celei naționale. Astfel, de la George Topârceanu, am aflat, nu doar: *Pe trotuar, alături saltă/ două fete vesele.../ Zău că-mi vine să las baltă/ Toate interesele* sau cealaltă: *Trec anii, trec lunile-n goană,/ Și-n zbor săptămânile trec/ Rămâi sănătoasă cucoană/ Că-mi iau geamantanul și plec/*. Aflam, în același poet tânăr, devenit al Iașilor, alături de poeta romașcana Otilia Cazimir, aflam deci, tot de la Topârceanu discrepanța, nepotrivirea paradoxală dintre meseria de

șlefuitor de lentile la Leyda (Olanda) și aceea de filosof al modernității, capabil să depășească toate conflictele religioase; așadar care suportase metamorfoza, care îl transforma pe Baruch în Spinoza!

Contactul, prin lectură continuă, cu literatura universală și națională, în timp ce lucram ca lăcătuș, fie la Fabrica de Ceramică Roman, fie pe Șantierul I.C.S.I.M ce construia Fabrica de Țevi Roman, m-a îndreptat către cunoașterea vieții și operei unor romancieri: Balzac, Byron, Walt Whitman, Emil Verhaeren etc., dar și a unor scriitori, ca: Panait Istrati, Tudor Vianu și toți ceilalți ai noștri.

Ca o premoniție, îmi amintesc de mica proză a lui Honore de Balzac, *Casa la motanul cu mingea*, îmi amintesc finalul trist al inadecvării radicale, din viața celor doi protagoniști ai scrierii balzaciene: „*Florile modeste și umile care răsar și cresc pe fundul văilor, mor, desigur, dacă sunt transplantate prea sus pe crestele și vârfurile munților, prea aproape de cer, acolo unde bat vânturile și furtunile*".

– În această dimensiune a existenței, la adăpostul și cunoașterea atâtor spirite filosofice care v-au hrănit viața, v-ați afirmat în plan literar cu un eseu, vorbiți-ne vă rog despre acest debut literar...

– Într-adevăr, acestei proze i-am consacrat primul meu eseu critic (în manierea lui Vianu!), înainte de facultate, prin anul 1957. Și tot acestei proze îi datorez imboldul de a scrie proză (căci poezia nu mi-a mai surâs, din clipa când am realizat gândul și trăirea, că dacă nu poți să scrii ca Eminescu, este mai înțelept să abandonezi și să te lași! Astfel, primele mele proze, cu care am și debutat prin 1966, la Iașiul literar, au fost: *Fugile* (după o idee muzicală de la Johann Sebastian Bach) și *Minciuni pozitive* (la revista ieșeană Cronica).

Odată cu dobândirea sarcinilor de predare a cursurilor de istoria filosofiei contemporane (de la Immanuel Kant la Martin Heidegger) și *Istoria spiritualității românești* (de la origini și până la Lucian Blaga), înscrierea la un doctorat în domeniu, se impunea ca necesitate presantă, întrucât marii profesori ai facultății noastre Ernest Stere și Petre Botezatu nu primiseră (din motive politice) dreptul de a

conduce doctoratul, a fost necesar să mă înscriu la Universitatea Babeș – Bolyai din Cluj – Napoca, sub conducerea filosofilor D.D. Roșca și Eugen Rózsa, cu tema *Curentul fenomenologic în filosofia franceză contemporană*. Din această lucrare, am publicat trei cărți importante: *Percepție și morală în filosofia franceză* (Maurice Merleau Ponty și Simone de Beauvoir), Ed. Științifică, 1979; *Temeiuri critice ale creației* (*Filosofia lui Jean-Paul Sartre*, Ed. Științifică, 1988); Premiul *Vasile Conta* al Academiei Române, anul 1990, *Conștiința fenomenologică de la Husserl la Teilhard de Chardin*, Ed. Junimea, Iași, 1981. Au urmat multe, multe altele!

– Această activitate prolifică a generat multe animozități...

– Munca mea onestă, de dascăl, a generat gelozii și invidii firești, printre colegii de generație, precum și printre cei mai tineri, până chiar la acuza (stupidă!) de plagiat, din partea unuia, care s-a dovedit a fi „*prințul imposturii contemporane*", plagiind el însuși cu nerușinare fanariotă, din chiar acela pe care-l considera „*părintele său spiritual*". Individul a și devenit intelectualul, slugă plătită, a „*celui mai urât dintre pământeni*"!

– Da, dar „nimeni nu invidiază pe cei care nu sunt nimic" și cei care merg în soare îi urmează inevitabil umbra. Stimate domnule profesor vorbiți-ne de personalități ale lumii universitare pe care le-ați cunoscut și care v-au fost modele în activitatea științifică și în viață!

– Trebuie să mulțumesc, în fiecare zi, Celui de Sus, care m-a ajutat să am modele de învățătură și viață – marii profesori; Octav Onicescu, Anton Dumitriu, Petre Botezatu, Ernest Stere, Isac Davidsohn, Johan Gotlieb, D.D. Roșca. Din pleiada celor de la care am învățat, aproape tot ce știu astăzi, îl amintesc pe marele logician, poate cel mai mare, profesorul Petre Botezatu, căruia îi datorez profunda cunoaștere a metodelor deductive. Ca toți profesorii din perioada aceea de tristă amintire, Petre Botezatu a trebuit să sufere martiriul detenției la Canalul Dunăre-Marea Neagră, pentru delictul de a fi fot reprezentatul Partidului Social-Democrat *Titel Petrescu*!

Ca mai toți profesorii acelei perioade, Petre Botezatu era absolvent și al „Conservatorului de Muzică" (la violoncel, după cum și profesorul Ernest Stere făcuse clasa de pian).

După Eliberare (în anul 1954, după moartea lui I. V. Stalin, n.r.) Petre Botezatu a fost angajat în Corul Operei din Iași și ca politolog la Laboratorul de psihologie al C.F.R. Din anul 1957 (anul reînființării facultății) a început să predea disciplina *Logica formală* (aristotelică) până la pensionare. A murit la București, unde mersese să facă ultima corectură la o carte care a și apărut, la Editura Științifică și Enciclopedică.

Ca și colegul de generație, elegantul profesor Ernest Stere (la Istoria filosofiei antice și medievale și Istoria filosofiei românești), profesorul Petre Botezatu și-a publicat foarte târziu lucrările fundamentale: *Valoarea deducției, Silogistica, Logica naturală și operativă, Constituirea logicității, Semiotică și negație, Interogați asupra spiritului contemporan, Interpretări logico-filosofice, Discursul metodei – un itinerar logico-filosofic*, ș.a. Va fi absolut necesar să reamintim valoarea și locul pe care îl ocupă, în viața și cariera mea universitară, profesorii Isac Davidsohn și Johan Gotlieb. Cel dintâi de înaltă expresie, mi-a fost dascăl de filozofie clasică.

– *Care din corifeii universității ieșene v-au influențat hotărâtor devenirea ca profesor?*

– Între toți, în modul cel mai înalt, profesorul Theofil Simenschy. Dincolo de cunoștințele extraordinare pe care ni le-au dăruit, mie și colegilor mei de la Universitatea *Al. I. Cuza* din Iași, cea mai de prestigiu cetate universitară a țării, mi-au folosit lecțiile de înțelepciune și sfatul pentru viață. Astfel îmi sunt prezente, mereu, în minte: *Nequid nimis!* (nimic prea mult), în limba greacă: μηδξυ αγαύ. Marele profesor de latină și greacă, era și unul dintre cei mai mari sanscritologi din Europa, autor a patru gramatici: *Gramatica limbii grecești, Gramatica limbii latine, Gramatica limbii sanscrite* și *Gramatica limbilor indo-europene*. Orele acestui mare savant erau ținute sub formă de seminarii, în care, alături de paradigma declinărilor, profesorul desfășura, în fața noastră, ample etimologii pentru diversele cuvinte, urmărind transformările suferite,

de la sanscrită, prin greacă și latină, până la limbile moderne europene, limba română în primul rând. Simțeam o bucurie superioară, ca împlinire a dorinței noastre juvenile de cunoaștere și comprehensiune, la care se adăuga sfaturi paideice: „*Citiți numai cărțile perle!*", „*Nu citiți tot ce vă cade în mână*", „*Exprimați-vă cât mai concis!*", „*Nu lăsați gândirea să rătăcească pe toți coclauri!*"etc.

Am aflat, mai târziu, că marele Simenschy nu făcuse politică de nici un fel, dar pentru că fusese dascăl al universităților din Chișinău și Cernăuți, la Teologie, alături de Cicerone Iordăchescu și alți „idealiști", pentru că tradusese din Sfinții Părinți ai Bisericii și din cultura indiană, Panchatantra (*Cele cinci cărți de înțelepciune*), *Upanișadele* etc., a trebuit să fie exclus din învățământul superior, în anul 1948! În anul 1957, odată cu reînființarea Facultății de filosofie, la Univ. *Al. I. Cuza* din Iași, Simenschy a fost angajat pe postul de contabil! Totuși, marele profesor și-a desfășurat activitatea la Catedra de limbi clasice a Universității ieșene, ca lector universitar, până în anul 1968, când a plecat în „Câmpiile Elizee"!... Îi păstrez cea mai frumoasă amintire, din anul vizitei filosofului indian J. Mohanty, de la Universitatea din Calcutta, găzduit la Casa de oaspeți *C. Balmuș* a Universității ieșene. Alături de colegul Radu Negru și de alții, de la Catedra de Istoria filosofiei, l-am invitat pe marele nostru dascăl, care a recitat zeci de versuri din poemele clasice indiene, Ramayana și Mahabharata. Filosoful indian, vădit impresionat, întrebându-l pe domnul Simenschy de unde cunoaște atât de bine limba străveche a indienilor, a primit răspunsul neașteptat: „*am învățat întreaga bibliografie, în limba germană*"!

Pe marele meu profesor de latină nu l-am mai văzut decât pe data de 13 decembrie 1968, însoțindu-l cu întreg cortegiul funerar de la universitatea ieșeană, unde fusese depus, pentru cele trei zile, și până la Cimitirul Eternitatea.

Mulți ani, mai târziu, am luat în studiu impresionantul volum, *Limba indo-europenilor*, pe care l-a editat colaboratorul și continuatorul

lui Simenschy, regretatul academician lingvistul George Ivănescu. De la Simenschy am învățat, cu adevărat, despre rolul fundamental al profesorului, pentru dezvoltarea învățământului și culturii oricărui popor și nu doar cel român!

– *Vorbiți-ne despre întâlnirea cu profesorul Octav Onicescu!*

– Am avut marea șansă de a cunoaște îndeaproape poate cea mai importantă personalitate românească a secolului al XX-lea: genialul matematician Octav Onicescu, creatorul mecanicii invariantive, teorie complementară teoriei relativității, elaborate de Albert Einstein.

Prietenul meu de la București, doctorul chirurg-anestezist Nicolae Radu, el însuși cu o istorie palpitantă, evoluând de la medic primar la medic în Spitalul Universitar din București, de la condiția de medic pe vapor și apoi la cea de medic în Libia pe timpul lui Gaddafi, apoi absolvent al facultății de filosofie, a Universității *Al. I. Cuza* din Iași, având sub supraveghere medicală familia marelui savant matematician, mi-a facilitat o întâlnire fericită, într-o după-amiază, în strada Șoimărești la numărul 9, pe Splaiul Dâmboviței, prin anii 1978!

Întâlnirea mea cu marele român s-a datorat și faptului că, după apariția lucrării „Mecanica invariantivă și cosmologia” (1974), publicasem în revista ieșeană *Cronica*, mai multe articole despre viața și opera lui Octav Onicescu, de la care, atunci, vedeam necesară o confirmare sau dimpotrivă. Mi-aduc aminte, cu multă emoție, cum ne-a întâmpinat marele Onicescu, înalt drept cu un chip zâmbitor, de îngăduință christică, neluând în seamă stângăciile și fâstâcirile noastre firești. În semiobscuritatea unei camere burdușite de cărți învelite, toate, în hârtie albă. Doamnele, soția și sora dumneaei, erau oarbe sau semioarbe, încercând să ne servească dulciuri de casă și pahare de apă. În vreme ce doctorul Nicolae Radu ajuta cele două doamne, la problemele domestice, profesorul și cu mine comentam cele scrise în articolele pomenite. Cuprinsul acestora este următorul: *„subordonându-și întreaga viziune matematică și filosofică ideii străvechi a identității și unității mișcării materiale, a corpurilor Universului, Octav Onicescu*

releva în Cuvânt Înainte, la a sa Mecanica invarintivă și cosmologia (Ed. Academiei Române, 1974): *„Descoperirile astronomice în ritm accelerat, de la Newton până azi, au întâlnit această idee de unitate a Universului, care a culminat cu descoperirea fenomenului dilatației, stăpânit de legea, cu caracter universal, a lui Hubble. Acestui moment culminant al cunoașterii experimentale, i-a corespuns apariția teoriei relativității, care ne-a iluzionat o clipă cu o imagine geometrică a acestui Univers în totalitatea sa spațială și eternitatea sa temporală, încercând să explice, prin gravitație, ca determinantă a structurii sale materiale, proprietățile sale de ansamblu. Preluând această poziție, a unei științe a mișcării, în care prezența întregului univers, se resimte în fiecare din componentele sale, însă nu pe căi structural geometrice, ci pe calea analizei proceselor elementare de mișcare, pe linia gândirii newtoniene, Mecanica Invariantivă, fără a părăsi cadrul spațio-temporal al vechii științe, a regăsit gravitația, ca interacțiune inerțială a maselor, și alături de ea, puțin sensibilă la distanțele curente, dar foarte sensibilă la distanțele intergalactice, o interacțiune de depărtare, similară unei forțe elastice, în mare parte responsabilă de dilatarea lui Hubble, și în aceeași vreme, de menținerea stabilității acestui Univers în limitele sale de necesitate finite"* (*Mecanica invariantivă*, 1974, p.7-8).

– *Ce v-a impresionat în creația științifică a Maestrului Onicescu?*

– În creația lui Octav Onicescu, distingem prezența unei gândiri aurorale, care divulgă orgoliile subiectivismului și referențialului, dând curs fidelității față de perspectiva ontologică a naturii, cu imanența raporturilor ei constante, logice! Fără să minimalizeze virtuțile subiectivității umane, dar și fără a ipostazia natura exterioară omului, drept ceva „străin" sau „dușman" omului, Octav Onicescu instituie ideea acelei profunde și permanente armonii „înțelegerii" dintre noi și neobositul corespondent, care este Universul.

Întemeiată pe coerența matematică, logică a lumii, viziunea pe care ne-o oferă marele matematician român dezvăluie unitatea dintre materie, mișcare, spațiu și timp, ca o exigență a profunzimii de ființare, care, dincolo de abateri și rătăciri, istoricește, este aceeași, pentru orice

subiect cunoscător, prezența perfectă a Legității și Ordinii (cosmos). Viziunea filosofico-matematică a mecanicii invariative poate fi rezumată astfel: viteza luminii (c) nu joacă un rol special; alături de gravitație, apare cu drepturi egale, o forță de repulsie, în lipsa căreia Universul ar fi fost, de mult, prada unui colaps nimicitor; spațiul și timpul nici nu se contractă, nici nu se dilată, ele nu sunt obiecte de observație directă; în lumina legii de mișcare a mecanicii invariative, se arată toate proprietățile actuale ale materiei răspândită în Univers, începând cu sistemele elementare până la cele formate de galaxiile care populează cerul. Interesante sunt studiile, publicate de Octav Onicescu, de-a lungul vieții: *Legile mișcării, în lumina materiei*, *Geometria și reprezentările spațiului fizic*; *Universuri antimarkowskiene* etc.

Superioritatea concepției matematico-filosofice a lui Octav Onicescu, față de alte cosmologii și mecanici generalizate, rezidă în legătura fundamentală dintre împlinirea imperativului de universalitate a teoriei și satisfacerea empiric-observațională (astronomică). Astfel cercetătorul Ieronim Mihăilă de la Observatorul Astronomic din București a publicat notele de confirmare sub titlul *Mișcarea periheliului* (apropierea de Soare, a planetei Mercur!).

Ca la un fapt al autenticei creații de geniu, Octav Onicescu a fost dominat, ideatic, de triada insolită: Timp, Spațiu, Obiect; în lucrările din 1981-1982, matematicianul român valorizează obiectivitatea celor trei realități. Pentru înțelegerea timpului, de pildă, savantul a imaginat un modul matematic, prin care distingem: durata individuală, mulțimea duratelor, măsura (convențională) acestora. Tot ceea ce ființează, „*se petrece în universul duratelor*”. Onicescu refuza modelul spațial relativist centrat pe contracția spațială și dilatarea temporală (a duratelor), în tentația de a se identifica „*natura reală a timpului*”. Onicescu pune accent pe măsurabilitatea duratei temporală.

Anton Dumitriu a dezvoltat în studiul său *Timpul și spațiul în concepția lui Octav Onicescu* (revista Forum, nr. 12, 1982): „*Obiectivitatea timpului, ca și a spațiului, de altfel, se face manifestă printr-o co-prezență a*

conștiinței umane la toate trecuturile și viitorurile, la toate locurile, pe care le ocupă corpurile în timpul unei durate, sau a unei mulțimi de durată."

Deși de expresă concepție realistă, viziunea lui Onicescu se deosebește de concepția lui Newton, printr-o suplă și elegantă dialectică a dependenței obligatorii dintre timp și spațiu și totodată, prin acea intuiție de fond a „identității (de raționalitate și legitate) dintre conștiință și Univers.

Filonul acestei convingeri a savantului român, trece, cu necesitate, prin exigențele monismelor filosofice autentice (Aristotel, Spinoza, Schelling, Constantin Rădulescu – Motru), care concep co-naturalitatea dintre Om și Univers, dinspre partea raționalității ființei (Logos) și nicidecum dinspre partea unei conștiințe particulare dintr-un anumit moment temporal istoric.

Marele savant Octav Onicescu acordă, desigur, un temei umanist (dar nu antropologist) acestei co-materialități, când el numește *My conscience*, tocmai această co-naturalitate sau identitate, relevată drept „*esență a ființei mele, în transformările ei continue, datorită variației impacturilor dintre lume exterioară sau interioară, cu conștiința mea*"

Străină oricărui pozitivism, ca și oricărui fenomenologism, concepția filosofică a lui Octav Onicescu ne destăinuie legități perene ale actului de creație teoretică, aidoma unui adulații fără vârstă, care se dăruie oamenilor într-o gratuitate fără limite!

Este definitiv întremător gândul, că avem la noi acasă, astfel de clipe de Înțelepciune, care ne amintesc, și reamintesc, mereu, obligația „*de a formula știința înțelegerii noastre cu Universul și ale libertăților de decizie, cu care este înzestrată ființa umană, ce-și poate cânta drumul existenței, în Dedalul complex al drumurilor, ce are la fiecare moment în față*"

– Un intelectual oricât de valoros ar fi și oricât îl poate recomanda propria creație, nu-și poate motiva prestația didactică și creatoare, fără o relație întemeietoare cu generația sa, cu cei mai puțin prestigioși colegi! Ce ne puteți spune despre aceste lucruri?

– Este cu totul îmbucurător să pot vorbi despre colegi dintre cei mai

străluciți ai contemporaneității intelectuale românești care au marcat cultura românească de la sfârșitul secolului al XX-lea și începutul Mileniului al III-lea. Mă voi referi la cei care prin valoarea creației mi-au dat curajul de a-i însoți și apoi de a mărturisi despre ei. Am făcut-o, prima dată, în eseul *Nemuritorii mor și ei*, mai mult decât colegi, prieteni și frați. Astfel într-o simultaneitate de trăire, gândindu-mă la toți dintre care cei mai mulți s-au transferat pe „Câmpiile Eliezee”!

Poetul Dan Laurențiu, pe adevăratul său nume, Laurențiu Ciobanu, născut la Podu-Iloaiei, coleg de grupă la Filozofie între anii 1958-1963, la Universitatea *Al. I. Cuza* din Iași. Autor al volumelor de poezie: *Poziția aștrilor, Imnuri către amurg, Poeme de dragoste, Ave Eva, Privirea lui Orfeu, Jurnal metafizic.*

Creato al unei poezii metafizice închinate iubirii, femeii și vieții – probabil cel mai talentat și profund poet român al sfârșitului de secol, Dan Laurențiu, deși suferind de o maladie a sistemului osos, căreia avea să-i cadă victimă, ne-a dat tuturor celor din generația sa un îndemn tonic, bărbătesc întru autenticitatea vieții, creației și valorii. Înzestrat cu o inteligență pozitivă și cu o superioară cultură filosofică, el s-a impus drept cel mai intelectual poet al timpului nostru, pe linia de creație a lui Nichita Stănescu. Îi datorez foarte mult, în primul rând tonusul viguros către demnitatea libertății de creație și înfăptuire creatoare.

Celălalt coleg și prieten, model de eleganță fizică, intelectuală și vestimentară cultiva o ironie șfichiuitoare, socratică mai ales în situația de impostură în care îi afla pe unii sau pe alții, indiferent ce rang social sau academic ocupau la un moment dat! În scurta lui existență pe acest pământ N.V. Turcu a reușit să publice puțin, din strălucitoarele lui proze scurte trebuie să amintesc volumele: *Iarba verde de acasă* (Cartea Românească), *Perturbații* (Luceafărul), *Sfinxul* – versuri (Junimea), *Asimptote* (Cartea Românească). Și-a dat doctoratul în filozofie cu profesorul Ernest Stere, în anul 1972, din comisia de doctorat, făcând parte: Alexandru Boboc, profesor la Universitatea din București, Ion Mesaroșiu, profesor la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca,

Petre Botezatu, profesor la Universitatea din Iași. Teza de doctorat trata o temă din câmpul istoriei filozofie românești: *Umanismul românesc de la cronicari la Bălcescu*.

Bolnav de ciroză umedă, foarte tânăr, N.V. Turcu ne-a părăsit în 1987, anul în care au plecat și marii gânditori ai secolului trecut: Martin Heidegger și Constantin Noica.

– *V-aș ruga să ne vorbiți despre relația dvs. cu marele gânditor de la Păltiniș!*

– Constantin Noica a intrat în viața mea spirituală încă de pe când își publica eseurile *Eminescu – gânduri despre omul deplin al culturii românești,* care avea să fie reluat alături de altele, în volumul *Miracolul Eminescian*, *Spiritul românesc în cumpătul vremii*, *Scrisori despre Legea lui Hermes* și *Rostirea filosofică românească.*

Odată cu apariția lucrărilor mele despre filosofia contemporană *Percepție și morală în filosofia franceză* (Merleau – Ponty și Simone de Beauvoir), apărută la Ed. Științifică, București, 1979 și apoi *Conștiința filosofică de la Husserl la Teilhard de Chardin,* apărută la Ed. Junimea, Iași, în 1981, m-am simțit dator să le trimit Maestrului de la Păltiniș prin universitara ieșeană Gertrud Sauer, prietena filosofului, care îmi era profesoară de germanistică la cursul post-universitar de limba germană, de la facultatea noastră, pe care l-am absolvit mai târziu, cu diplomă.

De la Noica am primit, firește, mulțumiri și totodată, sfatul pe care l-a dat multora, acela de a se apuca de studiul limbilor greaca veche și germană!

Cu acea îngăduință superioară, de părinte spiritual, filosoful *devenirii întru ființă* (tratatul său de ontologie), mă trecea nesperat, astfel – paideia printre discipolii săi metafizici!

În una dintre scrisori, pildă de încurajare părintească și profesorală, îmi amintea, faptul că din Moldova de Sus au venit în cultura noastră românească, națională: Eminescu, Enescu, Onicescu și mulți alții care au ridicat prestigiul țării în ochii tuturor străinilor. Desigur, astfel e cuvinte au însemnat – și pentru mine – un certificat de intrare într-o

aleasă familie spirituală.

Generozitatea pe care Maestrul nostru o împărțea cu toți cei ademeniți de *daimon*-ul socratic, a stârnit, nu odată, pizmă, invidie și chiar acuzații insultătoare, din partea ciracilor, pretinși deținători ai tainelor teoriei, care nu după multă vreme și-au dovedit slugărnicia politică și găunoșenia, împăunându-se cu decorații fade, fals sunătoare.

Despre Noica și Mircea Vulcănescu voi publica în lucrarea *Ministrul și Eremitul*.

– *De la ce școli de prestigiu din lume v-au venit recunoașteri a muncii dvs. în planul filosofiei și ce profesori de marcă v-au admirat activitatea didactico-filosofică?*

– Timpul istoric a fost vitreg cu toată generația noastră care aproape în totalitate a eșuat, robindu-se unei așa-zise democrații a libertății și dialogului social.

În ce mă privește, datorită și multelor și gravelor probleme de familie, mi-am consacrat eforturile operei didactice de istoric al filosofiei contemporane care mi-au adus și satisfacții precum: invitație la Universitatea din Ottawa (Canada) de către prof Theodor Geraet decanul facultății de filozofie; invitațiile la universitățile din Germania: Jena (profesorul Wolfgang Höwing, Freiburg im Breisgau (prof. P. Miron), Tübingen (prof. I Mittelstrass), Maența (prof. O. Spregardt); India, Calcutta (prof. J. Moha); Moldova, Chișinău (prof. A. Tăbăcaru, Mihai Cimpoi, Val. Matei).

Pe unele, desigur, le-am onorat cu 1-2 conferințe, pe altele nu le-am putut da curs din cauze social-politice binecunoscute.

– *Care sunt lucrările dvs. apărute până acum și ce proiecte de viitor aveți?*

– A rămas, dominator, îndemnul frățesc de a-mi continua lucrarea destinată mie: elevarea în tinerii studioși a sentimentului de prețuire a valorilor reale, autohtone și străine. Astfel, au putut vedea lumina literei tipărite: *Odiseea conștiinței filosofice moderne și contemporane* (de la Kant la postmodernism), *Chivotul syncategorematelor și infinitul*,

Rătăcirile epistemologice ale empirismului, *Filosofia criteriului și timpul funciar*, În peștera lui Platon nu se naște Christ, *Ce mult te-am iubit Eli...* (eseu despre Mircea Eliade), *O stafie umblă iar prin Europa* (eseu despre Marx și Lenin), *Lacrimile marelui orb* (eseu despre Lucian Blaga), *Teorema tetractis și aplicația ei cibernetică*, *Filosofia lui Eminescu*, *Cogitoul românesc pe meridianele lumii.*

După cum se poate vedea limpede, o preocupare esențială caracteristică a operei mele didactico-filosofice, a constituit-o cugetarea românească și din perspectiva contribuției științifice: Octav Onicescu, Nicolae Paulescu, Gogu Constantinescu, Petre Botezatu, Ernest Stere, N. Georgescu-Roegen, Emil Palade, Eugen Macovschi, Theofil Simenschy, Ștefan Procopiu, Ștefan Odobleja ș.a.m.d.

Întrucât am inițiat târziu, prin anii 2001-2002 Masterul *Filosofie creștină și dialog cultural,* la Universitatea Al. I. Cuza din Iași, până în 2010-2011 o parte a activității mele întru apărarea ortodoxiei am coordonat publicația *Adversus Haereses* până după pensionare, ca profesor consultant al Facultății de Filozofie. În această sferă, am publicat: *Melchisedec – Lumina ortodoxiei românești*, *Patriarhie și autocefalie*, *Splendoarea bucuriei în ontologia trinității*, *Sensul teantric al iubirii*, *Eschaton – elegia sfârșitului – înviere și judecată* (Dumitru Stăniloaie și Bartolomeu Anania).

Istoria patriei nu mi-a rămas străină ci, dimpotrivă i-am consacrat mi multe lucrări, o voi aminti doar pe ultima dar nu și cea din urmă: *Basarabie frumoasă, pregătește-te mireasă – Imnele Regatului România.*

– Văd că în tot ce a-ți întreprins, până astăzi, preocuparea care v-a dominat, a fost aceea de a vă alege un model și nu de a-i urma sfaturile, sau de a vă asemăna cu unele în acțiuni și înfăptuiri!

– Este adevărat, dar peste toți, am rămas să răspund dorințelor tatălui meu Nicolae Ghideanu, simplu tâmplar la atelierele Fabrici de Zahăr din Roman.

revista *Singur*, 20 noiembrie, 2016

Dimitrie Grama

„Voi lua cu mine noaptea”

Pe medicul-poet Dimitrie Grama l-am „cunoscut” pentru prima oară în anul 2006, pe când lucram la editarea volumului „O antologie a literaturii nemțene”, o carte document, o carte de suflet, purtând semnătura regretatului scriitor Laurian Ante.

Mărturisesc că un vers al poetului Laurian Ante a fost mereu în gândul meu, în toți acești ani de activitate editorială: „Chiar dacă suntem săraci, vieții nu avem voie să-i rămânem datori ...” Se pare că acum, în anul 2014, viața nu vrea să-mi rămână datoare și îmi oferă posibilitatea de-al „reîntâlni” la mare distanță geografică (și geopolitică), pe poetul Dimitrie Grama. Interesantele articole, adevărate eseuri, apărute în revista *Neamul Românesc*, cât și prietenii din alt „timp istoric” m-au edificat asupra credinței literare a poetului Dimitrie Grama. Știam că medicul de notorietate europeană Dimitrie Grama, născut la 25 octombrie 1947 la Reșița, după perioada suedeză, petrecută la Stockholm – unde a obținut un Master of Science la Facultatea de Științe și a absolvit Medicina la faimosul Institut „Karolinska“ se stabilise în Danemarca, dar cu stagii profesionale și în alte țări europene: doctor chirurg la diverse spitale renumite, cum ar fi Upsala University Hospital (unde a stat 11 ani), Liverpool University Hospital, Norfolk & Norwich University Hospital, King Abdul Aziz Teaching Hospital în Arabia Saudită, iar acum este rezident în Gibraltar. Prin anii 1985-86 a publicat câteva poezii în ziarul lui Virgil Ierunca, „Limite”, la Paris, iar din anul 2000 a publicat cărțile: „Făptura cuvântului”, „Vânătoarea de umbre”, „Elegiile depărtării”, „Suflete

atârnate de catarge", „Pasărea melancoliei", „Neguțătorul de imagini", „Voi lua cu mine noaptea", „Dă-mi mâna ta, străine!", „Bastian și alte confidențe", poetul creând o poezie singulară, de o factură inedită, încadrată cel mai adesea „cotidianului mistic".

Îndrăznesc să-i pun și eu câteva întrebări, poate incomode, dar firești:

– *Dragă Dimitrie, dacă a trebuit, fatalmente, să alegi exilul sau calea pribegiei prin Occident, de ce ai ales Danemarca, micuța patrie a filosofului Sören Kierkegaard, precum și a fizicianului Niels Bohr (care a fost și fotbalist în echipa națională daneză), cel care a calculat și magnetonul (momentul mecanic al electronului), alături de marele nostru fizician ieșean (român, deci) Ștefan Procopiu? Așadar: de ce Danemarca și acum ai ajuns, iată, la porțile Mediteranei, în Gibraltar?*

– Sufletește și mintal am ales calea pribegiei pe la vârsta de 14-15 ani, atunci când, fără să caut, fără să mă străduiesc în vreun fel, am văzut adevărata față a comunismului.

În cartea „Ilidia", care în mare parte este autobiografică, am încercat să mă reîntorc în copilărie, tocmai poate pentru că, acum la a treia vârstă, voiam să-mi explic mie însumi de ce am făcut ceea ce am făcut.

Copil cu origine nesănătoasă, am încercat cu disperare să fiu acceptat de societatea mea care, pe vremea aia, era școala primară și, atunci când până la urmă am fost și eu făcut pionier, nu numai că am acceptat îndoctrinarea comunistă, ci am devenit un tânăr luptător comunist. Această perioadă de confuzie a durat vreo trei ani, de la vârsta de unsprezece ani și până pe la paisprezece ani. Atunci realitatea mi s-a arătat în toată cruzimea ei și m-a schimbat pentru totdeauna. Mi-a deschis ochii și m-a forțat s-o „vad" despuiată de minciună omenească. De atunci încoace, ascult discursul „omului" și îl accept doar când sunt convins că acest discurs este sincer, fără ambiția parvenirii și că este folositor umanității în general și mai ales folositor acestei planete care ne găzduiește, printre milioanele de specii și pe noi oamenii. Da, cum spui, am ales calea pribegiei și de multe ori cred că sunt un pribeag profesionist, sunt unul care își tot caută locul de odihnă și nu-l

poate găsi, până când, bag sama, odihna eternă îl va găsi și odihni în îmbrățișarea ei rece. În anul 1969, făcând parte din Echipa Națională de Atletism, după un concurs internațional la Stockholm, am rămas acolo, în Suedia, cu doar ce aveam pe mine și vreo 150 de dolari.

După vreo cinci zile, din întâmplare, m-am întâlnit cu un alt fugitiv din același lot, Valeriu Raut, săritor de triplusalt. S-a mirat să mă vadă acolo, dar mi-a destăinuit că „m-a bănuit" că vreau să fug din țară, deoarece știam limbi străine și nu prea aveam de-a face cu ceilalți sportivi. Planuri de emigrare sau de fugă în Vest nu se discutau pe vremea aia nici cu cei mai buni prieteni!

În orice caz, în Suedia am reușit să-mi fac toate studiile și acolo am întâlnit și alți români de excelență: Prințul Cantacuzino, Paul Lahovary, Magda Mantu Ljungberg, Sergiu Celibidache și pe George Emil Palade, când a venit la Stockholm să primească Premiul Nobel. Eram student la medicină atunci și Palade ne-a ținut o lecție la „Karolinska". Am vorbit cu el câteva minute pe românește.

Tot în Suedia am început să-mi notez gândurile și să fiu mai ordonat cu ceea ce scriu, mai ales cu acele scurte frânturi de text, pe care acum le numesc poezii.

Ciudat că-l amintești pe Kierkegaard! Unul din vechii mei prieteni, pe când eram student la Cluj, Adrian Arsinevici, mare sportiv și el, are 6 dan în karate și e stabilit la Aarhus în Danemarca de prin 1973, este cel mai bun traducător în limba română a lui Kierkegaard..

În Danemarca am ajuns târziu, în 1996, primind un post de chirurg șef în sudul Danemarcei. Îi sunt foarte recunoscător Danemarcei cu berea ei bună, care m-au ajutat să fiu foarte „productiv" în ale scrisului!

Gibraltarul, ca și probabil celelalte locuri, nu l-am ales eu, ci el m-a ales pe mine acum vreo cinci ani și de atunci mă tot încordez și mă screm să mișc Pilonii lui Hercules, mai acana, mai înspre noi. Nu plec de aici până nu reușesc!

– Cum explici – pentru noi cei mai puțin inițiați – cununia, armonia transcendentală – dintre medicină (mai ales, chirurgie) și poezie, în

întreaga ta creație?... România este cunoscută mai cu seamă în Europa, dar nu numai! prin operele unor savanți poeți sau savanți filosofi (cazul unui Stéphane Lupasco, fiind de departe revelator!), dar sinteza dintre o lirică non-creștină și sapiențială și prestația (praxis-chirurgicală) unei științe (medicina) se poate întâlni mai rar. Cum explici „cazul" Dimitrie Grama?

– Mai demult timp am observat că lumea, mai ales doctorii încearcă cu disperare să facă niște legături între medicină și alte creații artistice: muzică, literatură, pictură și sculptură. Eu nu cred că doctorii, mai ales generația actuală, ar avea vreun avantaj genetic sau cultural față de alte meserii, oricare ar fi ele și, proporțional, doctorii nu produc mai multă artă in comparație cu, hai să zicem, „omul de rând". Și dacă ne uităm cu atenție la cei care sunt amintiți în istoria literaturii/artelor, sunt oameni care nu erau numai doctori, ci erau, așa cum erau mai toți oamenii educați în antichitate și evul mediu: matematicieni, preoți, fizicieni, filozofi sau avocați. Cred că multe legături poezie – medicină se fac din simplul motiv că grecii antici, ca să facă economie de zei, l-au intitulat pe Apollo ca zeu al poeziei și al medicinei și pe Pallas Athena zeiță a poeziei dar și a vindecării rănilor de război. Deci este vorba de o confuzie veche.... Sunt câțiva doctori care au excelat în vers și proză și pe care îi cunoaștem doar pentru că ne-au lăsat mărturia cuvântului, gândului și sufletului scris. Rabelais, von Schiller, Bulgakov, Cehov si John Keats, cel care ne spune din ținuturile neființei:

„Here lies One
Whose Name was writ
in Water"

Îmi place mult și Voiculescu. Îmi place foarte mult. Nu, doctorii obișnuiți sunt niște tocilari, unii mai talentați, alții mai tăntălăi. Obișnuiți înainte vreme să fie ridicați în slăvi de „prostime" acum, în această eră modernă în care egalitatea este cea care definește orișice, doctorii se simt neglijați, se simt prost tratați că li se acordă semnul de egalitate cu alții, vezi doamne, lor inferiori.

De aceea poate se organizează în diverse mișcări „doctoro-culturale" și se expun pieței nu ca poet sau scriitor, ci ca „doctor-poet", „doctor-scriitor"! Cred că este vorba de nesiguranță atunci când încerci să expui mai mult decât este necesar.

Un doctor bun este un doctor bun fără să fie nevoit să adauge „doctor violonist bun" și invers.

Prin anii 1975-80, fiind prin Franța, am auzit de Ștefan Lupasco și am încercat să înțeleg filozofia lui. Ceea ce am înțeles era doar partea matematică, științifică a ambiției lui de a lămuri discursul filozofic. Bine, la fel ca majoritatea filozofilor moderni și Lupasco cade pradă dialogului filozofic absurd, de neînțeles și până la urmă fără importanță practică.

Vorba lui Cioran: „*poți să vorbești mult mai multă filozofie cu orice cioban din Carpați decât cu filozofii Parisului*".

În concluzie, cred că orice ființă umană are caracteristicile și talentele pe care le poate asimila și folosi. Sunt oameni cu „talente ascunse" sau cu „potențial", dar aceste însușiri nu au nicio valoare dacă nu sunt expuse și criticate. Pe lângă însușiri, cel care se expune publicului, trebuie să aibă curaj sau nițică nebunie. În continuare se descoperă opere-capodopere anonime. Păcat că acei creatori nu au avut curajul să împartă atunci, în timpul vieții, creația lor cu semenii lor. Sau poate că așa a fost mai bine pentru ei, putând să-și continue munca în arta lor, neconturbați de părerile unora și altora. Nu toți caută gloria! Mediocritățile sunt cele mai avide după glorie.

Eu am avut norocul să-l întâlnesc pe Virgil Ierunca care edita ziarul „Limite" la Paris și el m-a încurajat să scriu și să public.

Mai apoi, scriitorul nemțean Laurian Ante mi-a adunat materialul și ajutat să public primele cărți de poezii. Nu cred că fiind doctor sau chirurg am avut o mai mare inclinație spre poezie sau artă, ci mai curând fascinația științifică, fizica și matematica mi-au adunat și cristalizat gândurile și m-au obligat să le expun așa cum le-am expus.

– *Cum arată o zi din viața ta, Dimitrie?*

– O zi din viața mea se remarcă prin nespectaculosul cotidianului urban și deci banalitatea preconizată lasă spații imense pentru surpriză și vis. Mă trezesc ca un automat, niciodată nu am avut nevoie de ceas deșteptător și cred că există și alții ca mine care posedă un ceas interior programat instantaneu, programat doar de simpla dorință sau necesitate de a te trezi. Fără acest ceas poate că aș prefera să rămân în vis pentru totdeauna și să nu mă mai trezesc.

În afară de munca de la spital, nu-mi fac planuri. În afară de lucrurile legate de meserie, nu am avut vreodată ambiția să termin ceva „la termen", să citesc, să mă documentez, sau să scriu un anumit număr de pagini. Nu sunt disciplinat în acest sens și am avut mult timp o admirație pentru oamenii care puteau să-și planifice ziua și să respecte acea planificare. Acum mi-am pierdut admirația pentru astfel de oameni!

De mic copil am fost învățat să nu mănânc micul dejun. Primeam, de obicei, o ceașcă de ceai „rusesc" sau o cafea cu lapte, iar mai târziu, depinde de veniturile familiei, mâncam un „corn" sau vreun covrig la școală, în pauza mare. Această obișnuință, pe care unii o critica că ar fi nesănătoasă, mie mi-a priit și chiar m-a avantajat în munca de chirurg, unde deseori ești nevoit să-ți păstrezi calmul și concentrația mintala ore în șir, fără să mănânci. Apoi, nu doar ore, ci zile întregi, pot să „ard gazul", fără să-mi pese că sunt nefolositor omenirii sau mie însumi.

Dacă din întâmplare îmi vine vreo idee sau vreun gând interesant, încerc să-l notez, chiar dacă sunt la clinică, față în față cu un pacient, sau la restaurant. Multe idei interesante sau versuri le-am pierdut prin diverse buzunare sau nu le-am notat crezând că o să mi le amintesc mai târziu.

Seara mă pregătesc să adorm și cel mai bine adorm acum la televizor ascultând diverși idioți care ne tratează pe noi de idioți și încearcă să ne vândă tot felul de aiureli: propagandă politică, democrația americană, drepturile homosexualilor, problema palestiniană și cea ucraineană,

educarea liberă a copiilor, ș.a.m.d.

Mă țin treaz programele științifice despre univers și filmele științifico-fantastice, filme de o naivitate clară, dar care și acum fascinează copilul ascuns în mine.

Mă fascinează în continuare medicina și mai ales genetica cu toate că, la sfatul profesorilor de la „Karolinska" și Uppsala, am fost educat/antrenat să devin și să profesez ca și chirurg. M-au păcălit cu vorbe dulci; „Dimitrie, ai mână bună și judecată de chirurg".

Din când în când citesc sau recitesc anumite cărți. Tocmai acum citesc cartea lui Paul L. Nunez: Brain, Mind, And the Structure Of Reality și în paralel recitesc cărțile lui Gregor von Rezzori: *Memoirs of an Anti-Semite* și *An Ermine in Czernopol.*

– Nunez trezește interesul prin abordarea profundă a echilibrului între cunoaștere și ignoranță: Ce știm cu adevărat despre noi înșine și universul nostru?... Un subiect interesant care nu poate fi abordat superficial. Ce mai lecturezi, mai citești poezie?

– Citesc rar poezie și aproape deloc teatru. Am lipsuri mari în privința literaturii și cu toate astea dorm bine! Cred că sunt destul de inconștient privitor la ce și cum este important pentru un om de cultura. Nu sunt membru în nicio asociație literară sau culturală și deci ziua mea obișnuită este lipsită de întâlniri importante, lipsită de „simpozioane și prezentări". Nu mă pot lăuda, ca alții, că am participat la întruniri importante și nu prea am multă experiență în experiența altora.

La sfârșit de săptămână, dacă nu mă dor prea tare spatele și încheieturile, mă duc să joc golf. De obicei și Livia, soția mea, vine cu mine. Se supără pe mine dacă îi comentez loviturile, se supără tare, cu toate că eu îi vreau binele fiind jucător mult mai bun.

Mi-am dat seama că nu-i bine să comentezi strădania altcuiva, chiar dacă ai cele mai bune intenții...

Cam așa îmi trec zilele și rog cititorul să mă scuze pentru banalitatea în care trăiesc.

– Un prozator se exprimă prin scris ca o justificare a incursiunilor filosofice în domeniul epic. Perpessicius consideră că romancierul nu uită niciodată că misiunea lui este să facă față fiecăruia: nenorocitul și bogatul sunt egali în fața condeiului său – pentru el țăranul are măreția mizeriei sale, după cum bogatul micimea ridicolului său, bogatul are pasiuni, țăranul are nevoi. Prin prisma profesiei, ca medic – și încă, chirurg – ai avut avantajul să studiezi toate „plăgile" societății în care trăim. Să fie această incursiune în domeniul liric, o evadare?

– Cred că-i destul de greu de explicat cum și de ce un om oarecare alege o anumită formă de expresie literară. Înțeleg că pictorul sau sculptorul încep să-și cultive un talent evident, și anume reproducerea naturii și a formelor existente. Ei pot să deseneze, lucru greu, pentru mine aproape imposibil. O frunză, un purcel sau o casă, dacă le desenez eu, arată cam la fel!

De asemenea marii compozitori, prin care muzica curge ca un izvor de o nesecată frumusețe! Poetul și el, dacă este vizionar și mai ales dacă poate sintetiza esențialul în câteva cuvinte, are un „dar".

Cred că majoritatea celor care scriu, fac acest lucru cu cele mai bune intenții și își publică proza cu speranța că împart „ceva" cu altcineva, cu un străin oarecare și de asemenea cred că majoritatea celor care scriu găsesc oameni care le apreciază rândurile, găsesc adepți. Chiar dacă un singur cititor te „descoperă" și te citește astăzi, cine poate să prevadă ce se va întâmpla mâine?

Pe van Gogh nu l-a „descoperit" și nu l-a cumpărat nimeni în timpul vieții și totuși ce păcat și pierdere ar fi fost dacă el nu persevera....?!

De mic copil am asistat la un „dialog" filozofic, întreținut de tatăl meu cu fratele lui. Nu am înțeles multe atunci, la fel cum numai în parte înțeleg acum ce vreau să spună diverși savanți pretențioși, care în tratate grele încearcă să încurce și să complice lucrurile, numind această activitate filozofie.

Perpessicius nu poate fi luat în serios! El confunda țăranul cu nevoia-măreția și bogatul cu pasiunea și micimea, dar la ce te poți aștepta de la

unul care confunda mereu noțiunile: legionar – comunist, etc. Cred că a fost un bun comerciant, un om care s-a orientat și s-a adaptat „pieței". A știut să se vândă bine!

Apoi mai cred că majoritatea oamenilor experimentează cu „evadarea" care, bine-nțeles, face atunci parte din cotidianul fiecărui individ și poate că nu este o „evadare", ci mai degrabă o regăsire, o re-întregire. Experiența mea de doctor și de chirurg cred că m-a învățat să fiu atent la om și la nevoile lui. Să-l iau în serios și să încerc să-l înțeleg și atunci când, din cauza bolii, devine agresiv în neputința lui, dar și atunci când, scăpat de belea, hiperbolizează meritul doctorului.

S-ar putea ca, fără să-mi dau seama, experiența mea de doctor să mă fi ajutat să judec anumite personalități, dar acest lucru nu prea l-am folosit în ceea ce scriu. Eu, după cum poate ai observat, scriu poezie simplă, proză simplă, fără personaje complicate psihic sau social.

De multe ori mă întreb dacă nu cumva această cunoaștere a omului, de la măruntaie până la ochii frumoși și schizofrenie, mai mult mă încurcă decât să mă ajute. Cumva parcă complică lucrurile și eu încerc să le deslușesc.

– Atunci când îți mărturisești afinități literare cu Borges și Jimenez ori Vicente Aleixandre, nu crezi că nutrești și ceva înrudit cu universul (și limbajul chiar) unui Saramago (bineînțeles, pe urmele unor Kafka și Camus?) În această situație, nu te-ai depărtat prea mult de un Urmuz, sau, mai aproape, de Marin Preda?

– Afinitățile mele literare cu Borges, Jimenez sau Aleixandre, cred că se bazează pe interpretarea pe care eu, ca și cititor, o dau versurilor sau prozei acestor creatori.

Poate că o mare parte din ceea ce asimilăm și, în parte, „copiem" din operele înaintașilor corespunde cu o imaginație similară, cu un model de gândire aparte și un simbolism deja acceptat și de unii și de alții.

Versurile mele, nu se aseamănă aproape deloc cu cele ale lui Borges, Jimenez sau Aleixandre și cu toate astea, cred că suntem apropiați în „filozofia" textului, în răspunderea față de cuvântul expus.

Ai dreptate atunci când amintești „universalitatea limbajului și a expresiei literare", deoarece majoritatea celor care scriu combină o inspirație proprie, caracteristic individuală cu cunoștințe mai vechi, cu frânturi de text și vers ale unor înaintași care, vrând-nevrând, ne-au influențat și, chiar aș avea curajul să susțin, ne-au forțat să le urmăm calea. În fiecare din noi este ascuns și puțin Homer și puțin Ovidiu și puțin Shakespeare, Cervantes, Dostoievski, Creangă, Eminescu sau Sorescu.

Camus este unul din dascălii mei preferați, nu atât în ceea ce privește nuvela în sine, ci în profunzimea și seriozitatea cu care te privești pe tine însuți în contextul ideii și cel al existenței umane. La fel și Kafka sau Urmuz, care in absurditatea textului, introduc „omul" care, în fond, creează orișice absurditate. Pe Marin Preda l-am citit demult, în adolescență, atunci când literatura nu avea mare importanță pentru mine. Îmi aduc aminte vag de „Moromeții" lui, dar am impresia, că pe lângă proza chinuită, fiind supusă unor reguli de constrângere și de cenzură, Marin Preda a fost un reprezentant demn al literaturii române din acea perioadă.

Vezi, eu nu mă pot lăuda, ca mulți alții, că am început să citesc și să scriu deja din pruncie și nici nu am la îndemână „șabloane" pe care unii le folosesc excesiv, cum ar fi: „ Am citit de mic copil tot ce mi-a căzut în mână și, grație profului cutare de limba română, am fost stimulat să scriu și texte și versuri și teatru și romane și, și, și.....".

Nu, eu am fost clasat ca mediocru la limba română, mai ales la liceu și, la scurt timp după terminarea liceului, am părăsit țara. Limba în care eu scriu este o limbă pe care mi-o amintesc, câteodată mai ușor, câteodată mai greu și de aceea mi-a luat mult timp până am „debutat", primele versuri fiind publicate abia în 1985 de Virgil Ierunca, când aveam aproape 40 de ani.

Deci, nu m-aș mira prea tare, dacă cineva descoperă în versul sau textul meu afinități cu Borges, Urmuz, Creangă, Camus, Dante Alighieri sau Nichita Stănescu, pentru că nu pretind nicio exclusivitate sau totală originalitate și sunt mândru că am putut înțelege și reda,

poate în altă formă, puțin mai personală, frânturi din gândurile sau simțămintele unor înaintași iluștri.

Cred că marea majoritate suntem influențați unii de alții. Există și excepții, creatori care pretind că sunt inspirați doar de muze divine, dar de obicei acei creatori sunt analfabeți și înființează religii.

– În literatura română din timpul nostru istoric, atât de politizat, vezi posibilă, la noi (după Al. Soljenițîn, Paul Goma ș.a.) o proză-poetică, de elevație filosofică, în stare să respingă (fie și liric!): minciuna, lăcomia, corupția, diversiunea și delațiunea, trădarea și protecția politică?

– Sunt convins că România are multe talente culturale și are o tradiție sănătoasă în literatură. Nu pun aici la socoteală, perioada socialist-comunistă de întunecime, dar chiar și atunci au apărut și s-au dezvoltat talente de excepție ca Sorescu sau Stănescu și chiar controversatul Păunescu și probabil mulți alții pe care eu nu-i știu.

În legătura mea literară cu țara, sunt foarte impresionat de Adrian Alui Gheorghe, poet și prozator autentic, o voce importantă în acea țară la ora actuală, acum când intelectualul român încă bâjbâie în ceața post-comunistă și este în continuare „timorat" de vechea gardă, de vechea gașcă fost comunistă, acum naționalist-patriotică.

Cred că cu timpul mulți impostori, oameni fără caracter și mai ales lipsiți de talent, dar ridicați în slăvi de o noua nomenclatură coruptă și incompetentă, vor fi înlocuiți de adevăratele talente care așteaptă să dispară odată mucegaiul ăla care acoperă și înăbușă adevărata cultură românească.

În proza și versul lui Alui Gheorghe văd talent, văd decență umană, văd o perspectivă de viitor. Undeva suntem frați de cruce în gândire și expunere și asta mă bucură și îmi dă speranțe.

Probabil că vor mai dura vreo cincisprezece-douăzeci de ani, de literatură și cultură obscură, servilă unor interese politice sau financiare sau altfel spus, cred că România culturală se va lupta cu o perioadă, sper cât mai scurtă, de literatură mediocră sau chiar slabă, proastă. Acest lucru va dispărea odată cu troglodiții, corupții, foștii comuniști care în continuare au monopol la „cultură".

Nu-mi permit, de aici de unde sunt, să dau sfaturi, dar cred că este foarte important ca intelectualitatea decentă română, care are ca prim interes promovarea unei culturi sănătoase să se „găsească", să se sprijine unii pe alții și mai ales să fie „dascăli buni celor care acum cresc și se formează ca intelectuali".

Doar așa se poate scăpa de o cultură și literatură bazate pe „minciună, lăcomie, corupție, diversiune și protecție politică".

Țara Românească are nevoie de dascăli buni în toate domeniile vieții publice, dar mai ales în cel al culturii, care este motorul genetic al unei societăți sănătoase.

– O întrebare îmi stăruie în minte: Cum s-ar fi auzit în limba daneză, metafore atât de inedite precum: „pasărea melancoliei", „făptura cuvântului", explozie ontologică", „râsu-plânsu", „umbra gândului"? Crezi că minunile poeziei (și limbii) noastre pot fi translatate cu ușurință și în alte limbi, mai ales în limbile nordice?

– Nordicii, în general, sunt foarte poetici și limbile nordice sunt și destul de „sentimentale" și destul de abstracte, încât aproape orișice ar putea fi tradus și asimilat de daneză, suedeză, norvegiană sau islandeză.

Ioan Grigorescu, fostul cineast, poliglot și scriitor român, entuziast cititor al poeziei mele „scurte", a crezut puternic că versurile mele se pretează foarte bine traducerii în alte limbi. Probabil că dacă mai trăia, s-ar fi străduit în această direcție, dar el mort, eu diasporean...Am citit câțiva poeți români actuali traduși și expuși Vestului ca virtuoși, dar ori traducerile au fost de proastă calitate, ori poeții slabi, pentru că impresia pe care mi-au făcut-o acele „opere" a fost deplorabilă. Multe texte de mare vulgaritate, greoaie în metaforă (dacă exista vreo metaforă) și mai ales fără miez, fără noimă, fără inimă. Vorbesc aici de traduceri și nu de textul original, care sper, spre binele creatorului, să fie mult mai interesant și mai bun.

Cred că există o mână de „poeți ai curții", care continuă „tradiția" comunistă în post-comunism și sunt susținuți puternic de cei care acum încearcă să-și ascundă trecutul și să-și construiască un viitor

promovându-și slugile.

Din păcate, există încă multă prostituție culturală în România și eu înțeleg foarte bine de ce acest fenomen este posibil, dar cum am mai spus, sunt convins că această perioadă de vreo 50 de ani, reprezintă o formă de tranziție, de metamorfoză, din „vierme" în fluture.

Aleși cu grijă și răspundere, poeți și scriitori români din țară dar și din diaspora ar putea să fie traduși bine și ar putea avea succes literar în țările scandinave și în restul lumii.

– Cum ar putea înțelege nordicul (în Europa) problemele de care se lovește, astăzi, România: corupția, diversiunea (noaptea minții), impostura (în plan axiologic sinonim cu răsturnarea ierarhiei valorice), nepotismul politic ?

– Bine-nțeles că toate aceste „fenomene sociale": corupția, imoralitatea, nepotismul, etc. există și în societățile din Nordul Europei, dar oricum există o mare diferență de atitudine și responsabilitate. Pe când în Sudul Europei nepotismul, șmecheria și iresponsabilitatea fac parte din activitățile cotidiene curente și sunt acceptate de toate păturile sociale și politice, ca un „armament" pentru succes, în țările nordice, aceste atribute fac parte din Codul Penal.

De multe ori am auzit români, chiar și aici în străinătate, comentând diverși parveniți sau criminali social-politici atribuindu-le caracteristici, în mentalitatea lor, „pozitive": „Ce vrei domnule, s-a învârtit, a fost deștept!"

Deci adânc în concepția românului Șmecheria este pusă la egalitate cu Deșteptăciunea/Inteligența și omul imoral care folosește tot felul de trucuri murdare ca să parvină, este deștept!!!

Mai la început, mă revoltam și acești oameni „normali" mă întrebau foarte serios: „Lasă-mă domnule în pace, parcă D-ta dacă aveai posibilitățile alea, nu făceai la fel?"

Ei, bine, eu nu făceam la fel, pentru ca „să fac la fel", însemna să mint, să fur, să distrug alți oameni, etc. și n-am fost niciodată antrenat în acest sens.

Lumea din țările nordice știe că există corupție în România, dar ei știu lucrul acesta așa, în teorie, dar nu sunt capabili să-și imagineze amploarea corupției de care suferă acea țară. Pentru ei este de neimaginat ca un ales al poporului să fie hoț, să fure avutul poporului și, după ce-a fost prins, să fie iertat! Nu pot să-și imagineze ca un Prim Ministru își pune gagica sau sora sau fiica în diverse posturi grele prin ministere sau pe la ambasade. Etc. Etc. Etc.

Aici iresponsabilitatea politică, furtul, minciuna și, în general, corupția oricărui demnitar este aspru pedepsită. Un om compromis din punct de vedere moral nu poate face cariera politică și probabil că nu poate funcționa nici ca portar la Primărie.

În principiu, nordicul poate să-și creeze o imagine mintală a Corupției , dar în realitate nu înțelege nimic. Pus în direct contact cu „cotidianul românesc", face scurt circuit cerebral și exclamă: „Așa Ceva Nu Există!"

– Asistăm la o schimbare în ce privește criteriile de apreciere a artei. A existat o artă păgână, care a fost căutată în umbre, mistere, aspirație și infinit, într-un cuvânt: melancolie și o artă creștină. Acum romantismul este exclusivist și exagerat. Într-un vers care m-a fascinat afirmi:

„la moarte, voi cădea
din vise, de memorii
din viață și din fotografii.
La moarte, numai moartea
o voi lua cu mine
în pumnii strânși închiși".

Un scriitor, Mateiu I .Caragiale – mai puțin cunoscut, din păcate – ne-a lăsat o valoroasă observație de inspirație proustiană, un mare adevăr psihologic: „imaginile ce le păstrăm despre semeni sunt alcătuite dintr-o serie de clișee parțiale și moartea nu le eclipsează pe toate deodată". Putem spune că în poezie există o lume ideală împăcată, unită, în care se liniștesc discordanțele realității și durerile pământului?

– Arta și Cultura s-au schimbat mult de-a lungul veacurilor și

probabil că acest dinamism va continua și în viitor. Noi, oamenii, putem să avem mai multă înțelegere și afecțiune pentru o anumită formă de expresie, pentru un anumit stil și acest lucru este normal și face parte din selecțiile atât conștiente, cât și inconștiente pe care, presupun, le facem ca să ne simțim bine. Și mie îmi place mai mult „romantismul" clasic, așa cum îmi place și muzica clasică armonioasă, dar apreciez mult și proza sau teatrul absurd. Sunt de asemenea fascinat de evoluția tehnică, sunt fascinat de acel viitor în care voi fi jumătate om, jumătate mașină. Care parte din acest organism simbiotic va crea? Fiecare cu arta lui, sau vor colabora, sau și una și alta?

Această atitudine indulgentă față de diversele curente nu mă face să fiu imun la tâmpenie sau la extrema vulgaritate.

Oskar Wilde a spus că: „tot ce este scris și publicat, este făcut cu cele mai bune intenții" și sunt de acord cu el, dar acest lucru nu mă obligă să accept totul sau să-mi placă totul în aceiași măsură.

Vezi, dragă Emilia, eu sunt un romantic și mare parte din poeziile mele, cu toate că sunt scurte, sunt romantice. Dialoguri cu dumnezei, șoapte de iubire, prietenia, iarba, păsările și lacul, dar și relația cu actualitatea și cu eternitatea.

„La moarte numai Noaptea
o voi lua cu mine
În pumnii strâns închiși"...
Ca să vă las vouă Lumina!

Poezia, zic eu, este un act de „descărcare", aproape instantaneu, care se produce atunci când ești plin de cuvinte care „spun ceva", cuvinte care se potrivesc așa de bine unul cu altul că aproape că au sens și luate doar două – câte – două la o poezie pe care o aștern pe hârtie, nu prea am ce să schimb, nu vreau s-o fac mai frumoasă sau mai interesantă decât este. Pentru mine sau pentru demonii mei am scris-o și dacă cititorului nu-i place și ar vrea s-o schimbe, înseamnă doar că eu și acel cititor nu avem aceleași forme de expresie și de înțelegere. Nimic rău în asta! Dar de aceea cred că în poezie nu poate fi redată doar o lume

ideală, împăcată și unită. Lumea poeziei este nemărginită, atât în conflicte, durere și mizerie, cât și în înțelegere, compasiune și fericire. Și aceste sentimente îl bântuie atât pe poet, cât și pe cititor.

Eternitatea și Moartea, reprezintă pentru mine, cei mai buni sfătuitori.

O poezie în care magia instantaneului este șlefuită prea tare, nu mai este poezie!

– Într-un articol intitulat „Omul, mașina și societatea modernă", „devoalezi" în cuvinte pline de realism dialogul care există între lumea interioară și cea exterioară, strădania umană de a atinge o „conștiință", un spirit elevat... articol ce m-a impresionat profund și mărturisesc că l-am aprobat în totalitate. În multe articole publicate în revista „Neamul Românesc" militezi pentru normalizarea vieții societății românești. Cum vezi evoluția României? Cum vezi viitorul artei, poeziei, culturii românești, într-o lume pândită, marcată de pericolele kitsch-ului, ale non-artei, implicit non-valorii și inautenticității axiologice?

– În serialul de eseuri Omul-Mașină, am încercat să-mi expun parte din propria filozofie, nu pentru a instrui, a educa pe altcineva, ci pentru a mă înțelege pe mine. În esență, textele acelea, sunt niște mărturisiri intime care, probabil, nu au mare importanță pentru semenii noștri, dacă nu sunt, așa cum tu ești, pe aceiași lungime de undă.

Ființa umană își dă prea multă importanță și vorbește, în mod serios, pe ton grav, despre lucruri pe care nu le posedă sau nu le înțelege, printre care este și „conștiința". O grămadă de filozofi au scris mii de pagini de texte greoaie despre acest lucru. Și de ce sunt aceste texte greoaie și de neînțeles? Pentru că acei filozofi habar nu aveau despre ceea ce vorbeau. Păcat; oamenii, în naivitatea lor naturală, îi iau în serios! În concluzie și pe bună dreptate, nici eu nu mă pot aștepta să fiu luat în serios de semenii mei!

Privitor la evoluția României, cu tot scepticismul care, în general, mă caracterizează, sunt totuși optimist. Sau așa vreau să fiu, pentru că iubesc țara aia cu nenorociții ăia de români, șmecheri și deștepți, umili și proști, hoți și generoși, răi și buni.

Sunt optimist tocmai pentru că există această varietate umană care poate naște cele mai formidabile lichele, dar și cei mai inspirați poeți sau matematicieni!

Uite neamțul: e unu și unu, toți îndemânateci, toți capabili să facă șuruburi perfecte sau să meargă cot la cot și, la ordin, să tragă perfect cu mitraliera! Este ordonat neamțul și ascultător, atât de ascultător că poate să ne extermine pe toți, fără să-i pară rău.

Nu are inima românului! De aceea cred că România are o șansă să se ridice în viitor, chiar dacă acest viitor este mai îndepărtat în timp și generația noastră nu-l va mai prinde. Vor trece încă vreo 50 de ani până când ordinea social-politică va fi alta, bazată pe principii mai sănătoase.

România ar trebui să încurajeze „satul și țăranul" român și să-și bazeze o mare parte din economie pe agricultură și pe natura frumoasă și sălbatică.

Toate culturile lumii sunt amenințate de „modernism și superficialitate", și România nu face excepție. Oricum ar trebui să existe un echilibru între valori. Prea multă vulgaritate și superficialitate expusă atât în mass-media, cât și în cultură va duce, bine-nțeles, la dispariția multor valori cunoscute de noi acum, dar sunt convins că întotdeauna vor fi și alții, deosebiți, sensibili și cu o gândire și imaginație „clasică", și aceștia vor duce mai departe arta și cultura adevărată. Cred că mai curând „manelismele" și alte teribilisme vor fi vulnerabile în timp și vor risca să dispară.

Arta și cultura adevărată se vor schimba, dar nu vor dispărea atâta timp cât se nasc oameni ca noi.

– Mai există punți spirituale între „lectura românească" și cea „străină"?

– Cum am amintit mai înainte, eu nu aparțin niciunei instituții culturale sau vreunui grup cu interes de contact sau promovare a relațiilor culturale și de aceea nu sunt destul de angajat în acest domeniu, cel al „legăturilor" spirituale sau culturale între Occident și România, dar, sincer, cred că există punți spirituale între toate culturile lumii.

Lectura românească și cea străină au un numitor comun: creatorul și cititorul care, și unul și altul, folosesc același vocabular, aceleași cuvinte scrise poate cu semne diferite, dar care au toate același înțeles.

Nu prea văd în librării sau biblioteci scriitori sau poeți români, în afară de Cioran, Eliade sau Ionesco, dar ei fac parte din vechea gardă de oameni de cultură română formați în diaspora, așa cum au fost și Tzara, Enescu, Brâncuși, Racoviță și alții.

Păcat că instituțiile culturale din țară nu sunt interesate să promoveze cultura română, care ar putea avea succes aici în Vest. Bănuiesc că cei de la „cultură" sunt puși acolo pe bază de cine știe ce „merite" și fac și ei ce pot la îndemnul și sub controlul altor tipi care nu au niciun interes să promoveze o adevărată cultură românească sau pur și simplu nu se pricep la cultură.

– Ce personalități marcante ai cunoscut și care ar fi prieteniile tale literare și nu numai?

– Greu de spus. Am întâlnit mulți oameni interesanți și poate că cei care m-au impresionat cel mai mult, nu au fost neapărat „personalități recunoscute" pe plan național sau internațional.

Ar trebui să-mi amintesc toți dascălii, începând cu școala primară și terminând cu profesorii de la Institutul de Medicină „Karolinska" și Uppsala, care, dintr-un copil, tânăr necopt, iresponsabil și flegmatic, au reușit să educe în disciplină un sportiv de performanță și un profesionist, cu mici excepții, destul de responsabil. Toți acești oameni, cenușii și neremarcați, reprezintă pentru mine o valoare de neprețuit și le sunt etern recunoscător.

La Stockholm am legat, cu toată diferența de vârstă, o relație prietenească cu Paul Lahovary. Apoi mai târziu am corespondat și l-am cunoscut pe Virgil Ierunca, care a fost primul român care m-a încurajat și mi-a publicat versuri în „Limite", publicația lui de la Paris. El mi-a spus că ceea ce eu scriu îi aduce aminte de Blaga, lucru cu care nu prea am fost de acord, deoarece și „filozofia" și poezia mea sunt diferite de Blaga, dar m-am simțit flatat de comparație.

Tot la Paris l-am întâlnit și pe Cioran, care pe vremea aceea, vorbesc de anii 1984-85, începuse deja să fie marcat de senilitate prematură. I-am citit cu multă plăcere toate cărțile și îl simt aproape de sufletul meu, cu toate că nu am avut ocazia să petrecem timp împreună.

L-am cunoscut foarte bine și apreciat enorm pe Ioan Grigorescu. O adevărată enciclopedie, entuziast, sportiv și, mai ales, un adevărat patriot român. În vara anului 2004 sau 2005 l-am întâlnit, la Cambridge, unde el făcea un episod din „Spectacolul Lumii" cu Barbu Călinescu, fiul fostului premier al României Armand Călinescu. Am aflat multe atunci de la Barbu Călinescu despre perioada legionară din România și am mai aflat că România i-a retrocedat fostul conac al tatălui său. Mi l-a arătat în poze. Destul de modest și destul de ruinat și săracul Barbu, trecut de 70 de ani, nu știa ce să facă cu el și se gândea să-l doneze comunei aceleia din Valahia.

În România am un prieten și îndrumător în Adrian Alui Gheorghe, pe care nu mai este necesar să-l introduc și, de asemenea, colaborez cu George Anca.

Mai demult, acum câțiva ani am colaborat cu mai mulți intelectuali și scriitori din România, dar unii au murit și cu mulți alții nu mai am contact, decât întâmplător.

Recent mi-am reîntâlnit un fost coleg de liceu, care trăiește de vreo 22 de ani în Singapore, Valeriu Sepi, pictor de valoare și un om de caracter deosebit.

Astfel de întâlniri mă bucură și mă fac să-mi păstrez optimismul pentru România și români.

În rest, nu mă prea străduiesc să am „prieteni literari", deoarece pentru mine scrisul este o activitate complet privată. Mai ales poezia este.

Moldova, mai ales Piatra Neamț-ul și poate chiar și Romanul, într-un fel, m-au „înfiat" și am mult mai multe legături culturale cu moldovenii decât cu bănățenii sau reșițenii și adevărul este că mă simt mult mai bine printre cărturarii moldoveni și nu duc lipsa celor de pe malurile Bârzavei.

– Inspirația unor poeți contemporani nu pornește din inimă, din credință, pornește din închipuirea lor. Nu este un crez, ci un motiv artistic. Scopul este mutarea supranaturalului în imaginație și naturalizarea lui. „Ați greșit – poteca din mine, nu duce nicăieri", ne mărturisești într-un vers. Este un sentiment rătăcit printre valurile unei imagini agitate? De altfel, prof. Mihai Rădulescu – un prieten apropiat sufletului tău – subscria acestei trăiri...

– Nu știu care sunt căile de inspirație ale celor care scriu poezie, dar sunt sigur că există poeți și mai ales epigramiști, care folosesc ritmul și rima ca un fel de cuvinte încrucișate. Cineva mi-a spus că există și un „dicționar de rime"! Interesant, atunci poezia și chiar nuvela se pot construi ca un castel de „lego", lucru care poate că ar merita mai multă atenție, dar nu-i stilul meu și-s prea bătrân să mă mai schimb.

Stilul meu este surpriza gândului, a ideii, apoi tăcerea care urmează, spaima că totul dispare în neființa care-s eu atunci. Scriu cu mintea, cu inima, cu amândouă sau doar adun din văzduh șoapte pe care alții le-au pierdut de pe buze atunci când delirau iubire, credință, frumusețe sau non-sens? Nu, nu știu, aștept ghilotinarea...

Da, într-adevăr „poteca din mine, nu duce nicăieri", și de aceea eu îndrum adeptul/cititorul, să nu pășească „în mine" sau exact pe urmele mele, pentru că mi-este frică că nu va găsi nimic folositor pentru el. Mi-e teamă că, în loc să-i fiu de folos, îl dezamăgesc, îl golesc de propria lui valoare.

Mihai Rădulescu și prietenul lui Boris David au înțeles acest lucru și eu le sunt recunoscător pentru asta.

– Nu l-am cunoscut pe Mihai Rădulescu, dar m-a fascinat personalitatea lui. Discuții lungi, profunde cu bunul meu prieten Boris David, m-a făcut să îl „descopăr" și să îl apreciez mult pentru erudiția și obiectivitatea scrierilor sale. Majoritatea scriitorilor de azi se inspiră din actualitate și transcriu cronica zilei sau a epocii din care fac parte. Dar în același timp, oameni geniali, ca Dante, Beethoven, Pascal au reușit să clădească o lume imaginară pe care orbul o vede și surdul o aude.

Profunzimea poeziilor tale ar putea constitui pe viitor și un debut într-o lume epico-lirică?

– Majoritatea scriitorilor se bazează pe succes și au tras învățătura că lumea apreciază „banalitatea cotidianului" și vrea să citească și să recitească „ceva" care îi aduce aminte de ea însăși sau „aventuri" în care și omul obișnuit de pe stradă ar fi un posibil erou principal.

Toți folosesc acest trucaj de promovare și succes care este răsplătit economic.

O armată de „agenți culturali" sunt angajați tocmai ca să promoveze un sistem anume, sistem profitabil, și acești agenți se numesc critici de artă și literatură.

O meserie interesantă, de multe ori bănoasă, profesată de oameni care, în marea majoritate a cazurilor, nu produc nimic. Absolut nimic, deoarece „critica" produsă de un individ oarecare, fără importanță dacă-i școlit sau nu, reprezintă doar o opinie individuală, din milioanele de opinii posibile.

Nu este de mirare că multă literatură este un fel de „producție în masă". Romanele polițiste sunt la modă, misterele lui Da Vinci sunt la modă, cronicile de familie sunt la modă, memoriile fotbaliștilor sunt la modă, precum și bârfa de toate felurile. Dar asta-i literatura pe care o „cere" societatea, cititorul obișnuit și atunci ce șansă are Dante, Cervantes, Borges sau Dostoievski? Câți ascultă Bach sau Beethoven și câți ascultă Madonna sau manele?

Cât despre ceea ce scriu eu, ce să zic? Poate că tocmai profunzimea, filozofia ascunsă în fiecare rând, sperie și alungă cititorul care vrea spectacol simplu, vers pe care să-l citească îngânând cuvintele: lip-tip-rip, nic-bit-sit....și apoi să le uite ca și când nici nu ar fi existat.

Poate că asta-i menirea cuvântului scris. Poate că doar cuvintele pe care ni le putem aduce aminte oricând, au adevărată valoare.

Am planuri de viitor, am planuri mari, dar știu că de obicei rămân la stadiul de plan și doar lucrări neînsemnate, nesemnificative văd lumina zilei și întunericul literei tipărite.

Și poate că-i mai bine așa. Celebritatea e greu de dus și mi-e teamă că dacă ajung celebru mă apuc de băut ca Nichita Stănescu!

– „Voi lua cu mine noaptea” – crezi că încercarea ta de a ne elibera, pe noi cei rămași în țară, de noaptea post-comunistă, ce ne acoperă încă, ar avea sorți de izbândă?

– Sunt convins că efortul meu, suplinit de efortul sutelor și miilor de români adevărați, va avea toate șansele să scoată țara din confuzia în care se zbate la ora actuală. Multe din poeziile și eseurile scrise de mine ar putea fi folosite ca sursă de inspirație în această privință, dar cel mai important factor este abnegația și perseverența românilor „autohtoni”, a acelora care, acolo, zi de zi, se luptă cu demonii trecutului.

Știu că nu este ușor și știu că nu este de ajuns să te revolți numai în cercul tău restrâns, în care de obicei sunt oameni care împart aceleași idei și principii, ci lupta pentru adevărata democrație trebuie dusă de toți cei care se consideră „responsabili” față de țară și popor. Există exemple în acest sens și în istoria românilor, începând cu Gheorghe Doja, Tudor Vladimirescu, intelectualii de la 1848 și terminând cu cei care au murit schingiuiți la Doftana sau la Canal.

Intelectualul român are o mare răspundere și nu poate să se ascundă după scuze futile. El este „dascălul” generațiilor viitoare și chiar dacă se simte singur și timorat de cei de la putere, trebuie să găsească curaj și „frați de arme” și să lupte pentru ca vocea lui să fie auzită și să lupte pentru o societate cu care să se mândrească.

Unii intelectuali români mi-au spus că pentru mine-i ușor să fiu „combatant”, să critic și să incriminez „Puterea”, fiind acolo unde sunt, departe și cu „burta plină”, pe când cei rămași acasă sunt nevoiți să se „prostitueze” cu Puterea, ca să mănânce și ei o pită mai bună.

Această atitudine a intelectualului român mă pune pe gânduri și este extrem de demoralizantă, deoarece în ea se ascunde acea acceptare a iresponsabilității, corupției, șmecheriei.

Eu cred că românii au armele necesare cu care să lupte împotriva actualei orânduiri dar, ori nu știu cum să folosească, ori nu vor să

folosească aceste arme.

Poate că pentru mulți oameni, e mult mai comod să lingă în fund diverși tipi, indiferent cât de murdar e fundul ălora, decât să accepte lipsuri materiale. Eu nu sunt construit așa și, de aceea, toți cei care m-au cunoscut chiar înainte de a pleca din România știu că, dacă rămâneam acolo, ajungeam ori la casa de nebuni ori la pușcărie, dacă nu reușeam să încep o revoluție și să schimb ordinea de atunci. Noroc că mi-am dat seama la timp că în 1968-69 nu puteai să schimbi nimic în Estul Europei și noroc că am putut fugi de acolo, altfel cred că acest dialog nu ar fi fost posibil, decât cu un Dimitrie din mormânt.

Și totuși, așa cum m-am exprimat de multe ori, eu sunt optimist și vreau să cred că românii și România vor avea parte de o soartă mult mai bună în viitor. Sper din toată inima să am dreptate și sper să pot ajuta cât se poate de mult ca această speranță să fie îndeplinită.

– Parcursul vieții tale, cu evoluțiile scandinave, engleze, iberice, sau franceze ar putea foarte bine constitui subiectul unui roman. Te-ai gândit să ne destăinui câte ceva din civilizația occidentală, așa cum ai simțit-o, într-o posibilă epopee epică?

– Am avut parte de mult noroc în viață și viața mi-a fost un dascăl bun, care m-a învățat multe. De asemenea am avut posibilitatea să văd și să trăiesc în alte societăți și să mă adaptez altor tradiții. Am întâlnit atât „oameni de excepție”, cât și mulți „oameni obișnuiți” și am învățat multe și de la unii și de la alții.

M-am gândit și eu să aștern pe hârtie experiența și trăirile mele de o viață, dar sunt încă prea tânăr! Mai aștept, pentru că nu vreau să jignesc pe nimeni încă în viață expunându-l criticii masei de cititori care, după cum bine știi, se omoară ca să-mi citească opera!

– Ce alte pasiuni în afară de chirurgie, poezie și golf ai, ce iți mai place să faci, ce ne poți spune despre, să zicem, salvarea pădurilor sau poluare, protecția naturii, sunt destule problemele omenirii în acest început de secol XXI; care e atitudinea ta față de acestea? Îmi poți spune câte ceva despre proiectele, planurile tale de viitor profesionale, literare?

– Am fost și sunt încă fascinat de știință, mai ales de fizica teoretică, cosmologie și genetică. Îmi aduc aminte că, în anii 1950-60, oamenii de știință deosebiți, poeții mari, filozofii și compozitorii erau numiți genii. Se vorbea atunci despre Da Vinci, Galileo Galilei, Copernic, Newton, Planck, Bohr și Einstein, se vorbea despre Shakespeare, Pușkin, Dostoievski și Eminescu, despre Platon, Kant, Heidegger și Marx, se vorbea de Bach, Vivaldi, Beethoven și Mozart, și toți aceștia erau genii.

Acum vad că Hagi e genial, cutărică artist de la Teatrul National e geniu, bucătăresele de la TV sunt genii, frizerul di pi Centru e homo, dar e genial! Diverși prezentatori, care probabil că nu au clar în cap o scara a valorilor, prezintă tot felul de indivizi, drept genii! Sunt convins că acei oameni sunt foarte buni profesioniști în meseria lor, dar genii??!

Ce să mai înțeleagă copiii sau tinerii care se străduiesc să-și aleagă o profesie?

Cu cine să mai discuți și cine să înțeleagă, nu numai superficial, dar să înțeleagă în profunzime, poluarea naturii, creșterea populației globului, exterminarea animalelor sălbatice, războaiele religioase care vor veni, riscul auto-exterminării? Cu geniile de la televiziune, sau cele de la birtul artiștilor?

Mă irita enorm ipocrizia Vestului mai ales acum, când condamnă teroriștii musulmani pe care ei i-au creat. Nu trebuie sa fii profesor universitar de istorie, ca sa știi ca Afganistanul nu a putut fi controlat niciodată de o forță străină începând cu Alexandru cel Mare și terminând cu Elțin, la fel cum în Irak Saddam Hussein, sau în Libia Kadhafi, erau dictatori necesari, ca și în Siria, dictatori care țineau în frâu extremiștii religioși, teroriștii internaționali pe care Vestul i-a înarmat să dea jos „dictaturile" pe care Vestul nu le putea controla și să instaureze „democrații" care să le dea petrolul pe bani mărunți.

Politicienii, în loc să se străduiască să ajute toate națiunile pentru un standard normal de viață, folosind avuțiile pământului pentru prosperitate, se prostituează cu fabricanții de arme și folosesc resursele

materiale și umane în slujba războiului și a distrugerii!

Dar vasta majoritate a politicienilor sunt Oameni-Mașină, fără conștiință sau doar cu o conștiință rudimentară și acest lucru se adaugă și la un IQ foarte mediocru al politicienilor de elită!

Dar, mă frământă gânduri legate de limitele noastre, de prostia vastă care ne caracterizează și mă întreb, care ar putea fii căile spre o altă ordine, o ordine bazată pe înțelegere, acceptanță și colaborare umană pe fronturile cunoașterii cu creionul în mână și nu pe fronturile discordiei și a fricii cu mitraliera în mână.

Problema cea mai acută a omenirii în acest secol, este problema intoleranței religioase. Problema unui musulmanism agresiv, înarmat și în marș forțat să împlinească voința lui Mohamed după care există doar un Allah și că toate ființele umane trebuie să-l recunoască și să-l venereze în exclusivitate. Conform Coranului și legii Sharia!

Am scris mai multe eseuri pe aceasta temă și nu vreau să mă repet.

În orice caz, ființa umană se află la o răscruce de drumuri și va trebui sa aleagă, ori „drumul cunoașterii și al progresului", ori „drumul credințelor și al războaielor religioase".

De aceasta alegere s-ar putea sa depindă tot viitorul omenirii.

Și în rest, dragă Emilia, în afară de câteva proiecte împreună cu Adrian Alui Gheorghe, nu prea am planuri de viitor.

– În căutarea omului Dimitrie Grama aș fi dorit ca dialogurile noastre să ne poarte dincolo de medicul și dincolo de poetul nostalgic coborâtor din Ilidia, mai aproape de omul adevărat atunci când se privește în oglindă: ai putea, dragă Dimitrie, să te definești, să te destăinui, așa cum te vezi pe tine ca om, îndrăznesc să spun, ca om adevărat?

– Ți-aș răspunde cu mare plăcere întrebărilor privitoare la persoana mea, dar în spatele versurilor, eseurilor, prozei nostalgice, se află un om obișnuit cu câteva calități și cu, cel puțin la fel de multe, defecte.

Cum am mai amintit, am avut dascăli buni în viață, de la care am învățat în primul rând bunul simț. Am văzut că mulți oameni pot ajunge destul de departe, dacă au bun simț, dar am văzut că și oameni

total lipsiți de bun simț, pot ajunge și mai departe.

De asemenea nu pot să mă caracterizez, deoarece nu sunt încă mulțumit cu mine însumi și aș suferi de mare subiectivitate și ar fi un mare risc să prezint un individ care nu sunt, în fond, eu, ci un altul, la care aspir sau unul pe care sunt mândru să-l expun în vitrină.

Nici nu pot să găsesc cuvinte potrivite...Unii oameni se autocunosc la perfecție și pot răspunde cu exactitate cine sunt ei. Eu mă mai lupt cu mașina din mine, îmi caut conștiința și prefer compania pisicilor mele norvegiene de pădure. Să nu crezi că sunt un posomorât, un nesociabil, ci din contra, îmi plac glumele, dansul, etc. dar am și multă nevoie de liniște, am multă nevoie de timp petrecut singur, doar cu mine.

– Ce loc mai ocupă Ilidia pentru Dimitrie Grama? Te-ai gândit la o posibilă reîntoarcere la obârșii?

– Ilidia este locul pe care nu l-am părăsit niciodată, la fel cum este, într-o măsură mai mică bineînțeles, și restul României. Eu sunt un emigrant fizic, dar nu spiritual și trăiesc mereu cu voi, în obârșiile noastre comune. În ultimul timp am revenit și fizic mai des în țară, și, la bătrânețe, sper să am puterea să stau perioade cât mai lungi acolo. Poate că la Ilidia îmi voi alege locul de veșnicie, alături de cei care mi-au spus că acolo-i Paradisul.

– La finalul dialogului nostru, ai un gând pentru românii din țară?

– Pentru românii din țară am sute de gânduri și sunt mereu alături de ei, mai ales cu inima. Sufăr atunci când ei suferă și mă bucur atunci când ei sunt fericiți.

Cred într-un viitor mult mai bun, un viitor în care toți românii să se simtă acasă și bine, un viitor cu care toți ne putem mândri!

Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România, 21 ianuarie, 2015

Mariana Gurza

Interviu de colecție

„Societatea românească este bolnavă.
Cei puternici nu au cum să o simtă,
cei mulți, da. Scapă cine poate!”
Mariana Gurza

Interlocutoarea mea este poeta Mariana Gurza, o bucovineancă adevărată, dintr-o familie refugiată pe plaiurile bănățene, care nu uită meleagurile unde i-au trăit strămoșii.

Venind din obârșia nordului moldav, cu dorul patriei fagilor în simțire, poeta Mariana Gurza strigă durere și dragoste, generozitate și seninătate, așterne blând dorul de matca străbună în sufletul pădurii. Doar ea știe cum și de ce înaintașii ei au plecat să apere glia moldavă în eternitate, păstrând slovele Măritului Ștefan în catafalcul durerii: „*Moldova nu e a mea, ci a urmașilor urmașilor noștri...*”, a lor, celor plecați demn prin jertfa de sine. Mariana Gurza este lacrima durerii coborâtă din nord de Moldovă Ștefaniană pe câmpiile bănățene spre mereu aducere aminte, strângând boabele de lacrimi ale înaintașilor în peceți peste vremi.

Sensibilă și intransigentă, dulce și amară ori asemeni strigătului de pescăruș, poeta Mariana Gurza împarte alinări catifelate prin vers, prin trăiri, cu toată ființa, pentru acum și mai târziu.

– *Dragă Mariana spune-mi te rog ce amintiri păstrezi despre tatăl tău, despre familia ta originară din Bucovina de nord?*

– Amintirile dor, Emilia...Tata, nu mai este... Odată cu plecarea

dumnealui, ceva s-a rupt. Se născuse în România Mare, în anul 1921, la Bănila pe Siret, regiunea Cernăuți. Un bucovinean așezat, muncitor, evlavios, corect și plin de bunătate. Îi simt prezența și acum în momentele dificile. Familia mea? Bucovina de nord !

– Poate mai mult decât alți români simți drama pierderii și a teritoriilor din nordul Moldovei, în urma odiosului pact Ribbentrop-Molotov, acolo fiind obârșia familiei tale. Ce s-a întâmplat cu familia și rudele tale în acei ani?

– Fratele tatei, Vasile, fusese împușcat când încerca să treacă granița. Bunica s-a întors din drum pentru a-și înmormânta feciorul. Nu i s-a permis să se mai întoarcă. Tata a stat o perioadă ascuns prin munții Bucovinei, asigura necesarul de hrană rudelor și nu numai. A ajuns într-un sat bănățean unde a cunoscut-o pe mama și s-au căsătorit. Acest blestemat de pact mi-a decimat familia, m-a vitregit de a mă bucura de bunici, de tot ce își putea dori un copil la vârsta întrebărilor.

– Mai povestește-ne te rog amintiri depănate de mama ta, care încă trăiește, despre drama bucovinenilor refugiați, alungați din matca lor străbună de vremuri nedrepte și despre istoria românească de pe plaiurile Bucovinei de nord?

– După evenimentele de la Fântâna Albă, familia din care provenea mama, fiind mai înstărită și implicată , a pornit pe drumul Golgotei, al dezlipirii de vatră, lăsând totul. O parte din ei au fost întemnițați și omorâți, alții trimiși în lagăre. Am relatat plecarea mamei, orfană la acea dată, în *Căruța cu destine*. Mama, născută în Cupca, regiunea Cernăuți, la o vârstă destul de fragedă, alături de câteva rude, primiseră indicația să se deplaseze în Banat. O mică manipulare a organelor de opresiune... Dar, cu precauție au reușit ca fiecare să-și vadă de drum. Mama fusese lăsată la o familie inimoasă și celelalte rude s-au stabilit în funcție de vremuri. S-au regăsit după zeci de ani. În casă nu am auzit niciodată nimic din acea perioadă. Mamei i-a mai rămas în memorie, fuga, șuieratul gloanțelor, mame împușcate, plânsul copiilor singuri...

– Ce ne poți spune despre jurnalistul bucovinean Vasile Plăvan, un

unchi al tău, căruia i-ai dedicat și o carte?

– Vasile Plăvan, unchiul mamei, a fost o figură emblematică a acelor vremuri. Avocat, jurnalist, publicist, a fost unul dintre cei care a luptat pentru Marea Unire. A murit mult prea devreme, trist și abătut, văzându-și idealurile spulberate. A fost prea corect și prea cinstit într-o societate destul de măcinată. *Vasile Plăvan un Slavici al Bucovinei*, volum apărut cu sprijinul Fundației Universității Ioan Slavici, rămâne în memoria colectivă ca o reparație morală față de cel ce nu a precupețit nimic în a-și atinge idealul.

– *Cum simți tu, dragă Mariana, această istorie care calcă peste suflete lăsând poveri sângerânde?*

– O povară mistuitoare. Durerea Bucovinei o simt mereu ca pe o lacrimă fierbinte pe obraz. Mă arde. Nu cred că vom mai putea schimba ceva. Prea multe orgolii și interese. Eu sunt o iubitoare de Neam Românesc! Sună desuet? Pentru unii, poate. Pentru cei cărora le pasă, vrem dreptate și purificare. Am rămas o idealistă ca Vasile Plăvan. Nimeni nu va face nimic.

– *Ce personalități ale lumii literare care ți-au influențat devenirea artistică ai avut privilegiul de a cunoaște?*

– Criticul și scriitorul Adrian Dinu Rachieru și regretatul cărturar Artur Silvestri. Nu aș dori să nedreptățesc pe cineva. De la cei apropiați, mereu am luat ce a fost bun. Nu am căutat modele, a fost mai mult sete de cunoaștere. Se spune că sunt o prezență discretă în viața culturală. Așa este. Am cititorii mei, prieteni remarcabili. Și dacă reușesc să particip la o *construcție* , mă consider fericită. Aș părea mai interesantă dacă aș enumera toate personalitățile pe care le-am întâlnit? Dragă prietenă, omenia, caracterul, demnitatea ...Marii anonimi, iubitori de glie, trăiesc clipa și se dăruiesc în tăcere binelui comun. Există o *Românie Tainică...*

– *Ce moment emoționant, mai important pentru destinul tău te-a marcat?*

– Întâlnirea cu Marii Duhovnici ai Neamului: părintele Adrian

Făgețeanu, (de care mă leagă prin fibra bucovineană încă din copilărie un sentiment deosebit), părintele Arsenie Papacioc, părintele Iustin Pârvu, părintele Teofil Părăian.

– *Au existat decalaje sociale, profesionale, care să-ți genereze deziluzii?*

– O întrebare destul de complexă pentru un pui de refugiați. Venetic în țara lui...Copilăria mi-a fost marcată de o anumită marginalizare venită din partea localnicilor. Eram mai săraci, doar niște venituri... Nu mi-a fost ușor... Doar după 1990 aflasem că cei refugiați erau considerați dușmanii Uniunii Sovietice. Dacă mi-am dorit cravata de pioner, a trebuit să aștept, deși eram o elevă bună. Ca utecistă la fel. Probabil că sunt una dintre puținele persoane care a suferit că nu fusesem primită în rândurile PCR-ului, așa cum nimeni din familia mea nu a avut acces. A mers îndoctrinarea...mult mai târziu mi-am explicat și prezența miliției pe la noi pe acasă...În perioada comunistă, (dacă a fost comunistă) a fost acea dictatură proletară. Un sentiment de frică. Aceeași frică parcă o simt că se instalează și acum.

Deziluziile create de apropiați au fost cele mai dureroase. Nu suport minciuna și prostia. Duplicitatea! Ca funcționar public, am avut ocazia să văd multe...prea multe pentru un suflet sensibil. Nimicnicia unora depășește orice limită, draga mea prietenă!

– *Cuvântul tău este ascultat și prețuit nu numai în mediul virtual, ci și prin volumele de poezii publicate, cum îți explici această simpatie?*

– Dragă Emilia, putem să fim noi înșine, așa cum am fost educați. În spiritul iubirii și al prietenei necondiționate. Dacă pentru o parte din lumea virtuală și nu numai, sunt considerată *„poeta cu suflet de înger”* probabil am lăsat ceva în sufletele lor. Nu vreau să sune a laudă, dar nu pot nega starea de bine când am văzut prezentarea mea în Noua Zeelandă. Fiecare dintre noi, lasă în drumul său ce a semănat. Dacă am semănat iubire, iubire să fie.

– *Cu ce prejudecăți te confrunți cel mai frecvent și cum le combați?*

– Parafrazându-l pe William Hazlitt *„ prejudecata este fiica ignoranței”*. Suntem nerecunoscători, invidioși, răuvoitori și egoiști.

Cella Delavrancea mărturisea că a fost ferită de cele trei calamități: gelozia, invidia și orgoliul, considerându-le *„boli care distrug sufletul, ființa umană”*. Parcă ne dezumanizăm pe zi ce trece. Suntem interesați de bani, de averi, de beneficii nemeritate și de atenții necuvenite. Avem impresia că suntem totali, că ni se cuvine totul. Avem o democrație reală? Unde este scara valorilor? Câți dintre intelectualii rasați și-au mai păstrat bruma de demnitate? Să fie vorba de o sete de înavuțire? Sau de putere? Cum ne manifestăm superioritatea? Strivind valoarea?! Încerc să fiu originală. Să spun răspicat, chiar dacă deranjez, ceea ce cred. Nu-mi place ce văd acum, Emilia! Nu pentru micimea unora s-au jertfit bravii eroi ai neamului. Oare nu se tem de justiția divină?

– *Ce virtute umană apreciezi cel mai mult?*

– Virtutea creștină, ea fiind hrana sufletului!

– *Societatea românească s-a schimbat mult în ultimii ani. Ținem cu greu piept sentimentului de invidie. Un sentiment care trebuie eradicat din comportamentul și conduita noastră, din motive etice. Ce fel de om poți fi când cel de lângă tine suferă pentru rezultatele tale? Invidia din orgoliu este devastatoare, pentru că trădează un complex de inferioritate și exprimă ranchiună. Se poate vindeca asta?*

– Societatea românească este bolnavă. Cei puternici nu au cum să o simtă, cei mulți, da.

„Scapă cine poate! „Asta e deviza momentului! „*Marii oameni ce se pretind reprezentanți ai poporului românesc întreg, cei ce pretind a personifica idealurile noastre naționale, lupta de emancipare ce ne absoarbe, aceștia nu au în vedere decât utopii cosmopolite, proprii a ne dezorganiza și mai mult, a slăbi în noi simțul de conservațiune națională și, dacă se servesc din când în când de ideile comune poporului românesc, o fac numai debitându-le ca pe o marfă, pentru a-și câștiga popularitate*”. (Mihai Eminescu, „E greu a afla ...”, în *Timpul*, 27 noiembrie 1882, apud M. Eminescu, *Opere*, vol. XIII, pag. 229).

După cum vezi, Emilia, Eminescu este actual și acum. Citisem recent o știre că o doamnă profesoară de română vrea să scoată *Luceafărul*

din programa elevilor. Aceasta este societatea românească! S-a dorit globalizare, asta avem. Pierderea identității naționale, a respectului față de cel de lângă tine, care vrea să facă ceva, pentru a rezista în timp. S-a dus și încrederea în colegul de breaslă. Dacă s-ar putea te-ar așeza într-un ierbar, fără rezerve. Oare mai putem avea încredere în cei de lângă noi? Adevăratele caractere își păstrează puterea. Nimeni și nimic nu ar putea zdruncina credința noastră, care nu este negociabilă. Invidia este nimicitoare pentru suflet. După spusele sfinților părinți semnul caracteristic al vanității este prefăcătoria și minciuna, în timp ce semnul trufiei este înfumurarea și invidia. Avva Pimen a sfătuit pe cineva să nu locuiască într-un loc unde există vreunul care îl invidiază, pentru că altminteri nu se va pricopsi: *„Să nu locuiești într-un loc unde vezi pe cineva care are gelozie împotriva ta, căci altfel nu te pricopsești".* Dar avem un drum de parcurs. Și chiar dacă nu putem pleca, putem ignora sau putem face rugăciune pentru cel ce are sufletul bolnav.

Dragă prietenă, greu să se vindece cei care nu au credință. Este boală grea invidia, orgoliul...Nesiguranța lor duce la complexe. Dacă vor conștientiza răul, mai au o șansă. Ceilalți, cu fărâma lor de credință, să arunce lumină asupra lor. Așa se vor simți protejați de rău.

– Acest dialog pe care îl facem, nu este pentru a ne dezvălui sufletul și viața, ci pentru a arăta cum să ne ridicăm atunci când eșuăm. Cum ai defini prietenia adevărată?

– Acceptarea noastră așa cum suntem, cu bune și rele, necondiționată.

– Timpul este o poveste retrăită cu ochii deschiși, ce simți privind înapoi?

– O luptă între viață și moarte! Am învins cancerul, infarctul...Sunt o luptătoare.

– Cum vezi ingerința politicului și administrativului în manifestările culturale locale?

– Ori facem politică, ori facem cultură. Ideal ar fi ca sectorul cultură să se bucure de libertate. Dar la noi, nu se poate altfel. Totul se reduce

la bani și la interese de grup. Faptul că, la noi, statul este aproape totul și societatea aproape nimic, are o consecință foarte păgubitoare pentru cultivarea, chiar întâmplătoare, a artelor și literelor. În loc de societatea așezată și-nchegată, ca să-l parafrazez pe Caragiale, n-avem decât o lume de strânsură, care își schimbă în fiece zi fizionomia, care nu poate avea porniri mai presus de cele strict utilitare, care nu poate avea tradiție, nici unitate de gândire și de simțiri. Cu toate astea, această lume de strânsură mișună aici deasupra unui element etnic hotărât. Sub tot acest Babel, există o limbă românească, care-și are geniul ei; sub toată această vâltoare veșnic mișcătoare, există un popor statornic, care-și are calitățile și defectele lui specifice, bunul lui simț, o istorie plină de suferințe, nevoi, simțiri și gândiri proprii.

– Știu că ai o familie ideală...Că îți place enorm să te ocupi de nepoții tăi, tinere vlăstare care le imprimi iubire și responsabilitate. Cum este să îți crești nepoții?

– Familie ideală? Nu știu să existe familia perfectă. După unii specialiști, familia este supraevaluată, ea devenind ultimul spațiu al fericirii, cuibul nostru unde ne simțim protejați de exterior. Am o familie obișnuită. Ca bunică, am un sentiment unic. Îi văd doar în vizite. Tinerii sunt mereu ocupați. Noi prea tomnatici pentru a ține pasul. Și obosesc repede. Inima mea este cea care a dăruit și dăruiește iubire, chiar dacă mica cicatrice, strigă durerea lumii...

Într-o lume a firescului, devenită utopică de ceva timp, fiecare își exprimă vibrația sa unică prin înclinații artistice sau talent, pentru bucuria și lumina sufletească a celor de lângă noi și a celor ce vor veni... Sunt semeni ai noștri care, trecând peste barierele nefirescului încetățenit peste și pentru noi, își lasă sufletul și unicitatea să vibreze și să se exprime prin creația lor pentru ceilalți, oferind alinare și frumos, picături de iubire și culoare în oceanul dezamăgirilor cotidiene.

– „Suferința e prezentă în lume pentru a face să se declanșeze iubirea, pentru a face să se nască fapte de iubire față de aproapele!” – spunea Papa Ioan Paul al II-lea. Ai transformat suferința în frumos,

Mariana, cum numai tu știi s-o faci, și nu degeaba ai fost numită „poeta cu suflet de înger". Îți mulțumesc pentru tot ce ne-ai împărtășit în acest interviu și-ți doresc ca întotdeauna cuvântul să-ți fie parte din vibrația sufletului, să nască lumi, imagini, simțiri și profunzimi divine, iar cititorii tăi să simtă atingerea aripii de înger a sufletului tău atunci când te citesc.

revista *Agorapress,* 4 aprilie 2017

Sorin Ullea, istoric al artei medievale moldovenești și ,,*Imensa tristețe a unei lumi apuse profund iubitoare de țară… profund preocupată de soarta ei!*

„*Cunoașterea trecutului,*
a istoriei este o necesitate
pentru conștiința umană”
Nicolae Iorga

Profesorul Sorin Ullea a fost un strălucit și autentic medievist, care a pus bazele, împreună cu Ion Frunzetti și Mircea Popescu, Institutului de Istoria Artei, la București în anul 1949. Avea doar 24 de ani, fiind proaspăt absolvent al Facultății de Litere din București, unde a studiat istoria artei la catedra profesorului George Oprescu. Despre această mare personalitate a istoriei artei medievale românești am onoarea să discut cu doamna Simona Ioanovici.

– Întemeietorul Institutului de Istoria Artei al Academiei, profesorul George Oprescu – academician, titlu pe care-l folosea doar pentru Comitetul Central al P.C.R., cum ar fi susținerea unui cercetător capabil, dar cu dosar „prost” – și-a ales ca primi colaboratori trei foști studenți, șefi de promoție, absolvenți la distanță de patru ani unul de celălalt: Ion Frunzetti, Mircea Popescu și, ultimul, Sorin Ullea. Și-a dorit să creeze un institut de înaltă specializare în cercetarea istoriei artei, să închege o școală. N-a reușit din cauza comunismului care, așa cum bine știm, punea preț pe „originea sănătoasă”, nu pe erudiție, pe elite. Pentru a putea sprijini totuși elitele (de exemple pe Sorin Ullea

– specialist în Orientul creștin, nepot al lui Octav Ullea, Mareșal al Palatului sub Carol II. și Mihai, care părăsise Țara odată cu Regele – sfătuit de profesor să renunțe la al doilea *l* din numele de familie, în intenția de a preveni alăturarea imediată a numelui său cu Palatul regal, putând să reia grafia corectă a onomasmului abia după 1989, sau pe Remus Niculescu – specializat în arta europeană a sec. XVIII-XIX, dar fiu de colonel-moșier, arestat pentru simpatizarea cu grupul Noica-Pillat – , și Theodor Enescu – cu expertiză în arta secolului XX, de origine *doar* mic-burgheză, dar tot fără dosar „sănătos"), a fost nevoit să accepte oameni de partid care nu aveau legătură cu cercetarea, cu cultura, dar care, ocrotiți și impuși de Partid, mimau specializarea. Arta populară, foarte dragă profesorului Oprescu, era reprezentată de Paul Petrescu care, întocmai ca Sorin Ullea, de cum venea vremea favorabilă se „muta" pe teren. Și astfel, datorită nucleului de specialiști recunoscuți, Institutul de Istoria Artei sub conducerea personalității directorului său (până în 1969), era apreciat și peste hotare. După moartea profesorului a urmat inevitabila destrămare treptată a institutului. Susținerea de care s-au bucurat cercetătorii serioși, pasionați, din Institut din partea profesorului Oprescu a fost continuă, el insistând și obținând aprobarea deplasării lor în străinătate, deplasări absolut necesare completării planului de cercetare al fiecărui specialist sau participarea la congresele importante, întâlniri cu somitățile care ne vizitau țara.

– Practic, viața dumneavoastră și a profesorului Ullea s-au împletit pe o perioadă de peste 50 de ani. Cum v-ați cunoscut?

– Ne-am cunoscut la Institutul de Istoria Artei.

– Veniți dintr-un mediu intelectual, povestiți-ne despre familia dvs...

– Încă din liceu m-a atras în mod deosebit istoria și istoria artei, de aceea doream să urmez la universitate limbile străine și evident istoria artei. Însă în 1948, anul în care am intrat în facultate, s-a desființat catedra profesorului George Oprescu și, din cele două limbi străine admise, rusa a devenit obligatorie. Cu toate acestea generația mea s-a

putut bucura de cursurile ultimilor mari profesori: Vianu, Bick, Rosetti, Călinescu, la engleză doamna Cartianu.

Mama mea, al cărui tată plecase de răul ungurilor din Săcele, stabilindu-se la Ploiești, a vrut să urmeze la Viena Facultatea de Belle Arte, însă bunicul meu, potrivit mentalității vremii, a socotit că o fată n-are ce căuta la facultate, locul ei fiind în gospodărie. Peste ani, tablourile mamei, executate fără nicio pregătire de specialitate, l-au impresionat pe pictorul Costin Petrescu, cel care a realizat Marea frescă de la Ateneul Român. Socotesc interesant să vă spun că, aflându-mă odată la Ploiești, locul de naștere al mamei mele, am cunoscut un domn în vârstă a cărui familie venise în țară cu Carol I. Cu înclinație specific germană și doritor de activitate, s-a hotărât să afle cine sunt locuitorii orașului în care trăia. A constatat, nu fără uimire, că aproape 90 la sută din familiile vechi coborâseră, ca și bunicul meu, din Transilvania, din cauza persecuțiilor la care erau supuși românii de către unguri până la Marea Unire din 1918 .

Întrebarea dvs. privitoare la familia mea îmi dă prilejul să fac o dureroasă comparație între cinstea și serioasa pregătire profesională a funcționarului, angajat al statului, înainte de război și al celui total diferit creat de comunism și dezvoltat după 1989 de foștii activiști de partid și urmașii lor, până azi. Adică o comparație între două sisteme: capitalist și comunist – și nu comparația care, fără excepție, se face azi între două etape ale aceluiași sistem: etapa 1944-1989, comunistă, și cea după 1989 până azi, perioadă dominată tot de foștii activiști P.C.R. sub abila conducere comunistă a președintelui Ion Iliescu. Această a doua etapă, după 1989, reprezintă democrația „originală", al cărei lucid creator e fostul președinte Ion Iliescu, democrație care asigură „simpatizanților", întocmai ca în comunism, funcții importante, fără pregătirea profesională corespunzătoare postului ocupat. Cu trecerea anilor vechii activiști au fost înlocuiți de copiii și nepoții lor, la conducerea țării, și ei fără cultură și fără meserie, dar avizi de posturi înalte și îmbogățire, cu doctorate plagiate. Aceasta

este – cu rarisime excepții – noua noastră clasă politică, indiferent de partidul politic din care face azi parte. Firesc, parlamentarii și membrii guvernului ocupă primul loc în „originala” și necinstita orânduire total neinteresată de prosperitatea țării. Scăpați de relativa constrângere din perioada comunistă, noii noștri conducători s-au specializat în spolierea țării devenind peste noapte miliardari, chiar multimiliardari, și, prevăzători, și-au făurit degrabă legi ambigue care să nu-i poată pedepsi, dar care pot băga în închisoare pe cel care fură câțiva cartofi. Exemplul lor contagios a transformat țara într-un popor de oameni majoritar necinstiți, inculți, fără meserii, cu diplome și doctorate false, obținute cu bani, deținerea unui doctorat devenind astfel, în majoritatea cazurilor, o minciună. Corupția generalizată a blocat afirmarea elitelor, atâtea câte mai sunt, a dus la prăbușirea țării și la plecarea în masă din țară a tineretului capabil (peste 4 milioane), dornic de realizare. E cu totul ilustrativ răspunsul unui parlamentar la întrebarea pusă de un ziarist: „Ce meserie aveți?” Prompt: „Auto”!!! Acest „auto” se află în parlament pentru a face legi care să conducă țara spre bunăstare! Mai mult: parlamentarii susțin cu mare infatuare că sunt altfel decât restul românilor, sunt deasupra lor; din care cauză nu li se poate ridica imunitatea spre a fi judecați pentru infracțiunile pe care le fac și socotesc firesc să aibă salarii de zeci de mii de lei pe lună, fără să le pese că sunt români cu pensii și sub 500 de lei. Așa au grijă „aleșii” noștri de români și de România.

Iată acum și opusul acestei situații: felul în care se ajungea în capitalismul românesc în funcții de răspundere. Dau de exemplu pe tatăl meu. Absolvent a două facultăți, de Litere și Drept, a deținut funcția de director general al finanțelor, datoriei publice și contabilității generale a statului (titulatura oficială a postului), sub ministeriatul lui Vintilă Brătianu, post în care a ajuns însă numai după ce a trecut, în cadrul Ministerului de Finanțe, prin toate funcțiile ierarhice obligatorii, fiecare funcție având la rândul său câte trei grade de parcurs! Salariul îi asigura un trai potrivit obligațiilor sale sociale, însă averea, după o viață

ca funcționar al statului, a fost o casă (parter, etaj și pod), construită de fratele său, deci, firesc, în prețul de cost. Și cu toate acestea, la moartea tatălui meu împrumutul ipotecar nu era încă achitat. Atâta avere se putea realiza la stat în mod cinstit, chiar ca înalt funcționar, înainte de comunism, într-o societate în care domina cinstea și nu jefuirea țării!

– *Ce ne puteți spune despre anii tinereții lui Sorin Ullea?*

– Soarta a vrut ca de copil să meargă, cu regularitate, în fiecare duminecă la biserică. Era luat de o foarte religioasă mătușă: *„să nu mă plictisesc mă ținea puțin în biserică... ceea ce făcea ea, făceam și eu. Nu-mi spunea cum să fac."* După Liturghie mergeau la *„o foarte bună cofet*ărie *din centrul ora*șului", unde mânca doi *„senatori"* de care-și amintea cu plăcere. „În *felul* ăsta *a intrat* în mine *obiceiul de a o urma la Liturghie*."

Interesul acut pentru cunoaștere, pentru cultură, s-a manifestat de timpuriu la Sorin Ullea.

La 13 ani, în 1938, se pasionează de aparițiile săptămânale ale „Doxului" (seriile *Aventurile submarinului DOX* și *Aventurile echipajului DOX* de H. Warren), o mică broșură cu aventurile unui echipaj de vas în zona Pacificului, cu descrieri exacte ale locurilor și obiceiurilor. Doritor să cunoască acele meleaguri, împreună cu încă doi colegi de școală, hotărăsc să se antreneze pentru a pleca în locurile descrise cu atât de mare precizie în DOX: India, Africa, Insulele Sonde și alte insule din Oceanul Pacific. Unul din antrenamentele pentru această călătorie a fost coborârea cu lanterne și frânghii prin ferestrele Bisericii „Trei Ierarhi", aflate la nivelul solului. Sorin Ullea a coborât primul. Au dat de un pârâiaș mai lat de un metru pe care l-au trecut punând lemne peste el și au ajuns într-un culoar cu o ușă mică ce dădea într-o înfundătură în care au găsit o sticlă de vin cu cămașă. Au luat-o apoi pe culoar la stânga, apoi dreapta unde n-au putut pătrunde decât târându-se circa 5 metri. Alt antrenament: aruncarea, noaptea, de pe un pod ce trecea peste calea ferată, pe un morman de cărbuni; prinși de pază, au fost duși la biroul de serviciu CFR. Din economiile strânse și-au cumpărat veselă de aluminiu, echipamente, hărți și alte obiecte

necesare expediției. Ajuns la maturitate, Sorin Ullea, socotea că aceste lecturi au contribuit la dezvoltarea personalității sale, afirmație pe care a făcut-o o dată și în consiliul științific al Institutului. Lăuda și frumoasa limbă română a traducătoarei Lia Hârsu, în contrast cu adânca stricare a limbii române de azi.

La 14 ani, pentru a putea pleca pe urma Dox-ului, a învățat engleza, exclusiv de la radio BBC, lipind urechea de difuzor spre a percepe exact respirația vorbitorului. A dobândit astfel cea mai autentică și perfectă Oxford English. (Mult mai târziu, la o recepție dată de Ambasada Britanică, ambasadorul, de curând venit în țară, l-a întrebat de când se află în România, nedându-și seama că nu e englez.)

La 15 ani citește cu aviditate Shakespeare care va rămâne unul din marii săi favoriți, bustul lui străjuindu-i biroul. Recita cu plăcere sonetele și fragmente din piese. (La Capșa, Ion Barbu îl ruga să-i recite *Ulalume* de Edgar Poe pentru că el graseia și strica pronunția englezei.)

Pătrunde cu pasiune în cultură, studiază greaca și-și face tabele mari cu gramatica limbii, pe care le prinde pe pereți. Abia mai târziu s-a adâncit în studierea literaturii române: cronicarii moldoveni, Ion Creangă: „*un unicat, c*ă*ci literatura mondială nu cunoa*ș*te un alt* ță*ran cu o asemenea operă*" , E. Lovinescu – „*marele artist al limbii*" și al felului cum folosea neologismele – l-au însoțit apoi de-a lungul întregii existențe. Recitea cu plăcere cărțile lui Freud, dar mai ales pe cele ale lui Jung; era atras de filosofia budistă.

– *Ce preocupări comune aveați cu viitorul cercetător și profesor Sorin Ullea, ce trăsături de caracter, pasiuni v-au atras unul pentru celălalt?*

– Îmi citea cu regularitate ceea ce scria dimineața, socotind că sunt „*omul de pe strad*ă" care-l citește. După pensionarea sa, i-am scris la mașină, apoi la calculator textele. Timp de opt ani m-am luptat cu mare perseverență să-mi obțin casa, o mică parte nu am căpătat-o nici până azi. E la CEDO – evident fără speranțe, deși se încadra în Legea 112/1995: apartament locuit de fostul proprietar!

– Povestiți-ne despre omul Sorin Ullea și rădăcinile sale, familia și genealogia sa...

– Descendent după tată din boierimea moldavă, înrudită cu cea transilvană prin Dumitru Stoika sau Sztojka de Alsó-Venicze (Veneția de Jos), stabilit la Iași. Acesta, profesor de greacă și latină la Academia Mihăileană, D. Stoika a publicat în 1852 „Gramatica latină pentru clasele gimnasiale din Principatul Moldaviei", Jassi, în Tipografia româno-francese. Cu totul neașteptat, în 1965, Sorin Ullea primea în dar un exemplar din această istorică gramatică, impecabil păstrată în frumoasa-i legătură originară. Dar la fel de important este și cui a aparținut acest volum. Discret, într-o scriere foarte măruntă și frumoasă, la extremitatea de sus a paginei albe de început din stânga, stă scris:

„Ex libris meis elevú din classa V^{a} gimn.
T.T. Burada".

Iată și dedicația din 1965, după mai mult de 100 de ani:

„30.I. 1965. București.
Lui Sorin Tr. Ulea – distins descendent al autorului acestei valoroase opere, de rară existență, păstrată în biblioteca lui T.T. Burada.
Cu drag și cu urări de prosperitate în domeniul fructuoaselor sale cercetări științifice.
Al.T. Burada

Una din fetele lui Dumitru Stoika – Iulia – s-a căsătorit cu Dumitru Ullea, șef de gară la Ungheni, fiul postelnicului Ullea, și au avut trei băieți și trei fete. Unul din fii, Traian, cavalerist, colonel, apoi magistrat militar, președintele Tribunalului Militar din Iași, și, din 1945, șeful Cenzurii Presei în București, a fost tatăl lui Sorin Ullea. E ilustrativ pentru acea epocă răspunsul dat de unul din frații lui Traian Ullea,

generalul Octav Ullea, maestru de ceremonii al Casei regale, atât în timpul regelui Carol II., cât și al regelui Mihai: când a fost rugat de regele Carol să-i țină de urât doamnei Lupescu, refuzul generalului a fost categoric: *„Majestate eu servesc o instituție, nu o persoană”*. A părăsit țara odată cu regele Mihai și a murit la Paris.

Din partea mamei ascendența merge până la Maria, fiica lui Petru Rareș și coboară la fiica voievodului Nicolae Mavrogheni, Sultana Mavrogheni, căsătorită cu marele hatman Manoil Manu, al căror fiu, Manolache Manu, mare vornic, s-a căsătorit cu Elena Luca, fiica vornicului Ioan Luca. Fiica lor, Aglaia Manu, este străbunica lui Sorin Ullea, în a cărei casă a locuit la Iași familia Traian Ullea, pe strada Eminescu nr.1, colț cu Sărăriei. Elisa, unica fiică a Aglaei Manu din căsătoria cu Constantin Diamandy, s-a căsătorit cu colonelul Nicolae Vasilescu și au avut o singură fiică: Margareta, mama lui Sorin Ullea din căsătoria cu colonelul Traian Ullea.

Familii înrudite: Lucrețiu Pătrășcanu, adăpostit de tatăl lui Sorin Ullea pe când era urmărit de poliția politică burgheză pentru convingerile sale comuniste, și Grigore Gafencu.

Mi-ați cerut să vă vorbesc despre omul Sorin Ullea. Așa cum am spus, încă de la 13 ani era temerar, dominat de o irepresibilă dorință de cunoaștere. Desăvârșit țintaș, după prima victimă, un pui de lup, i-a spus tatălui său că nu poate fi vânător, rupând astfel firul pasionaților vânători din familie – tatăl și bunicul.

Avea o dragoste infinită pentru câini, urmare a conviețuirii încă din copilărie cu cei 12 câini de vânătoare ai tatălui său. În plimbarea zilnică în jurul parcului Herăstrău sau la vreme rea pe străzile din zona casei, trecea anume pe la curțile cu câini care deveniseră prietenii lui. Nu se temea când era atacat de câini, căci răspundea prin atac însoțit de vociferări și avea câștig de cauză. Nu se temea în genere de niciun animal, era însă foarte atent. În munții Apuseni dezmierda botul „catifelat” al unui măgar care paștea aproape zilnic într-o mică poiană la jumătatea drumului dintre cătunul Plopi, unde locuiam, și Valea

Ierii; urmărea cu interes zborul păsărilor ...Era interesat de orice vietate și se bucura de orice priveliște.

La facultate a urmat simultan Filosofia, Istoria artelor și Dreptul.

Cu o memorie excepțională, constatată de timpuriu și de pediatrul ieșean Grațoschi, a învățat cu mare ușurință limbile străine prinzând îndată muzicalitatea specifică fiecăreia. Din cele 11 limbi, învățate fără profesor, engleza a dobândit-o de la BBC, lipindu-și urechea de difuzor pentru a prinde respirația vorbitorului, cum am spus mai sus. Limbile slave au fost instrumentele obligatorii muncii de cercetare. „Manualul" pentru limba rusă, prima limbă slavă învățată, a fost „Istoria artei bizantine" a savantului V.N. Lazarev. Susținea, pe bună dreptate, că nu poți face cercetare autentică, folosind cărțile de specialitate în traducere, pentru că ele nu întotdeauna exprimă cu fidelitate textul originar.

Dotat cu mare putere de muncă, dusă până la exces, dar perfect organizată, a dobândit o remarcabilă erudiție; mare contemplativ, dublat de o la fel de mare imaginație, a ajuns la conexiuni și rezultate neașteptate în munca de cercetare. Profund cinstit și neiertător cu minciuna și incompetența, dădea replici usturătoare care supărau.

Mare povestitor, dublat de mare humor și talent de actor, cucerea asistența.

Foarte punctual. Încă de la prima oră cu studenții, după ce a așteptat, mut, aproape o jumătate de oră până s-a terminat venirea întârziaților, le-a spus că pe viitor cine întârzie să nu mai intre, iar cine nu este interesat de cursurile sale să nu vină, asigurându-i că la finele anului vor primi nota 5, de trecere. Rezultatul: la prelegerile lui veneau și persoane din exterior.

Modest în viața zilnică, când era însă vorba de meserie nimic nu-i stătea în cale pentru a obține documentația necesară (deplasări, cumpărări de cărți) indiferent de efort și de costuri. Studierea monumentului o începea în zori, pentru a putea urmări întrarea treptată a soarelui prin ferestre. În anii `50-`60, deplasarea la monumente nu

se putea face decât pe jos sau cu „ocazii”: căruță sau camion, căci nu existau cursele cu autobuze. La biserici nu erau reflectoare și ca să poată citi inscripțiile din scenele aflate la înălțime, întindea pe podea, acolo unde cădea soarele, un cearceaf alb împrumutat de la țărani, proiectând astfel lumina în sus, sau capta soarele în oglindă dirijându-l apoi pe pereții monumentului. La Voroneț, în timp ce analiza pictura din turlă cu o scară lungită cu o a doua și ținută de doi țărani, una din legături s-a desprins iar scara a început să se rotească sub ochii îngroziți ai țăranilor. A evitat prăbușirea prinzând lanțul candelabrului, pe care a coborât. În Bulgaria, pentru că nu a putut descuia ușa unei biserici dezafectate, a intrat pe fereastră, sărind peste șanțul de sub fereastră, iar la o biserică dintr-un sat părăsit, aflat la oarecare distanță de oraș, pentru a nu pierde din timpul zilei, a rămas peste noapte într-o casă, în pofida protestelor însoțitorului. La miezul nopții, unul din cercetătorii institutului venit pentru a nu-l lăsa singur, l-a găsit baricadat. Răspundeau de soarta străinului! În Salonic era cunoscut drept „Omul cu scara”, pentru că își căra în fiecare dimineață scara, deloc ușoară, la monumentul pe care-l cerceta. La Athos, unde a lucrat timp de o lună, la Mănăstirea Sf. Pavel, la două noaptea i-a bătut în ușă un călugăr întrebându-l „*Domnule doriți Liturghia?*”. A răspuns că ar participa cu drag, dar e foarte obosit de munca zilei. A doua zi nu și-a putut continua lucrul la biserica respectivă, pentru că nu s-a găsit cheia de la intrare. În noaptea următoare, tot la ora două, i s-a repetat întrebarea. Evident, a răspuns afirmativ. Rămânând aproape de ieșirea din biserică, a fost poftit foarte politicos tot mai în față, până a ajuns să cânte alături de călugări. Cum era de așteptat, dimineața s-a găsit cheia bisericii.

Datorită unei scrisori din partea Patriarhului Constantinopolului a fost bine primit la Athos, a putut cerceta și fotografia. La biblioteci și la fonduri mai speciale unde sunt multe odoare românești, a ajuns, cu toată recomandarea patriarhală de la Constantinopol, cu oarecare greutate. În schimb, la mănăstirea Iviron, s-a bucurat de o cercetare neîngrădită, deoarece starețul și secretarul erau macedoneni, aromâni.

Athosul e condus de Sfânta Comunitate, alcătuită din patru stareți, aleși pe rând din cele 20 mănăstiri cu statut de lavre mari. Vin astfel la rând grecii, rușii, sârbii, bulgarii. Românii nu vin niciodată la conducere din cauza delăsării românilor: nimeni nu s-a interesat ca cel puțin unul din schituri să fie recunoscut ca mare lavră, cu toate că atât moldovenii, cât și muntenii, e foarte bine cunoscut, au contribuit cu mare dărnicie de-a lungul timpului la înzestrarea așezămintelor de la Athos încă din secolul XV; avem numai schituri, cel mai cunoscut fiind schitul Prodromu, mare și frumos, întemeiat în 1820 în vremea păstoririi lui Veniamin Costachi, foarte potrivit să fie mare lavră. Consecința: românii nu au niciun cuvânt de spus în conducerea Athosului, nu pot cerceta tezaurele din celelalte așezări, nu pot studia arhivele de documente! Dar aceasta, afirmă Sorin Ullea, „*e o discuție la nivel de state, nu la nivel patriarhal*". (Interviu cu Sorin Ullea „*Omul cu scara*", în *Cotidianul*, 8 iulie 2002, „Litere, Arte, Idei", p.4).

Sistematica prelungire a deplasărilor în străinătate, cu bursa primită de la Academie, se datora conservelor cumpărate din țară, pentru a nu cheltui cu mâncarea, și gazdelor cu chirii modeste. În Italia a mâncat o singură dată o friptură. În Grecia la prânz, pe teren, mânca două banane pentru că hotărâse să ajungă și la Constantinopol cu banii primiți pentru trei luni în Grecia. S-a întors în țară după șase luni, istovit dar cu „planul" îndeplinit.

Invitat în 1974 la Padova să predea un curs despre marile probleme ale artei bizantine, a fost cazat la un hotel de lux. A doua zi a rugat să i se dea banii corespunzători restului cazării, urmând a se muta la o gazdă ieftină, ca să-și prelungească astfel șederea.

– Dragostea de limba română, pasiunea pentru limbile slave au fost o adevărată acribie pentru ilustrul profesor... un mare iubitor al limbii române – pe care a onorat-o în toate scrierile domniei sale – o personalitate emblematică...

– Așa este, a fost un mare iubitor al limbii române, șlefuind fiecare cuvânt și fiecare frază, din care cauză, cu doar câteva excepții, toate

articolele și cărțile sale sunt în română, deși nu puțini specialiști străini au deplâns acest lucru. Exigent stilist, nu permitea nicio modificare în textele date publicării, evident nici intervenții în ortografie.

Mare observator al oamenilor, urmărea cu multă atenție graiul lor, specificul lui, deosebirea sau asemănarea acestuia în diversele zone ale țării. Doritor să stea de vorbă cu țăranii, se simțea bine în tovărășia lor, urmărea să le cunoască felul de a gândi, de a povesti, viața lor.

Suferea văzând prăbușirea nu numai a țării, dar și a limbii ei. Socotesc de aceea potrivit să redau aici un pasaj al său despre limba română: *„I-au trebuit 400 de ani să se formeze marea literatură română, creație nobilă și care înnobilează mintea; 400 de ani de continuă și consecventă dezvoltare a limbii și literaturii române pentru a ajunge la perfecția și bogăția mijloacelor lor de exprimare, care sunt cuvintele precum și diversele modalități de a le așeza în propoziții și fraze, diferite de la scriitor la scriitor. Vorbim, evident, de marii scriitori, dar e de observat, că încă de la începutul secolului 20 marele și extrem de pretențiosul Ion Luca Caragiale aprecia că limba românească e extraordinar de frumoasă și de … grea'. Trăiască frumoasa […] limbă română! Fie în veci păstrată cu sfințenie această scumpă Carte-de-boierie.' (Ideea Unirii…*, p.190-191).

La cursurile și seminariile ținute la Institutul „Nicolae Grigorescu" – *„ca om de litere, nu ca lingvist"* – *le vorbea studenților despre îmbogățirea și, apoi, sărăcirea și stricarea limbii contemporane, insistând asupra obligației specialistului de a folosi o limbă literară îngrijită, „simțul limbii asigurându-le o busolă infailibilă".*

„Inteligența omului – susținea Sorin Ullea – se exprimă prin cuvinte, și idei. Cu cât o limbă e mai bogată în cuvinte de tot felul și bine alese, și plină de nuanțe, stimulează și îmbogățește gândirea și, invers, cu cât limba e mai sărăcăcioasă și redusă total în fondul ei de cuvinte elevate, decade și ajunge la nivelul mizer de azi, în care nu se mai pot închega idei înalte. La care se mai adăugă și oribila vulgaritate care e inerentă unei societăți în degradare" și dă câteva exemple de vorbire contemporană între care: „Nu se mai spune <eu ca ministru>, <eu ca profesor>, ci

eu ca și ministru, eu ca și profesor. Acest <ca și> e un agramatism de necrezut care s-a generalizat! Dar cum a apărut această formă? Iată cum: pentru evitarea în vorbire a cacofoniei – deși cuvântul cacao nu am auzit să fi rănit cândva auzul cuiva! – din comoditate mentală, dar mai ales din dezinteres pentru limbă datorită cumplitei inculturi, s-a inventat intercalarea cuvântului virgulă, cum ar fi: <ca virgulă capră>. Acest cuvânt s-a dovedit probabil lung și a fost curând înlocuit cu scurtul și <mai comodul> și: <ca și capră>, și așa e păstrat și astăzi, dar cu o <mică> schimbare: nu mai este folosit numai pentru evitarea unei cacofonii, ci zburdă voios și liber prin limba română de sine stătător: ca și om; ca și mâncare; ca și știință, ca și prim ministru, în total dispreț pentru regulile gramaticale datorită profundei inculturi de astăzi, fiind folosit de <intelectualii> contemporani și devenind astfel <eticheta> inculturii lor începând, evident, chiar cu conducătorii bolșevici ai țării. Altă expresie: <pe hol>, în loc de <în hol> (caută în hol), căci atunci ar trebui să caut <pe sufragerie> sau <pe dormitor>, și iată cum limba devine ilogică și nu mai exprimă gândirea, realitatea: cum poți sta pe hol sau pe sufragerie?!"

Amărăciunea pentru stricarea limbii și-a exprimat-o și prin scoaterea în evidență cu (sic) a „*limbii de lemn*", folosită și în textele de specialitate: „*Pe această linie (sic) a căutărilor se înscrie (sic) și pictura bisericii din...*" .

– Am avut fericirea să îl cunosc pe profesorul Sorin Ullea la mănăstirea Agapia, cu 30 de ani în urmă. O prietenie care m-a făcut să înțeleg frumusețea și adâncimea sufletului oamenilor. O prietenie care mi-a dat forța să-mi definesc drumul și atinge visul. Acolo, la Agapia am înțeles că rolul meu nu poate fi dinainte hotărât, iar rolul său cu atât mai puțin... definit. La Agapia, domnul profesor se simțea ca la el acasă. Toate măicuțele l-au adoptat cu multă dragoste și respect. Până într-o zi, când cu sufletul frânt, a părăsit Agapia și s-a mutat la Văratec. Povestiți-ne vă rog despre acea perioadă dureroasă din viața sa.

– Într-adevăr, v-a apreciat în chip deosebit, a fost preocupat de viitorul dvs. și mulțumit când ați ajuns la liman.

Mutarea de la Agapia la Văratec este o poveste mai lungă. Încerc s-o sintetizez. Sorin Ullea era deosebit de legat de acest loc încă din copilărie, căci familia sa își petrecea aici verile. Povestea că străbunica lui obișnuia să facă în fiecare an acest drum, după obicei, cu carul cu boi. Revin. În 1991 în prima zi de concediu la Agapia, la maica Anișoara Smeu am ieșit, ca întotdeauna, mai întâi prin mănăstire. Livada casei memoriale Vlahuță, pe dealul din spatele casei, nu mai exista: era transformată într-o groapă imensă, în fund plină cu apă. Întrebați, muncitorii au răspuns că acolo se va ridica un seminar cu 3 etaje. La observația că pământul este îmbibat cu apă și nu permite o asemenea construcție, lucru care era evident pentru oricine pentru că în poiană creștea iarba porcului, răspunsul a fost: *„Noi lucrăm zi lumină.*" Sub ochii noștri se desprindeau din munte și cădeau în groapă mari bucăți de pământ plin de apă. A doua zi Sorin Ullea a plecat la Iași să vorbească cu mitropolitul de curând înscăunat, însoțit fiind de două somități universitare ieșene. În lipsa din țară a mitropolitului, locțiitorul său s-a mărginit să spună: *„Acolo s-a băgat un sac de bani*". Întors în București, a scris articolul *„Salvați Agapia*", pe care l-a dat spre publicare la *Rom*â*nia Liber*ă. După două săptămâni văzând că nu are nicio veste de la ziar s-a dus la redacție și a aflat că Patriarhia(!) cere modificarea articolului. Revoltat de cenzura impusă, a retras textul și l-a publicat la *Cotidianul,* unde a apărut în luna martie 1992, în trei numere consecutive. Curând după apariția articolului, a fost înștiințat de redacție că s-a primit o scrisoare de la Patriarhie cu proteste pentru publicarea acestuia. Au apărut și alte reacții: la Iași, în articolul *„Solidari cu Sorin Ulea* în salvar*ea Agapiei*", publicat în ziarul *Monitorul* (6 august 1992), 25 de oameni de cultură, majoritatea universitari, au cerut sprijinul ministrului culturii Ludovic Spiess, pentru aplicarea soluțiilor propuse de Sorin Ullea în prevenirea inerentelor alunecări de teren. Apelul a fost preluat a doua zi și de *Cotidianul* din București. Ministrul culturii Ludovic Spiess nu a luat însă în seamă avertizările universitarilor.

Redacția ziarului *Cotidianul* a primit o scrisoare și de la fostul consilier al patriarhului Iustinian, preotul Dumitru Stancu, în vârstă de 92 de ani, care dorea să-l cunoască pe autorul articolului, pentru a-i da unele informații „*din interiorul*" Bisericii, între care și informații în legătură cu biserica Enei, socotită de Sorin Ullea „*o perlă în mijlocul Bucureștiului... cea mai zveltă și mai elegantă... izbea ochii prin verticalismul ei poruncitor, mai accentuat decât la surata ei Kretulescu*" și pe care o examinase imediat după cutremurul din 1977. Biserica nu suferise nici un fel de deteriorări, nici măcar mărunte, așa cum de altfel constataseră și specialiștii de la Direcția Monumentelor Istorice. Cu toate acestea, potrivit versiunii oficiale, comuniste, necinstite, biserica Enei a fost demolată pentru că fusese prea grav deteriorată de cutremur. În timpul patriarhului Iustinian, spune părintele Stancu, nici Gheorghiu-Dej și nici Nicolae Ceaușescu nu au demolat biserici pentru că, atunci când Gheorghiu-Dej a vrut să dărâme biserica Slobozia, răspunsul patriarhului dat delegației trimisă pentru a-i obține asentimentul a fost categoric: „*Spuneți-i domnului Președinte că are puterea să le demoleze pe toate, dar nu cu consimțământul meu. Dacă o face eu depun cârja și plec la mănăstire. Spuneți-i că Patriarhul nu este un funcționar oarecare* în *Republică,* și *acest lucru va fi cunoscut* în *toată lumea*." Demolările au început numai după moartea patriarhului Iustinian (26 martie 1977, la numai trei săptămâni după cutremur!), cu consimțământul „*Patriarhul – <u>ateu</u> – Iustin*". În campania de distrugere a bisericilor inițiată de Nicolae Ceaușescu în vremea patriarhului Iustin Moisescu, preotul Calciu, într-o cuvântare la *Europa Liberă* a dat ca exemplu de verticalitate răspunsul patriarhului Iustinian dat lui Gheorghiu-Dej, citat mai sus.

Părintele Dumitru Stancu pomenește, în *Scrisoarea deschisă* adresată lui Sorin Ullea, și despre gestul de recunoștință făcut de Gheorghiu-Dej, ajuns șeful statului, față de preotul Ion Marina, preot cu mare prestigiu la Râmnicul Vâlcea: pentru că acesta îi întinsese cândva o mână de ajutor la nevoie, i-a oferit Ministerul Cultelor, dar

preotul l-a refuzat dorind să rămână în slujba Bisericii. Așa a ajuns preotul Marina, colegul de seminar al autorului *Scrisorii deschise*, patriarhul Iustinian, rol pe care „*l-a* îndeplinit *cu deosebită râvnă*", ajutând nu rareori pe cei în mare nevoie, dovedindu-se totodată și un bun diplomat. Deși era numit la postul de radio BBC de preotul Florian Galdău „*Patriarhul Roșu*", iar Patriarhia „*Sovrompatriarhia*", tatăl acestui preot, în România, era angajatul unei întreprinderi a Patriarhiei, ca paznic de noapte pentru a-și putea întreține familia deportată din Teleorman și cu averea confiscată. Pe autorul *Scrisorii deschise* patriarhul l-a scos de sub urmărirea Securității și l-a numit consilierul său. Cu aprobarea guvernului a organizat ample manifestații religioase la care luau parte prelați creștini din toată lumea; așa a fost și canonizarea sfântului Calinic de la Cernica, când „*Mănăstirea a fost inundată de creștini și prelați străini*". Prin măsurile luate a redresat situația economică a mănăstirilor, evitând astfel înfometarea acestora, inițiată de conducerea comunistă a țării.

Revin la Agapia. În anul următor, după primele zile de concediu, Sorin Ullea a văzut-o pe gazda noastră, maica Anișoara Smeu, vorbind în poartă cu un polițist. Intrigat, s-a dus să vadă ce se întâmplă. A aflat că polițistul îi spusese maicii că ține în gazdă pe „*dușmanul mănăstirii*"; pe Sorin Ullea l-a întrebat dacă s-a înregistrat la stăreție și i-a cerut buletinul de identitate. Profesorul a fost de acord să se legitimeze, însă numai după ce vor merge împreună la toate casele pentru a legitima pe toți străinii de mănăstire. Deși maica Anișoara ne-a rugat să nu plecăm, pentru a nu-i crea neplăceri, am părăsit Agapia peste câteva zile, pentru totdeauna.

Urmarea inevitabilă a distrugerii echilibrului freatic nu s-a lăsat așteptată: întreaga așezare mănăstirească de sub deal a fost grav afectată, biserica inundată, pictura lui Nicolae Grigorescu deteriorată, iar din șanțul creat în jurul bisericii apa trebuia continuu scoasă cu gălețile. Datorită „agravării avariilor și degradărilor la complexul mănăstiresc, stavrofora Olimpiada Chiriac, stareța mănăstirii, a intervenit în anul

1995 pentru introducerea Ansamblului monument istoric Mănăstirea Agapia (biserica mare, clădirile de incintă, casele chilii din satul monahal, celelalte edificii de cult) în programul național de restaurare. Studiile de specialitate din anul 1995 au constatat că ansamblul mănăstirii Agapia se află „într-o *stare gravă de avarie. Aceasta se manifest*ă *prin reducerea nivelului apei freatice faț*ă *de sol,...inundarea fundațiilor (la adâncimea de circa 0,90 m)... degradarea zidurilor și evoluția progresivă a igrasiei* în *pereții bisericii* și *a clădirilor din incintă, alunecări de teren. Biserica „Sf. Voievozi" prezenta degradări importante la turlă, precum* și fisuri și crăpături în *zidărie... clădirile de pe latura de sud au fost grav avariate* în *partea centrală, fiind prăbușită zona* în *car„e funcționase trapeza mănăstirii* și *beciurile din subsolurile aferente*1F[2] . Pentru împiedicarea alunecărilor de teren în gospodăriile maicilor, ale căror case erau sub casa Vlahuță, au fost necesare lucrări de consolidare a terenului. Lucrările de restaurare au durat 12 ani, până la sfârșitul anului 2008.

În 1997 Sorin Ullea în ziarul *Dreptatea* din 15-21 octombrie a publicat articolul intitulat „*Cer demiterea mitropolitului Daniel*".

– La Văratec, în casa maicilor Ripsimia și Dionisia, a scris o parte din cărțile pe care le-a încredințat tiparului mai târziu. Liniștea și pacea din acel loc erau ca un balsam pentru domnul profesor. Acolo domnul profesor se refugia pentru a scrie și a medita ...acolo am avut șansa să o cunosc și eu pe maica Benedicta. Vorbiți-ne vă rog de această prietenie...

– Concediul era întotdeauna dedicat exclusiv odihnei, contemplării naturii mișcătoare și nemișcătoare, drumețiilor zilnice. În ce o privește pe maica Benedicta – Zoe Dumitrescu Bușulenga – au fost colegi

[2] Vasile Dascălu, Consolidarea fundațiilor bisericii „Sfinții Voievozi", Mănăstirea Agapia – o rezolvare complexă a interacțiunii construcție – factori de mediu, în „Monumentul – Tradiție și viitor. Lucrările Simpozionului Național Monumentul – tradiție și viitor, ediția a IX-a" (Ed. Art Studio, Iași, 2008); Idem, „Criterii și concepte de restaurare și conservarea ansamblului monument istoric <Mănăstirea Agapia>, jud. Neamț", în Lucian-Valeriu Lefter, Aurica Ichim și Sorin Iftimi (coord.) , Monumentul – tradiție și viitor, Ed. Doxologia, Iași, 2011.

de an la facultate, au rămas prieteni. Sorin Ullea avea însă mai multe „nelămuriri” asupra evoluției ei ulterioare: membră a C.C. al P.C.R.; atitudinea față de Dinu Pillat, în calitatea ei de directoare a Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, al cărui membru era și Dinu Pillat; discursul de bun venit în cinstea președintelui Ion Iliescu, la venirea acestuia la mănăstirea Văratic... Aflând că Sorin este la Văratic, dna Bușulenga a dat o masă cu mulți oaspeți în cinstea revederii lor, prilej cu care a ținut să-și motiveze atitudinea față de Dinu Pillat.

– Pasiunea și studiul intens în arta medievală românească i-a oferit perspectiva de a scoate la lumină comori nebănuite de cultură și gândire. Domnia sa, considera că toate aceste descoperiri sunt mărturia creatoare, caracteristică, a poporului român. La vârsta de 29 ani deja studiase pe marii cronicari: Grigore Ureche, Ion Neculce, Miron Costin. Descoperiri importante din veacurile al XIV-lea – al XVI-lea l-au încurajat și hotărât să-și continue munca, nu lipsită de obstacole ...Știu că a existat scris, la un moment dat, un scenariu despre cronicarul Miron Costin...

– Da, așa este. A avut intenția să scrie un scenariu pentru un film dedicat vieții și morții marelui cărturar Miron Costin (1633-1691) și, ca urmare, a simțit imperios nevoia să se documenteze asupra epocii; s-a adâncit tot mai mult în istoria, viața și cultura acelei vremi, dominată în secolul XV de Alexandru cel Bun, apoi de marele Ștefan și urmașii săi și până în secolul XVII, cu bogata și influenta familie a Movileștilor cu care se înrudea Miron Costin. Interesat la început de originala arhitectură a bisericilor vremii, așa cum a găsit-o descrisă în savantele cărți ale lui Gh. Balș, mult admirat de el, a ajuns inevitabil să fie interesat și de pictura acestor biserici, pictură care era însă foarte diferit datată, același monument având nu rareori diversele datări la distanță chiar de un secol, în vreme ce pictorii erau socotiți a fi străini. Firesc, a apărut dorința irepresibilă de cunoaștere aprofundată a acelei epoci. Așa a ajuns Sorin Ullea medievist. Și, incitat de concluziile predecesorilor săi și cu precădere de afirmația categorică a marelui specialist André Grabar că „nu se poate distinge o continuitate, o evoluție, o școală moldovenească de pictură în această

epocă", pictura fiind dominată de forțe *„statice"* și nu de *„cele câteva urme de evoluție pe care, din obișnuință, credem a le recunoaște"*, Sorin Ullea a hotărât să constate *„cu ochii mei"*, spune el, dacă înaintașii avuseseră dreptate sau nu și să poată demonstra adevărul fără replică, oricare ar fi fost el, și nu doar prin simple impresii. Cum specialiștii studiaseră numai monumentele foarte bine sau bine păstrate, ignorând numeroasele biserici cu pictură mai prost sau chiar prost conservate, Sorin Ullea a socotit că numai o cercetare exhaustivă a tuturor monumentelor din turlă până la podea, poate duce la concluzii ferme. Ca urmare, timp de doi ani – 1955-1957 – a cercetat toate ansamblurile bine sau rău păstrate din Moldova secolelor XV-XVI, arhitectură și pictură deopotrivă, ceea ce, cum am spus, nu făcuse nici un specialist înaintea sa. Numai așa, datorită acestei cercetări exhaustive, a ieșit la iveală cronologia picturii moldave din epoca de aur (sec.XV-XVI), dovedind totodată că pictura, atât cea interioară cât și cea exterioară, nu a aparținut meșterilor străini, cum se afirmase până la el, ci unei mari școli moldovenești de pictură, al cărei efortul novator s-a sprijinit întotdeauna pe tradiția anterioară, iar cei opt pictori, ale căror semnături le-a descoperit, au fost toți români. Treptat, începând din anul 1959, a consacrat câte un articol datării fiecărui monument în parte.

Dar „revelația" că pictura exterioară care îmbracă complet monumentele de la turlă până la soclu *„ascunde"* un mesaj a avut-o abia în 1959. „... *a fost* începutul *noii mele metode de cercetare prin exegeza teologică a* într*egului program iconografic al picturii exterioare moldovenești, – metodă ce mărturisesc că nu* știam *la ce mă va duce"*.

Însă „revelația" a fost posibilă *„numai după ce am ajuns să punem ordine* în *datarea monumentelor"*, căci niciunul dintre înaintași nu a urmărit problema datărilor, adică nu a cercetat toate ansamblurile de pictură murală, căpătând din această cauză o imagine foarte neclară și plină de contradicții cu privire la evoluția picturii medievale moldovenești. E de reținut că pictura murală din sec. XV-XVI, împreună cu pictura exterioară, reprezintă *„cea mai vastă întindere de*

suprafață murală pictată din câte se cunosc în lumea ortodoxă.”

Și, astfel, de-a lungul a peste două decenii (1959-1984), Sorin Ullea a dedicat o mare parte a activității sale cercetării iconografiei acestei picturii, demonstrând că pictura exterioară moldovenească reprezintă o „Mare Rugăciune” pentru victoria militară împotriva turcilor, imaginată de Petru Rareș în numele poporului Moldovei, exprimată într-o vastă și erudită gândire teologică de episcopul Macarie: *„o ectenie, și anume ectenia a șasea, exclusiv militară din Marea ectenie cu care începe slujba Liturghiei”, repetată – cu aceiași schemă iconografică – „cu o tenacitate fără egal din monument în monument – fenomen unic în istoria ideilor”.*

Prima biserică total îmbrăcată cu pictură exterioară din Moldova și din lume a fost biserica domnească din Hârlău zugrăvită în 1530, al cărei program îl găsim în formă embrionară cu un an înainte, 1529, în pictura pronaosului de la Dobrovăț, unde sunt invocați toți sfinții pentru victoria militară a Moldovei. Scoaterea invocării de la Dobrovăț în exterior a permis *exprimarea* ei într-o vastă și erudită gândire teologică. Această cercetare este menționată încă din 1972, în Encyclopaedia Universalis (vol.14) publicată în Franța. Important de reținut: punctul de plecare al ideii lui Rareș a fost actualitatea politică și militară reflectată în pictura interioară a vremii lui Ștefan cel Mare, adică legătura cu trecutul. Această legătură cu trecutul, cu tradiția, o caracteristică importantă a societății moldovenești din secolele XV și XVI, o va evidenția Sorin Ullea cu mare grijă în lucrările sale, până la Sucevița și Dragomirna, ultimele mari monumente ale epocii de aur a picturii moldovenești.

Dar stabilirea cronologiei picturii murale, evoluția ei, precum și constatarea scrierii foarte unitare stilistic din această pictură, inevitabil, l-au făcut să privească în urmă, să studieze manifestările artistice ce au precedat epoca lui Ștefan cel Mare. Și, în 1964, a publicat studiul *Gavril Uric primul artist român cunoscut*, autorul binecunoscutului de specialiști „Tetraevanghel” din 1429, manuscris realizat la Mănăstirea Neamț, în timpul domniei lui Alexandru cel Bun, pentru Domn și soția sa Marina Doamna, aflat azi în renumita Bibliotecă Bodleiană a Universității din

Oxford și expus ca piesă importantă. În studiul său Sorin Ullea constată că Tetraevanghelul a fost doar admirat, dar nestudiat de înaintași, apreciat doar ca realizare artistică, fără analizarea din punct de vedere estetic, nici a celor patru imagini ale evangheliștilor, pomenite doar prin simple descrieri iconografice sau aprecieri stilistice cu caracter general, și nici punerea în pagină a textului. Nu a fost inclus nici în istoria picturii moldovenești, ci menționat doar în capitole secundare. În realitate acest Tetraevanghel, demonstrează Sorin Ullea, „*constituie introducerea firească și necesară în istoria picturii medievale moldovenești*”, căci Uric nu a făcut operă de copist, „*procesul de românizare*” fiind prezent și, „în interpretarea liniei și a conturului onduând lin și armonios *...de o mare eleganță formală ...interpretare ce va constitui una din trăsăturile stilistice specifice secolelor XV-XVI moldovenești*”, precum și în „*optimismul și rafinamentul coloristic*”, în reprezentarea imaginii omului și construcția compozițională a miniaturilor.

Șaptesprezece ani mai târziu, în 1981, după o aprofundată documentare, publică *Gavril Uric. Studiu paleografic*, dovedindu-l nu numai un mare artist, ci și un om de aleasă cultură, un bibliofil ce studiase la Constantinopol scrierile bizantine, scrieri din care a ieșit și alfabetul chirilic. Rafinamentul estetic al frontispiciilor sale, precum și ornamentația primei litere cu care începe fiecare Evanghelie, dar și textul deosebit de elaborat – așa-numita scriere uncială de lux în care literele sunt „*desenate*”; efortul de rafinare și reproporționare; înălțimea literelor, cu mici inovații; eleganța liniilor curbe și ductul lor specific; toate acestea sunt dovezi de cerebralitate care dovedesc cu hotărâre vechimea: nou nu era poporul, el avea un lung recul la 1400, nouă era statalitatea. Din Uric se trage Școala moldovenească de artă a cărții cu scriere moldovenească – unanim recunoscută de specialiști încă din secolul XIX. Imaginile evangheliștilor vor fi reluate cu fidelitate în arta cărții până la Petru Rareș și, lucru neștiut până la Sorin Ullea, reproduse și în pictura bisericilor, tot până la Petru Rareș, iar scrierea lui Uric este păstrată cu fidelitate în toate formele de artă ulterioare:

pisanii, pietre de mormânt, pictură murală, broderii, orfevrărie, lemn. Gavril Uric reprezintă apogeul scrierii moldave, cercetarea ulterioară va trebui să descopere scrierea copiștilor anteriori. Și tocmai de aceea constata cu amărăciune Sorin Ullea că bulgarii au scos o ediție de lux, tipărită în străinătate, a „Tetraevanghelului lui Ivan Alexandru" din 1356, iar noi românii n-am fost în stare să avem o astfel de reproducere a atât de importantului „Tetraevanghel al lui Uric"!! Ne facem singuri rău, nu ne preocupă să fie cunoscute realizările de valoare ale acestui neam, nici cele din trecut, nici cele de azi!!

Descifrarea mesajului picturii exterioare, l-a condus în mod firesc la cercetarea operei celui care alcătuise programul Marii rugăciuni: călugărul cronicar Macarie. Grav subestimat de istoriografia românească, Macarie a fost socotit ca unul din cei trei modești cronicari ai vremii, alături de Eftimie și Azarie. Analizarea operei sale în amplul studiu din 1985, intitulat *O surprinzătoare personalitate a evului mediu românesc: cronicarul Macarie*, l-a dus pe Sorin Ullea, în contrast cu predecesorii, la concluzii neașteptate. Astfel, Petru Rareș i-a cerut lui Macarie să-i scrie Cronica domniei pentru că îl socotea „*cel mai vestit literat al țării*"; stilul cronicii este strălucitor, „înalt", adică isihast, cu cadențe speciale, chiar cu versuri, Macarie dovedindu-se astfel „*primul poet din istoria literaturii române*"; traducerea, la cererea lui Alexandru Lăpușneanu, din greacă în slavonă, a Codului de legi al lui Vlastares, pe care l-a reorganizat în ordinea alfabetului slavon, l-a dovedit pe Macarie a fi marele teolog al secolului XVI cu „*rădăcini directe* și *puternice* în *marea mișcare bizantină și sud-slav*ă a secolului XIV *și primul mare ierarh român, după semilegendarul Iosif, mitropolitul de la 1400*"; pentru „*elaborarea iconografic*ă *a picturii exterioare*", Domnul Moldovei „*a ales pe cel mai vestit teolog*", iar savanta compunere a vastului program iconografic i-a adus drept răsplată starețului de Neamț, întemeietorul isihasmului moldovenesc, ridicarea sa de către Rareș la rangul de episcop al Romanului. Căci nu pictorii au fost alcătuitorii ansamblurilor de pictură, așa cum se crezuse până la

Sorin Ullea, ei au fost doar buni executanți și cunoscători ai scenelor iconografice, ci teologii cu mare anvergură și inventivitate au fost creatorii de compoziții și programe. Puternica influență a episcopului isihast Macarie avea să se extindă, mai târziu, prin călugărul Ioanichie Movilă, fostul mare logofăt Ioan Movilă, până în simbolistica picturii Suceviței, impunătoarea ctitorie a Movileștilor (1601) a cărei pictură face parte din a doua fază, ultima, a picturii moldovenești din secolele XV-XVI, fază începută în 1535 la Humor și care va merge până la Varlaam și Vasile Lupu. Este vremea în care zugravii pierd treptat viziunea monumentală, adică legătura cu monumentul – trăsătura principală a primei faze – și apare tot mai evidentă diminuarea progresivă a viziunii monumentale, pentru a atinge la Sucevița cele mai mici dimensiuni din întreaga pictură moldovenească a acestei a doua faze. Dimensiunile mici au înlesnit însă exprimarea în pictura Suceviței, interioară și exterioară, a unui număr impresionant de scene cu „*tâlc*", legate între ele „*prin fire nevăzute ... cel mai complex program iconografic din* întreaga *ortodoxie medievală*", spune Sorin Ullea.

Este concluzia la care a ajuns însă numai după aplicarea timp de câteva decenii a aceleiași metode de studiere exhaustivă și asupra monumentelor bizantine, cât și ale școlilor de tradiție bizantină, însemnate sau mai puțin însemnate. Cercetare care l-a dus și la deslușirea mesajului politic al regelui celor două Sicilii, Roger al II-lea, în mozaicurile de la Cefalù, mesaj surprins deja de istoricii politici, precum și a mesajului politic încifrat al Cavalcadei lui Constantin cel Mare, zugrăvită în modesta biserică bizantină din satul Kritza (insula Creta).

O preocupare deosebită a lui Sorin Ullea a fost modul de construire al spațiului interior, uimitoarea descoperire a marelui istoric de artă austriac Alois Riegel, publicată în 1901: „*o entitate abstractă* și *nevăzută care este baza* și punctul de plecare al oricărei arhitecturi, *pereții fiind doar cochilia,* învelișul acestui spațiu", talentul constructorului fiind însă cel care determină calitatea spațiului interior religios sau laic: bine sau prost realizat.

Cercetarea comparativă în 1965 a acestui spațiu în bisericile din Armenia și Georgia, două dintre cele mai originale școli ale artei medievale creștine, l-a dus pe Sorin Ullea la încheierea că, deși exprimarea geniului artistic în perioada clasică, finele sec. VI și sec. VII, este foarte personală în cele două țări, ea e, totuși, în ambele, rezultatul îmbinării a două concepte spațiale diferite: pe de o parte conceptul spațiului centralizat, specific Caucazului, care își are potrivit cercetătorilor armeni și georgieni originea în locuința țărănească (*glhatun* în Armenia și *darbazi* în Georgia), anume o încăpere pătrată acoperită cu o cupolă, și, pe de altă parte, influența bazilicilor vechi caucaziene de origine nord siriană. În biserica Djvari din vechea capitală a Georgiei, Mțheta, mărturisește că a „*rămas fascinat*" de spațiul ce-l înconjura. În 1967 a apărut articolul despre spațiul interior în bisericile din Armenia și Georgia.

În anii '70 trece la studiul spațiului interior al marilor catedrale medievale, nu numai din lumea ortodoxă, ci și din marile catedrale ale Occidentului – Constantinopol, Italia și nordul Angliei. Arhitectura gotică a Occidentului este în general considerată ca cea mai înaltă, recordul deținându-l catedrala din Beauvais de 47 metri înălțime. Specialiștii știu însă că acest record este depășit de catedrala bizantină Sfânta Sofia din Constantinopol mai înaltă cu aproape 10 metri (56,60 metri în cheia bolții) decât catedrala din Beauvais. Cu toate acestea nimeni nu a întreprins un studiu comparativ între reprezentantele gigantismului arhitectonic – Sf. Sofia și catedralele gotice – cu impact mult mai puternic asupra psihologiei privitorului datorită spațiului uriaș pe care-l închid, studiu pe care intenționa să-l realizeze Sorin Ullea. În 2001 prezintă la Sorbona, la al XX-lea Congres de studii bizantine, comunicarea *The interior space of Hagia Sophia at Constantinople*, prima construcție bizantină, în care analizează rolul complexelor „*tensiuni spațiale*": longitudinale, transversale, verticale, diagonale din acest monument, tensiuni care toate împreună fac ca spațiul interior să nu fie niciodată static, ci în continuă mișcare. Iar

gigantica interacțiune a tensiunilor spațiale e sprijinită și de o activă și rafinată fenestrație împreună cu vasta, joasa, fără pondere, a cupolei ce pare că plutește peste un cerc de lumină creat de cele 40 de ferestre ample și foarte apropiate de sub ea. „*Un spațiu interior halucinant, supranatural, unic în istoria arhitecturii, revelația imaterialului prin material realizată mai întâi în arhitectură*”, și numai apoi în pictură.

L-a preocupat și pictura românească din Transilvania, dedicându-i între 1973 și 1984, o parte din timp. De la început a fost impresionat de viziunea estetică comună a picturilor de la Ribița, Crișcior, Leșnic și parțial Strei, picturi executate în jurul anilor 1400, în perioada paleologă a artei bizantine. Uimitor însă, picturile din cele patru biserici hunedorene nu aparțin esteticii paleologe contemporane, ci clar celei comnene din secolul XII bizantin, descifrarea acestei „ciudățenii” făcând din cele patru monumente cele mai importante din întreaga Transilvanie și, prin semnificația lor, chiar din România, așa cum demonstrează Sorin Ullea, în cartea din 2001 *Arhanghelul de la Ribița. Angelologie, estetică, istorie politică*, dedicată acestor picturi. După cum se știe, epoca comnenă e cea mai valoroasă și originală din întreaga istorie a picturii bizantine, pentru că a pus cel mai bine în valoare elementul specific gândirii bizantine: prin material la revelația imaterialului, adică a transcendentalului. Este ceea ce exprimă întocmai – după o amănunțită comparație estetică cu cele mai valoroase reprezentări bizantine comnene – și picturile celor patru monumente românești și, mai ales, imaginile arhanghelilor Gavriil și Mihail din pictura de la Ribița, adică felul în care „*gramatica stilistică a faciesului*”, bazată pe „*importanța suverană a liniei în spiritualizarea volumelor*”, a dus la pierderea reliefului imaginii, adică a „*materiei*”, așa cum este estetica aulică pur comnenă a secolului XII. Firesc apare întrebarea: cum a rămas mediul artistic transilvan atât de fidel unei faze depășite a picturii bizantine? Răspunsul e unul singur, demonstrează autorul: nu datorită atașamentului față de o artă revolută în disprețul artei contemporane paleologe, ci datorită izolării; o enclavă românească tot mai modestă

în resurse materiale, izolată geografic din cauza dominației maghiare de după 1204, necunoscătoare a artei paleologe contemporane din afara enclavei, care și-a continuat astfel tradiția școlii locale românești – comnenul secolelor XI-XII.

„Școala *comnenă hunedoreană a fost atât de puternic* înfiptă în sol *românesc* și atât de *fertil,* încât se înțelege *automat că ancora creativă a cerebralității românești, aruncată din secolul XII în urmă, aterizează într-o epocă net anterioară sosirii ungurilor în Europa*" (p.123-124). Este primul document de importanță fundamentală, căci el confirmă continuitatea neîntreruptă a cerebralității românești la nord de Dunăre, nu numai cea biologică, așa cum era până acum, iar aria vechimii culturale românești se lărgește astfel din Moldova până în vestul Transilvaniei.

Ca urmare, *„mult înaintea marii școli moldovenești de pictură … cristalizată în prima treime a secolului XV, a existat școala transilvană de pictură … cristalizată în secolul XII, secol din care va trebui să considerăm de acum înainte că începe istoria picturii medievale românești (p.9)…căci existența ei implică automat existența unei civilizații românești în acel secol"* (subl. S.I.). Este de datoria arheologiei – atât de neglijată și de greșit orientată în Transilvania! – să caute, prin săpături de adâncime, urme de picturi, construcții ale nobililor români, dar și anterioare venirii maghiarilor – susține Sorin Ullea. Socotește că școala comnenă s-a format în nordul județului Hunedoara *(„desigur aceasta e o deducție, iar nouă ne trebuie o certitudine")* și că săpăturile sistematice în județ, „îmi permit *să propun*", ar trebui făcute nu din nord spre sud din cauza munților, ci de la est spre vest. Era de mult necesară o cercetare *„atât în elevația zidurilor bisericilor, cât și în plan arheologic, cercetare sistematică și exhaustivă care să fi ajuns până astăzi la rezultate definitive și incontestabile. Din păcate n-a fost așa. … era la mijloc un fals, dar tenace complex de inferioritate, de biată țară răsăriteană aflată în calea răutăților și mulțumită să-și apere ce? Prosperitatea materială și dezvoltarea spirituală? Nu. Să-și apere sărăcia și nevoile și neamul.*

Așadar: o mentalitate fatalistă ce nu i-a împins pe românii medievali la luptă continuă și efort energic, după cum nu i-a făcut pe istoricii moderni decât să fie prea bucuroși dacă s-ar găsi fie și cât de modeste urme de existență fizică a românilor... necum o existență spirituală creatoare de înalte valori de cultură" (p.119) (subl. S.I.).

Recunoscând că nu cunoaște limba maghiară, pentru că nu s-a ocupat în mod special de istoria Transilvaniei, deplânge că „*mulțimea*" lucrărilor în maghiară „este mai mult citată decât citită" la noi din necunoașterea limbii maghiare!

Lipsa de interes pentru susținerea cauzei românești în Transilvania din partea specialiștilor români este cu amărăciune exprimată și de marele patriot David Prodan, academician, care în *Cuvântul înainte* din 1991 la cartea *Transilvania și iar Transilvania* publicată în 2002 mărturisește: „*Am scris însumi în tinerețe o replică istorică la teoriile revizioniste,* în 1944, *sub titlul „Teoria imigrației", tradusă și în limba franceză, care a rămas fără replică, a fost înmormântată cu bună știință. Nici n-a fost înregistrată nicăieri de istoriografia maghiară. N-am prea făcut caz nici noi de ea. O reeditez acum în funcție de noua recidivă și la un nou nivel. Nu cu iluzia că acum ar fi mai convingătoare, ci pentru propria-mi conștiință de istoric, implicat în temă... pentru informarea propriului popor. Citind-o, te convingi ușor că ea rămâne fără adresă*" (subl. S.I.). Imensa tristețe a unei lumi apuse profund iubitoare de țară și profund preocupată de soarta ei!

După 46 de ani de cercetare, în volumul din 2001 pomenit, Sorin Ullea vorbește despre metoda sa de cercetare a lumii medievale și insistă asupra interdependenței disciplinelor pe care trebuie să le cunoască un „*medievist complet*": istoria politică, teologia, istoria artelor vizuale, istoria literară, paleografia, pentru a putea ajunge la o viziune corectă de ansamblu a Evului Mediu. Numai după studierea „*analitică a componentelor*" acelei lumi, cercetătorul poate ajunge apoi la o privire de ansamblu, la „*analize de sinteză*", fără teama de a comite – fără voie – greșeli uneori fundamentale. În orice cercetare a Evului

Mediu trebuie să se țină, în primul rând, seamă că perioada medievală a Europei este exclusiv teocentrică: totul vine de la Dumnezeu și *„în ciuda marilor deosebiri dintre estul și vestul Europei, teocentrismul e liantul care face din istoria evului mediu european un tot atât de unitar... încât singura soluție eficientă pentru a înțelege lumea medievală e de a cuprinde într-o unică privire de ansamblu toate componentele pentru a le studia apoi analitic*". De aceea *„mai întâi, prin adâncite studii și meditații, trebuie pătrunsă, înțeleasă și trăită psihologia omului medieval"* (subl.SI), (p.142) și modul lui de exprimare; însă dezlegarea modului de exprimare nu se găsește întotdeauna în domeniul pe care tocmai îl cercetezi, ci în cu totul altă parte, în altă disciplină, pe care cercetătorul cantonat într-un singur domeniu n-o cunoaște și de aceea nu poate explica fenomenul. *„Și nu pot ilustra mai convingător punctul meu de vedere decât oferind cititorului spre judecare rezultatele noii mele metode de cercetare. Unul dintre exemple e chiar prezenta carte în care un document politic de importanță crucială și unicul până acum pentru dovedirea axiomatică a continuității românești la nordul Dunării nu l-am descoperit prin documente din domeniul istoriei politice ci prin exegeze teologice și estetice."* (p.143). Din cauza cercetărilor numai în domenii izolate, fără legătură cu întregul, nu dispunem de *„analize de sinteză"*, idee reluată mai precizat în interviul din 2002 *„Omul cu scara"*, pomenit mai înainte. La întrebarea pusă de ziarista Claudia Tița: *„La ora actuală, care credeți că ar fi prioritățile noastre?"* Răspuns:

„Nouă, românilor, ne lipsesc sintezele. Gândul meu merge deci în această direcție: ne trebuie o sinteză în care să apărem și noi, dar și ceilalți. Străinii își permit să emită istorii ale poporului român (cum e cazul rușilor, maghiarilor, bulgarilor, chiar și polonezilor), scrise din punctul lor de vedere. Atunci noi de ce n-am face istoria lor?!" (subl. S.I.), (p.3)

Deplânge și aici aceeași mentalitate de recul în fața luptei pentru adevăr, pentru susținerea istoriei noastre corecte și nu falsificate după placul străinilor.

– Din câte știți care au fost personalitățile pe care le admira profesorul Ullea?

– Bizantiniștii V.N. Lazarev și André Grabar ocupau primele două locuri în ce privește lucrările specialiștilor străini. Pentru studierea arhitecturii moldovene din sec. XV-XVI, cărțile lui Gh. Balș l-au însoțit în toate deplasările. Avea o deosebită considerație și pentru lucrările lui Grigore Ionescu din acest domeniu.

– Ce modele a avut în formarea sa ca cercetător, cu ce personalități ale lumii științifice sau culturale a avut colaborări sau prietenii?

– Nu a avut modele fiind o personalitate prea puternică. Singurele lui modele au fost oamenii cinstiți din orice domeniu, care și-au iubit țara și au încercat să ajute dezvoltarea ei. S-a format singur ca cercetător, așa cum reiese și din cele de mai sus. Firesc, nu putea să nu-l intereseze colaborările. Era doritor de discuții cu specialiștii sau cu persoane de cultură, după cum era bucuros să împărtășească celor interesați din cunoștințele sale.

– Cum era viața alături de un cercetător mereu plecat pe teren la diferite biserici și mănăstiri din Moldova?

– Foarte interesantă.

– A cochetat cu muzica, iubea creațiile lui Bach. Această pasiune l-a făcut să încerce a profesa în acest domeniu...

– Muzica lui Bach îl cucerea, cum spunea el, prin ordinea ei matematică, cosmică. A vrut să devină pianist. Totul a mers foarte bine până la execuția fugilor, unde nu și-a mai putut coordona citirea notelor cu viteza impusă degetelor.

– Ce locuri i-au fost dragi?

– I-a fost nespus de dragă Moldova întreagă și i-a dus dorul toată viața. A rămas însă deosebit de legat de Basarabia, unde și-a petrecut multe veri din copilărie până la 15 ani. La Rădeni, spune el, „*părinții m-au băgat efectiv, cum ai băga pe cineva în apă, drept în mijlocul țăranilor și cu precădere în mijlocul celor din satele înfundate în frumoșii și imenșii codri ai Bâcului. Stam mereu printre dânșii, mă jucam cu*

copiii lor de-a "mijoarca", ne dam tumba la vale pe iarbă, făceam pătuli în copaci tineri cu crengi mlădioase și sorbeam împreună din linguri cu cozi foarte lungi și din același vas mare și foarte evazat, chișleag sau "dzamă" de pui, la măsuța lor pe trei picioare, joasă și rotundă, alături de masa mare la care mâncau părinții și bunicii." Prin Ultimatumul din 26 Iunie 1940, sovieticii au impus României cedarea Basarabiei în numai trei zile. Aflat la Sadova la familia inginerul silvic Metodiu Ionescu, prietenă cu părinții lui, Sorin Ullea a fost martor la groaza care a cuprins țara: *„Orășeni cu figuri descompuse, unii reușind să fugă, alții nu; gări în haos indescriptibil, cu plânsete și țipete isterizate; familii rupte în două, și-n patru. Numai țăranii – tot țăranii! – , cu disperare mută în priviri, căci știau ce-i așteaptă, au rămas la brazda lor."* (*Granițele Moldovei*, 2009). Și tot aici descrie Sorin Ullea cum 16 ani mai târziu, în 1956, în timp ce studia cu binoclu pictura exterioară a Suceviței a fost de mai multe ori întrerupt de o „răzășoaică" care i-a cerut mai multe lămuriri despre bisericile pe care timp de trei săptămâni le văzuse, iar la sfârșit l-a rugat să-i pună pe hârtie tot ce-i spusese. Uimit, a întrebat-o la ce-i folosește o astfel de hârtie. *„Domnule drag*ă, mi-a răspuns femeia*, eu nu-s de pe-aici; eu îs răzășoaică din malul Nistrului, de pe lângă Orhei, și mă tot întreabă copiii și nepoții: mămucă, unde sunt voievozii noștri ceia vechi? Eu îs o femeie proastă și nu știu să le spun, iar 'soveticii' nu le dau drumu' încoace peste Prut și nici nu le dau voie să învețe la școală lucruri de-ieste vechi. Ei cât mai degrabă rusăști să-i învețe."* Hotărâtă să poată lămuri pe cei tineri, a cerut „Sovetului" din sat să-i dea permisiunea să-și vadă o rudă foarte bolnavă din Iași și după multe respingeri exasperat *„unu' mai mare a strigat: 'Dați-i bre drumul să se ducă dincolo că asta-i nebună și nu ne mai mântuim de dânsa' ".*

A iubit și Transilvania pe care, în afară de cercetările întreprinse, a străbătut-o cu bicicleta 10 ani în timpul concediilor, locuind doar la țăranii de pe acele meleaguri, din Hunedoara în Munții Apuseni și până în Maramureș.

A hotărât să stea în București numai pentru că documentarea

necesară unui istoric era mai lesne de obținut decât în provincie, dar nu s-a simțit om de-al locului.

– Amintiți-ne vă rog ce cărți au văzut lumina tiparului în cursul vieții profesorului Ullea?

– Cărți a scris doar după ce a ieșit la pensie. *Arhanghelul de la Ribița* (2001), *Granițele Moldovei* (2009), Încheierea cronologiei *picturii moldovenești secolele XV-XVI cu datarea ansamblurilor de la Părhăuți și Arbure* (2012) și broșurile *Un unicat în ortodoxie: Piatra de mormânt din biserica Sf. Nicolae Popăuți, 1492* (2002), și *Datarea ansamblului de pictură de la Sucevița* (2006). Înainte de pensionare a publicat numai articole, aproape exclusiv în revista Institutului de Istoria Artei.

– Om de o vastă cultură, profesorul Ullea a lăsat multe lucrări în manuscris pe care dvs. acum încercați să le puneți în valoare, ce cărți ați reușit până acum să tipăriți și ce lucrări mai sunt în manuscrise și doriți să le tipăriți?

– Simona Ioanovici: Am publicat volumul *Ideea Unirii de la Ștefan cel Mare prin Movilești la Cuza Vodă* (2014) și este gata de publicare volumul *Movileștii și simbolismul picturii Suceviței*. Potrivit intențiilor lui Sorin Ullea, mi-am propus să strâng în volum articolele din reviste privitoare la *Cronologia picturii medievale moldovenești din secolele XV-XVI.*

– Vă mulțumesc pentru acest dialog, care creionează și certifică personalitatea profesorului Sorin Ullea. Vă doresc multă putere în munca dumneavoastră de-a edita ceea ce a rămas în manuscris de la eminentul profesor Sorin Ullea.

revista *Melidonium*, 23 mai 2017

Cecilia Bănică-Pal

Poezie, destin, menire, har

Ascult în șoaptă, vers după vers, glasul emoționant și cald al poetei Cecilia Bănică Pal:

„Nu-mi voi contabiliza viața, / Nu voi calcula fiecare șoaptă rostită prin cuvânt! / Calculatorul meu nu va înregistra / Șiruri de cifre pierdute de-a lungul anilor.." M-au fascinat întotdeauna ochii doamnei Pal. Căprui, profunzi, cu o licărire intensă, care îi domină pe cei din jur. Există în acești ochi ceva mai puternic decât perseverența, simți că dincolo de ei se întinde o voință și un curaj care nu poate fi încovoiat de nimeni și nimic. Ironie, mâhnire, reflecție poetică care îți aduce în suflet anii care au trecut, amintirile risipite cândva, într-un alt timp. Interlocutoarea mea este o doamnă foarte dârză, tenace, cu o mare iubire de oameni. Un om căruia nu-i place să-și risipească nici vorbele, nici gândurile. O cunosc pe poeta Cecilia Bănică Pal de foarte mulți ani, la catedră – ca profesor, apoi ca și colaboratoare prețioasă la editura *Mușatinia*, la revista *Melidonium*. Ca editor, primul său editor, al celor trei volume de poezie, știu că se apleacă asupra scrisului doar atunci când sufletul îi este prea plin, când sufletul îi vibrează și viața o copleșește, făcând-o să se regăsească doar prin versuri, prin poezie. Din dialogul nostru, vom înțelege poate, de ce atâta durere, de ce această necruțare de sine care a însoțit-o în toți acești ani.

– Dorința dumneavoastră de a publica, a fost un fel de vis, păstrat într-un fel de stand-by, ce s-a materializat mult prea târziu. De ce timpul a fost atât de „zgârcit" cu dumneavoastră?

– Este adevărat... Am publicat târziu, deși aveam multe încercări –

unele finisate – care au rămas pe hârtia îngălbenită de vreme, pentru că timpul, așa cum îl defineam în poezia *Păpușa de lut* – *„dâră de argint și de cenușă”* – m-a tras într-un loc dur pentru a mă îndepărta de visul meu, de poezie, muzică, artă în general. Dar n-a putut. Vă citez din poezia menționată, tocmai acest destin al meu și această luptă de a-mi păstra curată menirea: *„Cronos, zeu rău și neînduplecat, / Păpușa în templul ei mi-a sfărâmat, [...] / Dar cântecul de legănat e-n mine, / nu l-am mai uitat!”*...și din această neuitare a mai apărut câte ceva.

– Așa cum spuneți într-un vers: „Îmi strâng în tăcere pe trupul trudit / Sacoul, și merg înainte / Zăresc printre norii cei negri plecând / Iubirea ce-n mine murise.” Viața a fost pentru dvs. o zbatere și o călătorie care nu a cunoscut odihna, aș putea spune eu. Să fie poezia acea vâlvătaie, acel foc care odată ce te cuprinde, nu mai dorești decât mistuirea lui? Ea vă supune acestei podvoade? Care e motivația pentru care scrieți?

– Ne naștem într-un anumit timp – care ne este dat, neales de noi – și pe care suntem nevoiți să-l acceptăm. Rămânem tributari visului, atunci când ne lovim de limitele impuse de societate. La întrebarea dumneavoastră vă răspund afirmativ: da, a fost zgârcit timpul și, totuși, i-am mai furat câte ceva. Am scris pentru colegele mele de la Școala normală, am scris pentru mine și iubirea mea față de natură. Toate încercările mele au apărut la *Gazeta de perete* și au fost apreciate dar... s-au pierdut... iarăși doruri, vise neîmplinite. Am scris când am intrat în învățământ, dar n-am publicat...Nu vreau să-mi mai pun întrebarea: *de ce ?* Poezia este un har. Ca oricare altă artă ea sălășluiește în noi și izbucnește când nu te aștepți, ca să-ți aline dorurile, să-ți dăruiască frumosul, să-ți descopere tăcerile sufletului și... de ce nu?...să-ți dea puterea să cânți tocmai această zbatere care se numește VIAȚA.

– „Mi-e dor să merg prin lanul cel aspru de porumb / Să-mi taie frunza-i pielea, iar sânge ca de plumb / Să-mi vindece durere ce-o port de ani în șir ...” V-ați născut într-o zonă de care vă leagă multe amintiri: Făurei. Acele locuri, aș putea spune, v-a dat dimensiunea interioară a ceea ce sunteți astăzi. Vorbiți-ne, vă rog, despre copilăria dumneavoastră...

– Dacă tai un copac și nu-i scoți rădăcinile, în anul următor îi dau lăstarii care, la rândul lor, cresc înconjurând bucățica de trunchi rămasă, demonstrând că provin din pomul roditor ce a fost nuc, gutui, prun, etc. și că, peste câțiva ani, va deveni și el puternic, ducând mai departe menirea înaintașilor săi... Acest destin îl întâlnim și în viața noastră. Cât de puțin am trăit în locurile natale, ele rămân în noi, pun stăpânire pe noi, deschid ferestrele sufletului scoțând, pe rând, chipuri de oameni dragi, întâmplări, bucurii, tristeți, răni ce-au lăsat în urmă cicatrici ce nu vor dispărea decât odată cu ființa noastră... Așa a fost și este legătura mea cu Făurei-Gară, orășelul care mi-a dăruit puterea de a înțelege istoria, m-a făcut să cunosc un univers familial, în care tata, mama și surorile mele au fost modele de viață, m-a învățat să iubesc oamenii. Făurei-ul, simbolul trenurilor ce plecau în toate direcțiile, împletind viața noastră cu cea a călătorilor ce ne zâmbeau sau ne făceau cu mâna de la ferestrele vagoanelor.

Trenurile care șerpuiau străbătând imensitatea câmpiei, câmpie ce dădea senzația de liniște, câmpia ce simbolizează mereu dorul de cunoaștere, câmpia cu *Ciulinii Bărăganului* a lui Panait Istrati, câmpia mea prin care alergam să prind capetele curcubeului proiectat pe cerul senin spălat proaspăt de ploaie, câmpia cu macii în lanurile de grâu, cu galbenul florilor de rapiță, cu auriul grâului, ovăzului, câmpia cu verdele porumbului, câmpia deci, a culorilor, a regăsirii de sine, câmpia din pământ negru, frământat de trupurile țăranilor mereu însetați, alergând după o gură de apă, pentru a stinge arșița ce le usca buzele și le împietrea fața... Scuză-mă! Când vorbesc despre câmpie nu mă mai opresc. Ea e pentru mine *Fata morgana*.

Copilăria mea se concretizează în câțiva termeni: război, secetă, foame, boală, sărăcie dar și multă învățătură, multe cântece, multă iubire față de oameni și, mai ales, multă dragoste față de țară și interes pentru cultură.

– Nici o situație și nici o posibilitate ivită în decursul vieții dumneavoastră nu a înăbușit dorul după casă, după satul natal..

– Nu. Niciodată n-am putut să uit glasul roților de tren ce se pierdea în depărtare niciodată, n-am uitat familiile, colegii din orășelul meu distrus și azi de intemperiile istoriei. Mereu port dorul cu mine, de aceea am scris volumul *Iluziile dorului,* în care mi-am mărturisit soarta: *„Destinul jocul și-a făcut/ Ce mi-a fost drag/ Mi s-a pierdut”.* Nimic n-a fost mai dureros ca azvârlirea mea într-o lume necunoscută. La o vârstă când trebuia să mă bucur, să am satisfacția primului salariu, am simțit numai durere și am avut certitudinea că viața mea va fi o luptă. Și am luptat...

– *Pasiunea pentru scris, pentru literatură cine va insuflat-o?*

– Încerc să sintetizez, pentru că mulți factori au contribuit la pasiunea mea pentru scris, pentru literatură, unii incredibili chiar... Se poate vorbi și despre ereditate. Am avut un văr, Constantin Barcaroiu, scriitor și actor, fiul fratelui tatălui meu – unchiul Gheorghiță a fost primul copil al familiei, iar tata al unsprezecelea. Viața i-a despărțit, nu s-au mai văzut, dar au trăit prin amintiri însoțite de dor și de speranțe. Mama vărului meu, Constantin Barcaroiu, a venit odată la Făurei, apoi la Galbenu (locul natal al soțului) și ne-a adus două cărți – *Florile roșii* și *Periferie*, prima fiind însoțită de o fotografie a autorului. Emoționată, s-a uitat la mine și a zis: *„Ai ochii lui, semeni cu el!”* Insist asupra tatălui pentru că avea o singură clasă primară, dar citea excepțional, cu o intonație perfectă. El mi-a adus într-o zi cartea lui Sadoveanu, *Viețile sfinților,* în care era prezentată *Sfânta Cecilia.* După ce mi-a citit-o, a completat: *„Și tu ai voce frumoasă!...”* De la mama am învățat să cânt *Pe lângă plopii fără soț*, a poetului ce stă pe primul loc în sufletul meu, alături de ceilalți reprezentanți de seamă ai literaturii române. Vezi, Emilia, prea multe am în suflet și de aceea mă limitez la câteva... Sunt foarte bogată în amintiri...Deci, trebuie să-ți mărturisesc că, într-o casă mare, aparținând unui unchi bogat din partea mamei, exista un hol ce mi se părea imens, plin cu rafturi din care cărțile îmi zâmbeau mie, copilului, îndemnându-mă să le citesc. Acolo, pe un scăunel, am citit (eram în clasa a IV-a) Înșiră-te mărgărite a lui Victor Eftimiu, opera

căruia a devenit lucrarea tezei mele la examenul de stat, la absolvirea facultății. Coincidențe, trăiri profunde intrate în subconștient? Nu știu! Nici lucrările filosofice nu mi-au dat răspunsul așteptat... La cele menționate adaug și faptul că lectura mea a fost îndrumată de Paulina și Lavinia, surorile mele.

– *Ați urmat un liceu de prestigiu...: cum vă amintiți atmosfera anilor adolescenței dvs.?*

– Școala este unul din factorii determinați, atât în procesul de cunoaștere și asimilare a cunoștințelor de bază, cât și în formarea personalității elevului. Școala Normală din Buzău era recunoscută prin seriozitatea, severitatea și responsabilitatea ei de a da societății viitoarele învățătoare. Anii de școală, adolescența au fost marcate de evenimente istorice și sociale. Sintetizând, acești ani pot fi caracterizați prin: foame, frică, neliniște, secetă, instaurarea altui regim politic, altei orânduiri... Toate acestea au reprezentat amprenta anilor din și de după cel De-al doilea Război Mondial. Nimic din toate acestea nu ne-au permis să facem rabat învățăturii și disciplinei. Tinerețea învinge și anii aceia au fost plini de viață, de prietenii frumoase, de cântec și mai ales de visuri ce, mai apoi, s-au frânt.

– *Puteți să ne vorbiți de profesorii ce v-au marcat anii de liceu și v-au influențat preocupările legate de carte și literatură de mai târziu?*

– De fiecare profesoară din acea perioadă mă simt legată sufletește și acum, când au trecut de mult în neființă, pentru că mi-au insuflat modestia, corectitudinea, respectul față de sine și față de ceilalți, în special față de bătrâni, de cei sărmani și, bineînțeles, față de părinți. Ele însele, prin comportamentul și dăruirea lor, mi-au fost model. Preocupările mele pentru literatură au fost remarcate de către diriginta mea – profesoara de pedagogie – de către profesoara de română, de preotul-profesor de muzică Graur și de tot colectivul. Astfel, am participat la concursuri de literatură, inițiate în școală sau pe oraș, am cântat la prima stație de radioficare înființată în Buzău, împreună cu o colegă, Pruteanu Iulia, care era altistă. În cadrul corului școlii eu

eram solistă. Mi s-au publicat poezii la *Gazeta de perete* și am avut nenumărate oportunități de a mă face remarcată în sfera culturală. Toate au dat roade și s-au păstrat în mine, nealterate.

– *Vorbiți-ne despre anii de studenție la București – ce v-a determinat formarea ca viitor filolog, profesorii, pasiuni din studenție, autori preferați și lecturi ale dvs. la acea vârstă.*

– Studenția – o altă rană, o altă durere, dar și o mare bucurie. După cum ți-am spus, citeam mult. În perioada aceea se făcea *valorificarea moștenirii literare* care a durat ani mulți și care a determinat un vid de cultură (care, de fapt, într-o formă sau alta se întâmplă și acum). Facultatea a fost un alt vis pe care l-am realizat. Despre lectură... norocul meu că am avut o bază solidă din școala normală... Aveam scriitori preferați, ca Cezar Petrescu, Camil Petrescu, Duiliu Zamfirescu, Gib Mihăescu, Slavici, Sadoveanu, Teodoreanu, Creangă și poeți precum Eminescu, Coșbuc, Goga, Bacovia, Macedonski, din a căror operă, în vremea aceea, se studiau doar fragmente.

– *Ați fost eleva lui Dumitru Graur, ce alte personalități ați cunoscut în timpul studenției?*

– Am avut norocul ca, la facultate, să am ca profesori cei mai renumiți oameni din acea perioadă, începând cu Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Alexandru Graur, G.C. Nicolescu, Dumitru Micu, Alexandru Piru, Ion Coteanu, Ema Beniuc, Bădulescu, Brătucu, ș.a. Toți profesorii universitari, pe care i-am stimat, aveau trăsături distincte: ținută academică, modestie, responsabilitate profesională, pasiune pentru limba și literatura română, multă dăruire și competență în procesul de transmitere a valorilor scriitoricești... și enumerarea lor ar putea continua la nesfârșit. Ei mi-au umplut și mi-au mângâiat sufletul. Ei m-au învățat să fiu modestă și să-mi iubesc elevii, transmițându-le tot ce are mai bun și mai frumos poporul nostru: limba și creația.

– *Cât de mult s-a schimbat viața dumneavoastră după venirea în Roman?*

– Nu am simțit schimbări benefice pentru că drept călăuză mi-era principiul: *indiferent unde voi profesa, peste tot vor fi elevi ce vor avea*

nevoie de cunoaștere. Romanul era un oraș ce se asemăna foarte mult cu Buzăul, oraș în care clocotea cultura și care păstra izul trecutului. Ne-am acomodat foarte repede, deși doi ani am predat la Școala de muzică, înființată în anul venirii mele, la Roman (1958), la temelia căreia am pus și eu o pietricică. Directorul școlii, Grigore Andreescu, a rămas pentru mine model de conduită față de colectiv, dornic de a lăsa ceva în urma sa și unul dintre cei mai buni pictori (păcat că, acum lăsăm să se aștearnă uitarea, peste ceea ce a fost ieri!)

– V-am cunoscut ca elevă și pot spune că sunteți o perfecționistă – nu ați exclus vreodată erorile, ați tins mereu spre perfecțiune...cu ce preț?

– Din 1960 am predat la *Secția serală a Liceului 2* (fostul Liceu de fete) unit cu *Roman-Vodă.* Poate că aici m-am regăsit profesional. A preda la seral însemna să-ți selectezi cunoștințele predate, să le sintetizezi, să scoți esențe ale operei predate și, deseori, să găsești idei subtile strecurate de scriitor pentru a putea pătrunde în arta scriitorului de a transmite complexitatea faptelor de viață. De aceea, sigur că munca mea cerea mereu o perfecționare, pentru că perfecționistă este prea mult spus. Prețul a fost timpul pe care l-am dăruit școlii și familiei...atât.

– Omul se privește pe sine din faptele sale. Una din marile calități ale omului este recunoștința. Ea îndeamnă pe mulți dintre noi către un ideal, către un mod de viață. E ca și cum am aduce pe talerul recunoștinței, talantul înmulțit de ei. Ca profesor v-ați dedicat mult elevilor dumneavoastră. A fost grea profesia dumneavoastră? Dacă ar fi să dați timpul înapoi, tot aceeași profesie ați alege?

– Da, aceeași profesie mi-aș alege, deși, recunosc, că a fost foarte greu. 30 de ani seară de seară, minuțiozitatea pregătirii lecțiilor, lipsa oricărui ajutor în treburile gospodăriei și a altor sarcini în afara orelor de curs... Satisfacția muncii însă mi-a dat putere. M-am dedicat elevilor mei, am vizitat întreprinderile, i-am văzut cum și în ce condiții lucrează. Atunci mi-am dat seama că acești oameni au avut și ei un vis de îndeplinit. I-am încurajat pe cei talentați, mulți dintre ei devenind

pictori, sculptori, poeți, instructori de dans, ziariști, editori... Tu ești unul din exemple, Emilia, fondatoarea revistei *Melidonium* și a *Editurii Mușatinia.* Mulți, foarte mulți, au urmat politehnica, dreptul, au ocupat funcții de conducere sau sunt cadre universitare. Un fost elev a fost director general în Ministerul Educației. Cea mai mare realizare a lor este că au avut deschidere spre cultură, participând la viața culturală a municipiului și dovedind că sunt oameni integri, că-și iubesc orașul, loc plin de istorie, în care trăiesc sau unde-și au rădăcinile.

– *În poezia dumneavoastră există un „duel logic" cu realitatea, vă stimulează, vă provoacă... Fiecare poezie are o „cheie"... o poveste..*

– *Duelul logic*, cum îl numești tu, cu realitatea se naște din trăirile ce năvălesc în poezie. Prea multe emoții, împliniri, neîmpliniri, mi-a impus existențialul...si-atunci ele au demonstrat povestea lor dând, așa cum numești tu metaforic, o cheie... uneori nici ea nu poate deschide toate ferestrele și-atunci... rămâne o poveste.

– *Ați suferit de la viață foarte mult și pot spune că uneori rușinea doare mai tare decât orice alt sentiment și poate să te doboare. Dumneavoastră însă niciodată nu ați reproșat acest sentiment cuiva. Ați ținut lacrimile strâns între pleoape și ați mers mai departe, pe drumul ales de dumneavoastră. Asta să fie normalitatea pentru condiția umană, pentru societate? Nu ați pretins niciodată ceva pentru dumneavoastră, dar ați solicitat uneori șansa de a fi privit ca Om adevărat. De ce nu a fost posibil uneori?*

– Depinde din ce punct de vedere privești lucrurile. Atât în familie cât și în Școala Normală am învățat că nu trebuie să-ți fie rușine dacă nu ai făcut nimic rău, ci că trebuie să le fie rușine celor care te-au denigrat, fără să te cunoască, doar din plăcerea de a se ridica pe ei (vezi Eminescu). Mi-am purtat durerea, înfrângerea cu capul sus, pentru că știam că am acel *ceva* ce nu mi-l poate lua nimeni: respectul, stima elevilor mei... Ei m-au considerat un om adevărat și mi-au demonstrat-o și după ce am ieșit la pensie, cu fiecare ocazie, la orice întâlnire, ani de-a rândul. Când un fost elev mi-a spus că a învățat pe de rost *Păpușa de*

lut mi-au dat lacrimile...Alta mi-a vorbit despre poezia mea, despre cunoștințele și sfaturile pe care le-a primit de la mine și de care-și aduce aminte cu recunoștință, drag și nostalgie. Îmi trebuie mai mult? Nu! Ei mi-au umplut viața și sufletul meu a primit mai ușor indiferența unor semeni...Lor le mulțumesc pentru că-mi vorbesc, pentru că-mi zâmbesc, pentru că-mi aduc aminte că în viață culegi ceea ce sădești... Nici nu știu ei cât de bine-mi fac gesturile lor, cum îmi alină sufletul și-mi prelungesc viața.

– *Aveți amintiri legate de Valeria Sadoveanu. Povestiți-ne cum v-ați cunoscut..*

– Doamna Valeria Sadoveanu, doamna Ștefana Velisar Teodoreanu, doamna Smaranda Petrescu Chehata sunt personalitățile pe care am avut fericirea să le cunosc. Ele au strălucit prin modestie, puterea de a aprecia orice activitate legată de cei trei mari scriitori. Au remarcat cu prisosință deschiderea spre cultură a seraliștilor, ținuta și demnitatea lor, bogăția lor sufletească și puterea lor de a transmite celorlalți ce valori deosebite se găsesc în literatura română.

– *Privind înapoi, ce regretați?*

– Nu regret nimic. Am doi copii minunați și am vie încă menirea, căreia i-am rămas fidelă și care m-a făcut respectată.

revista *Armonii culturale*, 26 mai 2017

Vavila Popovici

între „ultima piruetă" și „nopți albe"

Un covor de frunze arămii foșnește sub pașii noștri întomnați. Ne bucură mereu toamna, ca un timp al unei delicate melancolii, dar și ca timp al rodului. Suntem în toamna anului 2014. „Ultima piruetă", un roman de o delicată vibrație epico-lirică, purtând semnătura scriitoarei Vavila Popovici, a trezit în ființa mea dorința de a purta un dialog cu autoarea. Mai întâi a fost frumusețea acestui titlu, ludic și grav, totodată. Lumea spectacolului și ideea lumii ca dans m-au atras mereu, cu o forță căreia nu am știut cum să îi rezist. Asociam această lume cu cea sugerată de un alt titlu, de poem de astă dată, care m-a emoționat: „Piticul din cafea". În plus, încă de acum doi ani, pe adresa redacției revistei romașcane *Melidonium* poposeau mail-uri cu texte purtând semnătura scriitoarei care ne trimitea gânduri, pagini și articole de departe, din Statele Unite, unde locuiește acum. Încet, timpul a statornicit o fructuoasă și benefică colaboratore cu revista din vechiul târg medieval al Moldovei. Citindu-i cu atenție eseurile, am remarcat o constantă umanistă și clasică în tot ceea ce primeam la redacție. Scriitoarea are o încredere nezdruncinată în tot ceea ce durează, în efortul omului ca ființă creatoare, ordonatoare. Actul cultural reprezintă pentru acest scriitor o formă de rostuire a individului, dar și a unui neam. Scrierile sale propun cititorului un univers special și spontaneitatea creatoare ce poartă amprenta specifică celor care au scris în exil.

– M-a fascinat titlul uneia dintre cărțile dumneavoastră. Bănuiesc că intuiți care este aceasta. Am pătruns în lumea pe care cartea mi-a adus-o aproape ca într-un univers imponderabil. Am o mare nedumerire:

lumea epico-literară a scriitoarei Vavila Popovici a fost determinată de ambianța morală și literară în care a trăit și trăiește, sau este rezultatul spontan al imaginației? Scriitorii pendulează mereu între realitate și imaginar, între Realia și transfigurarea acesteia în litera stacojie. Pentru dumneavoastră cum este această relație dintre lumea adevărată și universul literar pe care, cu generozitate și bucurie, îl oferiți cititorilor?

– În primul rând, țin să vă mulțumesc pentru prietenia și încrederea pe care mi-ați acordat-o, atunci când ați propus ideea acestui interviu. Sunt sigură că vă referiți la romanul „Ultima piruetă", care a apărut în 2003. Cred că lumea nu se trezise încă din coșmarul trăit după 1989, ororile acelui timp din vremea ocupației bolșevice fiind încă ascunse cu teamă și grijă, aș putea spune. Eu purtam în suflet amintirile, mărturisirile oamenilor apropiați, trăirile lor. „Viața nu poate fi cunoscută rațional, ci numai experimental", spunea Dumitru Stăniloae. Prea mult timp tăcerea acoperise trecutul țării, adevărata ei istorie, așa încât m-am hotărât să scriu. Nu voi spune cât de apropiați mi-au fost acei oameni, nu acest lucru contează, deși multe întrebări de acest gen au apărut la lansarea cărții. Pentru mine era important a scoate la lumină întâmplările, pentru a trezi conștiințe. Este microromanul unei vieți, al luptei pentru supraviețuire. A punctat bine scriitorul Ion Georgescu în cronica sa: „Marile situații existențiale, la scara vieții unei femei, Laura, protagonista cărții, sunt dezvoltate într-o linie epică ce ridică puncte dure de reflecție asupra a ceea ce suntem și a ceea ce trebuie să fim când fundamentul trăirii este dragostea". Despre viața femeii în trecutul nostru nu prea îndepărtat am scris și în cărțile „Mai sunt bărbați buni", „Cartea mamei". Am scris cu credința că cititorul, la sfârșitul cărții, își va pune întrebarea: De ce s-au întâmplat toate acestea? Din vina cui? Și cum va trebui să acționăm pentru a nu mai exista atâta suferință?

– Prin urmare, cartea este o lume adevărată, sau așa ar trebui să deducem, asemănarea universului creat cu realitatea fiind foarte mare. O copie, cel puțin, a acesteia, prin mimesis, oricum, mult mai filosofică decât istoria, dar nu mai tragică decât aceasta...

– Este o rememorare a unui timp, dublată de introspecție și analiză (aceasta din urmă lăsată mai mult în seama cititorului), fiindcă suferința lasă urme în sufletul oamenilor, a femeii în special. Și mai cred că puritatea e o virtute care poate fi recucerită și, din acest motiv, am „ dezbrăcat" sufletul unei femei. Pentru fiecare roman am avut un proiect, uneori nu știam prea bine unde mă voi opri cu construcția, cum voi sfârși, fiindcă în afara proiectului, în timpul construcției – cum îmi place să spun – lucra imaginația împreună cu „cărămizile" (faptele) cunoscute, deci construiam cu amintiri, dar și cu imaginația pe care unii o consideră „putere a sufletului". Am construit clepsidric viețile în cele câteva romane, adică le-am lăsat să curgă din perioada copilăriei și, de multe ori, ajungând către sfârșitul vieții. Aș mai putea spune că se întâmplă, atunci când scrii amintindu-ți, să apară un gând al contrazicerii, al luptei, o competiție între amintirea ca vis și rațiunea ca realitate, ca un posibil echilibru, dacă vreți, între cele două forțe ale sufletului creator. Poate aici intervine gândul moralizator al scriitorului. Totuși, o analiză a vieții nu poate fi decât justițiară. Alteori, în jurnale de exemplu, am plecat de la prezent și m-am raportat la trecut, la amintire.

– *Există întotdeauna o întemeiere morală în romanele dumneavoastră, un gând superior care încheagă imaginile, visul și faptele trăite?*

– Nu pot spune că am trăit într-o ambianță specială, morală. Mereu m-am acomodat vremurilor și oamenilor, pentru a nu-i incomoda, dar în sinea mea a lucrat spiritul de observație, logica unor acțiuni; „cântarul", cât și visele. Mi-am imaginat vieți care pot fi corectate, salvate, cu speranța în bine. Romanele mele, ca de altfel ale multor scriitori, conțin adevăr și ficțiune, în proporții diferite. Cert este că au la bază un crez. Construcția vieții trebuie să se ridice pe o fundație solidă. Unii însă ignoră rolul fundației, construcțiile se ridică, dar se prăbușesc... Vrei, nu vrei, acel crez apare. Nu te poți ascunde nici de tine, nici de ceilalți.

– *A fost greu drumul parcurs de dumneavoastră? Orice ființă umană are nevoie, în decursul vieții sale, de mituri explicative pentru a se putea*

înțelege pe sine și raporturile sale cu lumea. Ați crezut în Dumnezeu ... în destin?

– Am crezut întotdeauna că deasupra noastră este Creatorul care veghează și de care nu trebuie să uităm în nici un moment al acțiunilor noastre; o conștiință supremă, de la care a pornit totul, o „sământă" care rodește continuu în timp și spațiu. Totodată mi-am format o idee despre destin, definit în dicționar ca soartă, viitor, pe care nu am abandonat-o: ne naștem pentru a călători pe un drum, funcție de înzestrările cu care suntem creați. Acea călătorie este viața noastră, de care trebuie să avem grijă pentru a putea ajunge la sfârșitul ei. Căile sunt alese de noi și suntem ajutați, ori împiedicați de cei din jur. Este atât de importantă alegerea noastră personală *și ajutorul celor de lângă noi! Dacă nu putem avea libertatea alegerii din cauza piedicilor, frânelor care ni se pun, sigur că nu putem merge pe drumul dorit, nici nu putem atinge scopul conștientizat – de unii mai devreme, de alții mai târziu, și de alții chiar niciodată. Avem fiecare o existență dată, un timp convenit „în secret*" între Divinitatea cerului și trupul pământului, care include timpul și spațiul în care construim destinul, adică viața noastră. O construim cu interiorul nostru sufletesc prin acțiunile noastre, cu ordinea bunului simț și a celei impuse de societatea în care trăim. Când greșim, suntem avertizați de conștiința noastră, fărâmă din Conștiința divină, ale cărei legi sunt de necontestat, precum și de legile făcute de cei care conduc societatea, inspirate și ele din Conștiința Divină, dar nu întotdeauna bine realizate. (Încă din Antichitate a fost divinizată ordinea cosmică, văzând cum se răsfrânge asupra lumii noastre). Libertatea umană există prin alegerea căilor de construire a vieții, căi bune sau rele. Judecata minții precum și simțirile sufletului ne ajută în alegere. Abaterea de la calea bună are întotdeauna consecințele ei negative. Fie că este determinată de individ, fie de societate.

– Mi-a plăcut întotdeauna un gând al lui Aristotel din „Poetica", cum că arta e tot istorie, e tot realitate, dar una net superioară celei din urmă, și mult mai filosofică, mai concentrată și, prin urmare, mai simbolică,

făcând mai ușor accesibil sensul, ideea. Dumneavoastră, în ce relație vă plasați cu istoria?

– Trecutul trebuie revăzut, reconsiderat și reașezat corect în filele istoriei. Istoria și literatura păstrează amintirile vieții, dar le abordează diferit și poate nu îndeajuns. Literatura, iată, vine în sprijinul istoriei. Sunt „zăcăminte de viață", cum le numește Nicolae Iorga, și ele trebuie să fie folosite de către istorici. Unele amănunte din cărțile mele scrise, cred că pot ajuta istoria. Credința, adânc înrădăcinată în sufletul românesc, asigură respectarea legilor morale, dă stabilitate atât individului, cât și societății. Am trăit într-un timp istoric al necredinței, un timp în care nu au contat legile morale. Existența Divinității ar fi trebuit mai mult intuită și mai puțin explicată. Mulți încercând să explice, s-au încurcat, s-au izbit de limitele cunoașterii noastre sau ale înțelegerii și nu au mai găsit-o. Cred că trebuie să se înțeleagă că Dumnezeu este absent pentru simțurile noastre de care dispunem acum, dar este prezent, copleșește spiritul nostru, fiindcă îl putem gândi, îl putem intui, ne putem bucura de cele create și putem a urma căi bune în viață.

– Vă mărturisesc că atunci când v-am văzut prima dată chipul am tresărit... Aveam în față un chip dăltuit de natură. Am intuit, am simțit că eleganța și sensibilitatea din spatele chipului nu puteau fi decât ale unei foste balerine. Nu știam nimic din trecutul dumneavoastră, dar, prin prisma experienței și a profesiei mele, v-am ghicit destinul „frânt". Exprimarea nonverbală a eleganței, a emoțiilor, a gândurilor, a frământărilor omenești prin limbajul trupului este posibilă doar anumitor oameni. Baletul este în foarte strânsă legătură cu termenul de catharsis *și puțini oameni pot să îl atingă. Am observat că există în scrierile dumneavoastră o lume nouă și un om nou, devenit ideal. Cât de mult v-a ajutat baletul să ajungeți la această formă de percepție? Cu siguranță, în momente dificile din viața noastră, realizăm că destinul fiecăruia dintre noi nu poate fi ...negociat. A existat un astfel de moment în viața dumneavoastră?*

– Aveți dreptate în aprecierea dansului ca o artă nonverbală prin care exteriorizezi emoțiile cu ajutorul trupului pe care ți l-a dăruit

Dumnezeu. Dansând, încerci zborul. Desprinderea de pământ pentru câteva clipe te face să simți corpul ușor, flexibil, învingi gravitația. Senzația de zbor este extraordinară! Spunea cineva: *„în dans ai clipe când granița ființei tale nu mai este atât de clară; te topești și te contopești cu Cosmosul*”. Baletul este o artă și de efectul artei asupra individului s-au ocupat filozofi, scriitori. Aristotel, care a fost interesat și de artă și de funcția ei filosofică, de termenii de *mimesis* și *catharsis*, ajunsese la concluzia că arta are efect purificator, adică are puterea de a anula suferințe, preocupări meschine și egoiste, și de a-l face pe om să trăiască în lumea ficțiunii: „a-l elibera de pasiunile josnice”. Schiller a explicat în modul său: „Frumosul mediază între sensibil și rațional, înalță, eliberează”. Nietzsche nu credea decât într-un zeu care știe să danseze. De ce? „Pentru că dansul are multiplă încărcătură, el e nu doar un simbol, ci este viață, devenire, muzică”. Se spune că grecii înțelegeau bine relația între minte, corp și suflet și considerau că arta poate fi plăcută lui Dumnezeu, dar că poate fi și instrument al Diavolului. Aveau dreptate, fiindcă există, în special în zilele noastre, o deviere a adevăratului scop al artei, a frumuseții ei. Benedetto Croce considera că arta este o activitate prin acea forță a pasiunii care alungă pasivitatea. În fine, eu cred că dansatorul este cel mai altruist om al artei, fiindcă lucrează cu trupul până la extenuare, pentru a-l bucura și a-l elibera pe spectator, a-l înălța spiritual. Poate de aceea, de câte ori am comentat un spectacol de balet, am spus că senzația, la terminarea unui spectacol de balet, este aceea de plutire, de a te simți mai ușor, mai bun. Sigur că aceleași afirmații pot fi valabile și pentru celelalte arte.

– Prin urmare, ați dansat și dumneavoastră, asemenea zeilor...

– Da, dansul a fost visul meu de adolescentă. Să fi fost o nebunie? De multe ori mă visam dansând în aer... Se spune că în viață trebuie să fii tenace, să insiști, dar și insistența are motivațiile și limitele ei. Trebuia să văd realitatea, societatea în care eram obligată să trăiesc și să supraviețuiesc împreună cu părinții mei. Răspunderea era cu atât mai mare, cu cât am fost singură la părinți și i-am văzut într-un

moment când viața lor se schimbase din cauza regimului. Am avut o copilărie și o parte a adolescenței nespus de frumoasă, în care s-au născut visele! La început nu cunoșteam greutățile vieții fiindcă eram obișnuită cu traiul lor fericit, iar când viața s-a schimbat, m-au ferit de traume (nu știu cât de bine au făcut), mi-am dat însă seama singură, mai târziu. Din averea pe care mi-o pregătiseră nu s-a ales nimic, și pentru a putea pleca la examenul de admitere, a trebuit să facă niște vânzări de obiecte. Respinsă la examenul de admitere, în acel an 1952, am încercat realizarea visului, ca fiind singura cale posibilă de a merge „mai departe". Nu, nu cred că a fost destinul, a fost conjunctura politică a țării noastre, când certificatul de noblețe era „originea sănătoasă", când pilele și relațiile începuseră să aibă preț și au putut să schimbe așa zisele „destine" ale multora. Unii s-au descurcat găsind câte o cale a compromisului. Cerând acceptul părinților, m-am prezentat la concursul Operei pentru dansatori. Am fost cea mai tânără concurentă și mi s-a propus o școlarizare, pentru pregătirea intrării în corpul de balet al Operei. Trebuia să-mi perfecționez tehnica dansului. Faptul că nu am obținut acel certificat de sănătate necesar școlarizării, din cauza inimii, m-a trezit și mai mult din visul meu pentru cariera pe care o visam. Schimbând auto-biografia, am putut intra la Institutul Politehnic din Iași. În acest oraș m-am căsătorit și am terminat Institutul Politehnic din Galați. Și să vă răspund la ultima întrebare din acest mănunchi de întrebări. Mărturisesc că a existat un moment tragic în viața mea, când am crezut că a fost o lovitură a sorții, la pierderea prietenului de viață. Atunci am întrebat cerul: „De ce, Doamne? " Ca să ajung la concluzia că în drumul vieții noastre s-au pus bariere voite. Poate greșesc, nu pot fi o Vitoria Lipan pentru a descoperi adevărul. Dumnezeu știe! Fiecare își fundamentează viața prin justificări. Pentru unii, care nu au trăit sau nu au înțeles acele vremi, sigur că justificările pot părea simple fantezii. Sunt scrise în volumul memorialistic „Preaplinul Tăcerilor – Viața în comunism".

– *Ce model din lumea artei, a baletului v-a fascinat?*

– În copilărie, decupam fotografii ale balerinelor din revistele părinților. Îmi făcusem un album cu dansatorii vremurilor de atunci. Îmi amintesc de Isadora Duncan care arăta ca o regină în fotografii. Mă impresionase tragica ei viață. Reținusem că fusese căsătorită cu poetul rus Esenin. Chiar dacă legătura lor nu a fost de durată, îmi închipuiam momentele înălțătoare pe care, probabil, le încercaseră amândoi, cuplul balerină-poet. Ginger Rogers, o actriță și dansatoare, cu partenerul ei de dans Fred Astaire. Apoi am început să dansez, am urmat paralel cu liceul teoretic, Conservatorul maghiar din Tg. Mureș, clasele Pian și Balet. Mai târziu, în Iași fiind, m-am angajat la Teatrul Național ca dansatoare, din dorința de a dansa, dar și pentru a mă putea întreține, întrucât părinții nu mă puteau ajuta. Bineînțeles că nu era dansul pe care-l visam, erau scene de dans din anumite piese.

– *Muzica și dansul sunt considerate arte sincretice, împreună cu poezia, în cazul poemului mitic, a textului ritualic. Ce relație aveați cu muzica în acea vreme?*

– Iubeam muzica, iar dansul era geamănul muzicii. Citisem și despre Ana Pavlova, aflasem despre viața ei, profesoara mea de dans fusese eleva Galinei Ulanova, supranumită „sufletul inefabil și geniul baletului rus" de către compozitorul Prokofiev. Profesoara îmi povestise că părinții Galinei, balerini fiind, nu au vrut ca fiica lor să îmbrățișeze o astfel de carieră, ci să aibă o meserie din care să poată să-și asigure existența. Urma cursurile de balet, dar nu-i plăcea baletul și mai târziu s-a îndrăgostit de el și a dobândit marele succes. Ce capricioasă este viața noastră prin simțirile ei! Îmi povestise cât de minunată era: frumoasă și talentată. Mă rog, a fost un vis frumos, acela de a îmbrățișa această artă. Dar, ca orice vis prea frumos, s-a terminat foarte repede. Am scris, în „Popasurile vieții", câte ceva despre visul meu de a deveni balerină.

– *Ființa umană, ipostaziată necurmat în acel eu personal care este „scena" pe care se desfășoară viața fiecăruia dintre noi, destinul nostru oscilează permanent între propriile pulsiuni ce se vor satisfăcute imediat*

și presiunile pe care lumea exterioară sau ordinea morală le exercită asupra lui. În jocul acesta de lumini și umbre, de forțe obscure, dionisiace, sau ordonatoare, apolinice, Eul își construiește propria sa existență. Dacă ar fi să ne întoarcem în timp, cum vă amintiți casa în care ați văzut lumina zilei, unde ați făcut primii pașii, ați țesut primele vise și dorințe? Ce relație aveți cu acel grund al vieții dumneavoastră?

– Nu-mi amintesc de primii pași făcuți pe pământul dragii, dulcii noaste Bucovine. Doar din povestirile părinților. Primele mele imagini, amintiri sunt din Ardeal, din localitatea Câmpeni, unde a poposit familia mea. Acolo eram în mijlocul naturii, părinții mă plimbau pe malul Arieșului, prin păduri, prin locurile din împrejurimi. Ceva mai târziu, au apărut primele vise, în orașul Alba-Iulia, poate și pentru că locuiam undeva la marginea orașului, treceam zilnic prin Cetate să ajung la școală, umblam liberă pe coclauri după flori de câmp și fluturi… Acolo am dansat pentru prima oară; la serbarea de sfârșit de an, învățătoarea m-a îmbrăcat într-o rochie albastră, cu aripi, aveam rolul îngerului. Acolo am ieșit prima oară singură pe scenă și am recitat o poezie. Mamele plângeau și eu eram așa de mică și neștiutoare! Nu înțelegeam momentul istoric, nu știam de ce plâng mamele. Am explicat în cartea „Popasurile vieții". Și mai târziu au apărut și primele dorințe, cele ale iubirii, în orașul de peste Jiu, când acest sentiment fascinant, l-am exprimat în primele mele versuri. Acolo am dansat pe scenă, am început lecțiile de pian, am început să practic sportul. Acolo am legat prima mea prietenie cu o colegă minunată, cu care mai târziu, prin plecarea mea, am pierdut legătura. Ajungând în orașul de pe Mureș, dorințele mele deveniseră pasiuni: dansul și muzica. Eram singura din clasa liceului teoretic care frecventam „Conservatorul maghiar", devenit ulterior *„Școala Populară de Artă"*, în speranța unei cariere artistice. N-a fost să fie!

– Poezia dumneavoastră poartă amprenta trecutului și alunecă în prezent, ca o lumină caldă, aducătoare de iubire. Aș putea spune, citindu-vă versurile, că sentimentul de dragoste a fost cel care v-a călăuzit

peste tot în lume... Acest sentiment v-a ajutat să vă salvați când erați în România?

– Da, dragostea de cămin, de partenerul de viață, de copii, de profesie. La mine dragostea s-a încununat cu sentimentul datoriei. Eram conștiincioasă, munceam cu dăruire. Cred că am moștenit o parte din genele tatălui meu, care era punctual, corect, muncitor și înzestrat cu anumite talente. Avea în plus o imaginație și o răbdare de invidiat. Intuiam că dragostea este creatoare de frumos, că lipsa ei poate distruge frumusețea vieții, iar indiferența ne scoate din condiția de om. Dar, așa cum spunea și Octavian Paler, „dragostea nu este numai flori, zâmbete, iubire, ci înseamnă și lacrimi, dorință, pasiune și de aceea puțini au privilegiul de a-i descoperi puterea". Nu știu cum ar fi viața fără dragoste. Nici nu vreau să mi-o imaginez, fiindcă ar fi fost ca un deșert lipsit de vegetație, adică de alte minunate virtuți pe care le cheamă. Dragostea este călăuza vieții noastre, este steaua nevăzută a inimii. Octavian Paler spunea că „o viață fără dragoste este asemenea unui an fără primăvară". În cartea de cugetări „Fulgurații" am scris despre dragoste că este bunul cel mai de preț al sufletului. Și am mai scris că dintre toate mările pământului, Marea Dragostei are cea mai mare întindere și adâncime.

– Realizările profesionale din țară au fost evidente și totuși v-ați desprins de țară și... ați plecat. Evenimente din țară nu au cântărit în decizia dumneavoastră?

– Decizia mi-a aparținut când am primit invitația copiilor. Am considerat că locul meu este lângă copii, făcând abstracție de spațiul îndrăgit până atunci și de prietenii prețioși pe care i-am avut și pe care, din fericire, îi mai am. Aveam o vârstă destul de înaintată, rămăsesem singură, pierdusem partenerul de viață și, la scurtă vreme, și părinții. Am intuit că mult timp nu va fi bine în țara mea, după cum se porniseră lucrurile, spre o viață abuziv de materialistă și negustorească, în spre care au năvălit mulți oameni fără valoare în funcțiile cheie din economie, politică și nu numai. Dar nu acesta a fost motivul plecării mele, după

cum v-am spus. Eram de acum pensionară, aveam o oarecare libertate. Când am ajuns aici, am regretat faptul că am o vârstă înaintată și că nu am făcut acest pas mai devreme, să mă pot integra în ritmul vieții de aici. Dar, poți ști când trebuie făcut și cât de bine este să ai o mare schimbare în viață?

– *La dumneavoastră credința izvorăște din convingere, iar poezia izvorăște din meditație. Cum și de ce ați ajuns la această viziune despre lume și despre artă?*

– Meditația înseamnă a asculta cerul, Divinitatea. Așa se spune. Este o practică ce duce la cunoașterea de sine, elimină agitația minții și tensiunile interioare. În acea stare de meditație coboară inspirația – sunetul care „Se aude, nu se caută, se ia, nu se întreabă cine dă...", după cum spunea Petre Țuțea. Scriam din și pentru sufletul meu. Meditam câteva clipe și scriam. Poezia se scrie în tăcere și în singurătate, ceea ce îngăduie meditația. Este, de altfel, primul pas, după care imaginezi un dialog, cu tine însuți sau cu o ființă imaginară, fiindcă ai descoperit o stare de conflict în gândurile tale. Poezia izvorăște din partea cea mai intimă a ființei noastre și de cele mai multe ori se asemuiește cu rugăciunea. Uneori vine ca un refren. Pentru că o consider regina scrierilor, am definit-o cândva: „Poezia e aura unei piese a lui Shakespeare./ E melodia cântată/ pe strunele viorii Stradivarius./ E culoarea și lumina/ dintr-un tablou a lui Rembrandt./ E marmoră de Carara/ dăltuită de Michelangelo./ E piruета Anei Pavlova".

– *Credeți în prejudecata că există poezie și poezie feminină?*

– Da! Există un filon de durere în sufletul fiecărei femei, poate mai puțin existent la bărbați. Ei scriu altfel poezia, sunt mai telurici, noi femeile – mai cosmice. Mircea Eliade, în cartea „Oceanografia", scria: „Avem lângă noi oameni foarte deștepți, foarte originali și foarte erudiți, cărora le lipsește, totuși, stilul, adică viața proprie, ierarhică, ritmică, a adevărurilor adunate. [...] Dacă găsim adevăruri vii, vom găsi și stilul vieții adevărate, care e ritmică, armonică cosmicizată". Cred că are mare dreptate! Când există „adevăruri vii", trăite intens de femeie,

ele definesc un stil, fermecătorul stil poetic. Mai rar un poet ca Lucian Blaga, în poezia căruia iubirea mistuitoare are o combustie cosmică și exemplific poezia „Noi și pământul": *„În zori când ziua va aprinde noaptea,/ când somnul nopții o să piară dus/ de-un vânt spre-apus/ în zori de zi aș vrea să fim și noi/ cenușă,/ noi și pământul*". Orice poet se mărturisește în scris cuiva, în tăcerea și singurătatea pe care le caută și le găsește. Poate, citindu-i versurile, câte o ființă își alină tristețea, dorul, fiindcă poezia relevă parfumul celor mai frumoase flori din gândul lui.

– *Viziunea dumneavoastră despre poezie ne mărturisește nu numai bogăția spirituală a Poetului, dar ea poartă și aura și frumusețea locului de unde ați plecat, de unde v-ați desprins. E adevărat că ducem cu noi, în momentul ieșirii din matricea geografică reală, o matrice stilistică profundă, personală, așa cum credea Lucian Blaga? Există un imaginar colectiv care ne urmează, care ne însoțește destinic până la final? V-ați atins de „Pasărea măiastră" a lui Brâncuși? Cum au fost anii petrecuți peste ocean?*

– O, da! Matricea inconștientului nostru, denumită de Lucian Blaga „matricea stilistică", caracteristică spiritului, trece cu pași tăcuți în activitatea noastră creatoare. Ea dă un sens înțelegerii noastre, o nuanțează diferit. Probabil am purtat această matrice! Deduc că ați citit cele scrise în „Jurnal american", după vizitarea Muzeului Metropolitan din New York. Nu am avut voie să ating *Pasărea*, decât cu ochii și cu inima. Aș fi dorit să o cuprind cu brațele așa cum cuprinzi un copac, cu credința că el te simte. Nu știam dinainte că există un spațiu amenajat pentru lucrările lui Brâncuși și, *când am ajuns în acel spațiu și am văzut întâi Pasărea Măiastră*, numită și *Pasărea în văzduh*, marmura ei strălucind, înălțându-se spre cer, apoi *Muza adormită*, *Portretul lui Nancy Cunard*, ambele din bronz, am avut o stare de exaltare, pe care nu mi-am putut-o ascunde. În acele momente am consumat o mare parte din energie, a trebuit să mă așez pe un scaun, să pot privi în continuare, să pot medita. Păstrasem până atunci în minte lucrările lui din Tg. Jiu, orașul altei părți a copilăriei mele. Tatăl meu îmi vorbise mult despre

Brâncuși, explicase copilului care eram pe atunci, semnificația lucrărilor artistului. Printre altele, mi-am amintit și de răspunsul lui Brâncuși la întrebarea care a fost ideea de la care a pornit la înfăptuirea operei *Pasărea măiastră*: „Am șlefuit materia pentru a afla linia continuă și când am constatat că n-o pot afla, m-am oprit. Parcă cineva nevăzut mi-a dat peste mâini". Am scris despre lucrările lui în „Popasurile vieții".

– Există un scriitor sau un citat care v-a călăuzit drumul?...sau o poveste pe care nu o puteți uita?

– Drumul în literatură mi l-am făcut singură, cu greu și destul de târziu. Nu am avut timp de relații în lumea scrisului. Ele au fost puține și, poate, prea puțin semnificative pentru drumul poeziei. I-am trimis două poezii lui Marin Sorescu și mi le-a publicat de îndată în revista sa. M-am bucurat în acel moment. Încrederea însă în poezia scrisă mi-au acordat-o mai mulți oameni. Primul care a crezut în poezia mea a fost soțul meu, iubitor de literatură, muzică, istorie și ,*în primul rând*, de profesia sa, cu care m-am căsătorit la vârsta de 21 de ani și care mi-a urmărit evoluția. Al doilea a fost vărul lui, poetul Marcel Gafton, care avea un șarm deosebit, mă întreba mirat dacă știu ce am scris într-o anume poezie... și-mi spunea, tot entuziasmat și glumind: „dă-mi mie acest vers"... Al treilea a fost poetul Nicolae Ioana, care mi-a apreciat versurile și a scris un articol elogios. Dar când am încercat să public, materialul a fost refuzat de marile edituri din Capitală, iar manuscrisul a fost pierdut. În sfârșit, povești urâte, sau oameni urâți?

– Fiecare țară are cultura sa, iar oamenii ei au o anume viziune despre lume și despre viața. Cât de greu sau cât de ușor a fost să vă adaptați la un nou stil de viață?

– Greu! cu tot entuziasmul și bucuria mea, a fost greu. Poate și pentru că aveam o vârstă destul de înaintată la sosirea mea pe acest alt continent, dar, în compensație, mi-am lărgit orizontul cunoașterii, am avut condiții favorabile scrierii și publicării. M-am izbit de altă mentalitate, alt comportament, alte obiceiuri. Am avut de învățat. De fapt, omul învață toată viața, dacă vrea, bineînțeles! Am mai vizitat și

alte țări, am văzut că fiecare țară este altfel, are alte legi după care se conduc oamenii, așa ca într-o familie unită, dar pe acest continent mi s-a părut totul mult mai deosebit. Trebuie să fii pregătit, să ai deschidere pentru a primi noul, pentru a te adapta, dar porți în sufletul tău, mult mai pregnant, „casa" din care ai plecat. Contactul cu o altă lume îți îmbogățește cunoașterea, te obligă să privești viața în profunzimea ei pentru a o înțelege. Poți citi multe, poți auzi multe, dar ceea ce vezi cu ochii tăi, cu simțurile tale, te apropie de adevăr.

– Roiuri de impostori bat azi la poarta politicului pentru a-și satisface ambițiile de parvenire. Unii sunt lași, dar nu renunță la parvenire, alții aleg trădarea, minciuna, și, din nefericire, lista ar putea continua. Și aceasta doar pentru a reuși. Demnitatea a devenit ceva rar... Cum vă imaginați România peste 30 de ani?

– România parcurge o criză economică, politică, socială, dar și una profundă, o criza morală, care ne afectează pe toți, la nivelul individului, familiei și chiar al națiunii. Cred că ceea ce ar trebui acum, ar fi crearea unei solidarități, în nevoia de schimbare, în primul rând a mentalității, cu scopul compensării regresului ultimilor ani și al obținerii unui progres. Am mai scris despre această cerință în eseurile mele. Oamenii trebuie să muncească, nu să chirdosească timpul cu vorbe, promisiuni, aranjamente numai în interes personal. Mulți s-au orientat spre politică, tocmai de a scăpa de muncă, crezând că astfel se pot îmbogăți și conduce mulțimea. O schimbare a mentalității se face cu energie și de această energie beneficiază tinerii care trebuie să fie dispuși să o consume pentru binele acestei țări, ținând cont de sfaturile înțelepte ale oamenilor cu experiență și judecată. Conducătorul va trebui să detroneze mentalitatea mafiotă a politicienilor, cu rădăcini în mentalitatea comunistă. Numai cu un conducător respectabil putem avea un viitor luminos. Poporul român nu s-a dezmințit nici atunci când a fost tiranizat, când a avut conducători nedemni. Din acele perioade a știut cu înțelepciune să iasă la lumină. Românii sunt răbdători, pașnici, dar și răbdarea lor are o limită, așa încât ei intuiesc momentul când

trebuie să acționeze și în ce mod. C. Rădulescu Motru vorbea de oamenii de vocație care deschid calea generațiilor noi: „Atât prețuiește un popor, cât prețuiesc oamenii săi de vocație. Suntem un neam bogat în însușiri sufletești. Locuim pe un pământ mănos și unitar din punct de vedere geografic [...] Oamenii de vocație nu ne lipsesc". Istoria țării noastre a cunoscut năvăliri și pustiiri periodice în urma războaielor de cotropire și a confruntărilor de interese între diverse puteri, poporul a fost deseori amenințat de politica și țelurile expansioniste ale unor mari imperii, dar a supraviețuit datorită calităților sale. Trebuie să știm ce și cât datorăm celor dinaintea noastră care au luptat pentru menținerea ființei românești. „Ei, înaintașii noștri, dau aplecări, întorsături de spirit, îndemnuri *și putințe de fapte*", scria Nicolae Iorga. Având în vedere această tenacitate a poporului, putem întrezări viitorul luminos al unei Românii Mari. Nu sunt cuvinte mari, cred că țara mea le merită!

– *Ați publicat mai multe volume de versuri și proză. În România aproape nu se găsesc aceste cărți. Foarte puțini români cunosc opera poetei și scriitoarei Vavila Popovici, dar sunteți foarte cunoscută în străinătate, unde ați primit importante premii. Aș dori să rememorăm aceste momente importante din viața dumneavoastră.*

– M-ați determinat să număr cărțile. Sunt 19 cărți de proză și 14 de versuri, în total 33 de cărți. Sper să-mi dea Dumnezeu zile și sănătate, să mai pot scrie. Sper! Nu mă pot lăuda cu multe premii, fiindcă nici nu am participat la multe concursuri. Se spune că pentru a câștiga la loterie, trebuie întâi să joci! Uneori din lipsă de încredere în cei care puteau juriza producțiile literare, dar de cele mai multe ori din lipsă de încredere în mine. Vă mărturisesc că toată viața am avut îndoieli, sunt o fire prea puțin optimistă cu privire la rezultatele pe care le obțin, dar poate uneori e bine să fii mai pesimist, să pui răul înainte, pentru a nu avea dezamăgiri șocante. Viața m-a învățat acest lucru. Uneori credeam în valoarea scrierilor mele, alteori le găseam prea modeste, poate este un punct slab al sufletului, dar niciodată nu am simțit sentimentul înfrângerii totale. M-a ajutat puterea sufletului. Știam

că neîncrederea totală te poate anula ca scriitor. Am fost conștientă de faptul că trebuia să nu public toate poeziile scrise, sau că trebuia să le mai revizuiesc, conținutul prozei s-o mai pieptăn, dar eram nerăbdătoare să văd cartea publicată, mi-era teamă de fiecare dată că se poate întâmpla să nu o mai pot publica. Deci, asupra stilului trebuia să mai veghez, dar aveam în minte și spusele lui Mircea Eliade, cum că în zilele de astăzi (astăzi la vremea lui și mai abitir acum!) nu se mai ține seamă atât de mult de stil, conștienți de scurtimea vieții, de problemele ei multe, trebuie să ne grăbim. Mi-au plăcut frazele: „Trebuie să privim adevărul în față: că toate ostenelile noastre pe acest pământ sunt pieritoare, că nu merită nici o revenire și nici o perfecționare după ce a trecut ceasul care le-a cerut... [...] Perfecțiunea scrisului își avea un rost numai când se credea, încă, în „stil". Pe atunci autorul își lucra fiecare pagină, își ordona cartea, își transcria de șapte ori manuscrisul". Primul meu premiu a fost obținut în 1983, „Premiul Editurii Eminescu", în țara noastră. Dintr-o „revărsare torențială" a sute de manuscrise (ca să mă laud!), au fost selecționați 13 poeți și a apărut cartea cu acest titlu. Am aflat rezultatul mult mai târziu, mult după apariția cărții în 1988. Era momentul unei cumpene din viața mea. În anul 2004 am primit „Premiul pentru literatură al revistei Argeș"; în 2008 – Premiul I „Femeia *în cultură*" – concurs „Femina 2008" ediția X-a, jubiliară (județ Argeș); în 2011 – premiul pentru activitate literară, cu titlul de „Fiică a Argeșului". Alte premii de care m-am bucurat foarte mult, a fost premiul internațional al Academiei „Il Convivio" din Italia, „Primo Premio Absoluto" obținut de curând, în vara anului 2014, pentru volumul de versuri „Love Story"; recentul premiu al Presei Românești Nord-Americane „ First Place Culture 2014" și Diploma de excelență a ziarului Argeș din România pentru întreaga activitate desfășurată pe meridianele lumii, dăruită chiar de ziua mea, 24 ianuarie 2015.

– Citind numai titlurile volumelor dumneavoastră: „Nopți albe", „Dragostea mea cea mare", „Dincolo de noapte", „Piticul din ceașca de cafea" (mărturisesc că mi-a plăcut mult acest titlu), „Ultima piruetă",

cititorul este provocat să vă citească. Aceste titluri de carte încorporează atâtea trăiri, încât ești tentat să scormonești după ele. Când vom găsi cărțile dumneavoastră în librăriile din România?

– Nu știu, chiar nu știu! Editurile cu care am colaborat au avut mici posibilități de a încheia contracte cu librăriile din țară. Editura „Carminis” din Pitești reușise să încheie un contract cu librăria „Eminescu” din Capitala țării – București, și acolo a existat, cred că mai există, exemplare din „Cartea mamei”. Librăriile din Pitești au primit câteva din cărțile mele. Cât am fost în țară, m-am interesat să ajungă cărțile la Biblioteca „Dinicu Golescu” din orașul Pitești și la Biblioteca Națională din Capitală, trimise de edituri. De asemenea știu că Biblioteca din Tg. Mureș are câteva exemplare din cărțile mele. De curând am trimis Bibliotecii Naționale câteva exemplare ale penultimei cărți apărute în acest an – „Articole și eseuri. Vol. IV” – rugând conducerea Bibliotecii să-mi confirme primirea prin e-mail și să dispună înregistrarea lor. Nu am primit niciun răspuns.

– Adevărat, îmi amintiți iarăși de cuvintele lui Petre Țuțea: „Se aude, nu se caută, se ia, nu se întreabă cine dă...”, evoluăm extrem de greu... Dar să rămânem în registrul poesis-ului: Cum este toamna la poalele Munților Apalași? Seamănă cu magia culorilor de acasă sau ele sunt numai acasă?

– Natura este darnică și frumoasă în multe locuri ale globului. Sigur că duc dorul locurilor pline de farmec vizitate în țară, și au fost multe, dar acum încerc să mă bucur de splendoarea locului în care mă aflu. Aici, în Statele Unite, multe case se află în păduri, printre copaci, uneori aproape nici nu le zărești trecând pe autostrăzi. Este ceva sălbatec, dar fascinant! Casa în care locuiesc are o grădină, nu prea mare, cu copaci – brazi, stejari, ziua ascult uneori cântul păsărilor, diferit de cel al păsărilor noastre, văd poposind pe crengi, dar și țopăind prin iarbă, Pasărea Colibri, Pasărea Cardinal, pictată în roșu – simbolul statului Carolina de Nord – , alte păsări colorate în albastru și galben, fluturi de toate culorile, câte o broască țestoasă rătăcită își găsește loc printre ulucile gardului, veverițele escaladează copacii în căutarea hranei, câte

o căprioară sau cerb se culcușește în spatele curții, seara broscuțele din copaci își încep concertul, alteori licuricii străbat spațiul grădinii... Este frumos, pentru cine are timp să privească și să se bucure.

Frumusețea acestui anotimp, toamna, este cu adevărat a pădurii. Lanțul munților Apalași (Appalachian), munți vechi ai planetei, nu foarte înalți, ce se întind din Canada până în sud-vestul Americii, desfășurându-se paralel cu coasta de est a Americii de nord, e presărat cu variate soiuri de copaci, predominând stejarul și la înălțimi mai mari, bradul. Am descris-o în cartea „File de jurnal – Însemnări din lumea nouă", atunci când am vizitat acești munți. Munții sunt la o distanță destul de mare de orașul nostru, cam la aceeași distanță fiind și Oceanului Atlantic, dar excursia s-a putut face în timpul unei zile, dus și întors. Pornind de dimineață, am străbătut drumul cu mașina, ne-am mai oprit și am mers pe cărările munților și am ajuns pe vârful Muntelui Mitchell, la o altitudine de peste 2000 metri. Am privit de acolo apusul soarelui în spatele munților și reflexele luminii descompuse în culori. Mi se părea că soarele nu voia să apună, mai voia să privească frumusețea munților, în acea zi liniștită de toamnă. Fiindcă obișnuiesc să încep orice capitol cu un motto, descrierea din carte a avut cuvintele lui Pascal: „Prin spațiu, universul mă cuprinde/ și mă înghite ca pe un punct;/ prin gândire eu îl cuprind".

– Vă mulțumesc pentru acest „zbor" în spațiul astral al versurilor, izvorâte din prea plinul sentimentelor, și împărtășirea impresiilor dvs. de viață. Vă doresc mult succes și vă mai așteptăm în paginile revistei Melidonium.

ziarul Observatorul, iunie 2015

Virgil Răzeșu

Alchimia dintre bisturiu și peniță

Am ca interlocutor pe distinsul medic și scriitor Virgil Răzeșu, cetățean de onoare al municipiului Piatra Neamț, o personalitate a lumii medicale nemțene, dar în aceeași măsură și a lumii literare.

– Stimate domnule Răzeșu, dacă ar fi să-l luăm în seamă pe Goethe care afirmă: „ce puțin s-a scris despre cele întâmplate, ce puțin s-a păstrat din ceea ce s-a scris !", ce ați comenta, din perspectiva vârstei și a experienței Dvs.? Știu că dedicați foarte mult timp scrisului? Cu aceeași pasiune ca și pentru chirurgie?

– Răspund mai întâi ultimei părți a întrebării dumneavoastră și spun că pentru mine nu se mai pune problema unui timp liber sau nu. Întreaga mea activitate este dedicată scrisului, pe care, evident, îl practic cu aceeași pasiune cu care mi-am practicat și profesia. De altfel, consider că omul trebuie să pună pasiune în tot ce face. Chiar și în ură sau dispreț. Socotesc pasiunea ca un fel de catalizator, un condiment *sine qua non*, care pune în valoare și dă sens tuturor acțiunile noastre, ba le și înnobilează.

Sincer vorbind, nu-mi permit să-l comentez pe Goethe, dar n-aș subscrie la enunțul său. Mărturie stau bibliotecile lumii, ca să nu mai vorbim despre băncile de date de care dispunem în prezent, uluitoare prin capacitățile lor de stocare. Și cred că nici Goethe nu avea motive să se plângă, la timpul său, din acest punct de vedere, chiar dacă admitem că omenirea a risipit din bogățiile ei spirituale destul de mult.

– În psihologia tradițională s-au remarcat două școli principale de gândire: empirismul și nativismul. Haideți să facem o incursiune în

trecut și să îmi vorbiți de familia dvs., de anii copilăriei. Ce amintiri vă sunt „aproape”? Cum au fost „cei șapte ani de acasă”?

– Nu neg existența celor două școli indicate de dumneavoastră dar, pentru vremea noastră, toate aceste clasificări sunt depășite. Explozia mijloacelor de comunicare face ca nimic din vechile tipare să nu mai fie valabile pentru prezent. Nu există domeniu de activitate care să nu sufere o fantastică metamorfoză care nu mai admite nici o schemă fixă. În lumea noastră totul este posibil, barierele de orice tip dispar și importantă cu adevărat rămâne comunicarea și transmiterea mesajului. Și, din acest punct de vedere, nu ne putem plânge. Cât despre sintagma celor șapte ani de acasă, amintesc că în ultimul meu roman, abia ieșit din tipografie, dedic câteva pagini acestor ani de care nu se mai poate vorbi în prezent. Pare un paradox, fiindcă mijloacele și modalitățile de educare s-au înmulțit exponențial. În ce mă privește, copilăria rămâne, ca pentru toți trăitorii de pe acest pământ, tărâmul fermecat, de care ne aducem aminte la orice vârstă cu bucurie și nu fără melancolia lucrurilor dispărute pentru totdeauna. Retrăim copilăria la un alt registru, cu copiii și mai ales cu nepoții noștri. Aș spune că această etapă este fericită fiindcă are nevoie de foarte puțin, dar mai cu seamă de dragostea părintească, cea fără egal și pe care nimeni nu o refuză odraslelor lui. Am scris destul de mult despre copilăria mea și întotdeauna m-am întors către ea, fiindcă acolo sunt izvoarele și rădăcinile. Familia mea a fost una modestă, de oameni simpli, fără bibliotecă cu pereții căptușiți cu cărți, pe care să o dau gata până ce aveam să merg la școală, ori cu bonă franțuzită care să ne ofere o educație după manual. Am crescut în casa bunicilor, împreună cu mulți copii, dar cu principiile omeniei, ale dragostei de aproape, de bătrâni, de țară și chiar față de animale, sentimente ce mi-au fost sădite și pe care le respect și astăzi. Temeliile educației erau mai limitate decât astăzi, dar funcționau și aveau efecte care nu puteau fi desconsiderate.

– Povestiți-ne despre anii de școală și de liceu și care erau pasiunile și preocupările dvs. pe atunci? Cum era atmosfera în societate în tinerețea

dvs.? Ați trăit anii trecerii de la capitalism la comunism, povestiți-ne amintirile dvs. legate de această perioadă?

– Așa cum ați subliniat, în mare, copilăria am trăit-o într-o societate destul de bine așezată, în care absolut toate instituțiile, fie că era vorba de învățământ, educație, sănătate, administrație, justiție, poliție, jandarmi, armată etc., erau de model franțuzesc și erau verificate de timp. Principala trăsătură a acelei societăți era existența unei scări a valorilor, reală și respectată. Nimeni nu dorea să pară și să fie mai mult decât era. Iar dacă era dotat intelectual și mai ales, interesat, își putea depăși treapta pe care se afla prin naștere și se putea bucura de roadele muncii sale.

Odată cu instaurarea regimului prosovietic, toate s-au dat peste cap, nimic din ce era așezat și bine fundamentat nu a rămas și, fapt notabil, au ieșit la suprafață, au fost stimulate și au căpătat strălucire și putere cele mai joase porniri ale omului. O foarte mare parte din valorile noastre recunoscute au fost suprimate odată cu istoria, grav falsificată, cu negarea originilor noastre adevărate. Privind retrospectiv existența mea, pentru mine, ca individ, lucrul cel mai semnificativ a fost lipsa accesului la un instrument muzical, ceea ce a făcut să încep târziu pregătirea muzicală. În plus, ultimii ani de liceu au fost marcați de soarta fratelui meu, condamnat politic ca elev, la patru ani de închisoare, pentru ca la câțiva ani de la ispășirea întregii pedepse, să mai beneficieze de un supliment de 18 ani. Din totalul celor 22 de ani de pușcărie a făcut 10, suficient ca să-i strice viața și viitorul pentru totdeauna.

– *Cum vedeți acum, ce părere aveți despre roata istoriei când, după 45 de ani de comunism, se trece din nou la capitalism?*

– Cred că puțini au fost cei care au iubit cu adevărat comunismul, în afara oportuniștilor și a celor fără căpătâi, pentru care a fost mană cerească, fiindcă i-a plasat pe locuri la care, în mod normal, nu aveau dreptul. Ei l-au susținut din interes și, nu cred că greșesc, continuă să dețină și acum puterea, condamnând cu asprime regimul care i-a făcut oameni. Nu pot nega că în comunism s-au făcut și lucruri bune, fiindcă ar însemna să-mi neg propria viață și activitate. Principalele

neajunsuri ale vechii orânduiri au fost, pe de o parte, punerea sub călcâi a libertăților elementare și distrugerea valorilor naționale, deși aparent, le propovăduiau, minciuna publică și fățărnicia, ca și stimularea nonvalorii, a răutății și lipsei de omenie, ridicate la rang de virtuți naționale, ceea ce a dat naștere unei pături sociale bine înfipte și nemeritat beneficiară a unei vieți de huzur. Mai pe scurt, comunismul – cel puțin cel practicat la noi – a asigurat un nivel de trai modest, de subzistență, pentru toată lumea, chiar dacă exista o înregimentare caraghioasă, de carton și vodevil.

– *Ce v-a determinat să urmați medicina și cum a fost perioada studenției dvs. în anii 1950? Ce amintiri aveți legate de anii studenției, ce alte pasiuni aveați și care era atmosfera în rândul studenților mediciniști?*

– Prima mea opțiune nu a fost medicina, ci muzica, pentru care am avut reale aptitudini. Din păcate, din cauza greutăților materiale de după război, am început studiul viorii, cel mai greu instrument din câte există, foarte târziu, la 15 ani, când am avut prima mea vioară. Cu toate că am recuperat rămânerile în urmă și am terminat studiile complete și avansate ale instrumentului, ceea ce nu am mai putut modifica a fost tracul de care nu m-am debarasat niciodată când a fost vorba de o acțiune artistică. Este suficient să spun că niște prieteni de ai familiei, catolici, mă rugaseră să cânt duminica la slujbă în biserică. Eram sus, sub cupola bisericii, numai eu și organistul, nu mai puteam vorbi de un public care să genereze emoții. Dar acestea nu mă ocoleau, era un adevărat chin, chiar dacă în final eram așteptat, felicitat și îmbrățișat pentru ce și cum cântasem, dar eu nu mai eram om, din cauza tracului. Un coleg de liceu evreu, mi-a spus, cu foarte mare dreptate: „în viață, poți să fii profesor, doctor, sau inginer*, bun sau rău. În artă nu ai voie să fii decât primul. Altfel, ai să ajungi să cânți la pupitrul șapte de la vioara a doua într-o orchestră și ai să ajungi să cânți la nunți și la botezuri*". L-am ascultat și bine am făcut. M-am înscris la medicină la Iași și pot să spun că studenția a fost o perioadă foarte frumoasă a vieții mele. Înainte de orice, pentru că însemna traiul pe propriile picioare și apoi

că ea te face să întrevezi propriul viitor. În plus, mediciniştii se bucură de un adevărat privilegiu, care înseamnă contactul cu semenii şi nu cu orice fel de semeni, ci cu cei aflaţi într-o situaţie specială, aceea de oameni bolnavi.

– *Cum aţi ajuns la Piatra Neamţ şi cum a fost apreciat chirurgul Răzeşu? Vorbiţi-mi vă rog despre anii în care aţi lucrat aici şi ce întâmplări, evenimente speciale puteţi să ne povestiţi.*

– Pregătirea mea chirurgicală am realizat-o tocmai la Arad. M-am bucurat de o şcoală medicală de certă valoare, şi nu doar atât, graţie colectivului de acolo şi în mod particular, datorită unui profesor, Eugen Adam, boier de viţă veche, mazilit de putere la marginile regiunii Timiş, mi-am conturat şi personalitatea profesională. În urma concursului dat pe ţară, am avut şansa de a obţine postul de la Piatra Neamţ.

Este greu pentru mine să-mi caracterizez propria activitate, alţii ar trebui s-o facă, dar ce pot spune este că, timp de aproape cincizeci de ani, mi-am onorat profesia şi specialitatea şi, evident, am fost ataşat în mod deosebit de bolnavii pe care i-am îngrijit. În momentul de faţă nu mai are nici o valoare să menţionez că am operat nu ştiu câte mii de bolnavi (spunea un dascăl nemţean „*cât un orăşel cu 40.000 de suflete*") sau altele, ci să mă gândesc dacă şi ce rămâne în urma mea.

Mărturisesc că, într-un fel, am suferit toată viaţa că nu am făcut o carieră universitară, dar condiţiile din vremea opţiunilor cuvenite nu mi-au permis. Apropo', după revoluţie, în 1991, Universitatea de Medicină din Constanţa mi-a trimis invitaţia de a participa la un concurs de conferenţiar. Sigur că m-aş fi dus. Dar invitaţia aceea nu mi-a parvenit niciodată. A ajuns în mâinile unui binevoitor şi pur şi simplu, a rupt-o. Soarta a făcut să rămân, mai departe, la Piatra Neamţ. Dar nu m-am pierdut cu firea şi, convins că cel mai important lucru este ce laşi în urmă, mă pot declara mulţumit. Am fost implicat în activitatea ştiinţifică, am redactat numeroase lucrări, am fost nelipsit (sunt şi acum) de la manifestările ştiinţifice din ţară şi, când a fost posibil, şi din afara ei, şi am contribuit cu grăuntele meu la progresul

medical. Realizările mele profesionale de primă mărime sunt două: una este reprezentată de cartea de chirurgie, unicat în bibliografia noastră de specialitate, destinată tuturor celor care pregătesc un concurs sau un examen. Și slavă Domnului, viața unui medic înseamnă un șir continuu de asemenea praguri! Cartea se află la a treia ediție, ultima are caracterele unui tratat modern, fiind mult amplificată și actualizată și este supranumită *Biblia de la Piatra Neamț*, bineînțeles pentru chirurgi. O dovadă a interesului pentru ea este că a fost vândută în 16.000 de exemplare. Cea de a doua realizare este de asemenea unicat și este vorba de *Reuniunile Chirurgilor din Moldova*, care numără 37 de ediții până în prezent și care de 6-7 ani poartă și numele de *Iacomi-Răzeșu*. Dumnezeu mi-a hărăzit șansa aceasta rară de a mă fi numărat printre organizatorii tuturor edițiilor. De altfel, socotesc aceste reuniuni ca o adevărată avere a județului nostru și îmi doresc ca ele să continue cât va fi posibil, și după ce nu voi mai fi.

În rest, am fost cunoscut de lumea noastră medicală, am fost onorat cu titlul de membru de onoare a numeroase societăți, al Academiilor Oamenilor de Știință și al celei de Medicină și am o sumedenie de titluri și distincții, fiind cel mai titrat medic al județului. Vă închipuiți că, pentru momentul de față, această realitate nu mai are o semnificație specială, dar demonstrează că, atunci când ești interesat, poți reuși. Altfel, pot afirma că am fost ancorat direct în viață și acolo unde am simțit că am ceva a spune și a acționa direct, nu m-am mulțumit să rămân pasiv. Aș mai adăuga un lucru, nu lipsit de semnificație. Nu știu cum am fost socotit de colegii sau concetățenii mei, dar pot spune că nu am fost ocolit de manifestările de recunoștință, atâtea câte au fost. Mai important este altceva și spun că, zilele trecute, o cunoștință făcea o remarcă foarte semnificativă: „știi, te numeri printre puținii care s-au retras din activitate și despre care nu am auzit pe cineva să te vorbească de rău”, așa cum se obișnuiește de cele mai multe ori.

– Muzica a fost și este o altă pasiune a dumneavoastră. Vorbiți-ne vă rog despre violonistul Răzeșu la Orchestra filarmonică din Galați și

despre alte amintiri dragi dumneavoastră legate de muzică.

– A fost o perioadă splendidă, de care îmi amintesc cu mare drag. Lucrurile nu erau așezate ca astăzi. În 1948, un dirijor obscur din București, Artur Zahareanu (Zukerman de fapt), a avut ideea năstrușnică, dar nu mai puțin splendidă, a unei orchestre simfonice la Galați. Ea s-a încropit din mânuitorii de arcuș din oraș (erau destui!) și din suflătorii luați de la fanfarele Regimentului și ale Șantierului Naval. În mai puțin de o săptămână au trecut prin mâna dirijorului puzderie de instrumentiști și el a făcut un triaj la sânge, fără să țină seama de intervenții sau recomandări, fiind interesat doar de simțul muzical și de capacitatea de a descifra o partitură. Întâmplarea a făcut să mă număr printre aleși și n-am să mă opresc asupra entuziasmului care stăpânea întreaga orchestră. Repetițiile aveau loc până târziu în noapte, dar nimeni nu obiecta. Așa se face că în scurtă vreme, primul concert urma să aibă loc în fața unui public la fel de entuziasmat. Ca amănunt, subliniez că, fără să mă roage cineva, preluasem într-un fel rolul unui secretar și responsabil cu partiturile. Nu era treabă ușoară. Trebuia să le repartizez pe fiecare pupitru și să le strâng la sfârșitul repetițiilor sau concertelor. Nu numai atât, mă ocupam de programe, de organizarea concertelor, de mobilizare și așa mai departe. O făceam doar din dorința ca acel început să nu se năruiască. Din nefericire, eram obligați să mergem pe șantiere, în marile uzine sau chiar la țară, cu concerte ușurele de culturalizare, încât lucrurile s-au degradat și, în final, și dirijorul a fost prins pe picior greșit cu ceva fonduri nejustificate, iar visul s-a spulberat. Consider totuși că acel nucleu de orchestră simfonică a fost punctul de naștere al filarmonicii de mai târziu.

– *Cum și când ați început să scrieți, ce v-a determinat: a fost o întâmplare sau o pasiune căreia i-ați dat frâu liber?*

– Nu pot spune că m-am apucat de scris numai la bătrânețe, dar am avut întotdeauna conștiința că nu trebuie să te apuci de mai multe lucruri deodată, fiindcă nu le faci bine pe nici unul. Cât m-am aflat în activitate, am scris lucrări de specialitate, ceea ce am considerat că este

o formă a respectului față de profesie. După ce m-am retras, nu am mai călcat cu piciorul în secția unde am lucrat patruzeci de ani și mai bine de douăzeci ca medic șef. Nu pentru că nu aș fi fost primit de către colegi, dar am vrut să evit acele întrebări spuse sau gândite numai: *„Ce mai vrea și ăsta ?", „Nu-i ajunge ?", „De ce nu stă acasă să-și vadă de reumatismele lui ?".* Și atunci m-am apucat de scris și – chiar dacă unii dintre confrați mă pot critica – am făcut-o tot la modul profesionist. Am numele pe coperțile a 27 de volume de beletristică (din care șapte traduceri), ceea ce nu este deloc puțin. De fapt, scrisul m-a ajutat să nu trăiesc absolut deloc drama pensionarului care se întreabă dacă mai are vreun rost pe lume și ce o să facă de mâine.

– *Ce vă place să scrieți, ce subiecte abordați cu predilecție în cărțile dvs.?*

Subiectul este unul singur: VIAȚA ! Nu suport scrierile sau filmele științifico-fantastice stupide, cu indivizi cu un singur ochi, cu o platoșă pe craniu, cu trei degete cu gheare sau copite la mâini sau la picioare și așa mai departe și care forțează trecerea prin ziduri sau proiecția în viitor cu sute de ani. Oricât am vrea, noi nu putem crea un personaj decât tot în registru omenesc. Și pe Dumnezeu ni-l închipuim cu chip uman.

Ei bine, descriind viața, este mai puțin importantă forma în care o faci. Și aici, chiar dacă realizezi ficțiune, este posibil ca aceasta să se fi petrecut undeva sau să se petreacă în viitor. Pot spune că am abordat multe forme sau specii literare, precum proza scurtă, cartea de atitudine (printre care și dosarul meu de securitate), antologia și memorialistica, lucrările istorice dar, fără îndoială că, acord romanului prioritate valorică și consider că el este cel care, la modul major, dă măsura scriitorului.

– *Cum ați ales tematica traducerilor din cele 7 cărți traduse din autori străini apărute până acum? V-au impresionat în așa măsură încât ați dorit să le traduceți sau a fost altceva?*

– Fără îndoială, este vorba de cărți care m-au marcat în mod deosebit, care au putut însemna adevărate modele pentru mine și care

m-au ajutat să-mi conturez personalitatea literară de un anumit fel.

– *Apropos de modele, care au fost personalitățile care v-au marcat destinul, ce oameni deosebiți ați avut plăcerea și bucuria de a cunoaște?*

– Oricât s-ar considera cineva de dăruit sau talentat pentru o profesie obișnuită sau pentru practicarea unei arte, el nu se poate detașa de anumite modele, uneori chiar la modul inconștient. Din nimic nu poate rezulta decât nimic. Prin forța împrejurărilor începi prin a copia ceea ce fac modelele. Că ulterior realizezi inovații, perfecționări sau modificări ale unor tehnici diferite de ale modelului este cu totul altceva. M-am bucurat de modele deosebite din timpul tuturor etapelor de studiu, dar și după ce am devenit profesionist pe propriile picioare. Când a fost timpul, am devenit și eu model pentru alții și m-am bucurat la modul sincer. Concitadinul dumneavoastră, doctorul Dan Arvătescu a declarat, nu o singură dată, la scenă deschisă, că am fost un model pentru el. Amintesc, de asemenea, de doctorul Adrian Lobonțiu, român de-al nostru, o mare somitate chirurgicală, recunoscută în Europa și America, inițiatorul chirurgiei transorificiale, o tehnică minim-invazivă care nu lasă niciun semn la suprafața pielii, întrucât toate instrumentele chirurgicale sunt introduse prin orificiile naturale. Ei bine, cu toate că este un nume mare, de însemnătate mondială, nu uită să spună că, grație cărții mele, începuturile chirurgicale i-au fost ușurate și nu uită niciodată să semneze cu „*elevul dumneavoastră*”. Ce să mai spun despre o familie de medici veniți din Basarabia, al căror parcurs inițial nu a fost lipsit de zbucium și necazuri greu de justificat, dar pe care i-am ajutat și în cele din urmă au reușit să-și facă o situație profesională și materială foarte bună. Ei bine, ei consideră că situația lor de astăzi mi se datorează mie. Cum să nu-mi facă plăcere asemenea recunoașteri?

– *Ce ați aprecia mai mult la o persoană: o cultură bogată sau un caracter onest, vertical, care nu face compromisuri ?*

– Întrebarea dumneavoastră nu admite sau... sau. Noțiunile nu sunt adversative și este evident că poți avea o cultură bogată, dar să nu fii

o persoană onestă sau invers. Este bine când ambele atribute aparțin aceleiași persoane, la care trebuie adăugat un dozaj bine determinat, cel puțin pentru cea de a doua calitate. Cât despre compromisuri, personal cred că orice viață este *„o artă a compromisului"*, la care suntem obligați de conviețuire și care ușurează armonia, continuitatea și progresul oricărei societăți. Evident că există și în aria compromisului, anumite aspecte reprobabile, care aduc mari prejudicii tuturor, în cele din urmă chiar persoanei respective.

– Se spune în înțelepciunea poporului nostru că nu trebuie să ne bucurăm sau să ne întristăm pentru că tot ce apare... dispare. Dumneavoastră care considerați că sunt cu adevărate bucuriile de care ați avut parte în viață... și care nu au dispărut?

– Eu cred mai degrabă că orice dispariție însemnă un nou început. Orice loc eliberat este ocupat de altceva. De la sine înțeles că toate ființele, lucrurile și evenimentele au o evoluție asemănătoare, cu început, durată și final. Dar absolut totul devine istorie și lasă o urmă, oricât de neînsemnată. Pentru om, important este ce rămâne după el, ca bun al tuturor, pentru întreaga societate.

– Shakespeare ne spune că slăbiciunea poartă nume de femeie. Dumneavoastră ați afirmat odată că „femeia este axul și temelia lumii" dar, îndrăznesc să vă întreb, cum rămâne cu ambrozia și otrava din care este creată femeia?

– Este frumos ce spunea marele Will. În vederile mele, femeia este cea mai desăvârșită creație a naturii sau a lui Dumnezeu, incomparabil superioară și la mare distanță de bărbat. Ea este cea puternică sau tare, dacă vreți, ea reprezintă matricea, este baza a tot ce există pe lume, bun sau rău. Ea este slabă numai în iubirea trupească. Iar această slăbiciune i-a fost dată de natură tocmai pentru a-și asigura perenitatea și continuitatea. Dacă perpetuarea speciei era lăsată pe seama bărbaților, omenirea ar fi dispărut de multă vreme. Cât despre ambrozia și otrava aflătoare în fiecare femeie, nu sunteți departe de adevăr. Dar, în concepția mea, femeia trebuie să aibă din toate darurile

și scăderile posibile câte puțin. Așa cum o prăjitură, oricâte ingrediente ar conține, dacă nu are un dram de sare sau o nuanță de amărui, nu are gust. Problema cheie este a dozajului tuturor componentelor care intră în structura nemaipomenită a femeii, și aici intervin circumstanțele și mai ales, educația.

– *Dragostea îl face pe cel slab să fie tare, iar pe cel fără resurse să găsească mijloace. În societatea de azi, se mai ridică altare acestui sentiment?*

– Neapărat, dragostea nu are nici hotare și nici moarte și este și va fi aceeași din veacul veacului. Sub diferitele ei forme de manifestare, iubirea stă la temelia tuturor lucrurilor și fiindcă femeia nu poate trăi fără iubire, iată cum se întâlnesc, ca noțiuni universale. Toate celelalte sentimente sau porniri sunt subordonate iubirii.

– *Cum ați defini fericirea și ce relație vedeți între fericire și bogăția materială?*

– Am scris destul de mult despre fericire. O fericirea ca atare, fără început și sfârșit, nu există. Nu există ca entitate bine determinată, pe care o trăiești și o pui la păstrare pentru mai târziu sau pentru totdeauna. Există numai momente de fericire, mai lungi ori mai scurte, care nu sunt altceva decât noduri de armonie adevărată. Când omul încearcă să creeze asemenea clipe de armonie, debarasându-se de invidie, de ură, de răutate, se apropie foarte mult de fericire.

– *Cum apreciați viața literară nemțeană?*

– E greu de apreciat și nu știu dacă eu sunt cel mai în măsură s-o fac. Dar ca să-mi exprim o părere, trebuie să spun că în teritoriul de sub Ceahlău există mult potențial cultural și ca atare, scriitoricesc. Cum a existat dintotdeauna. Din nefericire, potențialul acesta nu este folosit, nu este remarcat, evidențiat și sporit. S-au creat niște enclave elitiste fără fundament, strict conjuncturale. Există destui scriitori nemțeni care au primit, meritat sau nu, girul Uniunii Scriitorilor. Foarte bine. Numai că pentru aceștia, restul scriitorilor nemțeni nu există. Și ceea ce este lipsit de fairplay și deontologie este că nu mișcă nici un deget pentru ca și alții să devină membri ai USR.

– Sunteți membru al Uniunii Scriitorilor?

– Glumiți, doamnă! Am făcut două tentative, prin filialele Iași și Bacău, ambele eșuate, m-am adresat direct domnului președinte, dar nimic nu s-a întâmplat. Fiindcă, ce poate fi mai simplu decât să spui ... *„dă-l în... de doctor, să-și vadă de bolnavii lui!"*.

– Aveți atâtea cărți de literatură apărute. Puteți să ne spuneți când v-a apărut prima carte? Cum decurge procesul scrierii unei cărți? Care e imboldul sau muza dvs.?

– Primele două cărți au apărut în 1997, în tandem. Ambele de proză scurtă, una *Spectru intim*, relatând diverse episoade sau secvențe din viața mea de fiecare zi în postură de chirurg, cea de a doua, *Trei bisturie care au revoluționat medicina*, o carte de filozofie simplă, dar cu atât mai interesantă. Primul bisturiu era *bisturiul chirurgical*, de sânge, obișnuit, care separă țesuturile sănătoase de cele bolnave, al doilea este *bisturiul imagine*, cel care pătrunde în intimitatea țesuturilor și ne dă relații despre ce se petrece acolo (ecografie, computer tomograf, RMN etc.), iar al treilea, cel mai teribil dintre toate, *bisturiul cuvânt* care aparține tuturor oamenilor, cel care zidește dar poate să și dărâme sau să ucidă.

Cât privește procesul scrierii unei cărți, el poate fi simplu sau, la fel, foarte complicat. Important este să ai ce și să vrei să comunici semenilor tăi. Nimeni nu scrie pentru sine. Pentru mine, geneza unei scrieri este determinată de un eveniment, de o necesitate, de un fapt despre care devin conștient că am de spus ceva. Odată procesul amorsat, mintea lucrează în permanență, uneori mai ușor, alteori mai greu, până când jaloanele principale ale scrierii sunt bine trasate, scheletul întregului este conturat, știu de unde am plecat și unde vreau să ajung și se cristalizează într-un întreg. Abia atunci trec la creion, mai exact la tasta PC-ului, și dezvolt sau umplu spațiile dintre traseele principale, creez personajele principale și secundare, le leg între ele și astfel se conturează întregul. Trebuie să spun că aici intervine inspirația dar, mai ales, o anumită cantitate de informație și de cunoaștere a vieții. Uneori textul curge pur și simplu din creion, alteori trebuie să muncești, nu glumă,

timp îndelungat. Odată întregul schițat, urmează un proces mult mai complicat, care înseamnă organizarea acțiunii, în care o anumită cronologie trebuie respectată, în care fluența și conturarea tuturor personajelor care susțin acțiunea este o cerință capitală, și multe alte operațiuni care vizează în special, forma, care dă strălucire fondului. Din acest punct de vedere, spun că trec de câteva zeci de ori (fără exagerare) peste fiecare frază și cuvânt și nu sunt mulțumit decât când găsesc exprimarea cea mai potrivită. Iubesc foarte mult limba română, o respect și îmi fac un titlu de mândrie când reușesc să scriu într-o limbă curată și mai ales, corectă.

– *Ce atârnă pe „panoplia" dumneavoastră literară ?*

– Nu mai puțin de douăzeci de titluri, la care se adaugă cele șapte traduceri din literatura universală, în afara cărților de specialitate sau științifice. Am abordat destul de multe genuri literare, cu excepția poeziei. Vreau să știți că nu neg o oarecare facilitate la versificare care mi-ar fi permis să înscriu în propriul palmares și câteva cărți de poezie. Dar fiindcă mă socotesc unul care nu acceptă facilitatea, dincolo de perfecțiune, nu l-am abordat. Printre scrierile mele figurează nu mai puțin de șase romane, genul literar cel mai complex, și nu pot spune decât că sunt foarte bucuros că l-am onorat. De câteva zile a apărut cel de al șaselea roman al meu, *Trandafirul albastru*, un roman cu o factură aparte, în care personajele principale sunt apropiați ai mei, aflați într-o postură particulară.

– *Ce proiecte de viitor aveți? Credeți că secretul succesului, al celebrității, are în formula sa depășirea limitelor proprii?*

– Neapărat! Dar dacă vorbiți de depășirea unor limite trebuie să admit că există două tipuri de limite. Una aparține marii majorități a oamenilor și este bine când treci de ea, însă există, așa cum spuneți, și niște limite proprii, individuale, care trebuie atinse într-o multitudine de feluri. Este greu de admis că îți depășești propriile limite, dar să le lărgești, să le reconfigurezi este posibil și necesar.

– *Făcând o radiografie a societății în care ne ducem existența, care ar*

fi rezultatul ? Boala de care suferim cu toții, prin neimplicare în deciziile strâmbe pe care aleșii le iau, are „tratament" sau este „incurabilă"?

– Nu cred că este nevoie de o radiografie a societății noastre, fiindcă ea este vizibilă cu ochiul liber. Nu am motive să fiu foarte mândru de ceea ce se petrece în societatea noastră și nu cred că a rămas vreun domeniu nealterat, nedegradat, grație unei clase politice de proastă calitate, stupidă și avidă doar de îmbogățire prin furt și acțiuni nedemne de un reprezentant al cetățenilor.

– Care ar fi vectorii după care s-ar putea ghida generația care vine din urmă, din punct de vedere social, moral, politic, personal?

– Grea întrebare! Cum poate fi răspunsul altfel decât greu?! Generația următoare este prea aproape, aparține păturii care ne-a ținut jumătate de secol în dictatură și ne-a umilit dincolo de orice limite. Ea este puternică încă și nu văd de ce ar renunța la poziția pe care a moștenit-o. Cred că trebuie să mai treacă două sau trei generații până când societatea se va baza pe principii strict valorice și fiecare va fi plasat pe locul cuvenit.

– Pentru a reuși în viață fiecare din noi trebuie să facem sacrificii, mai mari sau mai mici. Care au fost renunțările dumneavoastră și cum v-au afectat în plan personal?

– Fac parte dintr-o generație de sacrificiu, din multe puncte de vedere: război, comunism, revoluție și altele. Dar nu sacrificiul generației mele mă nemulțumește, ci faptul că el devine inutil, în condițiile în care degradarea societății noastre este constantă și continuă, așa cum nicio altă țară aflată în aceleași condiții cu ale noastre nu a consemnat. Sunt puține speranțe ca vechea noastră societate să-și găsească echilibrul necesar și să progreseze, atâta vreme cât vechile structuri nu au dispărut ba, din contră, au îmbrăcat forme mai subtile și mai puternice.

– Ați reușit să creați o îmbinare armonioasă între profesie, scrieri, muzică și viața personală?

– Fără îndoială. Condițiile generale de viață, publică și familială,

nu au fost ideale, nici măcar normale, dar cred că am reușit să găsesc căile cele mai potrivite încât să nu regret nimic din ce am făcut și să-mi împlinesc datoriile față de ai mei, de semeni și de societate. Ar fi păcat de Dumnezeu să mă plâng că nu am realizat ceva, că nu las ceva în urmă și că nu am făcut mai mult decât alții aflați în aceleași condiții cu mine. Pe de altă parte, nu mă pot plânge nici de recunoașterile de care m-am bucurat, multe, puține, câte au fost. Niciodată omul nu este mulțumit de ceea ce primește din partea societății dar, obiectiv, nu am motive de nemulțumire.

– *Experiența, vârsta și reușitele de până acum vă îndreptățesc să emiteți o definiție a succesului și de ce nu, a vieții în general. Cam cum ar suna ea ?*

– Succesul, ca și sănătatea sau fericirea, cu atât mai mult viața, pot fi cu greu definite și de cele mai multe ori, recurgem la comparații. Dar privite în general, consider toate noțiunile la care ne referim momente sau perioade de armonie, de mai mică ori mai mare intensitate sau durată, care se răsfrâng asupra noastră. Când putem recunoaște în esența lor contribuția proprie, sigur că suntem bucuroși sau chiar fericiți.

– *Ce părere aveți despre conștiință? Dar despre conștiința colectivă?*

– Conștiința este o componentă a vieții noastre și nimeni nu se poate desprinde de ea. Formele ei sunt la fel de infinite ca și oamenii înșiși și ea, conștiința, ne dă măsura propriilor împliniri. Mai departe, conștiința colectivă, așa cum o denumiți, nu este altceva decât suma tuturor conștiințelor individuale. Important este ca această conștiință colectivă să fie evidențiată, cunoscută și folosită de către societate.

– *Care sunt elementele cele mai îngrijorătoare ale Europei actuale?*

– Cred că cel mai îngrijorător și cu implicații catastrofale pentru viitor este unul singur: refugiații / migranții. Este cel care pune sub semnul întrebării existența Europei și a civilizației europene. Cred că lucrurile au scăpat de sub control și viitorul nu mi se pare deloc optimist. Cine își închipuie că vom putea controla situația și că refugiații se vor reîntoarce de unde au venit este debil mintal! Prezența acestora va

genera conflicte greu de stăpânit, populația locală va fi nevoită, pur și simplu, să părăsească locurile de baștină și să le abandoneze noilor veniți, lăsând drum liber obiceiurilor și convingerilor lor religioase, fanatice și intolerante. Pe de altă parte, trebuie să spun că lucrurile erau previzibile. Toate țările vestice și-au construit bunăstarea pe seama populațiilor care vin acum peste noi toți. Le-au luat totul, petrol, diamante, chimicale și altele și au practicat politica pământului pârjolit, bun numai de safari. N-au pus nimic în loc. Nici șosele, nici surse de apă, nimic, nimic. Acum trebuie să plătească o monedă grea. Nu văd de ce trebuie s-o plătim și noi, solidari cu ceilalți, din moment ce nu am luat nimic de la alții și avem și noi problemele noastre, deloc mici. Este datoria doamnei Merkel să plătească pentru cei care au folosit bogățiile Africii.

– *Ce aveți în planul imediat următor ?*

– Se anunță o primăvară foarte bogată în evenimente. În 3 martie voi avea lansarea celor patru cărți amintite, la Biblioteca Județeană *G.T.Kirileanu*. Între 9 și 13 martie voi fi prezent la Târgul de Carte din Iași. Urmează Zilele Medicale ale Sucevei, Congresul Național de Chirurgie, Zilele Medicale ale Spitalului Moinești și multe altele. Îmi propun să fiu prezent, ca de fiecare dată la aceste manifestări.

– *Domnule doctor, vă mulțumesc și vă doresc un an plin de satisfacții și realizări.*

revista *Melidonium*, august 2016

Dianu Sfrijan

Vibrația iubirii până dincolo de timp, cuvânt și legământ

Motto:*„Dacă aerul mi-ar povesti de tine, aș vrea să mă pierd pentru totdeauna în vânt. Acolo ți-aș asculta cuvintele și suspinele, acolo aș fi aproape de sufletul tău și de căldura inimii tale.”*
Eugenio Montale

Se spune că Eros îl face pe cel slab să fie tare, iar pe cel fără resurse să găsească mijloace de a le avea. Dialogul meu cu Dianu Sfrijan pleacă de la conceptul: *„m-am născut ca să iubesc, nu ca să urăsc*” și aduce în atenția cititorului opera pe care un om cu un suflet deosebit a dorit să o lase în urma sa: *Centrul Cultural Spiritual Văratec*.

De ce am ales Mănăstirea Văratec? Fiindcă este un loc binecuvântat, încărcat de istorie, unde Veronica Micle se retrăsese la două săptămâni după moartea lui Eminescu, unde au poposit arhimandritul Bartolomeu Anania, Zoe Dumitrescu Bușulenga și alți oameni de cultură. Văratecul este și locul odihnei estivale a intelectualilor moldoveni, și nu numai, locul unde acum Dianu Sfrijin aduce o ultimă ofrandă iubirii sale, aidoma meșterului Manole – iubirea lui fiind „zidită” în acest *Centru Cultural Spiritual*. Și nu în ultimul rând Mănăstirea Văratec, fiindcă Maica Stareță Iosefina ne-a primit cu caldă ospitalitate creștinească și a îmbrățișat ideea acestui *Centru Cultural Spiritual* de la primele întrevederi.

Nu ne gândim la contemporaneitate, care ar putea aprecia aparențele meritului decât meritul însuși, ci la cei care vor veni după

noi și vor înțelege cum iubirea și respectul pentru o femeie – suflet pereche – au putut ridica un templu, un altar dăruit semenilor, în țara pe care Dianu a părăsit-o cu mulți ani în urmă, România.

Întâlnirea și mai apoi căsătoria dintre Dianu Sfrijan, născut în Constanța, și Sheila Margaret Richardson, din Manchester, Anglia, care a avut loc în anul 1985, a fost punctul de plecare al unei fermecătoare și profunde povești de iubire, care a durat până la plecarea Sheilei în eternitate...

Și dacă destinul este cel care unește și ține laolaltă doi oameni, tot el este și cauza despărțirii de ființa dragă, dară noi ne dirijăm acțiunile spre neuitare, prin ridicarea unui far de cultură pe aceste locuri încărcate de credință.

Fără a-și învinui soarta, Dianu a ales să pună pe fruntea soției sale Sheila, o ghirlandă în eternă amintire.

– *Cine este Dianu Sfrijan?*

– Ți-aș răspunde printr-un singur cuvânt – IUBIRE. Am ajuns să înțeleg, Emilia, că totul în viață este legat de iubire, că toate capătă formă și strălucire când stau sub semnul iubirii, că praful vieții cotidiene se preschimbă-ntr-o ceață aurie când iubirea-și mișcă bagheta magică. Noi oamenii, suntem părticele ale izvorului numit iubire și pentru ca el să nu sece trebuie s-o împărtășim cu toată ființa și altora. Spun asta pentru că eu am primit iubire și am fost învățat să dăruiesc mai departe. Sufletul meu astfel modelat a căpătat aripi și a înflorit frumos, dăruind și primind în același timp. Mă consider un ales al sorții pentru c-am fost iubit de femeile din viața mea – mama, bunica și Sheila – până la adorare și asta a dat sens, putere, echilibru și culoare vieții mele. Am fost iubit de cele mai frumoase și speciale femei cărora le-am întors iubirea cât au fost în viață și pe care le voi iubi dincolo de eternitate. Mamei i-am iubit blândețea, căldura și seninul pe care mi l-a sădit în suflet. Bunicii i-am iubit povețele, sfătoșenia, fragilitatea, ochii umezi și glasul domol. Sheila a fost, este și va fi jumătatea care m-a făcut întreg. Am iubit-o din prima secundă până în ultima ei secundă. Am iubit-o

când era veselă ori tristă, fericită ori îngândurată, exaltată sau posacă, somnoroasă, serioasă, glumeață, drăgălașă, nostalgică... O iubesc și-acum, în gând, în vis, de departe, cu sufletul pe jumătate pierdut, pe jumătate fericit pentru că știu și cred în revedere. Cât am iubit-o ar umple o jumătate de veșnicie. Când ne vom revedea ne vom petrece în iubire cealaltă jumătate de veșnicie.

Știi, Emilia, noi n-am fost un cuplu perfect, pentru că nimeni nu este perfect. Doar iubirea noastră a fost una perfectă, așa într-un mod imperfect, cu greșeli, cu bucurii, cu așteptări, cu îndoieli, cu regrete, cu vise, cu împliniri și neîmpliniri... De-ar fi s-o iau de la capăt și să am puterea să aleg, alegerea ar fi aceeași pentru că altfel ar fi pustiu. De-ar fi să schimb ceva în anii ce au trecut alături de Sheila aș schimba doar minutele în care n-am iubit-o mai mult decât pe mine însumi... și n-ar fi multe, crede-mă... Sau zilele când soarele a stat ascuns și nu i-a mângâiat chipul iubit...

Dacă privesc acum înapoi îmi dau seama cât de norocos am fost și sunt. Am avut iubire din prima clipă a vieții și pot spune, cu mâna pe inimă, până astăzi. Și cu siguranță și dincolo de astăzi, în eternitate, pentru că acolo e Sheila, mama și bunica – iubirile mele eterne.

Tu știi, Emilia, care era relația mea cu Dumnezeu până să te cunosc. Faptul că Sheila s-a stins atât de devreme mi s-a părut de-o cruzime pe care nu mă vedeam în stare s-o duc, s-o gestionez. Cerul s-a prăbușit peste mine cu greutate de plumb, sufocându-mă, ducându-mă în pragul disperării, a depresiei, a inutilității. Nimic nu mai avea contur, culoare, sens. Așteptam noaptea, cu visele în care Sheila mea era vie. Zorii de zi erau un coșmar, ajunsesem să urăsc diminețile. Întâlnirea cu tine e darul divin pe care Dumnezeu l-a trimis pentru a compensa nedreptatea pierderii Sheilei. Tu ești surioara pe care mi-aș fi dorit s-o am, ca rudă de sânge, ești prietena mea care m-a întors spre viața de după Sheila, ești cea care a recreat puntea sfărâmată spre Dumnezeul ce m-a văduvit de iubire. Și câtă putere am găsit împreună pentru a zidi templul iubirii mele întru nemurire într-un loc binecuvântat și sigur

pe placul scumpei mele Sheila! Emanați aceeași frumusețe sufletească, altruism, uitare de sine pentru binele celor apropiați, energie dătătoare de viață și reușiți să însuflați curaj și putere celor ce se clatină. O forță lăuntrică ce arde și se alimentează din lucruri bine făcute, din dragostea oferită și care reușește să adune în juru-i oameni la fel de frumoși și drepți. Prin proiectul propus de tine am ajuns s-o cunosc pe maica Iosefina, un suflet de înger, care a îmbrățișat propunerea noastră cu toată dragostea și pe care o simt alături de sufletul meu și al Sheilei. Știu că atunci când va veni vremea și voi pleca la Sheila lumina de la lumânarea aprinsă de maica Iosefina, la mormintele noastre, va alina sufletele noastre în veșnicie, păstrând astfel legătura creată între noi prin credința în Dumnezeu, în iubire și în binele etern. De asta, Emilia, spuneam că am avut iubire din prima clipă a vieții și până astăzi. Tu, prietena și surioara mea dragă, și maica Iosefina, sunteți minunate ființe, ce știți, asemeni Sheilei, mamei și bunicii mele, să oferiți iubire necondiționat, puritate, sensibilitate... pentru frumos, pentru suflet.

– *Dragă Dianu, paradisul pierdut al inocenței și zâmbetului candid sunt anii copilăriei fiecăruia dintre noi, te rog să ne povestești despre copilăria ta, despre anii petrecuți la malul mării...*

– Pentru mine, aș putea spune acum că „*nessun maggior dolore, che ricordarsi del tempo felice, nella miseria*”[3] și că, într-adevăr, copilăria mi-a fost un adevărat și frumos paradis. M-am născut în Constanța, la malul mării, după cum ai spus. De multe ori mă prezentam ca fiind „Fiul Mării”! Eram mândru că sunt constănțean și pentru faptul că doar constănțenii îi puteau rivaliza pe bucureșteni în acele timpuri. De mic am fost energic, nu aveam astâmpăr și eram mereu în căutarea acțiunii. Pasiunile mele din vremea copilăriei erau fotbalul și înotul, care îmi și ocupau mult timp. Nu știu când am învățat să înot, dar eram în mare oricând se ivea o ocazie, îmi plăcea sentimentul libertății pe care îl aveam ori de câte ori înotam și simțeam că fac ceva teribil. Casa

[3] Dante: „*nu este durere mai mare decât să-ți amintești în restriște de timpul când erai fericit*”.

părintească era aproape de Ghiol (unde azi este acel lac înconjurat de construcții) și nu departe, după ce se trece de ghiol, se întinde plaja de la Mamaia, iar eu făceam plajă unde este astăzi Hotelul Parc.

Pe vremea când eram copil, înainte de a începe școala primară, obișnuiam să merg pe jos spre mare trecând prin stufărișul de la ghiol. Era așa de sălbatic, dar frumos și palpitant. Nu erau drumuri de piatră sau asfaltate și natura trăia liberă de poverile civilizației. Până când ajungeam pe plajă întâlneam șerpi de apă și câinii vagabonzi de care bunicuța mea îmi spunea să mă feresc: „*să ai grijă Dienuță*”...

Îmi aduc aminte cu nostalgie de acele vremuri și cu ochii umezi de cuvintele bunicii mele pe care am iubit-o cu puritatea sufletului de copil...

În aceste adevărate expediții la malul mării plecam împreună cu fratele meu mai mic, Cezar, pe la 8 dimineața și ne întorceam pe la 4 după amiaza, ca să fim acasă când venea tata, căci era regulă: trebuia să fim acasă înainte de a veni „generalul”, așa îl numeam noi, copiii, pe tata. Ca să pot să mai ies afară să joc fotbal, trebuia să arăt că am învățat ceva, de preferat era o poezie. Dar mie nu-mi plăceau poeziile, deși le memoram cu ușurință, considerându-le lucruri nedemne de un *fiu al mării,* mai mult îmi era rușine să recit în fața „auditorului” (am fost un timid și poate de asta nu am câștigat în viață decât iubirea lui Sheila, dar care a însemnat până la urmă totul pentru mine). Nu-mi plăcea să fac ceva dacă simțeam că sunt obligat (de unde aveam să știu că voi încerca mai târziu să versific gândurile mele pentru idolul meu, Sheila?...).

Am fost un rebel în felul meu, dar un rebel care nu uita de sfaturile bunicii și ale mamei, iar față de ele am rămas mereu ascultător.

– *Chiar dacă simt că rememorarea trecutului și aducerile aminte legate de ființele ce ți-au fost dragi te copleșesc, mai povestește-ne, te rog, ce alte amintiri ai despre părinți și despre bunici.*

– Tatăl meu, de loc din Șoimărești, ținutul Neamțului, a fost o persoană severă și nu a reușit să fie apropiat de mine (deși a ținut la mine,

în felul lui) dar mama, mai mult ca toate mamele, a fost îngerul meu păzitor, ocrotitoare, mereu dându-mi sfaturi, cu blândețea și dragostea pe care numai o mamă poate să o dea copilului ei. Dar ce mi-a rămas în minte au fost clipele copilăriei de până am început a merge la școală. Îmi aduc aminte de troienii de zăpadă care se formau în jurul căsuței mici de chirpici, care era casa bunicilor. Acolo am locuit până părinții au construit casa de cărămidă, casa mare care mai există și acum pe strada Duiliu Zamfirescu, la numărul 16, în Constanța. Îmi aduc aminte de un Crăciun când Moșul, pe atunci Moș Gerilă îl numeam, a venit cu o sanie ca-n poveste și mi-a adus daruri. Ce bucurie în sufletul meu de copil, bucurie împărtășită bunicii, mamei și fratelui meu!

Îmi aduc aminte cu plăcere de bunicul meu, care, când avea posibilitatea, mă lua cu el peste tot, la toate treburile gospodărești sau ca ajutor de nădejde! Când tăia porcul, voia să îmi arate, deoarece zicea el, trebuie să știu. Am fost nepotul lui preferat. Și de asta îmi aduc aminte cu mândrie și plăcere. Eram băiat și eram și cel mai mare dintre nepoți. Nepoatele erau pe un plan secundar al interesului arătat de bunicul nepoților săi. Mă lua cu el la cimitir unde era paznic și îmi povestea de toate, mă iniția în ale vieții, cum zicea el. Casa noastră nu era departe de cimitir, așa că aveam motiv să plec de acasă și să alerg cum îmi plăcea, până ajungeam la bunicul. Mă trimetea uneori la „Crișul", o cârciumă la capătul străzii, ca să-i aduc „o cinzeacă", pe care o lua, câteodată, dimineața. Apoi, bine dispus, mă chema și discuta cu mine. Când i se făcea foame, mă trimitea în gradină să aduc o roșie, o ciușcă, și niște brânză. Am scris câteva versuri în amintirea lui. A murit când eu aveam 10 ani... Când m-am întors către casă, după înmormântare, am început să plâng necontenit. Până atunci strânsesem în mine toată durerea și suferința. Realizând însă că nu va mai fi alături de mine, am izbucnit în lacrimi. Am ținut mult la el pentru ca a fost un bunic bun și m-a iubit și el mult. El făcea pe seriosul, durul, dar avea un suflet de miere.

Și de bunica îmi aduc aminte cu o plăcere deosebită. Pe bunica,

care a trăit până la 94 de ani, am reușit să o cunosc bine și să am multe amintiri fericite cu ea: o vedeam ca pe o bătrânică blândă și bună spunându-mi vorbe înțelepte și sfătuindu-mă la toate cu un glas molcom, dar hotărât, încât mi-a fost mereu tot mai dragă. Îmi înmuia sufletul când o priveam. Ea m-a învățat să zic *Tatăl Nostru*, să fiu cinstit și milos, modest, să ajut pe cel în nevoie și pe cei sărmani. Bunica m-a învățat să curăț zarzavatul și să gătesc. Mi-aduc aminte cum dezghiocam mazărea, deși era multă, câteodată, și parcă nu se mai termina; devenisem specialist după practica făcută. „Bucătăream" împreună cu bunica, ea spunându-mi că e bine să știi de toate în viață. Ea făcea mâncarea și eu mă uitam, învățam. Mi-a zis odată că *„soția ta te va aprecia încă și mai mult"*, dacă știam să mă descurc la bucătărie, și așa a și fost. În gradină udam împreună; săpatul era sarcina mea și de fiecare dată mă lua cu ea să facem „câte ceva". Bunica obișnuia să crească găini și rațe. Aveam o cloșcă pentru pui și una pentru rățuște (gagalițe le spunea). Primăvara era o plăcere pentru mine să privesc micuții puișori abia ieșiți din găoace. Bunica mai punea și răsaduri de roșii, ardei, ciușcă, vinete și tot primăvara le răsădeam în grădină. Știam că după ce terminăm treaba și primeam nota mare la ceea ce bunica îmi zicea să fac, puteam să mă duc la fotbal sau să-mi întâlnesc prietenii.

Pe la vârsta de 10 ani am început să mă ocup de filatelie și să fac schimb de timbre cu alți „colecționari". Bunica de multe ori nici nu-i zicea „generalului" că m-am jucat de dimineață, așa încât după ce veneau părinții de la serviciu, aveam să fiu lăsat din nou afară, pe maidan – cum zicea tata – și să-mi iau porția de fotbal. Lui nu-i plăcea sportul. Noroc cu bunica și bunicul.

Când se odihnea, bunica se retrăgea în camera ei și citea din Biblie. De la ea mai știu câte ceva despre credință, rostul rugăciunii și despre Dumnezeu. Dacă nu mi-ar fi povestit ea, nu cred că aș ști puținul pe care îl știu. Oricum nu pot spune că nu am crezut puțin în Dumnezeu, asta până am crescut mare și am început să-mi pun întrebări la ceea ce bunica zicea *„crede și nu cerceta"*. Din păcate am cercetat, dar încă nu am

găsit încă toate răspunsurile, iar mai recent am rămas și deziluzionat.

– Tot ce povestești se desfată în lumina unui trecut liniștit și frumos, reînnoit într-o caldă și recunoscătoare amintire...

– Momentele frumoase ale copilăriei mele nu pot fi separate de bunicul și mai ales de bunica, care a trăit mulți ani după ce bunicul a murit. Ceea ce însă a început să-mi definească copilăria târzie și adolescența a fost activitatea hotelieră pe care o făceam în timpul verii. Așa numeam noi activitatea de închiriat camere turiștilor pe perioada verii. Litoralul a fost acela care, treptat, fără să-mi dau seama, avea să-mi ofere o preocupare pasionantă. Lucrând în activitatea hotelieră pe timpul verii am avut posibilitatea să întâlnesc oameni din țară și turiști străini. În această perioadă eu și tata ne-am înțeles cel mai bine. Spre fericirea mea eu eram cel care încet-încet, devenisem întreprinzătorul familiei. Mă ocupam să aduc clientela formată din turiști români, apoi și străini. Alături de mama participam la pregătirea camerelor de închiriat, spălam rufele, făceam ordine. Datorită faptului că știam să vorbesc franceza și engleza, cât să fiu înțeles, eram și cel cu relațiile de protocol, primirea turiștilor străini pe care îi cazam. Într-o țară cum era România comunistă a anilor 1968-1978, când noi am avut perioada de vârf a activității hoteliere, a fi în stare să intri în contact cu cetățeni din Occident era o mare realizare, însemna o deschidere a felului meu de a vedea lumea și de a afla ce se întâmplă în alte părți de pe glob. De fapt, pentru mine, de la vârsta de 13 ani până când am plecat la armată, urmând apoi facultatea, din anul 1975, toate verile eram ocupat cu turismul hotelier. A fost perioada cea mai frumoasă a tinereții, pentru că am făcut ceva ce mi-a plăcut mult. A fost perioada care a sădit în mintea mea dorința de a face excursii pentru a vedea și alte locuri de pe glob și a cunoaște lumea. La început cu părinții și fratele apoi împreună cu soția mea, Sheila.

– Aș vrea să ne întoarcem un pic, înspre anii de liceu, ce vise și ce preocupări aveai, cum erau vremurile și oamenii în perioada comunistă așa cum ți le amintești tu?

– Înainte de a-ți povesti despre perioada de liceu, vreau să mă refer la școala generală. Desigur pregătirea școlară a fost plăcerea lui tata. Dar ce îmi amintesc eu, cu tristețe, este că în clasa a șaptea, când aveam 14 ani, după ce am făcut o operație de apendicită, am intrat în spital la secția contagioase. Fusesem infectat cu un virus hepatic care nu era încă cunoscut. Mai târziu, după 44 de ani am aflat că fusesem infectat cu virusul hepatitei C. Fusese în anul 1969 înainte de Paște. Întâmplarea aceasta nefericită avea să mă afecteze toată viața și să îmi creeze probleme majore de sănătate. Dar atunci la 14 ani, mai aveam un an de școală generală, încă nu se știa ce probleme grave cauzează acest tip de virus. Anul următor am intrat la Liceul „Mircea cel Bătrân", liceu de renume în Constanța. Eram adolescent și pe lângă lecțiile pentru școală aveam pasiunea de a asculta muzică. Muzica din Anglia și Statele Unite, care mi se părea atât de frumoasă și care era la modă atunci, nici nu putea a fi comparată cu muzica oficială ascultată la radio sau la televiziunea din țară, era ceva diferit de ce se cânta la noi. De fapt anii '70 au fost anii de aur ai muzicii disco și ai muzicii rock.

Cât despre vise... au fost poate multe și se schimbau de la o zi la alta. Cert este că deși am terminat liceul cu nota 10 la Bacalaureat, ce a urmat nu a fost prea plăcut. În ultimul an de liceu am stat în spital cam vreo jumătate de an. Aveam piatră la rinichi se pare, dar nici doctorii nu erau prea siguri de diagnostic. Ziceau că ar putea fi chiar cancer. Ar fi multe detalii, dar mă opresc doar la a spune că aș fi putut să pierd anul școlar. Dar fiind considerat un elev bun mi s-a permis să termin.

– Spune-ne ceva despre anii de facultate: cum erau tinerii studenți în anii '70, ce pasiuni împărtășeau și cum priveau viitorul?

– Primul examen la facultate nu l-am luat. Ca să fiu sincer eu am fost un timorat, un timid, îmi pierdusem încrederea în mine și poate am greșit că am intrat până la urmă la Facultatea de inginerie. Medicina simțeam că ar fi trebuit să urmez. Dar greșeala mea se datorează faptului că am făcut ce tata credea că trebuie să fac și mi-a impus și mie. După armata de 9 luni am început studiile la care am fost bun, dar nu cum ar

fi trebuit să fi fost, fiindcă nu prea eram pasionat de inginerie. Făceam ceva care de fapt nu îmi plăcea. Studentul din anii ,70 voia să obțină un loc de muncă, după terminare, care să fie, pe cât posibil, cât mai aproape de casă. Medicina oferea loc la țară și părinții voiau să fiu lângă ei cu tot cu viitoarea familie ce avea să vină.

La liceu și la facultate și după terminarea studiilor am avut multe admiratoare, lucru care a fost considerat dăunător unei cariere care, tata ar fi vrut, să mă ducă la doctorat și profesorat. Ce bine că nu a fost așa. Să îți spun de ce: înainte de a începe serviciul militar, în anul 1975, am vrut să lucrez la hotel în Mamaia. Aveam posibilitatea de a câștiga un ban și având în vedere felul meu comunicativ și jovial, puteam să întâlnesc turiști străini, să exersez limbile străine, să descopăr ce se mai întâmpla în lumea liberă și să mă bucur de anii tinereții. Mămica avea o prietenă la cadre, șefă de serviciu. Trebuia să cunoști pe cineva cu funcție în sistem care să-ți faciliteze obținerea unui post pe timpul sezonului la un hotel. Așa am ajuns la Hotel Majestic. Îmi aduc aminte că a trebuit să mă tund, să apar aranjat la interviu, nu cu plete à la Beatles. Nu prea voiam eu, dar mămica mi-a spus că îmi șade bine.

– *Când și cu ce ocazie ai cunoscut-o pe cea care avea să îți fie prietenă și mai apoi soție, ce te-a atras la ea și ce crezi că a atras-o pe ea la tine, ținând cont de diferența dintre voi, Sheila provenind dintr-o țară cu o cultură și obiceiuri diferite...*

– A fost un lucru deosebit pentru mine faptul că am lucrat ca recepționer la Hotelul Majestic. Aș putea spune că a fost norocul meu cel mare. Într-o zi de august, nu mai știu precis în ce zi, la hotel a venit un grup de turiști din Anglia. Eu știind bine engleza am fost omul potrivit la locul potrivit. A trebuit sa rezolv o cerință apărută: la una din camerele închiriate de turiștii englezi, aparatul de uscat părul se stricase. Recepția trebuia să ia masuri. Ce a urmat a fost faptul că... am întâlnit-o pe Sheila. Întâmplare, destin sau mâna Domnului, rămâne la aprecierea fiecăruia, eu doar știu că de atunci viața mea avea să se schimbe în bine. Ea avea să îmi spună că i-a plăcut de mine

imediat ce m-a văzut. Eu, ca să fiu sincer, fiind în tura de noapte, mă pregăteam să plec acasă. Eram obosit. Noaptea eu făceam „cearceaful", așa îi spuneam, adică în tura de noapte trebuia să completezi niște formulare, mari cât un cearceaf, cu noile intrări de turiști de peste zi. Trebuia însă să rescrii totul, date care erau informațiile despre turiștii cazați în timpul săptămânii. Obosit cum eram a trebuit însă să mai stau și să repar aparatul care nu funcționa. După acea, parcă somnul mi-a trecut și am decis să merg un pic pe plajă să mă destind și să fac o baie în mare. Eram doar *Fiul mării*! Nu după mult timp, Sheila cu prietena ei au apărut și ele pe malul mării. Le-am invitat lângă mine. Din acea clipă eu și Sheila aveam să devenim prieteni pe viață, nedespărțiți în toate câte aveam să facem împreună. Ce m-a atras la ea? Sensibilitatea fără egal, acel zâmbet cald, sincer și onest, finețea ei, eleganța, dar și modestia... pe care le-am simțit din prima clipă, deși eram obosit după o noapte nedormită. Dacă și așa am reușit să observ, îți închipui cât de evidente erau aceste calități. Martoră mi-a fost mămica. Versurile dedicate lui Sheila exprimă sincerul adevăr. După ce ne-am cunoscut, i-am zis mamei că o voi invita acasă la noi pe Sheila. Sub bolta de viță de vie mămica a întâlnit-o pe Sheila pentru prima dată.

În poezia *Soarta și... soarta* retrăiesc amintirile acelor clipe, momentul acela unic. Nu am simțit nicio diferență datorată faptului că ea venea din altă țară cu alte obiceiuri. Noi am fost noi, ne înțelegeam din ochi. Nu era vorba de un român și o englezoaică. Erau doar Dianu și Sheila. Când am ajuns în Anglia politețea m-a înconjurat. Oamenii arătau o prietenie anglo-saxonă, diferită de căldura balcanicilor. Dar am trecut ușor peste anumite diferențe pentru că eram cu Sheila, iar împreună reprezentam cu adevărat un cuplu, un singur gând și o singură simțire. Eram eu și Sheila împreună, un cuplu, un tot, completându-ne în tot ceea ce făceam și simțeam.

– Ați fost prieteni o perioadă de timp, vă vizitați vă scriați – cum comunicați, nu au fost probleme, fiindcă statul comunist nu prea agrea relațiile cetățenilor români cu străinii?

– Cum am spus și mai înainte, ne-am cunoscut în anul 1975. La terminarea sejurului, înainte de plecare, ne-am promis că ne scriem. Și așa am și făcut. I-am dat lui Sheila un buchet de flori la despărțire. Avea să păstreze florile la ierbar... Erau primele flori de la mine. Numai ea putea să facă așa ceva.

În timpul armatei mă simțeam urmărit de securitate. Știam că legătura cu cineva „din afară" nu era ceva „sănătos". Dar faptul că Sheila era alături de mine în gând, dar și în realitate, chiar așa, de la depărtare, a contat foarte mult. Vorbeam și la telefon o dată pe săptămână. Convorbirile erau ascultate. Monitorizarea era pe față, (acum vestul te monitorizează, dar nu recunosc acest fapt).

Ne-am întâlnit apoi în toți anii care au urmat. Am fost și eu în Anglia de două ori, în anii 1978 și 1979. Vara așteptam cu nerăbdare venirea lui Sheila. Pentru mine nu era doar plăcerea de a ne revedea pentru 2-3 săptămâni, atunci când era cu mine mă simțeam sprijinit și ajutat așa cum ai spera la ajutorul lui Dumnezeu. Diferența este că ea m-a ajutat cu adevărat, mi-a alinat ființa și sufletul, care uneori erau neîmpăcate cu lumea din jur și cu regimul comunist.

Am așteptat să termin facultatea (deși ar fi trebuit să părăsesc țara înainte) și am discutat cu Sheila ce trebuie să facem. În anul 1985 ne-am căsătorit. Era pe 29 ianuarie. A durat ceva timp până am obținut permisiunea de a ne căsători.

La fabrica unde lucram eram urmărit de securitate. Ba chiar erau zvonuri că eu promisesem tuturor fetelor din fabrică că mă însor cu ele și le iau în Anglia! Directoarea mă mustra că nu îmi fac datoria. Totul a culminat într-o adunare de partid în care am fost admonestat ca nu mă țin de treabă. Nu am mai putut înghiți mitocănia și i-am acuzat pe acuzatorii mei, inclusiv pe directoare, ca sunt niște mincinoși, niște securiști. Mă insultau că mă căsătoresc doar ca să plec din România și atunci mi-am dat demisia. I-am spus lui Sheila despre hotărârea luată de mine. Sheila a fost bucuroasă că am avut tăria de a spune lucrurilor pe nume. Ea a fost alături de mine în fiecare clipă și mai ales în clipele grele.

Cu tatăl meu nu m-am înțeles în multe chestiuni. Dar ce mai conta, fiind împreună cu Sheila mi-am realizat visul de a fi alături de cineva deosebit care m-a iubit enorm și cu care am avut o relație specială. Am scăpat de comunism și am scăpat de un „general" – tatăl meu – care deși bine intenționat în felul lui, nu a făcut decât să mă îndepărteze de el. Nu-mi pare rău deoarece am câștigat ceva de neprețuit, după care acum plâng în fiecare zi...

– Ce vă apropia pe tine și Sheila care era numitorul comun al comunicării voastre, împărtășeați aceleași pasiuni?

– Am fost două ființe diferite în ceea ce privește felul de a fi, temperamentul. Ea era o fire calmă, calculată, tenace (un granit)... eu rapid, cu sânge latin, clocotind. Temperamentele opuse se atrag și se completează. Sufletele noaste însă, au fost asemănătoare, calde, iar inimile noastre au fost întotdeauna de acord! Dacă oamenii din jurul nostru ar simți mai mult puterea iubirii, i-ar ridica cele mai mari temple și altare... dar din păcate mulți consideră iubirea un vas al suferinței... „*You are me and I am you*"[4], îmi spunea soția mea și cuvintele ei îmi dădeau aripi să zbor, să fiu fericit! Câtă dreptate avea Nietzsche: „*aceasta să fie onoarea voastră – să iubiți tot mai mult decât sunteți iubiți și să nu fiți niciodată al doilea*"...

Bunicile noastre ne-au crescut și ne-au educat în dragoste de oameni și Dumnezeu. Am poze cu bunica lui Sheila, cu bunica mea... ființe calde care au transmis căldura lor, nepoților.

– Mi-ai mărturisit că ai călătorit în multe locuri pe glob împreună cu Sheila, ce amintiri deosebite ai din călătoriile avute, oameni, locuri, au fost întâmplări ce v-au marcat, v-au îmbogățit spiritual?

– Ce ne-a unit, ce ne-a plăcut să facem împreună a fost și dorința de a călători, de a vedea lumea, de a întâlni oameni diferiți de cei din Vest, de a cunoaște felul de a fi al oamenilor de pe alte meridiane și de a învăța din istoria, obiceiurile și tradițiile lor culturale. Am avut aceeași înclinare de a ajuta pe nevoiași și am avut mereu compasiune

[4] *Tu ești eu și eu sunt tu!*

pentru oamenii aflați în condiții dificile de viață. Nu ne-a plăcut vanitatea, fuga după îmbogățire spre care tind majoritatea cetățenilor occidentali. Tot ce aveam era din agoniseala muncii noastre, mai ales din munca lui Sheila. Amândoi am fost crescuți și educați să nu fim risipitori și să ne gândim la cel care nu a avut o bucată de pâine sau se descurcă mai greu în viață. Sheila a ajutat pe mulți nevoiași, iar eu am fost alături de ea. Pasiunea Sheilei pentru lectură m-a adus și pe mine mai aproape de literatură și pentru respectul cuvenit creatorilor de artă. Mai ales în călătoriile noastre vizitam obiectivele turistice din zona în care călătoream, muzee și alte obiective turistice, adăugând astfel jurnalului nostru cultural obiective deosebit de interesante.

Tot referitor la excursiile noastre... pot să spun că au fost ceva deosebit pentru niște oameni obișnuiți ca noi. Sheila abia aștepta să găsim un loc pe hartă, o țară care merita vizitată. Eram fericiți că mergem împreună. După luni de lucru, concediul oferea posibilitatea să ne ocupam de pasiunea noastră de a călători. Dintre locurile vizitate îmi aduc aminte că Sheila a rămas impresionată de locuri din Indonezia, China, Laos, America Latină și Africa de Sud/Namibia... Totul a fost deosebit în călătoriile noastre deoarece noi căutam să intrăm în contact cu oamenii locului, să simțim oamenii, acolo, la ei acasă. Făceam itinerariile noastre locale și lăsam „grupul” de englezi să petreacă în felul lor. Noi eram avizi după cultura, felul de a fi al oamenilor, cu obiceiurile locale și nu după hotelurile și restaurantele în care mergeau ceilalți turiști din grup.

Pot spune despre călătoriile mele cu Sheila că au fost un bun prilej de a cunoaște locuri noi, oameni cu diferite obiceiuri și tradiții, istoria locurilor vizitate vorbindu-ne despre trecutul acelor popoare, iar prin vizitarea muzeelor și expozițiilor de pe unde călătoream cu siguranță ne-am lărgit orizontul cultural și am realizat o mai bună înțelegere a comunităților din țările vizitate. Ne-au impresionat piramidele din Mexic și în mod special Piramida Soarelui, acele grupări de construcții deosebite, arătând un nivel avansat al civilizației aztece. În Ierusalim am

vizitat Biserica Învierii, rămânând impresionați pentru multă vreme de fiorul pe care l-am simțit călcând pe urmele celui care s-a jertfit pentru noi ... În Capernaum am aflat de vindecările pe care Domnul Iisus le-a făcut bolnavilor de diverse boli, încercând să înțelegem mesajele Mântuitorului în contact cu cei umili, bolnavi și în durere. În Sicilia am vizitat Palermo și Muntele Etna, îmbogățindu-ne cunoștințele de geografie despre vulcani și rolul lor în evoluția Terrei. O altă excursie plină de orizonturi noi, mistere și peisaje deosebite a fost excursia din Egipt. Vizitând Piramidele am rămas impresionați de masivitatea și ineditul construcțiilor respective, de sensurile mitologice atribuite acestor lăcașuri ale faraonilor și de tehnica impresionantă pe care trebuia să o fi stăpânit acei oameni din trecut pentru a fi în stare să construiască aceste capodopere ale ingineriei construcțiilor. Am aflat de Zeul Ra, Isis, Osiris și alte divinități ale mitologiei egiptene, de frumoasa Nefertiti, de Amon-Ra și de multe alte ființe legendare care dădeau viață hieroglifelor Egiptului antic. Multe din aceste istorisiri mi-au fost povestite și de Sheila, rod al pasiunii ei pentru lectură...

– *Cum vezi diferențele între cultura și civilizația britanică și cea din România, ce ne poți spune despre spiritul și felul de a fi al britanicilor față de cel al românilor după ce trăit ai destul timp acolo?*

– Fiecare dintre cele două culturi își merită locul în patrimoniul universal. Să nu uitam că Marea Britanie a fost imperiu cândva, Imperiul Britanic. Mersul istoriei și poziționarea geografică le-a permis britanicilor să exploreze noi teritorii, iar acasă să nu aibă conflicte armate majore. Acest lucru le-a permis să avanseze în științe, să facă descoperiri noi și în consecință să devină mai avansați economic. Noi, românii, ne-am luptat să ne păstrăm independența față de turci, austro-ungari, ruși, și în prezent suntem influențați de capitalismul rapace impus de alții, care a modificat profilul românului. Cu tot trecutul istoric, adeseori potrivnic românilor, cultura noastră poate dialoga cu marile culturi ale umanității, având reprezentanți recunoscuți pe plan mondial și din mediul literar, al artelor sau al muzicii. Era o bucurie

pentru mine când în bibliotecile din Manchester se pomeneau numele unor Eminescu, Brâncuși, Eliade, Cioran ori Enescu.

– Povestește-mi, te rog, din activitatea de bibliotecară a soției tale, ce îți împărtășea ție din pasiunea ei pentru cărți?

– Pentru soția mea, biblioteca era *Paradisul*... Parafrazându-l pe Borges, Sheila își imagina *Paradisul* ca un fel de bibliotecă, mândră că se află acolo. Nu era o bibliotecară oarecare. Dacă ai o grădină și o bibliotecă, ai tot ceea ce îți trebuie, vorba lui Cicero. „*Fiecare bibliotecar este, într-o oarecare măsură, un arhitect. Acesta își construiește colecția sub forma unui labirint în interiorul căruia cititorul trebuie să își croiască un drum, să se descopere pe sine însuși și să trăiască*” – Michel Melot. Acolo unde era Sheila, totul prindea viață. Știu că fără Sheila biblioteca „nu mergea”. Toți apelau la Sheila să rezolve problemele... mai ales în ultimii ani înainte de a ieși la pensie. În această perioadă tot mai multe restructurări au avut loc și mulți angajați erau concediați. Sheila s-a luptat pentru mulți să îi ajute. Acesta este aspectul uman care a rămas în amintirea multora dintre cei pe care Sheila i-a îndrumat și ajutat.

Pe plan profesional a fost deosebită. A fost o bună organizatoare. A fost bibliotecar principal care avea 17 biblioteci sub supraveghere. Venea acasă cu lucrări direct legate de cărți, dar și probleme de management (avea peste 100 de oameni în subordine). Rareori îmi cerea un ajutor la problemele de calcul care o sufocau fiindcă erau multe. Toți așteptau ca Sheila să rezolve problemele care se iveau în activitățile de la bibliotecă. Pasiunea ei pentru cărți o vedeai în biblioteca noastră și peste tot în casă, care era plină de cărți. Sheila a împărtășit copiilor dragostea de a citi, de a vizita biblioteca. Organiza expoziții de cărți oricând erau manifestări culturale în aria ei de lucru. La deschiderea unui nou sediu în orașul Rochdale, Sheila a fost cea care a întâlnit-o pe Prințesa Ann a Marii Britanii, căreia i-a explicat tot ce a solicitat, legat de activitatea de bibliotecară. Pentru mine pasiunea Sheilei pentru cărți mi-a creat o admirație profundă față de ea ca persoană. Citea cu repeziciunea

unei „mașini de citit”. Citea mult. Daca aș fi citit un sfert din cât a citit ea, aș fi putut deveni profesor universitar... cum voia tata. Dar mie mi-a plăcut să ascult ceea ce ea citește și să stau lângă Sheila, să refuz să îmi fac o carieră a mea pentru a fi alături de ea. Acum mi-ar fi părut extraordinar de rău dacă dădeam prioritate „unei oportunități”, și nu lui Sheila...

– *Ce ne poți spune despre profesia, meseriile și studiile pe care le-ai făcut odată cu venirea în Anglia?*

– Când am venit în Anglia am reușit să obțin un job după vreo șase luni. Grabă nu era, de acea am căutat să lucrez în profesia de inginer energetic. Nu am reușit, așa că m-am angajat ca tehnician la un colegiu. Având pregătire universitară, am predat concomitent la „seral”. La sfatul profesorului de catedră, secția matematică, am fost sfătuit să mă înscriu la UM – UMIST și după ce v-oi obține diploma în UK voi putea preda la colegiu. Am făcut universitatea, dar locul la colegiu a fost deja ocupat când am terminat (promisiune fără a te ține de cuvânt!). Între timp, ca să câștig ceva, am lucrat la o bancă, unde am fost pe poziție de *financial advisor*... un cuvânt „măreț” pentru cineva care caută să determine oamenii să investească în diferite produse financiare! Datorită legăturilor făcute la UMIST, am putut intra în contact cu oameni din Singapore (la Universitatea din Singapore lucrarea mea de diploma a fost preluată și dezvoltată mai departe de alt student PhD) care făceau business în domeniul import/export și Shipping (am obținut concomitent o diplomă în Shipping). Din punct de vedere financiar a fost o perioadă excelentă.

Fiind un „venetic” – om fără țară (cum zicea bunica – deși având-o pe Sheila ca sprijin nu m-am simțit a fi!) am mai lucrat și în Statele Unite, pentru o perioadă, în domeniul electronic/calculatoare la o firmă, unde fratele meu m-a ajutat să fiu încadrat. Din păcate, nu am ajuns profesor universitar, cum voia tatăl meu (de acea am avut fricțiuni cu el!), dar activitatea dusă, lucrând mai mult pe cont propriu (*self employed*) mi-a răsplătit dorința de a fi lângă Sheila și de a realiza ceva satisfăcător.

În România am avut o serie de businessuri, care din punct de vedere al realizărilor personale mi-au completat zbaterea de a realiza ceva. Am fost în postura de manager/investitor care m-a răsplătit financiar. Studiile universitare mi-au fost de folos doar pentru a obține o cultură de specialitate/generală de care am beneficiat doar puțin, dar care mi-au oferit șansa de a intra în afaceri.

– *Spune-ne ceva despre hobby-urile tale, ce preocupări și pasiuni ai avut?*

– Hobby-ul meu... a fost de mic copil, *filatelia*. Am o colecție substanțială de timbre, pe care vreau să o las ca donație (asta să vedem unde!). A avea acest hobby este un job în sine. Pe lângă satisfacția de a vedea ceva frumos în fața ta, *filatelia* se asociază cu o cultură generală vastă (depinzând cât de variate sunt tematicile colecției!). Deși costisitoare, aduce multă provocare, cunoaștere și prietenii de excepție. Restul este istorie... din 2002 am stat mai mult prin spitale. O decadă și jumătate!

– *Ce oameni deosebiți ai cunoscut, prin trăsături de caracter?*

– Oh, caracterul variază, după firea fiecăruia și poate fi geniu bun sau rău pentru oameni, în general. Câți indivizi suntem, atâtea caractere vedem. Știu doar, din experiența mea, că în fericire și nefericire, caracterul celor aleși rămâne același. Felul meu de viață și ceea ce am realizat nu prea mi-a dat posibilitatea să întâlnesc persoane deosebite. Cunoscând-o pe Sheila mi-a fost aproape de ajuns. Pentru mine a fost cea mai deosebită persoană. Nu am ajuns profesor universitar, cum dorea tatăl meu, nu am întâlnit somități, dar am avut un suflet fără de egal lângă mine. În lumea mea m-am mulțumit să cunosc singura ființă cu adevărat deosebită.

De multe ori mă gândeam cum consideră societatea omul de succes. Prin realizări și mai ales prin banii care dovedesc succesul. De la Sheila am învățat să consider valoarea unui om mai presus decât succesul lui sau banii din cont. Sheila a avut valoare! Acum realizez totuși că toți cei pe care i-am cunoscut în călătoriile mele cu Sheila, oameni din țări

diferite prin tradiții și stilul de viață, oameni cu preocupări diverse, aveau fiecare ceva deosebit, aveau fiecare câte ceva interesant în felul lor de a fi și mereu a fost o bucurie, că fiind alături de Sheila, să participăm bucuroși la schimburi de opinii sau conversații cu acești oameni, fie că erau simpli vânzători de suveniruri din Mexic sau conducători de cămile în Egipt, fiecare avea ceva unic în felul lui de a fi, care îl făcea astfel interesant și deosebit. Am apreciat totdeauna caracterul omului și mai puțin realizările sale financiare, care de multe ori sunt obținute prin compromisuri și înșelarea bunei credințe a oamenilor de suflet.

I owe a lot to my wife, Sheila. An exceptional being who showed great understanding, gentleness and patience. She was able to see the bright side of life and accepted my little carryings-on. She did not pester me ever. It's very important who you choose to share this life. Luckily, I made the right choice.

I was dynamic, an energetic ram; she was gentle and loving, she was unique. Marriage does not solve roughness, but accentuates it. Therefore, when marring, your love must be clean and clear, not cloudy and oozing. Marriage is a definite step that should not be done in haste, but seriously.[5]

– „*Vibrația iubirii rezistă și în moarte*". În amintirea soției tale te-ai gândit să investești în ideea mea, aceea de a ridica un muz*eu: Centrul Cultural Spiritul Văratec, pentru călătorii și pelerinii care vor vizita aceste locuri pline de încărcătură istorică și de credință...*

– „*A fi bogat înseamnă a dărui, a nu dărui nimic înseamnă a fi sărac. A iubi înseamnă a trăi, a nu iubi nimic înseamnă a fi mort. A fi fericit înseamnă a te devota, a nu exista decât pentru tine înseamnă a te refuza*

---

[5] **n.r.** Foarte mult îi datorez, soţiei mele, Sheila. O fiinţă excepţională, care a dat dovadă de multă înţelepciune, blândeţe şi răbdare. A ştiut să vadă partea luminoasă a vieţii şi mi-a acceptat micile ştrengării. Nu m-a cicălit niciodată. E foarte important cu cine alegi să-ţi împarţi viaţa. Eu eram o fire mai iute, un berbec plin de energie, ea era domoală şi înţelegătoare. Căsătoria nu rezolvă asperităţile, ci le accentuează. De aceea, când intri în ea, iubirea ta trebuie să fie limpede şi curăţată, nu tulbure şi mâloasă. Căsnicia e un pas definitiv, care nu trebuie făcut în pripă, ci cu seriozitate.

pe tine însuți și a te sechestra în infern", după cum bine spunea Eliphas Levi.

Averea este doar o „felie" de viață cu care te obișnuiești. În această clipă, zăcând pe patul de spital, filmul vieții mele mi se perindă prin fața ochilor. Realizez că toată recunoașterea, laudele, bogăția de care m-am bucurat au pălit, au devenit fără de sens în fața apropiatei morți...

Fuga non-stop după bani transformă o persoană, oricât de normală ar fi ea, într-o ciudățenie. Dumnezeu ne-a lăsat simțurile ca să recepționăm dragostea, sentimentele celor din jur. Și nu iluziile false aduse de averi.

Toți banii, toate proprietățile și investițiile din viața mea... nu le pot lua cu mine în mormânt...

Tot ce pot lua, sunt amintirile scăldate în iubirea dată și primită – dată de mine și primită de la Sheila...

Am ales Văratecul, fiind locul cel mai potrivit pentru proiectul nostru, *Centrul Cultural Spiritul Văratec,* dorind să păstrez amprenta celei care mi-a fost cealaltă jumătate de suflet și mi-a luminat și călăuzit viața cu toată dragostea și bunătatea ei... Aici ne vom regăsi la vremea potrivită. Printre chipuri și cărți, așa cum își dorea Sheila...

– *Am lucrat împreună la acest proiect, sfătuindu-ne în cele mai mici amănunte... Mărturisesc că ai îmbrățișat cu tot sufletul ideea mea și nu te-ai dat în lături în a sprijini financiar acest proiect, pentru cei de acum și cei care vor veni după noi... Practic tot ce ai muncit o viață, împreună cu Sheila, ai investit în acest vis, tu finan*țând integral proiectul. *Ce simți acum?*

– Emilia, tu ai fost cu adevărat inima și sufletul acestui proiect – fără tine, Emilia, nu aș fi reușit să realizez nimic, îți mărturisesc cu mâna pe inimă și, totodată, îți mulțumesc pentru dăruirea, implicarea și generozitatea de care ai dat dovadă pe parcursul tuturor etapelor proiectului, de la primele convorbiri cu Maica Stareță până la implicarea în coordonarea echipei de lucru. Așadar, eu te consider pe tine „vinovată" de ideea unui astfel de lăcaș de cultură la Mănăstirea

Văratec și, implicit, de totala grijă și devoțiune de care ai dat dovadă pe parcursul întregului proiect, lucruri pentru care meriți un buchet de felicitări și recunoștința mea eternă!

Visul meu de a o cinsti pe Sheila în eternitate a devenit realizabil prin tine, Emilia, și prin soțul tău, voi care mi-ați fost adevărați prieteni, lucru pentru care vă mulțumesc încă o dată și vă rămân recunoscător din tot sufletul!

– *Acest proiect se va finaliza în vara anului 2017 și își propune să ofere un lăcaș de cultură, atât laică, cât și spirituală, zonei Mănăstirii Văratec. Centrul Cultural Văratec va cuprinde un muzeu al tradițiilor locale, o sală a personalităților ce au poposit la Mănăstirea Văratec de-a lungul anilor și o bibliotecă pentru studiu. Ce ne poți spune despre celelalte persoane implicate în acest proiect?*

– Țin să mulțumesc Maicii Starețe Iosefina de la Mănăstirea Văratec pentru înțelegere și deschidere și pentru faptul că a îmbrățișat ideea acestui așezământ cultural spiritual încă din primele momente și a fost alături de noi în realizarea construcției Centrului Cultural, implicându-se în toate etapele proiectului cu multă dragoste creștinească și sfaturi competente. Proiectul inițiat de noi, care se află în construcție acum, la ora când mărturisesc aceste gânduri ale mele, ție Emilia și tuturor celor ce vor citi interviul nostru, nu a decurs ușor, pentru că rapacitatea și lipsa de caracter a unor semeni ai noștri, care ne fac mai puțin cinste, a generat serioase piedici în derularea lucrărilor de construcție. Așa cum ai numit tu această lucrare – „*proiectul meu de suflet*” – nu a fost ușor de a fi pus în practică și ai trecut prin destule momente dificile, greu de gestionat, de aceea îți mulțumesc sincer încă o dată. Relația, la început, cu o echipă, un constructor, cărora nu pot să le pronunț numele, mi-a lăsat un gust amar și m-a întristat de multe ori... La un moment dat am fost tentat să renunț... Doar optimismul tău, Emilia, m-a încurajat să nu o fac. Sunt români care fac de rușine acest popor, sunt oameni care nu fac decât să fure, să înșele, să mintă... îi deplâng sincer. Am dorit să fac ceva pentru românii de acasă, pentru poporul meu... dar m-am

lovit de lăcomia, minciuna și duplicitatea unora. A mers atât de greu această lucrare încât am simțit de multe ori că mă prăbușesc și că nu voi mai putea să o văd terminată. Cu atât mai mult pentru tine, care zi și noapte ai gândit și pregătit orice amănunt, știu prin ce ai trecut, nu am cuvinte să descriu tot zbuciumul nostru pentru a lăsa acest Dar, celor care vor veni după noi...

Mulțumesc domnilor Lucian și Ștefan Spânu, constructori care s-au dovedit adevărați „meșteri făurari" în finalizarea lucrării, care merită numai cuvinte de laudă și apreciere pentru modul în care au colaborat și s-au implicat în definitivarea construcției. Devotat și implicat în proiect a fost și inginerul Mihai Niculiță, care prin indicațiile sale a ținut la calitatea executării construcției. Toată recunoștința mea artistului Lucian Tudorache – sculptorul care a zămislit bustului Sheilei și placa Pisaniei, ce va fi amplasată în holul Centrului – căruia îi mulțumesc din suflet pentru dăruirea și efortul de a lăsa peste timp, încrustat în bronz, chipul celei care a fost și va rămâne mereu în inima mea... Recunoștință și mulțumire tuturor celor care au ajutat la realizarea acestui vis al meu, în memoria celei care a fost Sheila Margaret Sfrijan, neprețuita mea soție...

– La finalul convorbirii noastre te rog un gând pentru cei ce vor păși pragul Centrului cultural Spiritual de la Varatic.

– Eu și Sheila, așa cum ne spuneam mereu noi doi – *You and me against the world,* (tu și cu mine împotriva lumii), ne vom regăsi printre cărți, știind că locul nostru este în această zonă binecuvântată de credință și spiritualitate. Sheila are, odată cu acest lăcaș de cultură, un parcurs și o deschidere europeană, prin ceea ce a realizat în Anglia, la Manchester, ca bibliotecar principal, călăuzind spre lectură destinele oamenilor de acolo, și prin ceea ce prin mine și voi, tu Emilia și soțul tău Dorin, am reușit să oferim la Văratec oamenilor deschiși spre lumină, prin puterea magică a cuvântului și nevoia de spiritualitate – putând oferi și altora bucuria vieții, a dăruirii totale din iubire și prin iubire...

– Mulțumesc mult Dianu pentru cuvintele tale, pentru împărtășirea

amintirilor și impresiilor tale... Iar la Văratec ai reușit un proiect care onorează o viață de om, un model de generozitate și păstrare a memoriei soției tale în lumină, pentru eternitate....

revista *Melidonium*, iunie 2017

Ben Todică

Casa din suflet, dincolo de meridiane

Personalitatea scriitorului Ben Todică, un australian cu suflet de român, deși departe de hotarele țării, contribuie la dezvoltarea culturii românești, la promovarea valorilor spirituale ale poporului nostru și la definirea lor în contextul multicultural al țării de adopție. Pe domnul Ben Todică, l-am cunoscut pe internet, prin intermediul unei bune prietene. Așa am avut și bucuria de a-i edita la Editura Mușatinia trei volume: „În două lumi", „Între două lumi" și „Ben Todică – ambasador al românismului", la ultimul fiind și co-autoare. Chiar dacă trăiește în Australia, Ben încă simte românește.

– Dragă Ben, viața are un urcuș, un urcuș necontenit, în timp. Totul este să nu te oprești și să nu o iei înapoi. Tu ai dovedit multă tărie și curaj, plecând din țară, într-o perioadă tulbure. Cât de greu ți-a fost?

– Voi simți românește până voi muri, pentru că așa am venit în astă lume. Cine spune altfel își fură căciula. Oricât de viteaz, de grozav, rus sau american te-ai crede după cetățenie, va sosi momentul când te vei cutremura și o vei striga pe mama ta din leagăn. Eu am plecat în jurul lumii într-o aventură, purtat de destin și l-am lăsat, inconștient, să mă pregătească pentru momentul adevărului. De când mă știu, destinul mi-a fost învățătorul. Spun destin pentru că nu am fost un băiat prea silitor la școală și din acest motiv am avut mintea deschisă pentru un alt punct de vedere decât cel al sistemului. Am respectat întotdeauna sistemul și îmi iubesc profesorii, îl iubesc pe aproapele așa cum m-a învățat Iisus, prin părinții mei, însă nu am rezistat mărului Evei. Mi s-a trezit așa, dintr-o dată o poftă de lume și am pornit, precum Onedin,

peste mări și țări. Am fost singur printre străini, am rezistat la toate loviturile știindu-i pe părinții mei acasă și prin asta am răspuns la toate mingile servite de destin. Așa s-a născut Ben Todică de azi!

– Dragă Ben, la 20 noiembrie 2012 îți lansam cărțile la Biblioteca din Puiești, Vaslui, acolo unde te-ai născut. A fost emoționant pentru toți cei prezenți să descopere un fiu al satului stabilit în celălalt capăt de lume. La tine mereu a fost depărtarea de locurile natale. Ce ne poți spune despre dorul de casă, cum se manifestă de la cei peste 13 mii de kilometri de locurile natale, în Australia care îți este a doua patrie?

– În fiecare dimineață când mă ridic din pat mă întreb: „Oare ce caut eu aici, atât de departe? Eu n-am nimic în comun cu ei, ei n-au nimic în comun cu mine, ne respectăm și-atât...” și tot eu îmi dau răspunsul: „Ca să mă întreb și să realizez cine sunt și de unde vin. E ca și cum am plecat din sat și acum lucrez la oraș, mai umblat și fără grijile pământului, fără vacă și fără sapă, fără cocoș și fără cuc...” Gândul „să-i fac mândri pe ai mei de acasă” nu a încetat și voi muri cu el. Când am plecat din Italia spre Australia am plănuit să alerg de la Sidney la Melbourne, 1000 de km, ca să-i fac mândri pe români, însă mi-a luat-o un cioban înainte. Petru Velea, un prieten din Banatul sârbesc m-a consolat pe patul morții, spunându-mi că „Domnul are altceva în gând pentru mine, are un alt plan cu mine” și a avut dreptate, pentru că de mai bine de 35 de ani adun firmitură cu firmitură, nu încetez să promovez valori românești și să-i iubesc pe români. De ciobanul australian nu-și mai aduce aminte nimeni azi!

– Cum ți-au fost primii ani când ai sosit în Australia? Ce a fost mai greu, cum te-ai descurcat, ce ți s-a părut mai bine decât în România?

– Ca într-o tabără de vară. Peste tot lumină, magazine pline și acces la tot ce îți dorești, fără a sta la coadă. Nu a fost greu. Australia e o țară specializată în refugiați, în asimilarea și integrarea lor. Este ca la pregătirea militară. În trei luni vorbești engleza, ai serviciu și casă, totul finanțat de stat. Disciplina, ordinea, respectul pentru aproapele, bunăstarea, curățenia și condițiile de viață din cetatea Melbourne nu-

ți dau timp să realizezi că exiști. Lupta statului la coadă din România a fost înlocuită cu o altă coadă: o listă lungă a dorințelor de a avea în timp record totul. Aici ești ca un flămând care a dat peste o masă plină de bucate, te minunezi, doar o fracțiune de secundă, apoi înfuleci cu lăcomie. Mai ai timp să analizezi?! Până într-o zi când alergând după un iepure am intrat în câmpia plângerii și mi-am adus aminte de acasă... Și atunci mi-am pus întrebarea: „Oare sunt fericit? E mai bine aici decât acasă?” Realizezi că ești ca și copacul din pădure a cărui cădere nu e auzită de nimeni. Deci, el nu există. Și nicăieri în lume nu e mai simțit acest fenomen ca în Australia, unde vecinii nu se cunosc între ei. Cuvântul PRIVAT e Dumnezeul lor, adică e... gardul izolării!

– *Ai lucrat în diferite meserii; ce ne poți spune despre aceasta, cât de greu se câștigă o pâine ca emigrant?*

– În Australia nu există fenomenul emigrant decât în „perioada soldatului” din lagărul în care ai fost primit. Odată ieșit din „Hostel”, că așa se cheamă locul în care ești cazat și pregătit pentru Australia, nu mai ești diferit de restul cetățenilor. Toți suntem egali! Gunoierul și doctorul stau în parc, la o friptură fără diferență de clasă.

– *Ce ne poți spune despre pasiunea ta pentru film documentar? Ce premii ai obținut?*

– Premiile le-am obținut în tinerețe ca o încercare, curiozitate, să văd dacă pot să realizez filme prin care să satisfac dorința șefilor mei. Pentru drumul meu de astăzi nu mai există acel interes pentru premii. Doar descoperire și împărtășire. Premiile sunt pentru agende și orgolii, ori eu sunt prea preocupat cu descoperirea vieții și a adevărului ei. Agendele și orgoliul în sistemul corporatist de azi sunt pușcării care fură viața și dacă le urmărești prea intens te trezești pe patul morții, conștientizând adesea mult prea târziu că, de fapt nici nu ai existat, ci ai fost doar scula cuiva.

– *Cum reușești să păstrezi amintirile țării unde te-ai născut? Cum e să trăiești practic în două lumi?*

– Eu sunt practic format de eroii locurilor copilăriei, din prima parte a poveștii. Am trăit până la vârsta de 26 de ani în România și nu pot privi viața și lumea decât prin sângele strămoșilor mei. Sunt un român pe pământ străin, dar sunt băiatul Auricăi Andrunachi și al lui Gheorghe Todică, din satul Iezer, comuna Puiești, județul Vaslui. Eu îi privesc pe australieni cu ochi de moldovean, cu dragoste eminesciană, curajul lui Ștefan și inimă creștină. Îndeplinesc toate condițiile de cetățean liber. Eu nu păstrez amintirile, eu sunt amintirile, eu sunt român și așa voi muri... „puțin mai departe de acasă". Am fost departe în Ciudanovița, Oravița, am fost departe la Bocșa, am fost departe la Roma și puțin mai departe la Melbourne. Sunt în delegație! Suntem cu toții într-o mare și nedefinită delegație!

– Cum se împarte iubirea de țara natală cu iubirea față de patria de adopție, în cazul tău, Australia?

– Prima dragoste rămâne... prima dragoste! Limba în care ai deschis ochii e cel mai puternic bandaj. Limba în care ai spus prima oară mamă, limba în care ai râs și te-ai bucurat, limba în care ai suspinat și ai plâns este scrisă în codul genetic al fiecăruia. Patria de adopție e ca o stațiune balneară care nu are niciodată nici căldura, nici parfumul și nici seriozitatea casei părintești și a locului natal. Limba natală e un paloș ascuțit, limba de adopție e doar o plasă de prins pește.

– Ileana Costea te numea „un român special". Ce atribute personale are acest român cu care ne mândrim – Ben Todică?

– Prezintă lumea, așa cum o vede, fără frică și rețineri. De mic m-am rugat la Dumnezeu să mă ajute să arăt oamenilor lucrurile pe care ei nu vor sau nu pot să le vadă singuri și am realizat că dorința mi s-a împlinit. Soția îmi spune că eu îi prezint pe toți cu fața rotundă și nasul mare și atunci mă întreb, cu durere, de ce nu s-or fi plăcând oamenii așa cum sunt? De ce vor toți să fie actori într-un film hollywoodian sau mai nou din Bollywood-ul indian. Îi compătimesc, și ei pe mine – avem libertatea alegerii.

– Cum vezi cultura română față de cea australiană, felul de a trăi al românului față de traiul într-o țară de emigranți, așa cum e Australia?

Cum determină standardul de viață atitudinea de zi cu zi a cetățeanului, e mai optimist sau fericit, mai sufletist sau mai indiferent?

– Dacă ar fi să-l întreb pe cetățeanul din Vest, atunci nu aș face deosebire între răspunsul lui și al găinilor din fermă. Toți fac același lucru: mănâncă, ies afară și merg la lucru. În România omul își împletește viața încontinuu cu mediul înconjurător, cu pământul, animalele, chiar și cel care lucra într-o fabrică (mă refer la perioada comunistă trăită de mine). Viața e o negociere continuă, o luptă, pe când în Vest nu trebuie decât să fii zombi, să fii repetitiv.

– *„România rămâne Paradisul meu". Mai sunt de actualitate cuvintele tale? De ce Paradisul văzut în România, un loc de unde mulți români au dorit să plece, au și plecat și vor mai pleca? Ce părere ai despre cei care își părăsesc țara unde s-au născut?*

– Vedeți că și în această ipostază mă refer la România anilor mei, a anilor '60-'70. Eu în România comunistă am avut mai multă libertate decât în Vest. După cele șase ore de serviciu, pentru că atâta se lucra la minele de uraniu, mai trăiam o viață. Eram lăsat în pace să visez și să socializez liber în comunitate (oare ce altceva aș fi putut să-mi doresc?!), pe când în Vest tot timpul îți este ocupat de supraviețuire și direcționarea înspre persoana ta, spre izolare (mereu acaparezi și tragi de sfori chiar și când dormi). Corporația visează pentru tine! Astăzi omul este redus la instinctul de supraviețuire, nu de înălțare. Suntem hăituiți și controlați prin tentații și contracte. România anilor '70 rămâne în continuare paradisul meu și, dacă ar mai exista azi, m-aș întoarce acasă. Chiar cu Ceaușescu în ea.

– *Ce personalități ale lumii românești ai avut onoarea de a cunoaște și în ce ocazii?*

– Fostul președinte al României, Emil Constantinescu, primul român în cosmos, Dumitru Dorin Prunariu, Dan Puric, Stela Popescu, Alexandru Arșinel, Tamara Buciuceanu, Irina Loghin, Nadia Comăneci, Ilie Năstase, toți ambasadorii și consulii României din 1990 până azi, etc. Profesori, episcopi, preoți, pastori, scriitori etc., toți

întâlniți în turnee în Australia, în perioada mea de jurnalist RadioTV Comunitar. Toate aceste personalități au contribuit la conturarea, cristalizarea și concretizarea destinului meu.

– *Cum este o zi din viața lui Ben? Câte ore are ziua ta?*

– Necondiționat 8 ore serviciu, 5 ore somn, iar restul pentru familie, studiu și muncă creativă în cultură: literatură, film, jurnalistică și împăcarea cu mine însumi. Întotdeauna am avut tentația să cobor în mine, să stau de vorbă cu mine, să caut vise și dorințe neîmplinite sau să descopăr altele noi, apoi să proiectez căi, soluții de materializare. Este un univers fantastic în fiecare dintre noi. Cu cât ne cunoaștem mai bine, cu atât reușim să evoluăm în viață, de ce nu, să influențăm cumva și destinul.

– *Există o cheie a succesului?*

– Succesul e ceva relativ. Ce e succesul? Pentru mine, înseamnă a găsi, a descoperi, a dărui. Atâta timp cât îmi pot răspunde la întrebări, atât timp cât am aceste întrebări consider un SUCCES și dacă le mai și împărtășesc cu cineva, și dacă mai și primesc câte o confirmare, atunci sunt împlinit. Nu trăiesc fără rost! Dacă realizezi că viața e doar o fereastră spre această lume și ea nu se mai repetă, atunci încearcă să afli de ce ți s-a făcut acest cadou. Nu trăi doar viața dictată. Încearcă să fii tu descoperitorul ei, fără profesori. Eu am descoperit electricitatea băgând o buclă de sârmă în priză. Părinții nu erau acasă. Aveam doar cinci sau șase anișori. Sârma s-a topit, a alunecat pe brațe și mânuțe, arzând pielea, după care instinctiv am alergat la chiuveta, la apă rece să-mi calmez durerea, plângând. Nu le-am spus fapta mea părinților. Când am ajuns la școală, în clasa a șasea și am învățat despre electricitate eram deja nepotul ei – frate cu lumina. Numai eu și Tesla aveam secrete de acuma.

– *„Fiecare grăunte al acestui munte, plin de întuneric, alcătuiește o lume”. Cum sunt nopțile, cât de lungi sunt departe de țară? Mai poate singurătatea să fie oblojită, departe de casă?*

– Nopțile nu sunt destul de lungi atunci când te visezi acasă. Mereu

sunt pe dealurile copilăriei. Dar există o aură cu care te naști în casa părinților, care te învăluie ca un glob: e viața. Restul, care vin din alte locuri, se depun ca foile de ceapă. Oriunde vei fi în viață, fizic vei fi întotdeauna în sfera locului natal, în sfera aurei părinților tăi, bucățica de Românie care te protejează și te ajută să supraviețuiești. Această aură e împletită în tine prin vocea părinților tăi. Este aura istoriei trăite.

– *Ce ne poți spune despre soția și familia ta? Există familie ideală?*

– Secretul fericirii este atunci când o împarți cu cineva, de aceea familia este primul pas. Soțul și soția se completează precum polii magnetici: sunt diferiți, de aceea se atrag. E o funcționare naturală, universală, în continuă armonie și evoluție în comparație cu cea monopolară a homosexualilor și lesbienelor care sunt în confort, însă nu evoluează. Pentru evoluție e nevoie de contradicție, de diferență. Ei sunt mulțumiți, însă sfârșesc nefericiți și de multe ori singuri, ca zarzavatul în așteptare. Familia ideală luptă până la sfârșit! Eu mă cert adesea cu soția, de aceea ne iubim; iubirea o văd ca un trandafir – o zi simțim doar spinii, alte zile ne bucurăm de parfumul special și mângâierea petalelor catifelate ale florii. Nu creștem în grădină ca două verze care râd în soare, așteptând culesul.

– *Crezi în destin?*

– Toți avem un destin, însă depinde de tine ca să ieși din el. Trezește-te omule și realizează de ce ești aici! Vei realiza că viața e un cadou unic. Doamne, ce păcăliți suntem de cei ce ne conduc!

– Dragă Ben, îți mulțumesc pentru timpul acordat și îți doresc din tot sufletul mult succes în tot ceea ce realizezi!

Departe de țară, Ben Todică și-a redescoperit țara, trecând prin experiențe culturale generate de lumi diferite. Acolo a învățat o altă istorie, o altă dimensiune a valorii, strecurându-se precum „licuriciul prin întuneric" cum a știut mai bine, pentru a-și împlini visele, dar păstrând mereu în suflet dorul de matca străbună...

revista *Armonia*, 28 martie 2017

Tiberiu Tudor

Tratatul cu Ucraina: Un act de trădare națională

Încerc să creionez în acest interviu „ecoul” produs de apariția volumului *Tratatul cu Ucraina – Un act de trădare națională,* autor profesorul univ. dr. Tiberiu Tudor, fizician, membru de onoare al Academiei Oamenilor de Știință din România.

– *Domnule Tudor ce v-a determinat să scrieți această carte, abordând un subiect dureros pentru istoria neamului românesc?*

– În anul 1997, imediat după preluarea puterii de către Convenția Democrată, am fost luați prin surprindere de câteva declarații contrare interesului național pe termen lung ale rectorului Universității noastre, profesorul Emil Constantinescu, devenit președinte al României. Printre altele, la conferința de la Davos, în ianuarie 1997, și-a declarat disponibilitatea pentru ceea ce a numit „sacrificiul istoric” – recunoașterea dreptului de succesiune Republicii Ucraina asupra teritoriilor românești ocupate prin forță de către defuncta Uniune Sovietică. Trebuie subliniat că aceste declarații ale președintelui Constantinescu au fost făcute fără un minim mandat, cel din partea Parlamentului României.

În discuțiile pe care le-am avut cu profesorul Constantinescu am realizat că este insensibil la ceea ce eu și mulți colegi consideram interese naționale strategice ale României, la Est și la Vest. În disperare de cauză și în regim de urgență am constituit și am înregistrat o formațiune civică – Forumul Civic Național Român – menită să stopeze sau cel puțin să dea replica disponibilităților de acest fel ale

Președinției și ale Guvernului Ciorbea care, cu mare repeziciune și eficiență, s-au constituit în politici de stat capitularde: la est *Tratatul cu Ucraina*, la vest *Ordonanța Guvernamentală de Urgență 36*/1997 *pentru modificarea și completarea Legii Învățământului,* printre altele în sensul fundamentării legislative a segregării etnice până la nivel universitar a învățământului de stat din România.

În Senatul Forumului Civic Național Român, în 1997, erau personalități importante ale științei și culturii române, printre care academicienii: Ion Irimescu, marele nostru sculptor, Leon Dănăilă, șeful școlii românești de neurochirurgie modernă, Sergiu Chiriacescu, președintele Consiliului Rectorilor la acea dată, Florin Constantiniu, marele nostru istoric, Vasile Gionea, unul dintre părinții Constituției din 1991, Horia Mazilu, decanul Facultății de Litere a Universității din București, etc.

Din păcate, mișcarea noastră, constituită ad-hoc începând cu martie 1997, nu a putut ține pasul cu avalanșa acțiunilor Puterii – pe care am descris-o detaliat în carte – și, în iulie 1997, președintele Constantinescu a promulgat tratatul.

În schimb, în toamna lui 1997 această mișcare civică, predominant universitară, a avut suficientă forță pentru a bloca articolele antinaționale ale *Ordonanței 36*: spargerea Universității Babeș-Bolyai nu a mai avut loc, procesul de segregare a învățământului de stat din România pe criterii etnice nu a putut fi extins și la nivelul învățământului universitar, așa cum o cerea imperativ UDMR-ul (aflat la guvernare, în cadrul Convenției Democrate).

Cartea *Istoria unei trădări naționale – Tratatul cu Ucraina* am scris-o și pentru a pune la dispoziția unei viitoare diplomații românești responsabile argumentele că validarea *Tratatului cu Ucraina* a fost obținută de către Putere printr-o amplă manipulare a societății românești, exprimând voința de cabinet a unei camarile și nu voința poporului român, care ar fi trebuit să fie larg consultat, eventual prin referendum, într-o problemă de o asemenea anvergură. Prin

delimitarea de o minoritate responsabilă de validarea acestui tratat, diplomația noastră va avea legitimitatea denunțării lui, la momentul istoric potrivit.

– Articolul despre cartea dvs. apărut în revista Melidonium*, prin numărul mare de vizualizări, arată interesul față de o rană deschisă a sufletului românesc – pierderea Basarabiei, a ținutului Herța și a Bucovinei de nord la 28 iunie 1940.*

– Herța a fost o culme a abuzului ocupației sovietice din 1940 a teritoriilor românești. Dar problema noastră, a contenciosului nostru cu Ucraina, nu este a Herței, nici a Insulei Șerpilor sau a Platoului Continental al Mării Negre. Problema este cea scandată de Marea Adunare Națională de la Chișinău – cum a numit Mircea Druc uriașa demonstrație națională anticomunistă din 27 august 1989: Muntele și Marea! Bucureștiul va trebui să înțeleagă ceea ce pentru Chișinău a fost clar de la început. Kievul va trebui să accepte ceea ce înțelege foarte bine: nordul Bucovinei, Herța, Insula Șerpilor, nordul și sudul Basarabiei sunt pământuri românești, pe care va trebui să le restituie în întregime.

Ucraina este un stat artificial, extins peste orice măsură prin anexiunile sovietice din anii ´40 și includerea în granițele unionale ale R.S.S. Ucrainene a unor teritorii care au aparținut tuturor statelor învecinate: Polonia, România, Cehoslovacia și actuala Federație Rusă. Anul 2014 a arătat că Ucraina – indiferent de susținerea și interesul geopolitic în această zonă al unor mari puteri – este la limita imploziei, implozie care, mai devreme sau mai târziu, se va produce. Ucraina va avea stabilitate statală numai când se va retrage în granițele sale etnice istoric justificate. Așa cum au făcut foste mari puteri ale căror ambiții fuseseră susținute de posibilitățile lor într-o mult mai mare măsură decât in cazul Ucrainei: Austria și Turcia, actualmente state stabile și surse autentice de stabilitate.

– Cum ați perceput dvs. orientarea politicii românești față de aducerea la Țara-mamă a teritoriilor românești, în ultimii 25 de ani?

– Politica românească, a forurilor de conducere ale României de dincoace și dincolo de Prut, în privința reîntregirii țării și a recuperării teritoriilor românești ocupate actualmente de Republica Ucraina a avut trei etape: ofensivă, defensivă, capitulare.

– Cum apreciați politica românilor din stânga Nistrului în anul 1989, ce a culminat cu demonstrațiile din Chișinău din 27 august 1989 în plină politică glasnost și înainte de evenimentele din decembrie din România?

– În 1989-1990, românii au dus o politică ofensivă. Ei au contribuit din plin la forțarea cursului istoriei, prin voința unită a poporului și a oamenilor de stat care se ridicau dincolo de Prut. Românii au fost, alături de gruzini și de baltici, în linia întâi a ofensivei pentru demolarea imperiului sovietic. Chișinăul a depășit prin amploarea manifestațiilor toate celelalte capitale răzvrătite ale imperiului. Revoluția națională anticomunistă a românilor de dincolo de Prut a adus o contribuție importantă la una dintre marile răsturnări istorice ale acestui secol: prăbușirea comunismului și destrămarea imperiului sovietic.

In anii 1988-1989 începuse procesul de destrămare a Uniunii Sovietice. Republicile Baltice, Moldova, Republicile Transcaucaziene și cele din Asia Centrală își revendică independența.

La 27 august 1989 o jumătate de milion de oameni inundă Chișinăul. Sub flamurile tricolorului mulțimea intonează cu hotărâre *Deșteaptă-te Române!* Printre pancartele și pânzele albe ale lozincilor: MUNTELE și MAREA! După 40 de ani de rezistență anticomunistă și după aproape două secole de rezistență îndârjită împotriva deznaționalizării, românii de dincolo de Prut au conștiința națională intactă. Ei revendică, odată cu independența Republicii Moldova, și realipirea teritoriilor românești ocupate de R.S.S. Ucraina: Muntele (nordul Bucovinei, Ținutul Herța, nordul Basarabiei) și Marea (sudul Basarabiei).

– Relatați-ne, vă rog, ce schimbări au avut loc în politica românească începând cu anii 1990, în ce privește teritoriile românești pierdute prin Pactul Ribbentrop-Molotov în 1940?

– După dezmembrarea Uniunii Sovietice, în decembrie 1991, și apariția noilor state independente desprinse din Uniune, problema Teritoriilor Românești Ocupate revine stringent în actualitate. Uniunea Sovietică, deținătoarea titlurilor de suveranitate — contestabile și ele — asupra acestor teritorii, dispare ca subiect de drept internațional; apar ca subiect de drept internațional noi state; printre ele Republica Ucraina și Republica Moldova. Imediat după eșuarea puciului de la Moscova, când destrămarea Uniunii Sovietice devenise iminentă, sau cel puțin a doua zi după dispariția Uniunii Sovietice ca subiect de drept internațional, în decembrie 1991, politica externă a României ar fi trebuit să se orienteze spre aducerea fermă la cunoștința comunității internaționale și menținerea permanentă în conștiința acesteia a faptului că estul și nordul Moldovei — teritoriu românesc înainte de semnarea *Protocolului Secret al Pactului Molotov – Ribbentrop* și de invazia sovietică — se află într-o situație identică, din toate punctele de vedere, cu cea a Țărilor Baltice și că România cere, la dezmembrarea Imperiului, *restitutio in integrum.*

– Cum au reușit românii să piardă înfăptuirea Unirii între cele două state românești în anii 1990?

– Roadele formidabilei mișcări naționale de la Chișinău nu au putut fi culese datorită lipsei de anvergură, clarviziune și coerență a clasei politice de la București, precum și datorită apatiei civice a țării în problemele de interes național major. În perioada marilor reașezări statale din Europa de Est, când porțile istoriei ne-au fost deschise pentru realizarea cu riscuri minime a Unirii și a recuperării Teritoriilor Românești Ocupate, orizontul politic al Bucureștiului nu depășea, de o parte și de alta, perimetrul Pieții Universității. Țara era în război civil rece; antrenați într-o luptă fratricidă, românii au pierdut momentul Unirii.

Momentul istoric fiind pierdut, a trebuit să ne repliem: a doua etapă, defensivă, a început în 1991 și a durat până în 1997.

– Care era situația Ucrainei în anii 1990, stat care deține Bucovina de nord și sudul Basarabiei, teritorii românești ocupate prin Pactul

Ribbentrop-Molotov de defuncta URSS și care a fost politica română față de vecinul de la est?

– În 1991 Republica Ucraina, principala beneficiară a rapturilor teritoriale ale Uniunii Sovietice după cel de-Al Doilea Război mondial, este în plină criză de legitimitate: ea deține *de facto* teritorii care au aparținut tuturor statelor învecinate: Polonia, Cehoslovacia, România și, foarte important, Rusia.

Rada Supremă proclamase independența Republicii Ucraina la 24 august 1991. Conștienți, de la bun început, de dificultățile Ucrainei „de a supraviețui, de a se legitima și defini ca identitate", ucrainenii revin, peste o jumătate de an, plusând cu referendumul pentru legitimarea pe plan intern a independenței. Ucraina este singura fostă republică unională care organizează referendum în problema independenței.

In 1991, Parlamentul României reacționează prompt, barând calea ofensivei pentru legitimitate a ucrainenilor care, în ceea ce ne privește, însemna o ofensivă pentru uzurparea drepturilor noastre asupra Teritoriilor Românești Ocupate.

În *Declarația, Parlamentul României din 28 noiembrie 1991,* adoptată cu unanimitate de voturi în ședința Camerelor reunite, se spune:

„Parlamentul României

luând cunoștință de hotărârea autorităților de la Kiev de a organiza la 1 decembrie 1991 un referendum asupra independenței Republicii Ucraina,declară solemn că referendumul organizat de autoritățile de la Kiev în teritoriile românești încorporate cu forța în cadrul fostei U.R.S.S. — respectiv Bucovina de Nord, ținutul Herța, ținutul Hotin precum și în județele din sudul Basarabiei —este nul și neavenit, precum și consecințele acestuia.

cere parlamentarilor și guvernelor tuturor statelor care vor recunoaște independența Ucrainei să declare expres că această recunoaștere nu se extinde și asupra teritoriilor românești menționate.

solicită Guvernului țării să înceapă de urgență negocieri cu autoritățile de la Kiev în problema teritoriilor românești anexate cu forța de U.R.S.S."

Tot în acest sens, în aprilie 1993, Guvernul Român notifică Guvernului Ucrainean faptul că, urmare a dispariției Uniunii Sovietice și a apariției la frontiera de est a României a două noi state independente, Ucraina și Republica Moldova, *Tratatul privind regimul frontierei de stat româno-sovietice, colaborarea și asistența mutuală în problemele de frontieră,* încheiat în 1961, a devenit caduc. Se afirmă, de asemenea, disponibilitatea Părții române de a începe negocierea cu Partea ucraineană a unui acord în acest domeniu.

Tratatul din 1961 confirma frontiera sovieto-română impusă prin *Tratatul de Pace de la Paris* din 1947 și *Protocolul Groza-Molotov* din 1948, în condițiile ocupației sovietice, sfera sa de reglementare limitându-se, desigur, la problemele regimului de frontieră și ale colaborării și asistenței mutuale.

Notificarea caducității Tratatului din 1961 cu Uniunea Sovietică, ca urmare a dispariției acesteia ca subiect de drept internațional, și exprimarea disponibilității de negociere cu noul stat apărut la frontiera de est a României — Republica Ucraina — era un act menit să deschidă câmpul discuției problemei frontierei dintre România și Ucraina, în spiritul *Actului Final de la Helsinki* .

Până în 1997, negocierile privitoare la încheierea *Tratatului de bază* cu Republica Ucraina au avut un caracter echilibrat.

– Ce ne puteți spune despre politica românească începând cu anul 1997, în ce privește românii din jurul României din teritoriile istorice românești?

– După câștigarea alegerilor de către Convenția Democrată, politica externă a României în privința contenciosului teritorial cu Ucraina devine capitulardă.

Imediat după investitură, la reuniunea de la Davos din ianuarie 1997, președintele Constantinescu lansează ideea "sacrificiului istoric". Intr-un interviu acordat postului privat de radio ucrainean Nova Mova, în februarie 1997, președintele Constantinescu declară: „Suntem dispuși să recunoaștem granițele actuale. Această recunoaștere a realității va

forma, într-adevăr, baza tratatului", menționând de asemenea că „Insula Șerpilor este teritoriu ucrainean". În februarie 1997, președintele Constantinescu nu avea mandat pentru avansarea ideii "sacrificiului istoric". Nu consultase poporul român, prin referendum, nu consultase nici măcar Parlamentul țării.

În continuare întreaga diplomație românească este pusă să lucreze în favoarea consolidării statalității "tânărului stat ucrainean".

Primul implicat este Ministerul Afacerilor Externe. La 7 martie apare stupefiantul *comunicat al M.A.E.:*

„Ministerul Afacerilor Externe nu va ceda în privința intereselor legitime ale României. In acest context, subliniem încă o dată că securitatea României e legată de independența, stabilitatea și integritatea teritorială a Ucrainei, pe care nu e suficient doar să le recunoaștem, ci chiar să le susținem prin toate mijloacele politice și juridice care ne stau la îndemână."

– Cum s-a ajuns la semnarea Tratatului cu Ucraina din 1997 și care sunt consecințele politice și istorice?

– O extraordinară campanie de manipulare a opiniei publice și a parlamentarilor este pusă în funcțiune. Principalii artizani ai acestei acțiuni sunt președintele Emil Constantinescu, președintele Senatului Petre Roman și ministrul de externe din acea perioadă, Adrian Severin.

Dincolo de perdeaua de fum a explicațiilor celor care au participat la redactarea și validarea tratatului, dincolo de toate precauțiile și de reușita redactării tratatului în termenii *Actului Final* de la Helsinki, esența tratatului este achiesarea, acceptul liber consimțit al României, la actuala frontieră cu Ucraina. Ucraina a apărut ca subiect de drept internațional în 1991. Tratatul întrerupe linia contestării drepturilor Ucrainei asupra Teritoriilor Ocupate, începută prin *Declarația din noiembrie 1991 a Parlamentului României,* și, în 1997, România face cadou Ucrainei recunoașterea actualei ei frontiere de sud-vest.

Recunoașterea actualei frontiere de stat între România și Ucraina este explicită în *Schimbul de Scrisori între cei doi miniștri ai Afacerilor*

Externe (așa-numitul *Acord Conex*) prevăzut la art.2.2 al *Tratatului.* Iată care este conținutul acestui *Schimb de Scrisori*:

1. Guvernul României și Guvernul Ucrainei vor încheia, în cel mult doi ani, un *Tratat privind regimul frontierei dintre cele două state,* pe baza principiului succesiunii statelor în privința frontierelor, potrivit căruia proclamarea independenței Ucrainei nu afectează frontiera de stat existentă între România și Ucraina, așa cum a fost definită și descrisă în Tratatul din 1961 privitor la regimul frontierei de stat româno-sovietice și în documentele de demarcare corespunzătoare valabile la 16 iulie 1990, data adoptării Declarației privind suveranitatea statală a Ucrainei.

3. Ucraina se va angaja să nu amplaseze mijloace militare ofensive pe Insula Șerpilor, care aparține Ucrainei, potrivit punctului 1 de mai sus.

Astfel, esența „principiilor și procedurilor convenite prin *Schimbul de Scrisori*" este:

- renunțarea la efectele notificării din 1993 a caducității *Tratatului* din 1961 *privind regimul frontierei de stat româno-sovietice;*
- *anularea efectelor* Declarației *din 28 noiembrie 1991 a* Parlamentului României cu privire la referendumul asupra independenței Ucrainei.
- recunoașterea dreptului de succesiune al Ucrainei asupra Teritoriilor Românești Ocupate de fosta Uniune Sovietică și deținute acum de Republica Ucraina.

Schimbul de Scrisori nu a fost prezentat plenului Parlamentului în cursul ședințelor de ratificare, motivându-se că „el nu este parte a *Tratatului"* (cu toate că prevederile lui, art.2.2 din Tratat — „vor intra în vigoare simultan cu intrarea în vigoare a prezentului tratat"). Puțini parlamentari cunosc conținutul *Schimbului de Scrisori* implicat în tratatul pe care l-au votat.

Semnarea Tratatului a însemnat anularea tuturor eforturilor de prudență diplomatică din perioada '91 – '96. Ea a însemnat sfârșitul

defensivei. A însemnat capitularea totală a României în fața Ucrainei.

Până la ratificarea și promulgarea acestui tratat, „tânărul stat ucrainean" nu avea nici un act prin care România să-i fi recunoscut frontiera. Acum îl are.

„Pentru prima dată de la constituirea României Mari, în 1918, un guvern român a cedat părți ale teritoriului național, fără a fi amenințat cu agresiunea (ca în 1940) sau fără a se găsi sub presiunea ocupantului străin (ca în 1944 și 1947). Opinia publică românească nu a perceput dimensiunile dramatice ale evenimentului. Românii trebuie să cunoască adevărul într-o problemă capitală, în care cenzura, manipulările, propaganda și presiunile exercitate de Putere au ocultat sensul real al tratativelor și al tratatului" — va spune marele istoric și patriot, academicianul Florin Constantiniu. Am prezentat pe larg, toate procedeele acestei ocultări, care au dus la validarea, ratificarea și promulgarea acestei forme capitularde a *Tratatului cu Ucraina.*

„Pentru toate acestea, judecata istoriei va veni oricum, dar până atunci trebuie să-i judece justiția!" (Prof. dr. Vasile Gionea – membru de onoare al Academiei Române)

– Răni nevindecate în sufletul românilor moldoveni, Moldova glorioșilor Alexandru Cel Bun și Ștefan Cel Mare, cu teritoriile vechiului voievodat medieval Moldova aflându-se în acest moment în trei state: România, Moldova și Ucraina. Există vreo șansă să se schimbe ceva în destinul acestui popor?

– Am o neabătută încredere în luminozitatea destinului nostru ca popor și ca națiune. El este asemenea unui pârâu subteran care iese din timp în timp în lumină, uimind cu strălucirea și prospețimea lui: Unirea Principatelor, Independența, Marea Unire. Cursul lui este deja jalonat de oameni de stat de anvergură europeană care ne-au ridicat Țara în istorie. Nu trebuie decât să urmăm aceste jaloane pentru a ne reîntâlni cu el atunci când va străluci din nou în lumina evenimentelor istorice favorabile.

Întâlnirea cu destinul nostru istoric a fost ratată la un moment

extrem de fast: 1990-91. Dar acest destin există și își continuă, cu răbdare și tenacitate, cursul. Să ne pregătim pentru viitoarea noastră întâlnire cu el. Cum?

Aducând la conducerea țării, oameni competenți, cu o vastă cultură istorică și politică, dornici să-și slujească Țara și având curajul, înțelepciunea și abilitatea în a o face.

Reînființând, pe toate planurile, marea Școală a Educației Naționale – aceea la care au crescut elitele care au realizat ridicarea națiunii pe treptele împlinirii ei, din generație în generație.

Adaptându-ne cu suplețe tacticile politice de moment obiectivului național strategic major – în momentul de față refacerea unității statale a României – cu flexibilitatea, abilitatea și înțelepciunea de a fructifica în direcția acestui obiectiv strategic oportunitățile care se ivesc mereu în cadrul echilibrului de forțe, mereu schimbător, realizat între marile puteri. Și de aici începe discuția asupra a ceea ce este și a ce ar trebui să fie, politica externă a României în momentul de față.

– *Stimate domnule profesor Tiberiu Tudor vă mulțumesc pentru această lecție de istorie oferită cititorilor revistei* Melidonium.

– Vă mulțumesc și eu, adăugând că profilul cărții mele nu este unul de istorie, decât în măsura în care istoriografia națională este o făclie care trebuie să lumineze calea politicii naționale.

revista *Melidonium*, mai 2016

Minodora Ursachi

Viața, ca o artă sau arta de a trăi în, pentru și prin frumos

Interlocutoarea mea este distinsa doamnă Minodora Ursachi, muzeograf și publicist, o fire autodidactă și o inovatoare prin toată activitatea depusă timp de 30 de ani, în cadrul muzeului fondat de domnia sa: *Muzeul de Artă Roman*[6].

A sluji arta, așa cum a făcut-o doamna Minodora Ursachi, a fost un soi de religiozitate înduioșătoare, pătimașă chiar, care a condus la o luptă invizibilă pentru asanarea maleficului din viața cotidiană.

Că scopul artei este, poate, perfecțiunea, Minodora Ursachi, trăind într-o lume a frumosului artistic și înconjurându-se permanent de oameni de caracter, a reușit să promoveze cu toată ființa ei, de-a lungul unei cariere impresionante, focul misterios al creației – ca ardere istovitoare și neîntreruptă ce răspândește Lumina.

Cât de ușor sau de greu a fost, drumul parcurs de *acasă* pînă în *prezent,* ne va mărturisi în rândurile următoare doamna Minodora Ursachi:

– Vă invit la o incursiune în trecut, să ne povestiți mai întâi despre anii copilăriei în satul Negrea din comuna Lascăr Catargiu, județul Galați, locul unde v-ați născut?

– Da, m-am născut în satul Negrea, comuna Lascăr Catargiu, din județul Galați, a cărui vechime datează din anul 1860, când s-au construit primele case ale satului pe cele două maluri ale râului Lozova, între dealurile Bohotinului și Ibrianului.

[6] Muzeul de Artă din Roman – înființat în anul în anul 1970, de doamna Minodora Ursachi (1970-2000)

De aceste locuri mă leagă cele mai plăcute momente ale copilăriei de care îmi aduc aminte mereu cu drag, copilăria însemnând pentru mine libertate, fericire, dragoste și grijă părintească. Fiind o fire plină de energie și cu gândul mereu la joacă, eram pornită mereu pe năzbâtii. Împreună cu prietenele mele mă cățăram în toți copacii din grădină, inventam tot felul de jocuri destul de periculoase la scrânciob sau pe ulița satului unde locuiam, fugeam pe câmp pe timp de ploaie, fără să ne fie frică de nimic, etc. Ca să mă mai cumințească și să fiu mai aproape de supravegherea ei, mama m-a luat la ore în școală, crezând că am să fiu atentă la felul cum răspund copii la lecții sau cum se predă o nouă temă. Am stat cât am stat cuminte, dar la un moment dat m-am plictisit și am început să fluier. Imediat mama, spre bucuria mea, m-a dat afară. A doua zi, altă poznă: de pe schelele bisericii din sat, care era în renovare, m-am suit pe acoperiș, la o înălțime destul de mare și m-am dat jos numai la rugămințile mamei care era disperată să nu cad. Bineînțeles că pentru toate acestea o încasam foarte des.

Am cunoscut însă și frământările, privațiunile, frica și nesiguranța anilor celui de Al Doilea Război Mondial și al celor următori, când mama lucra la școală toată ziua, cu două clase dimineața și două după amiaza, plus grija celor doi copii de acasă; când stătea cu bagajele făcute, nehotărâtă să plece în refugiu, tata fiind plecat pe front și apoi luat prizonier timp de patru ani; când lumea la auzul bombardamentelor fugea înspăimântată imediat în adăposturi; când au venit în sat soldați ruși și au ocupat școala și casa în care locuiam, fiind nevoite să stăm cu chirie la o familie din sat...

– *Ce ne puteți împărtăși despre casa părintească și atmosfera satului de atunci?*

– Părinții mei au fost învățători în satul Negrea de la terminarea Școlii Normale și până la pensionare și au locuit în casa școlii. O casă mare, frumoasă, cu patru camere spațioase și cu dependințele necesare unei gospodării, cu o curte plină de păsări și animale care îți luau auzul dis-de-dimineață cu cântecul și țipetele lor, cu o grădină cu tot felul

de legume și pomi fructiferi. Aici am văzut pentru prima oară lumina zilei, zâmbetul cald și bucuria din privirile părinților. Aici am crescut, într-un sat mic cu oameni gospodari – agricultori, liniștiți și înțelepți, cu case bine îngrijite și terenurile agricole cultivate cu mare pricepere și dăruire, într-o atmosferă dominată de speranță, respect și de bucuria roadelor vieții.

– Ce vă mai amintiți de tradițiile satului, acele arhetipuri sătești care ne fac să ne simțim descendenții unei civilizații rurale statornicite de milenii pe aceste meleaguri?

– De-a lungul anilor s-a promovat și perpetuat o întreagă suită de obiceiuri și tradiții și în acest spațiu al țării. Îmi amintesc că fiecare gospodină avea un război de țesut la care țeseau pânză pentru casă, lăicere și covoare, că ștergarele, fețele de pernă, cearceafurile erau împodobite cu broderii și cusături populare realizate cu migală, pricepere și răbdare. De altfel, lada cu zestrea fetelor era constituită din ceea ce se lucra în casă. O formă de întrajutorare a gospodinelor care solicitau era claca, în special la prelucrarea lânei. Erau respectate cu sfințenie datinile de Crăciun, Anul Nou, Paște, Mărțișor, Nuntă. Sărbătorile de iarnă însoțite de bucate tradiționale din porc (tobă, caltaboși, cârnați, răcituri, sărmăluțe, plăcinte sau cozonac) și ritualuri populare – postul, colindul, plugușorul, dansul ursului, al caprei, steaua, semănatul, umpleau sufletele de bucurie. De 1 martie, femeile ofereau mărțișor bărbaților pe care îl purtau o lună și de 1 aprilie îl legau de ramurile copacilor fructiferi, ca tot anul să fie roditor sau îl puneau la icoană pentru a le aduce noroc și belșug. *Chemarea la nuntă* – din partea mirelui se mergea la gospodari cu țuică sau vin să-i cheme la nuntă. În biserică mirele trebuia să calce mireasa pe picior pentru a-i fi supusă tot restul vieții.

– Ce amintiri și întâmplări păstrați din anii tinereții când ați studiat la un liceu de prestigiu, Liceul de Fete „Mihail Kogălniceanu" din Galați, ce pasiuni aveați și cum era viața tinerilor în anii aceia tulburi – 1946-1953, de schimbare a unui regim cu altul?

– La liceu m-am acomodat greu. Eram o copilă de 10 ani, despărțită de părinți, de prietene, de oamenii din sat, iar la oraș totul îmi era străin. La care s-a adăugat și comportarea colegelor de la oraș, care priveau pe cele de la țară de sus, nu le plăcea cum vorbim, cum ne îmbrăcam. Ne simțeam complexate. Era o situație jenantă, umilitoare. Am lăsat să treacă câteva luni, timp în care m-am gândit la o metodă pentru a anihila această situație. Învățătura s-a dovedit arma cea mai eficientă. Am început să învăț bine la toate obiectele, eram foarte atentă în clasă, luam mereu notițe, astfel încât m-am făcut remarcată la ore. Îmi amintesc că la o oră de matematică, singura care a putut să rezolve o problemă de la tablă am fost eu, iar la română când au fost aduse extemporalele, nota cea mai mare a fost a mea. Doamnei profesoare i-a plăcut atât de mult lucrarea, încât unele fraze le-a citit cu glas tare. De atunci a început și schimbarea comportării față de mine, mă căutau ele pe mine, invitându-mă la plimbare, la spectacole sau la ele acasă, iar până la terminarea anilor de liceu am fost o clasă unită, unde dominau seriozitatea și respectul. Situația economică dezastruoasă a României după un război pustiitor, cu datorii înrobitoare ca despăgubiri de război și după o secetă cumplită din anii 1945-1946, s-a răsfrânt și asupra vieții de elev. Alimentele și articolele de îmbrăcăminte erau procurate pe baza tichetelor și a punctelor. Îmi amintesc că nu mai puteam să intru în cantina internatului din cauza mirosului de conserve și a meniului care se repeta aproape zilnic, sau când voiam să mergem la dans – la așa zisele reuniuni tovărășești, ne împrumutam cu piese de îmbrăcăminte de la una la alta. Odată cu reforma monetară din 1947, am rămas și fără suma de 10 milioane lei pe care o strânsesem pentru cumpărarea a două paltoane pentru mine și sora mea, întrucât după schimbarea banilor, suma cuvenită reprezenta costul a trei bilete la cinema. Aveam însă bucuria de a citi, de a merge la teatru, la film, de a face parte din echipa de dansuri și din corul liceului.

– Ați urmat Facultatea de Istorie-Filologie-Filozofie la Iași între anii 1953-1957, cum a fost atmosfera universitară și ce preocupări aveați, ce lecturi vă preocupau?

– Deși anii studenției i-am făcut într-un regim al lipsurilor de tot felul – libertate, bunuri, condițiile de trai extrem de sărăcăcioase – am dus o frumoasă și decentă viață de student, într-o atmosferă în care principala preocupare era învățătura, reflectată în atitudinea perseverentă și entuziastă față de aceasta, în comportarea corectă și demnă la facultate și în societate, în relațiile de respect și seriozitate cu profesorii și colegii. Eram foarte conștiincioasă, participând cu regularitate la cursuri, seminarii sau la lucrările Societății de Istorie din cadrul facultății. Calificativele de bine și foarte bine, bursa de merit obținute în toți cei patru ani de facultate se datorează voinței și unei extraordinare discipline în a studia regulat, oferindu-mi astfel cunoștințele care să-mi permită integrarea cu succes în societate și în viață, potrivite să-mi asigure adaptarea la schimbările ce apar în drumul acestora. Am avut norocul să beneficiez de prezența unor profesori de mare ținută intelectuală, apreciați pentru soliditatea și trăinicia cunoștințelor teoretice și practice, pentru răbdare, generozitate, echilibru și talent pedagogic. În timpul liber mergeam la Biblioteca Centrală Universitară *„Mihai Eminescu”*, pentru a studia bibliografia necesară completării cursurilor, atât la istorie, cât și la literatura română și universală. Iașul, cu intensa sa viață culturală, îmi oferea posibilitatea de a frecventa spectacole de teatru, de muzică, să vizionez filme, să vizitez muzee și diverse expoziții, să mă plimb, iar din când în când mergeam să dansez – la reuniunile tovărășești, neexistând alte posibilități (discoteci, cluburi etc.).

– Stimată doamnă Minodora Ursachi, o societate este compusă din indivizi diferiți. Fiecare reprezintă o unitate, iar toți împreună formează o colectivitate, societate. Lacordaire spunea: „caracterul este energia ascunsă a voinței“, cu cât sunt mai multe caractere, cu atât o societate este mai puternică... Ce poate fi mai frumos decât să ai ocazia fericită de a întâlni oameni de caracter? Ați întâlnit un om de caracter, care v-a marcat viața, destinul?

– Nu am fost preocupată de a analiza în profunzime însuşirile psihice şi morale ale unei persoane, valoarea adevărată a ei şi a muncii desfăşurate. Dezamăgirea din anii tinereţii, când am fost trădată de cea mai bună prietenă, m-a determinat să fiu mai atentă, pentru că mulţi oameni sunt falşi şi urmăresc anumite interese personale. Am foarte multe cunoştinţe, din diferite generaţii şi poziţii sociale, cu care mă înţeleg excelent şi mă simt bine în compania lor, oameni comunicativi, calzi, umani. Am rămas însă la un nivel de suprafaţă în cunoaşterea demnităţii personale, a sincerităţii, a corectitudinii şi a principiilor după care se conduc. Sigur, sunt foarte multe persoane care au avut norocul de a întâlni oameni de caracter, valoroşi, pe care să se bazeze, să-i sprijine în condiţii mai puţin favorabile, oameni hotărâţi care să-şi respecte cuvântul dat, cu care să se consulte în anumite probleme şi chiar să le influenţeze viaţa şi destinul.

– *Aţi venit la Roman în anul 1957, după terminarea facultăţii, la Muzeul de Istorie, ca profesor-muzeograf, cum v-aţi acomodat?*

– Deşi profesia de muzeograf, pe lângă timp şi efort intelectual presupune o mare complexitate şi responsabilitate pentru viaţa comunităţii, nu mă gândeam la greutăţile pe care le voi întâmpina, inerente oricărui început, întrucât, alături de soţul meu aveam un scop precis: înfiinţarea unei instituţii de cultură şi de menţinere a funcţionării ei, instituţie care să aibă o contribuţia proprie, originală, la cultură, instrucţie şi educaţie. În aceste condiţii acomodarea a venit de la sine. Sigur, a fost o muncă grea, totul pornea de la zero, dar rezultatele obţinute au meritat acest efort. Cu energia şi entuziasmul tinereţii, cu bucuria că fac ceea ce îmi place, cu pasiune şi dăruire, că aveam aproape de suflet pe directorul instituţiei în găsirea de soluţii, în confruntarea cu numeroase dificultăţi materiale, am simţit succesul muncii împlinite.

– *Cum a fost adaptarea, la un orăşel de provincie venind dintr-un centru universitar?*

– Pentru mine nu a fost greu întrucât posed un grad înalt de adaptabilitate. Având un nou statut, de salariat și de proaspăt căsătorită, eram preocupată de rezolvarea problemelor pentru care am fost repartizată aici, alături de soțul meu, precum și a celor personale, întrucât nu aveam nimic, nici clădire pentru muzeu și nici casă de locuit. A fost într-adevăr, o perioadă intensă, plină de schimbări, de obișnuire cu noua mea viață, însă am avut și norocul că mi-a plăcut orașul Roman de la început. Un oraș mic, cu un pitoresc aparte, de vechi oraș de provincie, cu o arhitectură deosebită a clădirilor, cu o atmosferă liniștită, cu oameni deschiși, amabili și prietenoși.

– Sunteți fondatoarea, în 1970, a Muzeului de Artă din Roman, povestiți-ne cum s-a întâmplat acest fapt?

– Într-un oraș ca Romanul, cu vechi tradiții istorice și culturale, cunoscut prin pitorescul și liniștea sa patriarhală, prin numeroasele construcții civile și religioase vestite prin bogăția și frumusețea lor arhitectonică, prin oamenii de seamă plecați din acest spațiu, era firesc să se nască ideea înființării unui muzeu de artă, care răspundea cerințelor de cercetare a bogatelor tradiții artistice. Am pus accent în principal pe subordonarea obiectivelor cercetării unor necesități culturale de moment și de perspectivă, pe cunoașterea creației reprezentanților de seama ai artei românești, a artiștilor legați efectiv și afectiv de locurile romașcane, care au jucat un rol însemnat în menținerea și dezvoltarea spiritualității romașcane, ca și a cerințelor contemporane din aceste locuri, în înțelegerea multitudinii de orientări și tendințe ale unor personalități din generații diferite. Era o inițiativă îndrăzneață, în condițiile în care nu existau un spațiu corespunzător, un fond patrimonial, sursele financiare necesare, o filială a UAP. Aveam doar un singur artist cu statut de profesionist și interesul iubitorilor de artă. Au urmat ani de zbucium, de neliniști, de neajunsuri, dar datorită entuziasmului, pasiunii, perseverenței, profesionalismului, precum și înțelegerii și ajutorului primit din partea autorităților locale, a Ministerului Culturii, a muzeelor și artiștilor din țară, până la urmă am reușit.

– Cum a fost viața alături de un cercetător, precum reputatul doctor în istorie Vasile Ursachi?

– Nu e deloc ușor să trăiești alături de un arheolog, întrucât profesia sa implică deplasări cu lunile pe teren, pe șantierele arheologice. Având aceeași profesie, muzeograf, l-am înțeles. I-am dat toată libertatea, arheologia fiind pasiunea lui de-o viață. Acasă era musafir, eu rămânând cu toate treburile gospodărești și grija creșterii unei fiice, iar mai târziu a doi nepoți. De dimineață și până noaptea târziu eram într-o permanentă activitate. Datorită energiei și entuziasmului tinereții, a dragostei pentru copii, a temperamentului meu puternic, hotărât, pregătit să înfrunte situații mai grele ale vieții, am reușit să mă descurc destul de bine.

– Ce oameni de cultură v-au influențat cariera și viața, ce personalități ale artei ați cunoscut și cine v-a impresionat cel mai mult.

– Un rol important în orientarea spre o anumită profesie, a inoculării dragostei de viață, a evoluției comportamentale și psihice, se datorează unei educații alese, în spiritul valorilor creștine și morale, a dragostei pentru istorie și artă, educație pe care am primit-o în familie. Dragostea pentru frumos mi-a fost insuflată în special de mama, învățătoarea Neguța Samoilă Lazăr, pentru care am un deosebit cult și care a fost o învățătoare de excepție, apropiată sufletește de elevi, dar în același timp exigentă în ceea ce privește formarea și dezvoltarea capacităților intelectuale. La liceu, deschiderile mele spre istorie și literatură au fost alimentate de tactul pedagogic și sufletul depus ale doamnelor profesoare, care au știut să insufle dragoste și respect față de aceste materii și au fost hotărâtoare în alegerea viitoarei mele profesii. Drumul în carieră nu a fost ușor. A trebuit să înfrunt multe greutăți, lipsuri și situații nefavorabile de care depindea asigurarea unor condiții necesare desfășurării activității muzeale. Am reușit să le depășesc datorită pasiunii, entuziasmului cu care am pornit, a încrederii că această frumoasă profesie pe care mi-am ales-o este însăși viața mea. Am avut un sprijin deosebit chiar de la începuturile

înființării Muzeului de Artă din partea directorului Muzeului Regional Bacău, Iulian Antonescu, personalitate distinctă din punct de vedere cultural, obținând un imobil, precum și transferuri de lucrări în patrimoniul Muzeului nostru. De asemenea, participările la activitățile de perfecționare din perioada anilor 1966-1989, au contribuit, prin distinșii oameni de cultură, susținători ai cursurilor, la cunoașterea mai în profunzime a carierei de muzeograf, atât din punct de vedere teoretic cât și practic. Dintre personalitățile din domeniul artei aș aminti pe: profesorul de istoria artei Ilie Grămadă, pentru finețea și delicatețea comportării, care știa să creeze o legătură afectivă între profesor și student; Amelia Pavel, critic și istoric al artelor, o bună cunoscătoare a artei europene și universale, cu o solidă cultură literară, filozofică și estetică; Dan Grigorescu, unul dintre cei mai redutabili critici și istorici de artă ai epocii contemporane, care a publicat zeci de volume privind istoria artei și foarte multe albume dedicate maeștrilor artei românești și universale; George Oprescu, istoric și critic de artă, colecționar, întemeietorul Institutului de Istoria Artei, un om erudit, cu un deosebit spirit pragmatic și de recunoaștere a talentelor și vocației; Corina Nicolescu, istoric de artă, muzeograf, cu o deosebită capacitatea intelectuală și de cercetare științifică, și mai ales valoare umană; Lucian Strochi, poet, prozator, dramaturg, critic literar și de artă, cu marea afecțiune pentru frumos născută dintr-un caracter echilibrat, deschis, modest și generos; numeroasele sale apariții editoriale sunt mărturiile sensibilității, talentului și erudiției, iar prezența dumnealui la evenimentele culturale este de fiecare data o sărbătoare a spiritului; Valentin Ciucă, critic de artă și eseist, de o aleasă distincție intelectuală și dăruire, maestru al cuvintelor, prezentările sale remarcându-se prin acuratețe ideatică și originalitate, prin elocvență și claritate.

– Sunteți autoarea volumelor „Muzeul de Artă din Roman – 50 ani", apărut în 2007, și „Identități artistice la Roman", apărut în anul 2013, cărți de referință pentru orașul Roman în ce privește artele plastice, cum a decurs colaborarea cu Editura Mușatinia*?*

– Am ținut mult ca cele două cărți să poarte amprenta Editurii *Mușatinia*, o editură de prestigiu, datorită faptului că doamna editor Emilia Țuțuianu Dospinescu a știut să-i imprime un curs impresionant, transformând-o într-o editură mult apreciată și solicitată. Cu doamna editor am avut și am o colaborare excelentă, gândurile și ideile mele privitoare la aspectul cărților mele s-au împletit armonios cu ale dumneaei, aceasta probabil și datorită unei afecțiuni create între editor și autor, lăsându-i toată libertatea în efectuarea întregului lanț de operațiuni necesare finalizării lor inclusiv, realizarea coperților. Colaborarea frumoasă, serioasă și corectă, competența, intensa implicare sufletească la fiecare în parte, meticulozitatea, încrederea în lucrul bine făcut și în valoarea încorporată pe drumul de la gând la împlinire, au fost determinante în apariția celor două publicații în condiții grafice și tipografice deosebite, care au atras imediat privirile, iar calitatea impecabilă a reproducerilor color, aidoma cu lucrările originale, i-a făcut pe cititori să le considere adevărate albume de artă.

– Ați semnat multe cronici de artă în presa locală și ați colaborat la câteva cărți despre istoria orașului Roman, vorbiți-ne despre această preocupare?

– Bogata activitate cultural educativă pe care am desfășurat-o de-a lungul anilor, determinată de însuși specificul instituției la care am lucrat, a dus la asigurarea unei structuri dinamice în atragerea și creșterea prezenței publicului, în formarea lui pentru a vedea în muzeu nu numai o sursă de informare și recreare, ci și un loc în care să participe activ la diferite manifestări. Prin numeroasele expoziții temporare cu lucrări din patrimoniul muzeului sau aduse de la alte muzee din țară, ale unor reprezentați de prestigiu ai artei românești și ale unor maeștri ai artei universale din diferite timpuri, expozițiile județene ale UAP – Filiala Neamț, de la Ambasadele S.U.A. și R. P. Chineză din București, expozițiile personale, de grup, colective sau anuale, am oferit tuturor celor interesați posibilitatea de a intra în contact direct cu operele de artă, în familiarizarea cu limbajul diverselor forme de exprimare ale

spiritului uman, înțelegerea încărcăturii lor ideatice și emoționale în dezvoltarea imaginației și sensibilității gândirii artistice, polarizând astfel în jurul muzeului o vie activitate creatoare și educativ-estetică. Pentru popularizarea acestor activități m-am bazat mult pe înțelegerea și sprijinul presei locale în publicarea prezentării caracteristicilor fiecărui creator, ca fiind una dintre cele mai convingătoare mijloace de propagandă a fenomenului plastic, de formare a gustului și receptivității artistice. În această privință, am avut o colaborare foarte bună cu Cristiana Bortaș, Florea Ordean, Lia Popa, Cosette Zanocea, Ana-Maria Postelnicu, Puiu Costea, Ionel Dalban, Ion Crețu. În perioada anilor 1957-1970, cât am fost muzeograf la Muzeul de Istorie, am participat la toate activitățile privind cercetarea istoriei Romanului și a împrejurimilor, a cunoașterii și cercetării tradițiilor artistice, a fenomenului artistic local. Era și firesc ca rezultatele obținute să fie cunoscute prin publicarea lor în cărțile despre istoria orașului Roman. La altele, având ca autor pe cercetător doctor Vasile Ursachi, am colaborat în calitate de tehnoredactor.

– *Cum apreciați perioada cât ați fost directoarea Muzeului de Artă Roman, având studii în domeniu, comparative cu actuala activitate de la muzeul romașcan?*

– Prin specificul și valoarea patrimoniului, prin rezultatele cercetărilor științifice, diversitatea manifestărilor educative, pasiunea, profesionalismul, perseverența salariaților au făcut ca Muzeul de Artă să devină un important centru de cultură, tot mai cunoscut în peisajul zonal și național, apreciat și solicitat, un loc de o atractivitate deosebită, oferind posibilitatea de cunoaștere și înțelegere a esențelor și valorilor perene ale artei noastre românești, de promovare a gustului artistic autentic. Acum, se simte nevoia îndeplinirii tuturor funcțiilor ce revin Muzeului de Artă. În primul rând, continuarea cercetărilor de lungă durată, cerință impusă de necesitatea îmbogățirii colecțiilor existente, cu opere ale artiștilor legați afectiv de aceste locuri, dar care nu figurează în expoziția permanentă, prin deplasări la muzee,

colecționari, rude, prieteni, artiști plastici și găsirea unor modalități de obținere a lor (achiziții, transferuri, donații). Apoi, studierea unor noi metode în domeniul conservării fondului de lucrări în vederea eliminării factorilor fizico-chimici care duc la îmbătrânirea timpurie și distrugerea operelor de artă; o mai mare diversificare a relației cu publicul, cu școlile, cu artiștii profesioniști locali sau din țară, precum și introducerea în circuit, prin diferite forme, a rezultatelor obținute. Sunt activități complexe care se condiționează reciproc, permițând astfel muzeului să se dezvolte și să-și întărească calitatea de instituție de cultură și educație.

– *Cum vedeți evoluția artelor plastice la Roman?*

– E posibilă o evoluție a artelor plastice la Roman, întrucât dispunem de un serios potențial creativ. Cerința principală e ca artiștii să facă artă adevărată, autentică, corespunzător gândurilor și simțirii lor, astfel încât receptorul să trăiască sentimentele și emoțiile lor. Să ocolească comenzile unor oameni cu bani, lipsiți de cunoștințe și sensibilitate artistică, pentru că atunci lucrările ar ajunge în zona kitsch-lui, a nonvalorii.

– *Cum ați defini fericirea? Cum pot fi fericiți românii cu conducătorii pe care îi au?... care sunt atenți la prosperitatea lor în primul rând prin orice mijloace, de la evaziune la cultul personalității. Mai pot fi fericiți sau doar societățile avansate economic pot garanta un nivel al fericirii? Cum percepeți falia aceasta din sufletele românilor?*

– Făcând abstracție de corupția și abuzurile conducătorilor, dezinteresați de interesele naționale, preocupați fiind mai mult de prosperitatea lor materială, preocupări care evident se răsfrâng în mod negativ asupra vieții românilor, consider că fericirea depinde de noi înșine, de reușita a ceea ce întreprindem, de împlinirile și realizările spirituale și materiale ale copiilor noștri...Această stare de bine se intensifică atunci când ne aflăm mereu în comuniune cu Dumnezeu, când avem relații strânse cu membrii familiei, cu prietenii, când ne bucurăm de sănătate și iubire.

– Vă mulțumesc mult pentru timpul acordat și vă doresc ani mulți în slujba artei și culturii. Un gând, în încheiere pentru cititorii revistei Melidonium.

– Și eu vă mulțumesc! Îi felicit și le doresc mulți ani cu sănătate celor care se numără printre cititorii acestei prestigioase reviste, revista *Melidonium*, o revistă de cultură, artă, tradiții, credință, istorie, educație, a cărei fondatoare este o înflăcărată susținătoare a culturii romașcane – doamna Emilia Țuțuianu Dospinescu. Ba mai mult, ar fi bine ca dintre cei cu talent scriitoricesc sau care posedă date, informații despre trecutul istoric al Romanului să figureze în paginile acestei apariții, care se bucură de mare interes și atractivitate în țară și străinătate, chiar de la primul număr, datorită conținutului de valori transmis, punând în lumină tezaurul romașcan de spiritualitate, de urbanism, de creație literar-artistică, lăsat de atâtea nume de rezonanță națională și internațională, cât și prin înalta sa ținută grafică și care promovează și sprijină spiritul local al tinerilor creatori în literatură și artă în general.

Închei dialogul nostru, făcând trimitere la Schiller: „*Numai stăruința duce la țintă, numai abundența duce la claritate, și-n abis stă adevărul*!"

Omul Minodora Ursachi este, cred, un om împlinit, fericit, complet, pentru că în orice împrejurare vorbește despre darurile ei, oferite dintr-un suflet frumos, cald, încercat și onest. Într-o viață de om, nu tocmai ușoară, a călcat întunericul cu râsul ei molipsitor și tonic, cu tenacitate, cu stoicism, cu dragoste și bunătate, cu profesionalism dus spre perfecțiune. E unul dintre acei *oameni* care și-au permis (fiindcă și-a făcut cândva o promisiune) să aprindă *lumina*, chiar dacă știau că deranjează întunericul minții, logoreea stearpă a saltimbancilor… A dăruit și continuă s-o facă cu toată tăria ființei, știind că despărțindu-se de părticica aceea de suflet își face sieși o imensă bucurie.

În preajma domniei sale simți emoție, căldură și generozitate iar viața capătă culoare și sens.

Adevărata fericire, indiferent de urcușurile sau coborâșurile destinului, izvorâtă din faptele noastre, mari sau mici, o găsim în ochii semenilor, atinși de fărâma noastră de suflet.

revista *Confluențe literare*,
ianuarie 2017

INDICE DE NUME

Cuprins

„Măiestria poetei și publicistei Emilia Țuțuianu, în cazul acestui volum o redutabilă parteneră de dialog cu personalități culturale, constă în supleţea cu care se orientează, de la caz la caz, în ceea ce privește personalitatea interlocutorului și a materialul cules. Material în care apar multe noutăți, necunoscute publicului larg, privind experiența de viață și realizările personalităților intervievate, autoarea însăși substituindu-se cu succes cititorului. Emilia Țuțuianu reușește cu brio, în acest volum de convorbiri, să pună în lumină personalitatea, activitățile creatoare și opiniile partenerului de dialog."

Mariana Gurza

„Impresionantă lecție de istorie, minunată convorbire, mulțumim doamna Emilia Țuțuianu. Cu aceeași prietenie și considerație"

Puiu Popescu - *Canada*

„Intelectual subtil, foarte instruit, cu mare vocație și generozitate culturală, cu iubire de carte, de cuvântul tipărit sau desenat pe fila virtuală a computerului... Doamna Emilia Țuțuianu se impune, concomitent, și ca un creator de literatură."

Eugen Dorcescu

„ O individualizare spirituală, cu marca fiecărei culturi regionale este absolut necesară tocmai acum, mai mult ca oricând, când se poate vorbi de un amalgam cultural. Cum să ne individualizăm? Cum să marcăm ceea ce ne caracterizează și ne preocupă, decât prin intervenții diferite, prin acțiuni variate, susținute cu și din dăruire? Acest lucru îl exersează de ani buni și publicista Emilia Țuțuianu."

Veronica Balaj

„Un nume ce reprezintă o ființă planetară deosebită: sensibilă, interiorizată și nemulțumită de înfăptuirile lui „a fi". Un „sin" trigonometric care, în devenirea ei spre maturitate, a cunoscut o amplificare exponențială... O Emilie „ego-centrică" și „alter-demiurgică", ce pare că a făcut mult prea mult, în această mult prea puțină jumătate de secol, în care, până acum, a viețuit."

Gheorghe A.M. Ciobanu

Dedic aceste dialoguri, cu personalități care împărtășesc, prin căldura sufletească, aceeași dragoste pentru cuvânt și pentru frumos, tuturor celor ce cred în puterea cuvântului de a aduce bucurie în suflet, de a descoperi universuri interioare, de a ne face mai buni și mai umani.

ISBN
978-606-711-647-2

